A'dan Z'ye

SANAT TARİHİ

Tarihöncesinden Postmodern Zamanlara Görsel Sanatlar

Madelynn Dickerson

Çeviren: Orhan Düz

SAY

Madelynn Dickerson

Kaliforniya Santa Cruz Üniversitesi'nin edebiyat bölümünden mezun olmuş, daha sonra Edinburgh Üniversitesi'nde Sanat Tarihi: Tarih, Teori ve Sergi dalında yüksek lisans yapmış bir yazar ve eğitimcidir. Geniş bir yelpazeye yayılan ilgi alanları ona İtalya ve İskoçya'da Rönesans sanatını, soyut dışavurumculuğu ve gerçeküstücülüğü araştırma ve Şikago'daki Amerikan Sanat Akademisi'nde Batı sanatı dersleri verme olanağını sunmuştur. Güney Kaliforniya'da eşi ile birlikte yaşamaktadır.

Orhan Düz

21 Eylül 1974'te Erzurum'da dünyaya geldi. Anadolu'nun çeşitli illerinde orta öğrenimini tamamladıktan sonra 2000'de Boğaziçi Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü'nden mezun oldu. *Yarın Çok Güzel Olacak mı?* ve *Unutulmayan Film Replikleri* gibi derleme kitaplarının yanı sıra çok sayıda çevirisi vardır. Halen İstanbul'da yaşıyor ve kitap çevirmenliğine devam ediyor.

A'dan Z'ye
SANAT TARİHİ

Tarihöncesinden Postmodern Zamanlara Görsel Sanatlar

Madelynn Dickerson

İngilizceden çeviren:
Orhan Düz

say

Say Yayınları
Sanat

A'dan Z'ye Sanat Tarihi / Madelynn Dickerson
Özgün adı: *The Handy Art History Answer Book*

© 2013 Visible Ink Press®
Bu kitap ilk kez, İngilizce olarak ABD'de Visible Ink Press tarafından yayımlanmıştır.

Türkçe yayın hakları Kesim Ajans aracılığı ile © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılan kısa alıntılar hariç yayınevinden yazılı izin alınmaksızın alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0625-8
Sertifika no: 10962

İngilizceden çeviren: Orhan Düz
Yayın koordinatörü: Levent Çeviker
Editör: Sinan Köseoğlu
Kapak ve sayfa tasarımı: Artemis İren

Baskı: Şekil Ofset
Topkapı-İstanbul
Tel.: (0212) 565 77 01
Matbaa sertifika no: 35826

1. baskı: Say Yayınları, 2018
3. baskı: Say Yayınları, 2021

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com • e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari
www.instagram.com/sayyayincilik

Genel dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Tel.: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

İÇİNDEKİLER

ZAMAN ÇİZELGESİ 9
GİRİŞ 11

SANAT İLKELERİ VE TARİHİ 13
Genel Olarak Sanat 13
Sanatın Temelleri 17
Mimarlığın Temelleri 25
Biçim ve Üslup 28
Sanatta Anlam Bulmak 32
Tarihöncesi Sanat 34

ANTİK DÜNYADA SANAT, MÖ 5000-MS 400 45
Antik Yakındoğu Sanatı 45
Hindistan ve Güneydoğu Asya Sanatı 48
Antik Afrika Sanatı 52
Antik Mısır Sanatı 53
Antik Çin Sanatı 58
Erken Dönem Japonya ve Kore 62
Antik Amerika Sanatı 63
Ege Sanatı 65
Antik Yunan Sanatı 67
Etrüsk Sanatı 76
Roma Sanatı 77

ORTAÇAĞ DÜNYASI, MS 400-1300 85
Erken Dönem Yahudi ve Hıristiyan Sanatı 85
Bizans Sanatı 88

İslam Sanatı 92
Kuzey Avrupa'da Erken Dönem Ortaçağ Sanatı 97
Karolenj Sanatı ve Otto Dönemi Sanatı 101
Hindistan ve Güneydoğu Asya 104
Sui Hanedanlığından Yuan Hanedanlığına Kadar Çin Sanatı, MS 589-1368 108
1400 Yılına Kadar Kore Sanatı 113
1400 Yılına Kadar Japon Sanatı 114
Ortaçağ Afrika Sanatı 117
Kolomb Öncesi Amerika 120
Kuzey Amerika 123
Romanesk Avrupa 126
Gotik Avrupa 129

ERKEN DÖNEM MODERN DÜNYA, 1300-1600 133
Ön-Rönesans 133
İtalya'da Erken Rönesans 137
Kuzey Avrupa Rönesans'ı 143
İtalya'da Yüksek Rönesans 147
Rönesans Döneminde Venedik 155
16. Yüzyıl Avrupa Sanatı ve Mimarisi 159
İslam Sanatı ve Osmanlı İmparatorluğu 167
Afrika Sanatı 170
Sanat ve Zen Budizmi 171
Yeni Dünya'da Sanat 173

BAROK VE SONRASI, 1600-1850 177
İtalya ve Fransa'da Barok 177
Hollanda ve Flaman Resmi 187
İspanya Altın Çağı 191
Asya Sanatı 193
Rokoko ve 18. Yüzyıl 196
Hindistan'da Babürlü Sanatı 201
Neoklasik Sanat 204
Romantizm 209
Amerikan Sanatı 215

SANAYİ DEVRİMİ'NDEN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA, 1850-1914 219
Geç 19. Yüzyıl Resmi 219

Fotoğrafın Erken Dönemi 228
Japon Sanatı 230
İzlenimcilik 233
Art-İzlenimcilik 240
Mimarlık 247
Afrika Sanatı 249
Erken 20. Yüzyıl Sanatı 251

DÜNYA SAVAŞLARI SIRASINDA VE SONRASINDA MODERN DÜNYA, 1914-1960 259
Erken 20. Yüzyıl Avangardı 259
Mimarlık ve Tasarım 264
Dada ve Gerçeküstücülük 270
Fotoğraf 275
1960'a Kadar Modern Sanat 277
Amerikan Sanatı ve Avrupa Etkisi 280
Latin Amerika'da Modern Sanat 286
İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa Sanatı 290
Yerli Amerika Sanatı 294
Pasifik Sanatı 296

1960'LARDAN GÜNÜMÜZE ÇAĞDAŞ SANAT 301
Pop Art 301
Kavramsal Sanat ve Diğer Modern Sanat Akımları 306
Sanat, Kültür ve Politika 314
Figüratif Sanat 318
Postmodernizm ve Sanat 319
Çağdaş Sanat ve Teknoloji 323
Yeni Ortaya Çıkan Sanat Türleri 326
Çağdaş Sanat ve Küreselleşme 327
Sanatı Keşfetmek 330

TEŞEKKÜR 335
TERİMLER SÖZLÜĞÜ 337
KAYNAKLAR 349
DİZİN 351

ZAMAN ÇİZELGESİ
SANATTA BAŞLICA DÖNEMLER

Bu zaman çizelgesi sanat tarihinde belirlenebilecek başlıca dönemleri içerir. Bütün tarihlerin yaklaşık olduğu hesaba katılmalıdır.

Tarihöncesi Sanat	
Paleolitik Sanat	MÖ 35.000-8000
Neolitik Sanat	MÖ 8000-2000
Antikçağ Sanatı	
Antik Yakındoğu Sanatı	MÖ 3000-600
Antik Mısır Sanatı	MÖ 3000-30
İndus Vadisi Sanatı	MÖ 3000-1000
Antik Ege Sanatı	MÖ 3000-700
Antik Çin Sanatı	MÖ 2000-200
Orta Amerika'da Klasik Dönem Öncesi Sanat	MÖ 1500-300
Antik Yunan Sanatı	MÖ 1000-30
Antik Roma Sanatı	MÖ 500-MS 476
Afrika'da Nok Kültürü Sanatı	MÖ 500-200
Hindistan'da Maura Hanedanlığının Budist Sanatı	MÖ 322-185
Gupta Dönemi Hint Sanatı	MS 320-550
Modern Öncesi Dünya Sanatı	
Djenné'deki Mali İmparatorluğu Sanatı	MS 200-1600
Orta Amerika'da Klasik Dönem Sanatı	MÖ 250-MS 900
Japonya'da Kofun ve Asuka Dönemleri Sanatı	MÖ 300-MS 646
Erken Bizans Sanatı	MÖ 476-MS 1453
Japonya'da Nara Dönemi Sanatı	MS 646-794
Hindistan'da Ortaçağ Sanatı	650-1530
İslam İmparatorluğu Sanatı	700-1500

Avrupa'da Ortaçağ Sanatı	700-1400
Japonya'da Heian Dönemi Sanatı	794-1185
Orta Amerika'da Klasik Dönem Sonrası Sanat	900-1500
Büyük Zimbabve'de Sanat	1000-1500
Japonya'da Kamakura Dönemi Sanatı	1185-1392
Çin'de Yuan Hanedanlığı Sanatı	1280-1368
Çin'de Ming Hanedanlığı Sanatı	1368-1644
Japonya'da Muromachi Dönemi Sanatı	1392-1568
Avrupa'da Rönesans Sanatı	1400-1600
Nijerya'da Benin İmparatorluğu Sanatı	1440-1900
Hindistan'da Babürlü Sanatı	1530-1900
Barok Sanatı	1600-1750
Japonya'da Edo Dönemi Sanatı	1600-1868
Çin'de Qing Hanedanlığı Sanatı	1644-1911
Hindistan'da Rajpurt Sanatı	1700-1800
Rokoko Sanatı	1750-1850
Neoklasik Sanat	1750-1850
Romantik Sanat	1750-1850
Modern Dünya Sanatı	
Gerçekçilik	1850-1900
İzlenimcilik	1860-1890
Art-İzlenimcilik	1890-1910
Modernizm	
Fovizm	1900-1930
Dışavurumculuk	1900-1940
Kübizm	1900-1920
Fütürizm	1900-1930
De Stijl	1900-1930
Çin'de Modern Sanat	1911'den Günümüze
Konstrüktivizm ve Süprematizm	1915-1930
Dada ve Gerçeküstücülük	1917-1950
Soyut Dışavurumculuk	1940-1960
Pop Art Başlıyor	1960
Minimalizm Başlıyor	1960
Postmodernizm	1970-

GİRİŞ

Hepimiz doğal olarak sanatın cazibesine kapılırız; sanat güzel, gizemli ve hatta sarsıcı olabilir. Sanat ve görsel imgeler günlük hayatımızda çevremizi sararak tarihe ve diğer kültürlere dair anlayışımızı etkiler. Gezegendeki her kültür, sanat eserleri yaratmak ve onları korumak için zaman ve emek harcar. İster bir seramik vazo, ister bir resim, ister bir video yerleştirme olsun sanat eserleri bizi uyarır, meşgul eder ve hatta kızdırabilir.

A'dan Z'ye... adlı başarılı serinin bir parçası olan bu kitap sanat tarihini bir dizi kolay anlaşılır soruyla yeniden ele alarak dünya genelinde sanatın anlamını ve tarihini inceler. Sorular sanatın temellerine, kültürel bağlamına ve kimi sanat eserlerinin ayrıntılarına dair okurlara fikir vermek için genelden özele iner. Anahtar terimlerin açıklamaları ve kitabın sonunda bir terimler sözlüğünün bulunması okuyucunun sanat hakkındaki kelime dağarcığını genişletecek ve sanat tarihinin söylemine daha derinden nüfuz etmesini sağlayacaktır.

Her bölüm faydalı çizelgeler, ilgi çekici sorular ve elbette söz konusu sanat dalına ait yüksek kalitede renkli görsellerle doludur. Sekiz ana bölüm, sanat eserlerini ve ilgili akımları daha geniş bir çerçeveye oturtabilmek için daha ufak alt bölümlere ayrılmıştır. Örneğin "Sanayi Devrimi'nden Birinci Dünya Savaşı'na, 1850-1914" başlıklı bölüm 19. yüzyılda sanatın nasıl bir değişime uğradığını ele alır, gerçekçilik ve izlenimcilik gibi ana akımları karşılaştırır ve farklılıklarını irdeler, fotoğrafçılığın yeni ortaya çıkan rolünü inceler ve Batı-dışı önemli sanat hareketlerinin bu dönemin sanatı üzerindeki etkisini açıklar.

Sanat tarihi üzerine yazılmış pek çok geleneksel kitap sadece Batı dünyasının sanatına odaklanmıştır; oysa *A'dan Z'ye Sanat Tarihi*'ni yazarken amacımız tüm dünyanın sanat geleneklerini tanıtmaktı. Bu kitapta insan ayağının

değdiği her kıtanın sanatına yer verilmiş ve Avrupa ile Amerika'nın sanatıyla birlikte kronolojik sırada sunularak kuşatıcı ve kapsamlı bir kitap oluşturulmuştur.

Sanat ve sanat tarihi hem sanatçıya hem de sanatsevere ilham verir. Galeri ve müzeleri ziyaret ettiğimizde, kamusal alanlardaki sanat eserleriyle karşılaştığımızda ya da kitaplardaki görsellere baktığımızda, sanat bizi hayrete düşürür, dinginleştirir ve derin düşüncelere daldırır. Umarım bu kitap size sanat tarihi hakkında faydalı, ayrıntılı ve etkileyici bilgiler vermekle kalmaz, kitabı bitirdikten sonra da sanatın zengin ve gizemli dünyası hakkında okuma, öğrenme ve keşfetmeyi sürdürme arzunuzu kamçılayarak sizi cesaretlendirir.

SANAT İLKELERİ VE TARİHİ

GENEL OLARAK SANAT

Sanat nedir?

Bu kitap sanatın tarihini konu aldığı için sanatın doğrudan bir tanımının yapılmasını bekleyebiliriz. Ama bu kolay değildir. Sanat toplum neyi sanat olarak tanımlıyorsa odur; sanat statüsü genellikle zarif bir şekilde yapılmış estetik eserlere, dinsel, tarihsel ve hatta teorik anlama sahip eserlere verilir. Sanat eserleri resim, çizim, heykel ve mimari olabileceği gibi, mobilya, dokuma, dans, performans, video ve yerleştirme gibi diğer türleri de içerebilir.

Sanatın tanımı zaman içerisinde, kültürden kültüre ve hatta bireyler arasında oldukça çarpıcı bir biçimde değişebilir. Örneğin renkli bir Yunan vazosu kadim Yunan kültüründe değerli bir sanat eseri olarak kabul edilmiyordu. Ancak günümüzde kadim Yunan çömlekleri milyonlarca dolara alıcı bulabiliyor ve değerli olanları dünyanın en önemli müzelerinde sergileniyor. İki arkadaş çağdaş bir sanat galeri-

Marcel Duchamp duygu ve düşüncelerini bu eserinde cesurca ifade etmiştir. "R. Mutt 1917" imzalı tepetaklak edilmiş pisuar gündelik nesnelerin güzelliğine vurgu yapar. Bağımsız Sanatçılar Topluluğu tarafından geri çevrilmiştir. (Çeşme. 1917 © Marcel Duchamp / ADAGP, Paris / Artists Rights Society (ARS), New York 2013.)

sine gidip içerideki "sanat" hakkında tamamen zıt fikirlere sahip olabilirler. Sanatçı Marcel Duchamp 1917'de Bağımsız Sanatçılar Topluluğu'nun bir sergisine porselen bir pisuar göndererek sanat dünyasını sarsmıştı. *Çeşme* adlı bu eser o tarihte serginin organizatörleri tarafından geri çevrilmiş olsa da bugün avangard akımın başyapıtlarından biri olarak kabul edilir ve 20. yüzyılın sanat düşüncesinde anıtsal bir değişimi temsil eder.

Sanatçı kimdir?

Komik olma riskini göze alarak şunu söyleyebiliriz: Sanatçı sanat yapan kimsedir; ancak nasıl ki sanatın tanımı zaman içinde değiştiyse sanatçı tariflerimiz ve sanatçılardan beklentilerimiz de zaman içinde değişime uğradı. Geleneksel olarak sanatçılar zanaatkârlar veya el sanatlarıyla uğraşan kimselerdi. Örneğin ortaçağda Avrupa'da heykeltıraşlara el işçisi gözüyle bakılıyordu. Ancak Rönesans'tan sonra sanatçıların kültürel olarak algılanışları değişmeye başladı. Leonardo da Vinci ve Diego Velázquez gibi büyük ustalar sanatçının el işçisinden öte bir şey olduğu fikrini öne çıkarmaya başladılar. Onlar dehaları ve özel yeteneklerinden ötürü takdir edilmeyi beklediler. Deha olarak sanatçı fikri günümüze kadar gelmiştir.

Sanat tarihi nedir?

Sanat tarihi görsel sanatın akademik anlamda araştırılmasıdır. Genellikle üniversite öğretim görevlisi, yazar ya da müze ve galeri çalışanları olan sanat tarihi uzmanları, sanat objelerinin tarihi öneminin yanı sıra hem belli eserlerin hem de belli bir kültür ya da sanatçının ürettiği sanatın anlamıyla ilgilenirler.

Sanat tarihi geleneksel olarak Batı odaklı olan ve sanat tarihini başı, ortası ve sonuyla bir anlatı formunda açıklayan bir "inceleme" şeklinde sunulur. E.H. Gombrich'in *Sanatın Öyküsü* ve Janson'ın *Sanat Tarihi* gibi kabul görmüş sanat tarihi metinleri bu köklü geleneği sürdürmektedir. Her ne kadar halen oldukça değer verilse de sanat tarihinin bu öyküsel sunumu sanat tarihçileri tarafından giderek daha çok sorgulanmaktadır. Bazı üniversiteler ve yüksekokullar artık sanat tarihi öğretmemekte ve Batı-odaklı incelemenin kısıtlamalarından olabildiğince kurtulmuş şekilde görsel sanatlara dair içgörü kazandıran "Görsel Çalışmalar" ve "Görsel Kültür" programları sunmaktadır.

Sanat tarihçisiyle sanat eleştirmeni arasındaki fark nedir?

Sanat tarihçisi sanat eserlerinin anlamı ve kültürel, tarihsel bağlamıyla ilgilenirken, sanat eleştirmeninin amacı değerlendirmek; belli bir sanat eserinin

"iyi" ya da "başarılı" olup olmadığına karar vermektir. Genel olarak eleştirmenler galeri, müze ya da özel koleksiyonlarda gördükleri sanat eserlerine dair kişisel düşüncelerini yazarlar. Sanatın tanımı gibi sanat eleştirmenliğinin tanımı da bazen belirsizdir. Saygı duyulan bir sanat eleştirmeni ve araştırmacı olan James Elkins, hem sanat tarihçilerinin hem de sanat eleştirmenlerinin kişisel görüşlerini paylaştıklarına dikkat çekerek bu iki grubun hangi noktalarda farklılaştığına dair sorular sorar.

Sanat neden çok pahalıdır?

Bu aslında, belli bir ölçüsü olmayan sanatın değeri ve sanat zevkinizle ilgili bir sorudur. Sanatçılar ve sanat üsluplarının bir zaman gözde olması, başka bir zaman da gözden düşmesi sanat eserinin bedelini ve itibarını etkiler. Rönesans sanatçısı Sandro Botticelli'nin resimleri her zaman el üstünde tutulmamıştır. 16. yüzyılın başlarındaki ölümünden 19. yüzyılın ortalarına kadar Botticelli'nin sanatı genellikle koleksiyoncular tarafından yok sayılmış ve unutulmuştu. 19. yüzyılda sanat müşterisi seçkinler onun çalışmalarını yeniden keşfedince eserleri çarpıcı bir şekilde değer kazandı. Botticelli'nin resimleri günümüz İtalyan Rönesans sanatının en değerli örnekleri arasında yer almaktadır. Bir diğer örnek de Hollandalı ressam Vincent van Gogh'dur. Van Gogh kayda değer bir başarıya ancak 37 yaşında öldükten sonra kavuşmuştur. Van Gogh'un oldukça değerli sanat eserleri günümüzde milyonlarca dolara satılmaktadır.

Fakat hiçbir amaca hizmet etmeyen bir şey için neden milyonlarca dolar ödeniyor ki? Bir taş blok ya da boyaya bulanmış bir tuval neden bu kadar para etsin? Öncelikle, sanat yalnızca kültürel bir nesne değil, aynı zamanda bir üründür ve bu nedenle arz ve talep gibi iktisadi etmenlerden etkilenir. (Sanat eserinin değerinin genellikle sanatçı öldükten sonra yükselmesinin nedeni bununla açıklanabilir.) İkinci olarak, sanat eseri lüks bir nesnedir ve bundan dolayı bir statü sembolüdür. Damien Hirst'ün on iki milyon dolar eden *Yaşayan Birinin Zihninde Ölümün Fiziki İmkânsızlığı* (*The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living*) adlı eseri oldukça büyük bir zenginliği de gözler önüne sermektedir. Bu eser belki de sanatın elle tutulur bir faydası olmadığı halde çok yüksek fiyatlar üretebilmesinin en belirgin dışavurumudur.

Sanatı "iyi" ya da "kötü" yapan şey nedir?

Eğer bir filme arkadaşınızla gidip de filmin iyi mi kötü mü olduğu konusunda tartıştıysanız, sanat eleştirmenliğinin temellerine aşinalığınız var demektir. Arkadaşınız *Matrix* adlı filmin derin anlamları ve sağlam oyunculuğuyla çığır açıcı bir film olduğuna inansa da siz bunun tamamen zıddını düşünebilirsiniz. Jenerik yazılarının ardından saatlerce devam eden tartışmanızda filmin tuhaf masalsılığı ya da çarpıcı görsel efektleri hakkında ne söylerseniz söyleyin, arkadaşınızın fikrinin değişmeyeceğini göreceksiniz. Sonunda anlaşamadığınızda anlaşırsınız. Aynı şey bir sanat eserini değerlendirirken de geçerlidir. Eleştirmenler eleştirilerini yazarken sanatçının yeteneklerini, tekniğini, formunu ve eserin anlamını düşünürler ama nihayetinde her şey tartışmaya açıktır. Duchamp'ın pisuarı *Çeşme* özü itibarıyla iyi veya kötü bir sanat eseri değildir. Bazı sanat eleştirmenleri onu esaslı bulurken, bazıları da akrobasi diye yorumlarlar. Onun iyi mi yoksa kötü mü olduğu tartışması sadece sanatı değerlendirme keyfinin bir parçası değil, aynı zamanda sanat tarihi ilminin bütünleyici bir parçasıdır.

Güzellik nedir?

Hiç kuşkusuz insanlar güzel şeylerin cazibesine kapılırlar. Güzellik altın rengi bir gün batımında, genç bir yüzde ya da şekil ve renklerin keyif verici herhangi bir düzeninde fark edilebilir. Ancak filozof David Hume'un dediği gibi, "Güzellik bizzat nesnelerde var olan bir şey değildir. O olsa olsa bu nesneler üzerinde düşünen zihnin içindedir." Bu fikir, klişeleşmiş "güzellik bakanın gözlerindedir" düşüncesini akla getirmekle kalmaz, güzelliğin bir amaca hizmet etmediğini de ima eder. Biz insanlar güzelliğe sırf o öyle olduğu için ilgi duyarız.

Sanat tarihçileri ve filozoflar sanat ve güzelliği inceleyen estetikle çok yakından ilgilenirler. Estetik ilmi, "Bu sanat eseri neden güzel?" ve hatta bundan daha önce, "Sanat eseri nedir?" gibi sorular sorar. Sanat bilginleri güzelliğin mantık, ahlak ve evrenin düzeni içerisindeki yerini anlamaya çalışırlar. "Güzellik nedir?" sorusu sanat felsefesinin merkezinde yer alır.

Sanat hamisi kimdir?

Sanat hamisi bir sanatçıya eseri için para veren ya da bir sanatçıyı parasal açıdan destekleyen kişidir (bir birey ya da grup, hatta bir şirket ya da müze olabilir). Hamiliğin anlaşılması sanat tarihi çalışmalarının önemli bir parçasıdır, çünkü haminin istek ve ihtiyaçlarını anlamak bir sanat eserinin anlamı veya amacı hakkında içgörü kazandırabilir. En ünlü sanat hamilerinden biri,

Rönesans döneminde İtalya'nın Floransa şehrinde ağırlığını hissettiren zengin ve güçlü Medici ailesi idi. Cosimo de' Medici, 16. yüzyıl sanatçıları Pontormo ve Bronzino'ya sanat eserleri sipariş etti ve usta sanatçı Michelangelo erken dönemde Medici ailesinden hatırı sayılır ölçüde mali destek aldı. Hatta genç bir çırakken Medicilerin evinde kaldı ve Lorenzo de' Medici'nin sanat okuluna devam etti.

Hamiler sanat dünyası üzerinde önemli derecede etkili olmaya devam ediyorlar. 20. yüzyılın başlarında Amerikalı yazar ve koleksiyoncu Gertrude Stein, kardeşi Leo Stein ile birlikte, Pablo Picasso ve Henri Matisse gibi sanatçıları, onların modern üslupları sanat dünyasında henüz popüler değilken resimlerini satın alarak destekledi. Yakın dönemde İngiliz reklamcı Charles Saatchi, Damien Hirst ve Tracey Emin gibi sanatçıların yer aldığı Britanyalı Genç Sanatçılar grubunun çalışmalarını destekledi. Saatchi kendine ait Saatchi Galerisi için sanat eserleri topladı; satın aldığı ve galerisinde sergilediği sanat eserleri, sanat zevklerini ve parasal değerleri doğrudan etkiledi. Saatchi 2010 yılında galerisini Britanya halkına hibe etti.

Sanat müzesi ile sanat galerisi arasındaki fark nedir?

Her ikisi de sanatın sergilendiği yerler olsa da aralarındaki başlıca farklılık, sanat eserinin genellikle müzede değil de galeride satılmasıdır. Gerek müzeler gerekse galeriler sanatsal ve kültürel fikirlerin paylaşımında önemli bir medeni rol oynamaktadır. Biraz kafa karıştırıcı bir terim olmasına rağmen "sanat galerisi" terimi bir müzedeki bir oda ya da bir dizi oda için de kullanılabilir. New York'taki Metropoliten Sanat Müzesi gibi müzeleri ziyaret ettiğinizde, odalara "galeri" dendiğini göreceksiniz.

SANATIN TEMELLERİ

Sanatçının aracı nedir?

Araç terimi bir sanat eserini yaratmada kullanılan malzemelere denir. Araç türleri geniş bir yelpazeye yayılabilir ve tuval üzerindeki farklı boyaları (akrilik veya yağlıboya gibi), mürekkebi, mermeri, betonu, ahşabı, camı ve metali içerebilir. Sanatçılar ayrıca baskı, fotoğraf, video, ses ve dijital görseller yaratmak için çeşitli teknolojileri kullanabilirler. Karma araçlar terimi birden fazla malzeme kullanılarak yapılan çalışmaları ifade eder. 20. yüzyıl sanatçısı Robert Rauschenberg'in "kombine" çalışmaları karma araçların iyi birer örneğidir. 1959'da yaptığı *Kanyon* adlı eseri her ne kadar bir resim olarak anıl-

sa da yağlıboya, kurşunkalem, kâğıt, metal, fotoğraf, kumaş, ahşap, tuval, düğmeler, aynalar, içi doldurulmuş bir kartal, bir kordona bağlı yastık ve bir boya tüpünden oluşur.

Grafik sanatı nedir?

Gevşek bir terim olan "grafik sanatı" çizim, resim ve baskı gibi iki boyutlu sanatı içeren ve özellikle de renkten ziyade çizgiyi vurgulayan çalışmaları ifade eder. Geniş kapsamlı bir sınıflandırma olan grafik sanatı, metin ve görseli birleştiren matbu çalışmalar olan "grafik tasarımı" ile aynı şey değildir.

Çizim nedir?

Çizim genellikle kâğıt üstüne kurşunkalem, kömür, boya kalemi ya da mürekkep ile yapılan bir tür grafik sanatıdır. Çizimler ekseriyetle siyah-beyazdır ve çizgilerden oluşan resimleri içerir; fakat çizimin tanımı bir hayli esnektir ve zaman içerisinde oldukça değişmiştir. Erken Rönesans döneminde çizimler kolayca zedelenebilen bir ortam üzerine yapılırdı ve tamamlanmış sanat eserleri olarak görülmezdi. Çizimler hazırlık eskizleri niyetine ve sanatçının fikirlerini hamisiyle paylaşmasının bir yolu olarak kullanılırdı. Geç Rönesans dönemine kadar çizimler kendi başlarına birer sanat eseri olarak görülmedi.

Eskiz nedir?

Eskiz çabucak yapılmış bir hazırlık çizimidir.

Resim nedir?

Boya, (genellikle toz) pigmentlerden ve su ya da yağ gibi yapıştırıcı bir maddeden oluşan sıvı bir karışımdır. Resim ise boyanın ona sanatsal bir biçimde sürüldüğü, gergin bir tuval ya da tahta bir panel gibi iki boyutlu bir yüzeydir. Bir duvar resmi ya da fresk de tıpkı resimli bir elyazması veya parşömen üzerine yapılmış bir resim gibi resim sayılmaktadır. En yaygın şekilde kullanılan boyalar arasında yağlıboya, tempera (yumurta sarılı boya; genellikle Rönesans döneminde İtalya'da kullanılırdı), suluboya ve akrilik boya (çağımızda kullanılan ve suda çözünen bir boya) yer alır.

Yağlıboya ile tempera arasındaki fark nedir?

Yağlıboyalar pigmentlerin genellikle ketentohumu ya da bir başka bitkisel yağla karıştırılmasından elde edilir. Yağlıboyalar çok yavaş kuruduğundan birbirine kolayca karışabilen güzel ve canlı renkler yaratır. Geç Rönesans dö-

neminde yağlıboya teknikleri Hollanda'da geliştirildi ve yağlıboyaya olan ilgi yavaş yavaş Avrupa'nın geri kalan yerlerine yayıldı. Rönesans İtalya'sında, özellikle Toskana'da tempera boyalar yağlıboyalara tercih edilirdi ve yağlıboyadan çok önce kullanılmaya başlanmıştı. Tempera boya, pigmentin yumurta sarısıyla karıştırılmasından elde edilir. Yağlıboyadan çok daha yavaş kurur. Yağlıboyalar gibi tempera boyalar da güzel ve canlı renkler verirler.

Bu fotoğrafta suluboya malzemelerini görüyorsunuz. Suluboyalar pigmentlerin yağla değil de suyla karıştırılmasından oluşur.

Suluboya nedir?

Yağlıboyalar pigmentin yağ ile karıştırılmasından elde edilirken, suluboyalar genellikle kâğıt üstünde kullanılmak üzere pigmentin suyla karıştırılmasından elde edilir. Kalıp boyalar sulandırılıp suluboya haline getirilerek kullanıldığında açık ve şeffaf boyalı bölgeler yaratır. 19. yüzyıldan önce suluboyalar genellikle çabuk eskizler yapmak için kullanılırdı ve diğer boyama türleri kadar incelikli kabul edilmezdi. Gelgelelim, 19. yüzyılda ünlü bir sanat eleştirmeni olan John Ruskin'in suluboyayı teşvik etmesi ve ressam J.M.W. Turner'ın çarpıcı ve anıtsal resimlerinde suluboyayı kullanmasının ardından suluboyaya olan bakış açısı değişti. Suluboya günümüzde hâlâ dünyanın her yerinde sanatçıların kullandığı popüler bir araçtır.

Guaj boya nedir?

Pelteyi andıran guaj boya mat bir suluboya cinsidir. Guaj boyanın bu matlığı zamk ve beyaz pigmentin birleşmesinin sonucudur.

Akrilik boya nedir?

Akrilikler, yağlıboya ve suluboyanın bazı özelliklerini taşıyan sentetik boyalardır. Suda çözünürler ama bazıları yağla da karıştırılabilir. Akrilik boya kuruduğunda yağlıboyaya oldukça benzer. 20. yüzyılda icat edilen akrilik boya, modern ve çağdaş sanatçıların kullandığı en popüler boyalardan biridir.

Ankostik boya nedir?

Ankostik boyalar, pigmentlerin sıcak balmumu ile karıştırılmasından oluşur. Ankostik boyalar Antik Yunan'da keşfedilmişti ve Roma'da da yaygındı; özellikle heykel boyamada kullanılırdı, çünkü bu boyalar canlı renkler ve yeterince dayanıklılık sağlıyordu. Ankostik teknikleri her ne kadar zor ve yorucu olsa da bazı 20. yüzyıl sanatçıları arasında yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim çağdaş ressamlardan Jasper Johns bu boyaları kullanmasıyla meşhurdur.

Pastel boya nedir?

Pastel boya çizimde yaygınca kullanılan bir boyadır. Pastel boya üretmek için pigmente sakız ya da reçine eklenir ve oluşan materyal ufak çubuklar şekline sokulur. Pasteller bir yüzeye uygulandığında, renkler toz halinde görünebilir ve parmak ucuyla yayılabilir ya da karıştırılabilir. Boyama tamamlandığında, pastel boyaların bir spreyle sabitlenmesi gerekir, aksi takdirde renkler dağılabilir; ancak bu spreyler bazen renklerin soluklaşmasına neden olabilir. Edgar Degas ve Mary Cassat pastel boya kullanmalarıyla ünlü izlenimci ressamlardır.

Baskı nedir?

Baskı bir görselin birçok kopyasını çıkarmayı sağlayan mekanik bir işlemdir. Erken dönem baskı yöntemlerinden biri tahta kalıpla baskı yapımıydı. Bu yöntem, Japonya ve Çin'de bin yılı aşkın bir süre uygulandı. Tahta kalıp baskısı yapmak için sanatçı tahta bir kalıba kabartma resmi nakşeder, kabartılan yüzeyi boyar ve resmin baskısını elde etmek için kalıbı kâğıda bastırır. Ek kalıplar oyup bunlara resmi sıra sıra nakşedip (kaydetme denilen işlem) basarak polikrom ya da çok renkli baskılar elde edilebilir. Çağımız sanatçıları bu tekniği hâlâ kullanmaktadırlar; tahtaya alternatif popüler bir baskı yöntemi de linolyumdur.

Bir diğer baskı yöntemi 15. yüzyılda keşfedilen oyma baskıdır (*intaglio*). Oyma baskı genellikle bir resmin bakır gibi metal bir levhaya kazınması ve basımdan önce kazınan hatların boya ile doldurulmasıyla sağlanır. Oyma baskıda basılan resim, metal levhadakinin tersi olarak çıkacaktır. Yaygın oyma baskı teknikleri arasında gravür, asit oyma, derin baskı ve leke baskı yer alır.

Gravür ile asit oyma arasındaki fark nedir?

Hem gravür hem asit oyma birer oyma baskı yöntemidir. Sanatçı, gravür yapmak için hakkâk kalemi denilen keskin ve sivri uçlu bir araçla metal lev-

hanın üzerine çizgiler kazır. Buna hakketmek (kazımak) denir. Metal levha daha sonra mürekkeplenir; mürekkep, kalemin açtığı oyukların içine itilir ve daha sonra da levha preslenebilir. Derin baskı da gravüre benzer ancak hakkâk kalemi yerine iğne kullanılır.

Asit oyma biraz farklıdır. Asit oyma için sanatçı, metal bir levhayı aside dayanıklı bir yüzeyle (lak-cila) kaplar. Doğrudan metali oymak yerine bu laklı yüzeyi oymak suretiyle alttaki metalin küçük alanlarını açığa çıkartarak resmi çizer. Levha daha sonra asitli suya yatırılır. Asit, metal levhanın çizilen yerlerini ya da laksız kısımları aşındırarak çizilen resmin şeklinde oyuk hatlar oluşturur. Levha asitte ne kadar çok kalırsa, oyuklar o kadar derin olur ve o kadar çok mürekkep tutar. Şimdi oymacının resmi metal levha üzerinde belirdiğine göre preslenip kâğıt üstüne aktarılabilir. Leke baskı, farklı ton veya değerde bölgeler oluşturmasını sağlayan bir asit oyma tekniğidir. 18. yüzyılda geliştirilen leke baskı, metal bir levhanın asit banyosuna yatırılmadan önce bir reçine katmanının metal levhada ısıtılmasını içerir. Son baskıda beyaz alanlar elde etmek için aside dayanıklı cila kullanılır.

Litografi nedir?

Litografi, cilalı düz bir taş üstüne özel, yoğun ve kalın bir mum boya resim çizilerek elde edilen baskı yöntemidir. Taşın yüzeyine uygulanan mürekkep yağlı mum boyaya yapışır ve litografın resmi presleyerek baskı yapmasına olanak tanır. 18. yüzyılın sonlarında geliştirilen litografi tekniği sanatçının oyma yapmadan özgürce çizim yapmasını sağlar.

Fotoğraf nedir?

Yunancada *phos* "ışık", *graph* ise "çizim" anlamına gelir; bu nedenle *fotoğraf* kelimenin tam anlamıyla "ışıkla çizmek" demektir. 19. yüzyılda icat edilen fotoğraf, ışığa duyarlı malzemelerin fotoğraf makinesi kullanılarak belli süre ışığa maruz bırakılması yoluyla (söz konusu malzemelerin yüzeyinde) sabit imgeler elde edilmesidir. Fotoğraf makinesi temelde içinde fotoğraf filmi olan ve ışık geçirmeyen bir kutudur. Fotoğrafçı, fotoğraf makinesini arzu ettiği bir sahneye odaklar, sonra da fotoğraf makinesinin diyaframını hızlı bir şekilde açıp kapatarak filmi kısa bir süreliğine sahneden gelen ışığa maruz bırakır. Filmi kaplayan ışığa duyarlı kimyasallar, ışığa tepki verir. Negatif görüntü elde etmek için, film karanlık odada banyo çözeltisine yatırılır. Çağımızın fotoğrafçıları genellikle bu işlemi dijital olarak gerçekleştirir. Fotoğraf, tarihteki belki de en önemli buluşlardan biridir. Başlangıçta tamamıyla bilimsel bir çalışma olan fotoğrafçılık önemli bir sanat aracı halini almıştır.

(Fotoğraf ve dagerreyotipinin icadı hakkında daha fazla bilgi için "Sanayi Devrimi'nden I. Dünya Savaşı'na (1850-1914)" başlıklı bölüme bakınız. Modern ve çağdaş fotoğrafçılar "1960'lardan Günümüze Çağdaş Sanat" adlı bölümde işlenmiştir.)

Heykel nedir?

Çizim ve resim gibi grafik sanatlar iki boyutlu iken heykel üç boyutludur. Heykelcilik alanında çalışan sanatçıya heykeltıraş denir. Heykeltıraşlar geleneksel olarak yontma, modelleme ve kalıba dökme gibi farklı yöntemler kullanırlarken, çağımız heykeltıraşları bazen eserlerini ortaya çıkarmak için yapı (toplama da denilen) teknikleri kullanırlar. Heykeltıraş kullandığı tekniğe göre farklı malzemeler seçer. Yontma için genellikle mermer gibi taşların yanı sıra ahşap da kullanılabilir. Michelangelo ünlü *Davut* heykelini Toskana bölgesinden gelen gri-beyaz bir mermer olan Karrara mermerinden yontmuştu. Model çıkarma, kil gibi daha yumuşak ve şekillendirilebilir malzemeleri gerektirir. 1970'lerde kadim Çin İmparatoru Qin'in mezarında pişmiş topraktan yapılmış yedi bin asker keşfedildi. Pişmiş toprak özellikle kadim zamanlarda heykel yapımında yaygın olarak kullanılıyordu.

Heykel yapımının daha karmaşık yöntemlerinden biri de bronz ve diğer metal alaşımların kullanıldığı, çok emek gerektiren bir işlem olan dökümdür. *Kayıp mum döküm* adıyla bilinen bir döküm tekniğinde, daha önceden nihai heykelin negatif şekli verilmiş bir balmumu kalıba bronz eriyiği dökülür. Bronz soğuduğunda balmumu kalıp kırılarak içindeki bronz figür ortaya çıkarılır. Bu işlemin farklı çeşitleriyle ister içi dolu, ister içi boş heykeller elde edilebilir. Döküm yöntemiyle bir çalışmanın birden fazla kopyası çıkarılabilir. Örneğin Auguste Rodin'in *Düşünen Adam* adlı şaheseri (19. yüzyıl) kalıbı alınarak defalarca kopyalanmıştır. Heykellerin boyutu çok küçük olabileceği gibi abidevi de olabilir ve herhangi bir şeyi temsil edebileceği gibi soyut da olabilir. Çok çeşitli malzemelerden yapılmış heykeller dünyanın her yerinde mevcuttur.

Eklenerek yapılan heykellerle eksilterek yapılan heykeller arasındaki fark nedir?

Yontma yöntemi eksilterek yapılan heykeltıraşlığa bir örnektir, çünkü figürün yaratılması için malzeme yontularak eksiltilir. Sözgelimi Michelangelo, üzerinde çalıştığı her taş blokta ortaya çıkmayı bekleyen bir figür saklı olduğuna inanırdı. Bunun tam tersi olan ekleme yönteminde malzeme eklenerek figür oluşturulur. Kalıba dökme ve toplama, ekleme yöntemine birer örnektir.

Rölyef heykel ile müstakil heykelin farkı nedir?

Rölyef heykel, lastik mühür gibi yontulmuş malzemenin illa düz olması gerekmeyen yüzeyindeki kabartma desene denir. Rölyef heykeller yalnızca tek bir açıdan, genellikle karşıdan görülebilir. Müstakil heykeller kendi ayakları üzerinde durur ve hangi yandan bakılırsa bakılsın bitmiş halde görünür. İzleyici müstakil heykelin etrafında dönüp ona farklı açılardan bakabilir.

Performans sanatı nedir?

Performans sanatı tiyatro, müzik, video ve görsel sanatları birleştirir ve bu performanslarda sanatçılar genellikle kendi çalışmalarının içinde faal bir şekilde yer alırlar. Performans temelli ritüel sanatı tüm dünyada binlerce yıldır var olsa da çağımızın performans sanatı 20. yüzyılın erken dönemlerindeki fütürist ve gerçeküstücü hareketlerin bir parçası olarak gelişti. Öne çıkan performans sanatçıları arasında Joseph Beuys ve Bruce Nauman yer almaktadır. (Çağdaş performans sanatı ile ilgili daha fazla bilgi almak için "1960'lardan Günümüze Çağdaş Sanat" başlıklı bölüme bakınız.)

Yerleştirme sanatı nedir?

"Yerleştirme sanatı" terimi 1970'lerde ortaya çıkan ve belli bir yer, genellikle iç mekânlar için tasarlanmış ve ekseriyetle sınırlı bir sürede icra edilen sanata verilen addır. Yerleştirme sanatı heykel, video, performans ve karma araçları kullanabilir. Yerleştirme sanatı, bir açıdan müze ya da sanat galerilerinin sergi mekânlarını da kendi başına bir sanat eseri olarak görür ve izleyicinin mekânla etkileşimi de eserin merkezinde yer alır. Yerleştirmelerin genellikle özel temaları ve mesajları olur ve tek bir sanatçı ya da bir grup sanatçı tarafından tasarlanabilir. Kayda değer yerleştirmeler üretmiş sanatçılara Rachel Whiteread, Ai Weiwei ve Jenny Holzer örnek verilebilir. Sanatçı Suvan Geer yerleştirme çalışmalarında koku öğesini bile kullanmaktadır. (Daha fazla örnek için, "1960'lardan Günümüze Çağdaş Sanat" başlıklı bölüme bakınız.)

Dekoratif sanatlar nelerdir?

Geleneksel olarak, dekoratif sanatlar bir işlevi olan objeleri içerir. Örneğin bir mücevher kutusu çok güzel bir metal işçiliği ile süslenmiş olabilir ama kutunun kendisi mücevher saklamak için kullanılır. Öte yandan güzel sanatlar bir amaca hizmet etmez ve yalnızca estetik nedenlerle var olur. Örneğin resim ve heykel güzel sanatlar iken, dekoratif sanatlar mobilya, çanak çömlek, metal işçiliği, takı ve bazı dokumaları içerebilir. Çağımız sanatçıları ve teorisyenle-

Bir kısmı bu resimde görülen Bayeux Duvar Halısı, *1066'da İngiltere'nin Normanlar tarafından fethini anlatan nakışlı bir kumaştır. 60 metreden uzun olan bu duvar halısı onu işleyen kadınların ne kadar hünerli olduğunu gösteren çarpıcı bir örnektir ve anlatı sanatının en güzel örneklerinden biri olarak anılmıştır; bu da onu kocaman, nakışlı bir görsel roman kılmaktadır.*

ri sanatta işlevin önemini sorguladıkça dekoratif sanat (ve zanaat) ile güzel sanat arasındaki fark da giderek belirsizleşmektedir.

Dokuma nedir?

Pamuk, yün, ipek (ya da polyester gibi sentetik) liflerden yapılmış kumaşlara dokuma denir. Lifler dokuma, gergef işi ve keçeleştirme gibi tekniklerle kumaşa dönüştürülür. Dokumalar dünya çapında büyük bir sanat türüdür ve çağdaş güzel sanatlar arasında rağbet görmektedir.

Dokuma ile duvar halısı arasındaki fark nedir?

Her ikisi de örgü ya da kumaş yapmanın bir yoludur ama farklı teknikler kullanırlar. Dokumada çözgü ipliği olarak bilinen bir iplik dikey olarak bir tezgâha bağlanırken, atkı ipliği de enlemesine ilerleyip çözgü ipliği ile zikzak yapacak şekilde dokunur. Farklı renk ve desenlerdeki bileşimler farklı dokumalar ortaya çıkarır. Dokuma binlerce yıldır kullanılmaktadır. Bilinen en eski dokuma kumaş Türkiye'de bulunmuştur ve MÖ 7000 yılına aittir. Duvar

halısı da çözgülerin gizli olduğu bir dokuma türüdür ve genellikle dekorasyon ve duvara asmak için kullanılır.

Nakış nedir?

Nakış, yünlü ya da ipekli kumaşlara ipliklerin süslü bir şekilde dikildiği, dünyanın her yerinde rastlanan bir dokuma sanatı türüdür. Her ne kadar 11. yüzyıl dokuması *Bayeux Duvar Halısı*'na duvar halısı denilse de bu eser aslında bir nakış işidir. Bu 69 metrelik şaheser 1066'da İngiltere'nin Normanlar tarafından fethini tasvir etmektedir. (Daha fazla bilgi için "Ortaçağ, 400-1300" bölümüne bakınız.)

Mine nedir?

Mine, süsleme amacıyla, ısıtılarak metale katılan renkli camdır. *Cloisonné* diye bilinen bir erken dönem mineleme türü Bizans döneminde ve ortaçağ Avrupa'sında popülerdi. *Cloisonné* metal bir levha üzerinde bulunan (ve *cloison* adı verilen) küçük metal bölümlerin içine minenin ısıtılarak eklenmesini içerir. Bundan sonra tüm parça, mücevherimsi bir etki yaratmak için ocakta pişirilir.

MİMARLIĞIN TEMELLERİ

Mimarlık nedir?

Çağımızın ünlü mimarlarından Ludwig Mies van der Rohe, "Mimarlık iki tuğlayı dikkatlice bir araya getirdiğinizde başlar" der. Mimarlık, bina tasarım sanatıdır (ya da bilimidir) ve mimarlık bilimi inşa edilmiş çevreyi inceler. Mimarlığa verilebilecek örnekler, Kaliforniya'daki küçük bir bungalovdan Şikago'daki 108 katlı koca Willis Kulesi'ne kadar geniş bir yelpazeye yayılır. Mimari eserler aynı zamanda çok eski de olabilir. İskoçya'nın kuzeyindeki neolitik bir balıkçı kasabası olan Skara Brae binlerce yıllık bir geçmişe sahipken, Frank Gehry'nin Disney Konser Salonu 2003 yılında tamamlanmıştır. Tarih boyunca dünya çapında çok çeşitli mimari üsluplar ve yapı sistemleri var olmuştur. Mimarlık bilimi, sanat tarihinin önemli bir parçasıdır.

Karkas sistemi nedir?

Karkas sistemi iki dikey formun (dikme), yatay kirişin (eşik) ağırlığını taşıdığı en eski ve en basit mimari yapıdır. Dikmeler sağlam ve birbirine kirişin bel

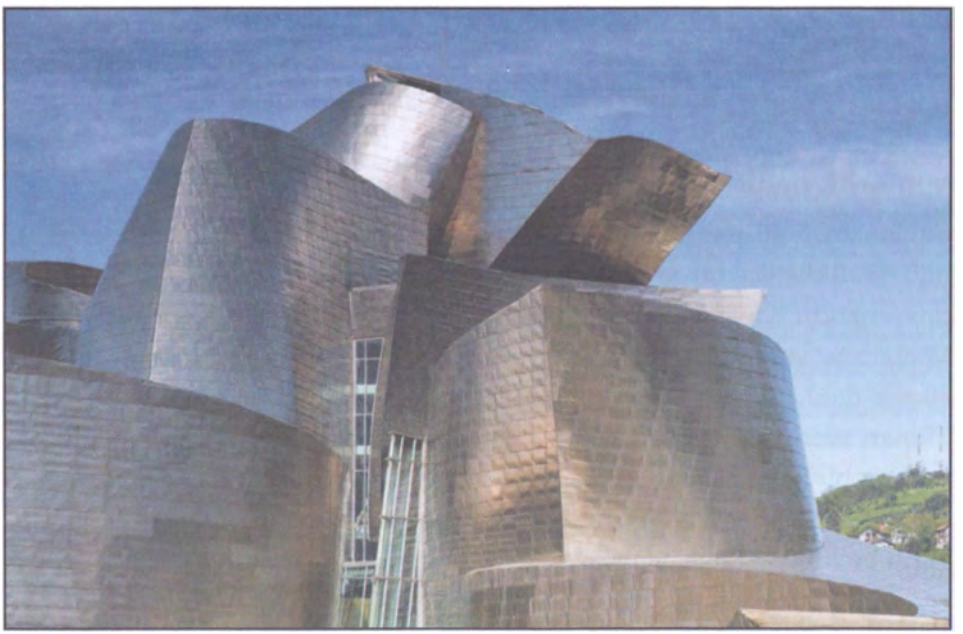
vermesini engelleyecek kadar yakın olmalıdır; özellikle de kiriş bir duvar ya da çatının ağırlığını taşıyorsa.

Kemer nedir?

Bir sanat tarihi terimi olarak kemer, kemer taşı denilen malzemenin bloklar halinde, yarım ay şeklinde inşa edilmesine denir. Bu taş bloklar birbirleri üzerine yaptıkları basınç sayesinde bir arada durur ve bir açıklığı geçerler. Bu tür kemerlere "gerçek kemer" denir. Diğer basit kemer türleri arasında blok malzemelerin üst üste bindirildiği bindirmeli kemer bulunur. "Gerçek kemer" özellikle taştan yapılmışsa bindirmeli kemerden daha sağlamdır. Sivri uçlu kemer, yay şeklindeki kemere nazaran daha güçlü bir destek sağlar; Gotik katedrallerde yaygın olarak kullanılmıştır.

Sütun ile payanda arasındaki fark nedir?

Sütun, bir ağaç gövdesi gibi genellikle tepesine doğru genişleyen silindir şeklinde dik bir destektir. Sütunlar tek başına durabildiği gibi bir duvara bitişik de olabilir. İliştirilmiş sütunlar yapısal destek sağlamaz. Klasik Yunan tarzındaki

Çağımız mimarlarından Frank Gehry, İspanya'nın Bilbao kentinde 1997'de açılan Guggenheim Modern Sanat Müzesi'ni tasarladı. Yere kapaklanacakmış gibi duran metal ve cam yüzeyler, diğer türlü durağan görünecek olan bir yapıya enerji ve hareketlilik katmış. Bu yapı postmodern mimariye iyi bir örnektir.

Suriye'nin Şam kentindeki Şam Roma Kemeri (Arche romaine de Damas), Roma kemerlerinin iyi korunmuş bir örneğidir.

geleneksel sütunlarda bir kaide, bir gövde ve bir sütun başlığı bulunur. (Bkz. "Antik Dünyada Sanat, MÖ 5000-MS 400" başlıklı bölüm.) Payanda genellikle bir sütundan daha geniştir ve çoğu zaman taş, tuğla ya da betondan yapılır. Payanda genellikle sıra kemerler gibi taş yapılarda dikey destek sağlar.

Sırakemer (arkat) nedir?

Sırakemer, payandalar veya sütunlarla desteklenen bir dizi kemerdir. Pek çok ortaçağ Hıristiyan kilisesinin iç mekânında sıra kemerler bulunur. Keza Kordoba'daki Büyük Cami gibi İslam mimarisinin pek çok örneğinde sırakemerler yer alır.

Tonoz nedir?

Ortaçağ kilise mimarisinde yaygın olan tonozu birçok biçimde görebiliriz. Esasında tonoz bir iç mekânın üzerini örten kemerli bir çatıdır. Beşik tonoz olarak da bilinen yarım daire şeklindeki tonoz en basit tonoz çeşididir. Kesişen iki beşik tonoza çapraz tonoz adı verilir.

Sundurma (konsol) nedir?

Bir binanın cephesinden çıkıntı yapan balkon, sundurmaya bir örnektir. Bir taraftan dikey şekilde desteklenirken, diğer taraftan desteksiz olduğundan sundurma asılı duruyormuş gibi gözükebilir ama öyle değildir. Mimar Frank Lloyd Wright, Pensilvanya'da bulunan Şelale Evi'nin tasarımında çarpıcı bir etki uyandırmak için sundurmalar kullanmıştır.

İskelet yapı nedir?

Bazı mimari yapılarda, duvarlar yapının tüm yükünü taşımaya büyük katkı yapar. İskelet yapıda duvarlar yerine iç kısımdaki ince bir iskelet, ağırlığı destekleyerek ilave pencerelerin ve çok daha ince duvarların inşasına olanak tanır. Hem Gotik katedrallerde hem de masif çelik yapılı gökdelenlerde, baş döndürücü yüksekliklere ulaşmak ve geniş pencereleri binaya dahil etmek için bu tip bir yapıya bel bağlanır.

BİÇİM VE ÜSLUP

Renk nedir?

Bilimsel açıdan bakıldığında renk, insan gözünün ışığın çeşitli dalga boylarını algılamasının bir sonucudur. Kırmızıdan mora doğru değişen gökkuşağındaki renk yelpazesi gözle görülen tayfı oluşturur. Sanat açısından bakıldığında "renk" sözcüğü, "ton" sözcüğüyle yer değiştirebilir. Ana renkler veya ana tonlar kırmızı, sarı ve mavidir. Ana renklerin bileşimleri diğer tüm tonları oluşturur. Yeşil ve turuncu gibi ikincil tonları oluşturmak için iki ana renk karıştırılır. Dahası, en az üç tonun karışımından oluşan üçüncül renkler de vardır.

Renk çemberi, sanatçıların eserleri için renk seçerken kullandıkları bir araçtır.

Renk çemberi nedir?

Renk çemberi, sanatçıların renkler arasındaki ilişkiyi anlamasına yardımcı olacak biçimde, belirlenebilen renk tonlarını düzenleme sistemidir. Renk çemberi halka şeklindedir ve

on iki renk tonundan meydana gelir. Ana renkler, ikincil renkler ve üçüncül renkler çember üzerinde belirlenmiştir. Çemberde birbirine karşıt noktalarda bulunan renkler tamamlayıcı renklerdir. Renk çemberine göre sarı ve mor tamamlayıcı renklerdir. Sanatçılar estetik açıdan tesirli ve canlı imgeler yaratmak için tamamlayıcı renkler kullanırlar.

Sıcak renklerle soğuk renkler arasındaki fark nedir?

Kırmızı, sarı ve turuncu gibi sıcak renkler ateşle ilişkilendirilen enerjik renklerdir. Gözü ileriye doğru çektikleri için sıcak renklere bazen "yakınlaştıran" renkler denir. Buna karşın mavi, yeşil ve eflatun gibi soğuk renkler gözü geriye ittiği için "uzaklaştırıcı" renkler diye de bilinir. Sanatçılar görsel açıdan hoş imgeler yaratmak için sıcak ve soğuk renklerin değişik karışımlarını ustalıkla kullanırlar. Ayrıca rengin değerini değiştirerek sıcaklığını ayarlayabilirler.

Renk değeri nedir?

Değer, bir rengin ne kadar açık ya da koyu göründüğüyle ilgili bir özelliktir. Renk değeri yükseldikçe, renk daha açık olur. Örneğin; açık mavi renk pigmenti, koyu maviye göre daha yüksek bir değere sahiptir, çünkü içine daha fazla beyaz karıştırılmıştır. *Chiaroscuro* olarak bilinen açık ve koyunun keskin kontrastları, sanatta hem dramatik bir durum hem de anlam yaratır. Nitekim Rembrandt, resimlerinde bu tekniği kullanmasıyla tanınır. Örneğin *Gece Devriyesi* (1642) adlı resminde Rembrandt resme bakanların dikkatini şık kıyafetler içindeki Yüzbaşı Frans Banning Cocq ve sarılara bürünmüş arkadaşının üzerine çekmek için *chiaroscuro* tekniğini kullanmıştır. Rembrandt resmin geri kalanında düşük değerli sönük renk tonları kullandığından diğer figürler arka plana çekilmiş gibi gözükmektedir.

Çizgi nedir?

Dolmakalemi elinizde tuttuğunuzu ve bir kâğıdın üzerine siyah bir nokta yapmak için bastırdığınızı hayal edin. Kalemi bastırmaya devam edin ve kâğıdın üzerinde yavaşça kaydırın. İlk yaptığınız siyah nokta şimdi bir çizgi oluşturacak şekilde uzadı. Çizgi, sanatın ana unsurlarından biridir. Çizgi, şekilleri çizmek ve biçimler yaratmak için kullanılır. Çizginin özellikleri duygu ve heyecan taşır. Titrek bir çizgi kırılganken, kalın ve düz bir çizgi güçlüdür. *Doğrusal* terimi ışığa, renge veya biçime karşı çizgiyi vurgulayan sanatı tanımlamak için kullanılır. Sözgelimi doğrusal bir heykel, eserin dış çizgilerini veya hatlarını vurgular.

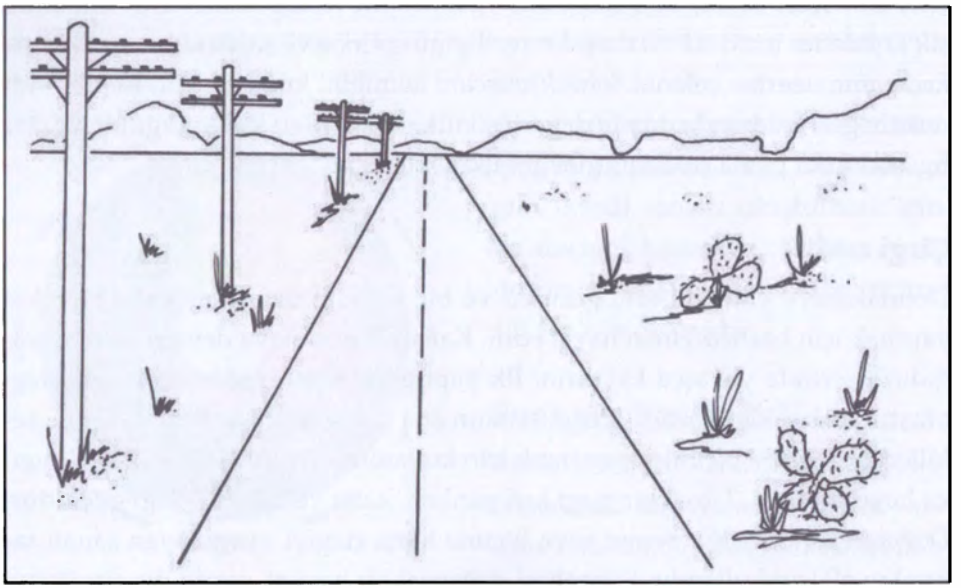
Kompozisyon nedir?

"Komposizyon" terimi bir sanat eserinde biçimlerin düzeninden söz etmek için kullanılır. Sanat tarihçileri bir sanat eserinin komposizyonunu analiz ederken çoğunlukla eserdeki denge, şekillerin tekrarı, perspektif kullanımı ve derinlik duygusuyla ilgilenirler.

Perspektif nedir?

Perspektif sanatçıların üç boyutlu mekân yanılsaması yaratmak için kullandıkları bir sistemdir. Tek kaçışlı perspektif ve atmosferik perspektif de dahil olmak üzere birden fazla perspektif tekniği vardır. Aynı zamanda doğrusal perspektif olarak da bilinen tek kaçışlı perspektif, 15. yüzyılda yaşamış İtalyan mimar Filippo Brunelleschi tarafından icat edilmiştir. Kendisi birbirine yaklaşan iki paralel çizginin birleştiği merkezi noktaya kaçış (ufuk) noktası dediği bir sistem kullanmıştır. Bu sistemin kullanılmasıyla, resimdeki mekân gerçek bir mekânın devamı gibi gözükür.

Atmosferik perspektif, üç boyutlu alan yanılsaması yaratmak için çizgiler yerine renk ve biçime dayanır. Bu teknik kullanılarak, arka planda yer alan nesneler ön planda bulunanlara göre daha küçük ve bulanık, şekiller birbiri üzerine düşmüş ve gökyüzü maviden beyaza uzanan renk geçişleriyle gösterilir.

Tek kaçışlı perspektifi gösteren bir çizim.

Resim düzlemi nedir?

Pespektif, Brunelleschi ve resim düzlemi hakkında daha fazla bilgi için lütfen "Erken Dönem Modern Dünya" başlıklı bölüme bakınız.

Üslup nedir?

Bir sanat eserinin üslubu onun kendine özgü düzenleniş biçimidir. Üslup aynı zamanda belli bir sanatçının belli bir zaman diliminde ya da coğrafi konumda ürettiği bir sanat eserine karakteristik özelliğini kazandıran şeydir. Örneğin, Vincent van Gogh tarafından yapılmış bir resim kendine özgü üslubuyla hemen tanınabilir. Nitekim Van Gogh canlı renkleri, kalın boyama ve belirgin fırça darbelerini öne çıkaran resimleriyle tanınır.

Sanat eserinin temsili olması ne anlama gelir?

Temsili sanat eseri, gerçek dünyaya ait nesneleri olduğu gibi tasvir eder. Örneğin, 17. yüzyıl Felemenk natürmort resimleri günlük nesnelerin gerçekçi suretlerini gösterdiği için temsilidir.

Sanat eserinin konusu nedir?

Konu, belli bir sanat eserinin temsil ettiği şeydir. Bir sanat eserinin konusunu anlamak, o eserin hangi anlamı aktardığını kavramada ilk önemli adımı oluşturur. Her sanat eserinin illa bir konusu olacak diye bir şart yoktur. Örneğin, soyut bir heykel temsili olmayabilir ama bu, heykelin hiçbir anlam ifade etmediği manasına gelmez.

Natüralizm ile realizm arasındaki fark nedir?

Bazen realizm ile karıştırılan natüralizm, sanatçının doğal dünyayı objektif bir şekilde yansıtma çabası güttüğü bir akımdır. Natüralizme ilgi duyan sanatçılar, görsel dünyanın gözlemlenebilen niteliklerine bakıp onlar hakkında düşünmeye epey zaman harcarlar. Realizm terimi ise bazen natüralizmin yerine kullanılsa da ve görünür dünyayı olduğu gibi betimleyen sanatı ifade etse de bu terim, bazen günlük yaşamın sert gerçeklerini de içerdiği için biraz daha geniş bir kapsama sahiptir. Realizm (büyük "R" ile), 19. yüzyılda Fransa'daki Realist akımı ve Sovyetler zamanında Sosyalist Realizm akımını da içeren bir dizi farklı sanat akımını ifade eder.

İdealleştirme nedir?

İdealleştirme, sanatta fiziksel mükemmelliği betimleme çabasıdır. Sözgelimi pürüzsüz bir şekilde yontulmuş insan figürlerini öne çıkaran Klasik Yunan

heykeltıraşlığı genellikle sanat tarihinde natüralizmin ilk geleneklerinden biri olarak kabul edilir. Bununla birlikte daha yakından bakıldığında, Klasik Yunan heykeltıraşlığı genelde ortalamadan biraz daha iyi gözükecektir. Yunan tanrıları güçlü kasları, geniş omuzları, güzel saçları ve düşünceli yüzleriyle tasvir edilir. Bunun bizim çağdaş kültürümüzün parlak magazin dergilerindeki fotoşoplanmış modelleri tercih etmesine benzediği rahatlıkla söylenebilir. İdealleştirmeye dünyanın her yerindeki sanatta rastlanır ve farklı kültürler mükemmelliğe ulaşma çabası içinde farklı özellikleri öne çıkarırlar.

Soyutlama nedir?

Soyutlamayla ilgilenen sanatçılar eserlerinde görsel dünyayı dosdoğru temsil etme amacı gütmezler. Bazı soyut sanatçılar gerçek dünyayı çarpıtarak yansıtırken, bazıları da tamamen dışavurumcudur ve gerçek dünyaya hiç atıfta bulunmazlar. Soyut sanat bazen temsili olmayan sanat olarak anılır. 20. yüzyılın Hollandalı ressamı Piet Mondrian sanatta *De Stijl* diye adlandırılan sanat akımının öncülüğünü yapmıştır. Mondrian sınırlı bir renk paleti kullanarak yaptığı yalın, dengeli, geometrik şekiller içeren resimleriyle ünlüdür.

SANATTA ANLAM BULMAK

Sanat eserini nasıl "okursunuz"?

Bir sokak sanatı eseri gözünüze çarptığında ya da kendinizi bir sanat müzesinin odaları arasında yavaşça yürürken bulduğunuzda, oradaki sanat eserini "okuma" gereği duymayabilirsiniz. Sanat bizi etkiler ve biz güzele, rahatsız edici olana ve gizemli görüntülere duygusal tepki veririz. Mary Cassat'ın *Banyo* adlı resmi gibi, bir anne ve çocuğun portresi, sizi kendi aile ilişkileriniz hakkında düşünmeye sevk edebilir, yahut Missouri eyaletine bağlı Kansas City'de Nelson-Atkins Sanat Müzesi'nin bahçesine tehlikeli bir şekilde yerleştirilmiş Claes Oldenburg ve Coosje van Bruggen'in iki buçuk tonluk dev *Badminton Topu* (*Shuttlecock*) sizi çok etkileyebilir.

Bununla birlikte bazen daha derine inmek ve sanatın anlamını araştırmak isteriz. Bir işe yaramayan devasa bir badminton topu yapmanın ne anlamı vardır? Kübistler resimlerinde görsel gerçekliği parçalara ayırdıklarında ne yapmaya çalışıyorlardı? Belli bir sanat eserinin anlamı hakkında düşünmenin başlangıç noktası olarak, aşağıdaki soruları kendinize sorun:

- İçerik nedir?
  Örneğin, eğer varsa, tanıdık figürler ve semboller dahil olmak üzere hangi spesifik imgelerin tasvir edildiğini düşünün; görsel biçimlerin nasıl düzenlendiği, eserin şekli ve onu yaratmak için kullanılan malzeme üzerine düşünün.
- Sanatçı kimdir?
  Sanatçının biyografisi ve yaptığı diğer eserler üzerinde düşünün. Sanatçı bu eseri oluştururken neyi hedefliyordu acaba?
- Eser ne zaman yapılmıştır?
  Eser, tarihsel açıdan önemli bir olayı tasvir etmekte veya ona atıfta bulunmakta mıdır? Üslubu belli bir tarihsel döneme ya da sanat akımına ait midir? Sanatçı ne zaman yaşamıştır?
- Eser kimin için yapılmıştır?
  Muhtemel sanat hamilerini ve hedeflenen izleyici kitlesini düşünün. Eser kendisini görenleri nasıl etkilemektedir?
- Sanat zaman içinde nasıl değişmiştir?
  Eser orijinal yerinden alınmış mıdır? Tarih boyunca eserin sahibi kim veya kimler olmuştur? Çalınmış veya hasar görmüş müdür? Çağdaş izleyiciler esere tarih boyunca bakıldığından farklı mı bakmaktadır?
- Bu eser neden önemlidir?
  Birileri bu sanat eserinin ilgi gösterilecek kadar önemli olduğunu düşünmüş, bir müze ya da galeriye koymuş ve bunun için o kadar zaman ve enerji harcamış olsa gerek. Peki, neden?

Bir sanat eserinde anlam bulmaya çalışırken kesin bir yanıtın olmadığını aklınızdan çıkarmayın. Bir resim, bir mimari eser veya bir heykel, biri için bir şey ifade ederken diğeri için başka bir şey ifade edebilir. Sanatçı bile kendi yarattığı eserin anlamı üzerinde, kayda değer ölçüde etkili olsa da, fazla söz sahibi değildir.

Biçimsel analiz nedir?

Biçimsel analiz, bir sanat eserini, onun şekli, rengi, çizgi alanı ve dokusu dahil olmak üzere biçimsel niteliklerini inceleyerek anlama yöntemidir. Biçimsel analiz, belli bir sanat eserinin izleyiciye, fikirleri görsel yolla nasıl aktardığını anlama amacı doğrultusunda olabildiğince fazla detay içermelidir.

İkonografi nedir?

İkonografi görsel konunun incelenmesidir. Çoğu sanat eseri aynı ya da benzer konuları işler; örneğin, Batı Avrupa sanatında Bakire Meryem sıklıkla

işlenir. Bakire Meryem gibi bir figür belli nesnelerle, giyim tarzıyla ya da bedenin duruşuyla olduğu gibi işaretler ve sembollerle de ilişkilendirilir. Tekrar eden işaretleri, sembolleri ve özellikleri anlamak sanatın anlamını kavramaya yardım eder.

Sanat kuramı nedir?

Sanat kuramları ya da eleştirel kuramlar, sanatın ve kültürün anlamını felsefi bir açıdan kavramamızı sağlar. Çoğu sanatçı, sanat ve kültür hakkındaki felsefi inançlarını ve fikirlerini eserleri aracılığıyla aktarmak için sanatı kullanırken, sanat uzmanları ve sanat tarihçileri, sanatı ve sanatçıları kültürel çerçeveye yerleştirmek için kurama başvurur. Kuramcılar sanatın yüzeysel niteliklerinin ötesine geçerek anlam ve değer meselelerini daha derinlemesine incelerler. Elbette hepsi değil de bazı önemli kuramsal yaklaşımlar psikanaliz, Marksizm, feminizm, cinsiyet çalışmaları, postkolonyalizm ve postmodernizmden çıkmıştır.

TARİHÖNCESİ SANAT

Sanat nerede başladı?

En geleneksel sanat tarihi kitapları ve dersleri, Avrupa ve Yakındoğu'nun tarihöncesi sanatı ile başlar. Bu her şeyden önce bir gelenektir ve bu kitaptaki sanat tarihinin son derece kronolojik sunumuna uymaktadır. Ancak bu noktada sanatın Avrupa'da başlamadığını, keza sanatın başladığı tek bir yer olmadığını vurgulamalıyız. Tarihöncesi sanat örnekleri dünyanın her yerinde bulunabilir.

Tarihöncesi nedir?

Tarihöncesi dönem, insanlık tarihinde yazının icadından önce gelen dönemdir. Bu yüzden tarihöncesi sanat, yazılı sözün varlığından önce yapılmış sanattır. Bu bölümde işlenen tarihöncesi sanat MÖ 35.000'den MÖ 1000'e uzanan zaman dilimini içermektedir.

Paleolitik sanat nedir?

Yunanca'da *paleo* "eski", *lithos* da "taş" anlamına gelir. Bu nedenle paleolitik sanat, son buz devri sırasında, MÖ 35.000'den MÖ 8000'e kadar uzanan Eski Taş Devri'nde yaratılmış sanattır. Bu devrin ayırt edici özelliği insanın taştan

yapılmış aletler kullanmasıdır. O zamanlar insanlar mağaraların ve kayalıkların yakınlarında barınak arayan göçebe avcı-toplayıcılardı. Bu devrin sanatı şimdiye değin keşfedilmiş en eski sanattır ve büyüleyici örnekleri arasında mağara resimleri ve taş heykeller bulunur.

Taşınabilir sanat nedir?

Paleolitik sanat iki genel kategoriye ayrılabilir: Taşınabilir sanat ve taşınmaz sanat. Bu devrin insanları göçebe olduğundan, uzak mesafelere doğru yolculuk ederken kendi eşyalarını yanlarında taşımak zorundaydılar. Taşınabilir terimi, bu sanatın fazla bir fiziksel çaba gerektirmeden taşınabileceğini anlatır. En yaygın örnekleri küçük heykellerdir.

Taşınmaz sanat nedir?

Paleolitik devrin temel sanat türlerinden birisi taşınabilir sanatken, taşınmaz sanat kaya ve mağara resimleri gibi taşınamayan sanatı kapsar. Adamakıllı etkileyici olan paleolitik resimler Avrupa, Afrika ve Avustralya dahil olmak üzere dünyanın her yerinde, muhtemelen sığınmaktan ziyade dinsel veya ruhsal amaçlarla kullanılmış yerlerde bulunmuştur. Arkeologlar Avrupa'daki ilk mağara sanatını keşfettiklerinde, gördükleri etkileyici ve gerçekçi resimlerin düzmece olduğunu düşündüler, çünkü buz devri insanlarının bu ölçüde sanatsal beceriye sahip olabileceklerine ihtimal vermediler. Yakınlarda bulunan kemik ve taştan yapılma aletlerin keşfi gibi arkeolojik kanıtlar arkeologların fikrini değiştirdi. Paleolitik mağara sanatının en ünlü örneklerinden biri, Fransa'daki Lascaux Mağaraları'nda bulunan bir dizi resimdir.

Willendorf Venüsü nedir?

Basitçe "Willendorf Kadını" diye de anılan bu tarihöncesi Venüs, Avusturya'nın Willendorf kasabasında bulunmuş bir taşınabilir sanat örneğidir ve takriben MÖ 22.000'de yapılmıştır. 1908'de bulunan bu heykele ironik bir isim verilmiştir. Aşk ve güzellik tanrıçası Venüs genellikle ince yapılı, zarif ve sevimli tasvir edilir. Buna karşın Willendorf Venüsü kısa boylu (11 cm boyunda) ve çok şişmandır. Ayırt edilebilir bir yüzü yoktur, sadece örgülü saç modeli görünür. Diğer figüratif unsurları küçültülüp dişil hatları abartılarak cinselliği ve doğurganlığı vurgulanmıştır; kolları çok kısadır ve bacakları çarpıcı şekilde ayaklarına doğru incelmektedir. Heykelin küçük ebatlarından ve belirgin hatlarından elde tutulmak ve dokunulmak için tasarlandığı anlaşılmaktadır. Heykelin gerçek bir kişiyi mi tasvir ettiği, yoksa doğurganlık ve sağlık sembolü mü olduğu hâlâ tartışılmaktadır. Buz devrinin kıraç yılla-

Willendorf Venüsü kireçtaşından oyulmuş bir tarihöncesi heykelidir. Heykeli yapan, dişi formun fiziğini vurgulamıştır; belki de bu heykel doğurganlık putu olarak kullanılıyordu.

rında böyle bir bedene sahip olmak zor olsa gerek. Willendorf Venüsü'nün obezliği 20. yüzyılın başında onu keşfedenler arasında espri ve alay konusu olmuşsa da yapıldığı tarihöncesi zamanda sağlığın ve hayatta kalmanın işareti olarak herhalde çok değer verilen bir özellikti. Buna benzer yüzlerce heykel bulunmuştur.

Hohlenstein Stadel Aslan Adamı nedir?

Paleolitik çağın çoğu heykeli erkeği değil kadını tasvir eder, tek bir istisnayla: Yaklaşık olarak MÖ 30.000'e ait, mamut dişinden yontulmuş Aslan Adam. Günümüz Almanya'sında bulunmuş Aslan Adam kedigillerin ve insanın karakteristik özelliklerinin karışımını sergiler. Bazı bilim insanları, Aslan Adam'ın aslında Aslan Kadın olduğuna inanmaktadır; ona benzeyen başka kadın heykeli örnekleri bulunmuştur. Bu heykel yaklaşık 30 cm yüksekliğinde olup (tıknaz Willendorf Venüs'ü ile karşılaştırıldığında epey büyüktür) tarihöncesi insanların yüksek oymacılık becerilerini ve yaratıcılığını yansıtır. Aslan Adam heykelinin ne anlama geldiği bilinmiyor. Bu eserin aslan maskesi takmış bir insan figürü olması ihtimal dahilinde olduğu gibi, ruhsal değere sahip bir hayvan-insan melezini tasvir ediyor olması da muhtemeldir.

Lascaux Mağaraları nedir?

Güney Fransa'daki Lascaux Mağaraları önemli bir keşif alanıdır: Takriben MÖ 15.000'e ait olan bu ölçekte bir tarihöncesi sanat daha önce hiç görülmemiştir. Bu mağaralar, kayıp köpeklerini arayan bir grup çocuk tarafından tesadüfen bulunmuş ve çok geçmeden araştırma yapmaları için arkeologlar çağrılmıştır. Paleolitik sanatçılar Lascaux'da 600'ün üzerinde resim ve 1500'den fazla gerçeğine uygun at, inek, geyik ve boğa gibi hayvan oymaları yapmışlardır. Lascaux'da keşfedilen sanat çok etkileyicidir ve 1940'larda hal-

ka açıldıktan sonra binlerce ziyaretçi çekmiştir. Ziyaretçilerin gelişi mağaradaki sanata ciddi ölçüde zarar vermiş ve mağaralar 1963'te ziyaretçilere temelli kapatılmıştır. Lascaux Mağaraları'nı görmek isteyenler 1983'te açılan kopya alanı ziyaret edebilmektedir.

Paleolitik sanatçılar hangi araçları kullandı?

Paleolitik sanatçılar kırmızı, koyu sarı, siyah ve kahverengi gibi çeşitli renklerde pigmentler elde etmek için doğal mineralleri kullanmışlardır. Bu sanatçıların bu pigmentlerden bazılarını elleriyle doğrudan duvara uygulamış olmaları muhtemeldir ama içi oyuk kemiklerin boyayı duvara püskürtmekte kullanılmış olması daha büyük bir ihtimaldir. Pigmentlerle kaplı oyuk kemikler arkeologlar tarafından bazı resimlerin yakınlarında bulunmuştur. Diğer araçlar arasında bir tür fırça görevi görmüş büyük yosun parçaları ya da hayvan kılları vardır. Çizgilerle desenler oymak için çakmaktaşı parçaları kullanılmıştır.

Lascaux'nun tarihöncesi mağara resimleri keşfedildiğinde bilim insanları onlardan o kadar etkilendiler ki ilk başta bunları yapan sanatçıların tarihöncesinde yaşamış olabileceklerine inanamadılar. Lascaux'dakiler gibi mağara resimleri dünyanın çeşitli yerlerinde bulunmuştur.

Bükülü perspektif nedir?

Lascaux Mağaraları'nda görülen hem avcı hem de av hayvanlarının çoğu profilden resmedilmiştir ki bu, izleyenin hayvana yan taraftan baktığı ve hayvanın yüzünün yalnızca bir tarafının görülebildiği anlamına gelir. Ancak bazı hayvanlar bükülü perspektif denilen oldukça karmaşık bir teknik kullanılarak ustalıkla resmedilmiştir. Bükülü perspektif, hayvanın vücudunun çoğu profilden gösterilip, doğrudan izleyiciye baksın diye başının bir bölümü döndürülerek oluşturulur. Bu teknik resme canlılık ve enerji kattığından canlı bir hayvanın resmiymiş gibi bir izlenim uyandırır. Söz konusu tekniğin bir örneğinde, çatallı boynuzları olan bir geyik büyük oranda profilden gösterilmiştir ama boynuzları etkileyici bir biçimde nehre doğru sallanıyormuş gibi görünmektedir.

Bunlar insan eli midir?

Evet! Genelde paleolitik sanatta çok fazla insan resmi yoktur ve var olan insan resimleri de hayvan resimleri kadar gerçekçi yorumlanmamıştır. Fransa'nın Dordogne ilindeki Pech-Merle Mağarası'na ait iki benekli at resminin tepesinde ve tabanında insan elinin dış hatları uzanır. Paleolitik sanatçıların duvara el izleri bırakarak ortalıkta oyun oynadıklarını düşünmek caziptir ama bu resimler bir amaca binaen yapılmıştır. Bazı eller boyanıp mağara duvarına bastırılmış gibi gözükmektedir. Paleolitik sanatçılar bir de ellerini şablon gibi kullanıp, ellerinin çevresine, süngerle sürme ya da kemikle veya kamışla püskürtme yöntemiyle pigment uygulayarak negatif el izleri çıkarmışlardır.

Tassili N'Ajjer nedir?

Tassili N'Ajjer, Cezayir'in güneydoğusunda bulunan yaklaşık 7000 yaşındaki binlerce kaya resmi ve oymasıdır. Bunlar Afrika'daki en eski ve en etkileyici kaya sanatı örneklerindendir. Bu resimlerin yapıldığı zamanda Sahra Çölü'nün bu bölümü çimenlerle kaplı düzlüklerdi; resimlerde fil, suaygırı ve zürafalar bulunmaktadır. Daha sonraki resimler küçük evlerin etrafında toplanmış erkekleri, kadınları, çocukları ve yakınlarda otlayan büyükbaş hayvanları göstermektedir. Sahra Çölü'nün binlerce yıl zarfında kuraklaşmasıyla birlikte yakındaki Mısır'dan gelen deve ve at gibi yeni hayvanlar kaya sanatında belirir.

Neolitik sanat nedir?

Neolitik dönem takriben MÖ 6000'den MÖ 2000'e kadar uzanan "Yeni Taş Çağı"dır. Kendilerinden önceki paleolitik insanlarından farklı olarak neolitik

Tassili N'Ajjer'in kaya resimleri tarihöncesi dönemde Kuzey Afrika'da hayatın nasıl olduğuna dair bir fikir vermektedir.

insanlar göçebe değil yerleşiktiler ve tarihte ilk defa bitki ve hayvanları evcilleştirmişlerdi. Neolitik kültürün en eski kanıtları Yakındoğu'da, günümüzün Ürdün, Suriye ve Türkiye topraklarında bulunmuştur. Neolitik sanat örnekleri arasında kil çömlekler ve anıtsal taş heykeller bulunur.

Tarihöncesi Eriha nedir?

Tell el-Sultan olarak da bilinen Tarihöncesi Eriha, arkeologlar tarafından kazısı yapılmış en önemli neolitik yerleşimden biridir ve neolitik dönem sanat ve mimarisinin anahtar örneklerini içermektedir. Tarihöncesi insanlar Eriha'ya MÖ 12.000'de yerleşmiş ve MÖ 9000'lerde hayvanları evcilleştirmeye başlamışlardır. Neolitik Eriha'nın mimarisi, alçı sıvalı zeminleriyle kırmızı ve beyaza boyanmış kerpiç evleri, sekiz buçuk metre yüksekliğinde bir taş kulesi ve köyün etrafını çeviren altı metre yüksekliğinde duvarlarıyla sofistike surları kapsar.

Eriha'daki alçı sıvalı kafatasları nedir?

Neolitik Eriha insanları, atalara tapınmanın bir türü olarak yorumlanabilecek bir uygulamayla ölülerini kendi evlerinin altına gömerlerdi. Genellikle bede-

nin tamamı gömülürken bazen ölünün başı alınır ve renkli alçı kullanılarak özenle yeniden yapılırdı. Yüzün ayrıntılarını benzetmek için kırmızı ve siyah boya, ve beyaz gözler yapmak için deniz kabukları kullanılırdı. Sonuçta ölen kişinin sanki canlıymış gibi bir sureti elde edilirdi. Bu uygulama bazı bilim insanları tarafından porte yapımının ilk örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Benzer şekilde alçı sıvalı kafatası örnekleri Yakındoğu genelinde başka kazı alanlarında da bulunmuştur.

Çatalhöyük nedir?

Çatalhöyük, günümüz Türkiye'sinde bulunan ve Eriha'dan yaklaşık bin yıl sonra gelişmiş, şehre benzeyen sofistike bir neolitik yerleşim yeriydi. Sıkça kümelenmiş Çatalhöyük evleri ahşap ve kerpiçten yapılmıştır; köyün sokakları yoktur ve evleri kapısızdır. Köylüler evlerine çatıdan giriyorlardı. Burada yaşayanların tatbik ettiği spesifik inançlara dair hiçbir şey bilinmemesine rağmen Çatalhöyük'te, mabet olduğu apaçık anlaşılan birçok yapı bulunmuştur. Ayrıca kil ve taştan yapılma doğal figürlere de rastlanmıştır. Bunlar arasında keçi, sığır ve domuz gibi hayvan figürleri, avlanma ayinlerini hatırlatırcasına bıçaklanmış halde görünmektedir. Sivri uçlu bacakları ve kemikli yüzleriyle stilize edilmiş kadın figürlerinin yanı sıra bilim insanlarınca saygın Büyük Ana tanrıçasıyla ilişkilendirilen daha büyük figürlere de rastlanmıştır. Çatalhöyük aynı zamanda resimleriyle de ünlüdür. Bir duvar resmi köyün sınırlarının hemen ötesinde yükselen ikiz tepeli volkanik Hasan Dağı ile birlikte köyün manzarasını gösterir. Bu resim, insan elinden çıkmış bir yüzey üzerine yapılmış en eski resimlerden biridir.

Siyah ve kırmızıya boyalı çömlek vazo, neolitik dönem, MÖ üçüncü binyılın sonları. Lanzhou, Gansu vilayeti, Çin (Kaynak: The Art Archieve/Genius of China Exhibition.)

Neolitik Çin sanatı nedir?

Çin'de, neolitik dönem MÖ 10.000'den MÖ 2000'e kadar sürmüştür. Bu zaman diliminde farklı kültürel gruplar kendilerine özgü tarzlarıyla sanat yapmışlardır. Sarı Nehir boyunda gelişmiş olan Yangshao kültürü, çömlekçi çarkının icadından önce, çamura elle şekil

Megalitik sanat nedir?

Sıra sıra menhir taşları (10-12 metre yüksekliğinde dev taşlar), dolmen lahitler ve taş çemberler gibi megalitik sanat eserleri Kuzey Avrupa ile bağlantılıdır. İspanya ve İtalya'da da benzer örnekler bulunmuş olsa da özellikle günümüz Britanya'sı, İrlanda ve Fransa bu alanda öne çıkmaktadır. Bu neolitik yerlerin ihtişamı ve yazılı kayıtların yokluğu nedeniyle, bu eserleri yapan insanlar ve kullandıkları muhtemel teknikler yüzyıllardır merak konusu olagelmiştir. Megalitik sanat, tarihöncesi geçmişte ayın yüzeyinde içine girilmez yekpare bir taşı gösteren *2001: Bir Uzay Macerası* gibi filmlerle popüler hayal dünyamızda varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

verip daha sonra kenarlarını düzleştirmek ve fırçayla kırmızı ve siyaha boyamak suretiyle renkli çömlekler üretmiştir. Bu toprak kapların çoğu ya hayvan motifleriyle ya da karmaşık soyut desenlerle süslenmiştir.

Hemudu, Dawnekou, Longshan, ve Liangzhu kültürleriyle bağlantılı başka bir usulde neolitik çömlekçilik örnekleri Çin'in birçok bölgesinde bulunmuştur. Çin'de en önemli sanat dallarından biri olan bu usul üçayak şeklinde çömlek ve yeşim oyma olarak bilinir. Neolitik yeşim taşının yaygın formları arasında *bi* (disk) ve *cong* (merkezi ve süslü kenarları boyunca bir oluğu olan dikdörtgen şeklinde kısa bir sütun) vardır. Yazılı kayıtlar olmadığı için hem *bi* hem de *cong* şekillerinin anlamı bilinmemektedir.

Skara Brae nedir?

Skara Brae, İskoçya'nın uzak kuzey kıyılarının açıklarındaki Orkney Adalarında bulunan bir neolitik yerleşim yeridir. Eriha ve Çatalhöyük gibi Yakındoğu'nun yerleşim yerlerinden binlerce yıl sonra, MÖ 3100 ile 2600 arasında kurulmuş Skara Brae görece daha küçük bir yerleşim yeridir ve adalardaki yapılar kereste bulunmadığından taştan inşa edilmiştir. Britanya Adalarındaki diğer topluluklar neredeyse Bronz Çağı'na kadar yerleşik yaşama geçmemişlerken, Skara Brae'de yemek pişirme araç gereçleri, süslenmiş çömlekler ve yatak ve tabaklık gibi taştan oyma mobilyaların bulunması yerleşik yaşamın kanıtıdır. Taşın tek inşa aracı olması, Kuzey Avrupa'daki neolitik sanat ve mimari örneklerinin eşsiz bir biçimde iyi korunmasını sağlamıştır.

Menhir nedir?

Kelt dilinde *men* "taş", *hir* ise "uzun" anlamına gelir. Dolayısıyla *menhir*, "uzun taş" olarak tercüme edilir. Menhirler kabaca şekillendirilmiş müstakil taşlardır ve onları yapan Kuzey Avrupalı neolitik insanlar için muhtemelen sembolik bir önem taşıyorlardı. Bu taşların menhir sırası olarak bilinen devasa silsilesi Güney Fransa'nın Carnac ilçesinde bulunmuştur. Takriben MÖ 3000'de bu bölgede yaşayan neolitik insanlar binlerce ağır menhiri yaklaşık 1,2 kilometre uzunlukta sıralar halinde yerleştirmişlerdir. Carnac'taki menhir sıralarının tastamam ne amaçla yapıldığı hâlâ bir sırdır.

Dolmen nedir?

Kelt dilinde, *dol* "masa" anlamına gelir. Dolmen, megalit diye bilinen üç devasa taştan yapılmış bir mezardır. İki dikey megalit, masa üstü gibi yatay duran üçüncü megaliti destekleyerek aslında dikme ve eşik sistemini andırır. Dolmenler genellikle bir tepeciğe yapılır ve iç kısmına tek bir bedenin gömülebileceği genişlikte bir mezar işlevi görür. Dolmenler sonraları daha geniş yapılara giriş koridoru olarak kullanılmıştır.

Taş çember nedir?

Taş çember, dikilitaşlardan oluşan bir çemberi ifade eder. Taş çemberler megalitlerin daire ya da yarım daire şeklinde düzenlenmesiyle oluşur. Bu büyük ölçekli neolitik alanların işlevi konusunda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Onlardan biri de buraların bir tür dini işlevinin olduğu yönündedir; ne var ki tıpkı Fransa'daki menhir sıraları gibi bunlar da gizemini korumaya devam etmektedir.

Stonehenge nedir?

Muhtemelen neolitik dönemin en ünlü yapısı olan Stonehenge geniş çaplı bir taş çember örneğidir. Sakson dilinden gelen adı, "asılı taşların yeri" anlamını taşır. İngiltere'de Salisbury kentinin yakınında (Londra'nın yaklaşık 130 km batısında) bulunur ve yaklaşık MÖ 3000'de başlayan inşası bin yıldan uzun sürmüştür. Bilim insanları orijinal yapıda en az otuz megalit olduğunu düşünseler de her biri elli tona varan ağırlıkta on yedi devasa megalit hemen hemen bir daireyi oluşturacak şekilde durmaktadır. Stonehenge, bazıları devrilmiş ve kırılmış toplam 150 tane süssüz, sade taştan oluşur. Merkezde bir sunak taşı olmasına karşın, onun bu amaçla kullanılıp kullanılmadığı bilinmiyor.

İngiltere'nin güneyindeki neolitik alanda bulunan Stonehenge'in ne amaçla inşa edildiğine dair çeşitli görüşler vardır.

Neolitik insanların Stonehenge yapısını tam olarak nasıl inşa ettikleri belli değildir. Tek başına blokları hareket ettirmek bile son derece güçtür ve gerek bilim insanları gerekse amatörler bu mühendislik harikasını tekrar inşa edebilmek için çabalamışlardır. Dikme ve eşik sistemi megalit yapıların kendisinde belirgindir ve bunları bir arada tutmak için harç kullanılmadığı, tüm eklenti yerlerinin kuru olduğu göze çapmaktadır. Stonehenge'in inşasında kalas kullanılmış olsa bile ondan geriye kalan parçalar çoktan yok olmuştur.

Stonehenge niçin inşa edildi?

Bütün diğer neolitik sanatlarda olduğu gibi, elimizde yazılı kayıtlar ve başka arkeolojik kanıtlar bulunmadığı için Stonehenge benzeri yerlerin tam olarak ne için kullanıldığını bilmek imkânsız olmasa da çok zordur. Stonehenge ile ilgili çeşitli görüşler öne sürülmüştür ve bunların bazıları diğerlerinden daha akla yatkındır. Stonehenge'in olası dini önemi üzerinde çok durulmuştur. İnsan ve hayvan kurban etmek için kullanıldığı görüşü de ileri sürülmüştür ama yanmış insan kalıntıları bulunmasına rağmen bu görüş gözden düşmüş-

tür. Stonehenge'den bütün halinde bir insan iskeleti çıkarılmıştır; bu, göğsünden oklarla vurulmuş bir adamın bedenidir. Her ne kadar keşfedilen bu iskelet öyle olduğunu ima etse de, bundan onun illa dini bir adak olduğu anlamı çıkarılamaz.

Bazı bilim insanları, özellikle bir grup astronom Stonehenge'in amacının teknolojik olduğuna inanmakta; söz konusu alanın neolitik gözlemevi işlevi gördüğünü ve geçimi tarıma bağlı olan bir toplum için önemli bir işlev olan güneşin hareketlerinin kaydını tutmak için kullanıldığını düşünmektedirler. Stonehenge taşları yaz gündönümüne uygun şekilde hizalanmış olsa da bu görüş de çokça tartışılmaktadır.

ANTİK DÜNYADA SANAT MÖ 5000-MS 400

ANTİK YAKINDOĞU SANATI

Antik Yakındoğu neresidir?

Antik Yakındoğu, sanat tarihçileri tarafından Mezopotamya olarak da adlandırılan, Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgeyi ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Mezopotamya, "iki nehir arasındaki toprak" anlamına gelen Yunanca bir sözcüktür. Tarihte ilk kez bu bölgede kent toplumu geliştiğinden ve bununla birlikte yazının ve yasaların icadı, epik şiirin ilk örnekleri, şehirlerin inşası ve elbette anıtsal sanat ve mimari örnekleri ortaya çıktığından burası "Uygarlığın Beşiği" olarak da kabul edilir.

Çiviyazısı nedir?

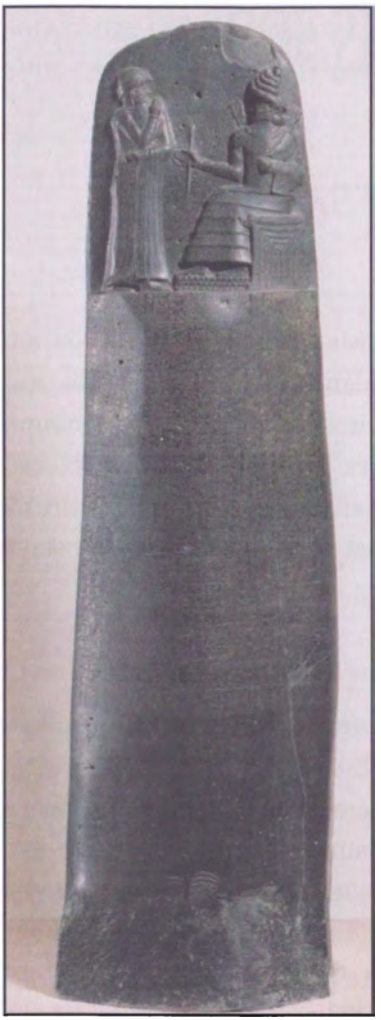
Çiviyazısı ilk yazı dili sistemidir; Sümerler tarafından MÖ yaklaşık 3100 yılında icat edilmiştir, orijinali resim yazısıdır. Bu şu anlama gelir: Örneğin boğa başı bu yazıda bir boğayı temsil eder. Zaman içinde bu resim yazısı, taş-kalem denilen bir aracı kil tablet üzerine bastırmak suretiyle oluşturulan çivi şeklinde çizgilerden ibaret daha soyut bir işaretler sistemine dönüşmüştür. Çiviyazısı (günümüzde Irak sınırları içinde bulunan) Uruk gibi şehirlerde ticari kayıtları tutmak için kullanılıyordu. Çiviyazısı tabletler zamana yenik düşmemiş ve bilim insanları için Antik Yakındoğu kültürüne harika bir pencere açmışlardır.

Ziggurat nedir?

Ziggurat, tepesine merdivenle ulaşılan bir tapınak inşa edilmiş dağa benzeyen bir yapıdır. Tapınakları yüksek rakımlara inşa etmek hem işlevsel hem

de dinsel amaçlara hizmet ediyordu. Fiiliyatta yüksek yerde konuşlanmış bir dini yapı sel ya da saldırıdan korunaklı olacaktır. Bu, aynı zamanda hükümdarı ve bölgede tapınılan tanrıları yüceltme işlevi de görmüştür. *Zigguratlar* yeryüzü ile gökyüzünün buluştuğu yeri temsil ederdi.

Uruk'ta yer alan Beyaz Tapınak'ın kalıntıları günümüzde Irak'ın Varka yöresinde bulunmaktadır. Bu tapınak, Sümer tanrısı Anu'ya ithaf edilmiş zigguratın bir parçasıdır ve tanrı, tanrıça ve tapınak muhafızlarının heykellerine ev sahipliği yapmıştır. Yapının yönü pusula işaretlerine göre tayin edilmiştir ve merkezdeki odada dini ritüeller için bir sunak taşı bulunmaktadır.

Hammurabi Kanunları (MÖ 18. yüzyıl) ilk yazılı dil sistemidir ve çiviyazısıyla yazılmıştır. En tepede Hammurabi, Babil güneş tanrısı ve aynı zamanda adalet tanrısı Şamaş ile birlikte resmedilmiştir.

Varka Vazosu nedir?

Uruk'un Oyma Vazosu olarak da bilinen Varka Vazosu, yaklaşık doksan santim uzunluğunda kaymaktaşından yapılmıştır. Vazo arkeologlar tarafından Beyaz Tapınak'ın yakınlarında bulunmuştur. Tanrılara ikramlarda bulunan insanların hikâyesini anlatan, adeta çizgi roman gibi karelere ayrılmış hikâyelerle süslenmiştir. En aşağıda su ve bitkilerin doğal dünyası gösterilirken, onun hemen üzerinde evcil hayvanlar bulunur. Ortadaki bölümde elinde sepetler tutan çıplak adamlar ve en üstteki bölümde ise Sümer tanrıçası İnanna'ya adağını sunan kral gösterilir. Karelerdeki figürlerin baş ve ayakları profilden görülür ama gövde ve omuzların ancak dörtte üçü gösterilmiştir.

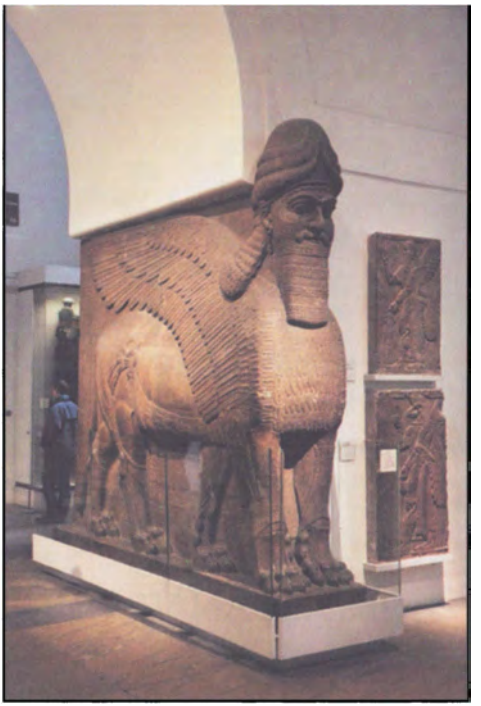
Varka Vazosu'na ne oldu?

2003 yılının nisan ayında, ülkenin ABD tarafından işgalinin ardından çıkan iç kargaşada Varka Vazosu Bağdat'ta bulunan Irak Müzesi'nden çalındı. Bu, sanat tarihi açısından, özellikle vazonun kültürel miraslarının önemli bir parçasını temsil ettiği Irak halkı

için acı bir kayıptı. Neyse ki vazo birkaç ay sonra müzeye iade edildi; ama çok hasar görmüştü.

Hammurabi'nin dikilitaşı nedir?

Hammurabi MÖ ikinci binyılda Mezopotamya topraklarına hükmeden Babil kralıydı. Bilinen en eski kanunname olan Hammurabi Kanunları ile ünlüdür. Bu kanunname 2,1 metre yüksekliğinde bir dikilitaşa kazınmıştır. Bu büyük siyah diyorit levhada Hammurabi, kanunnamesinin, "ülkede adaletin hüküm sürmesini sağlayacağını ve belalarla kötülükleri ortadan kaldırarak ne güçlünün zayıfa ne de zayıfın güçlüye zulmetmesine izin vermeyeceğini" ilan eder. (Stokstad, s. 38.)

Gize'deki piramitlerin girişini koruyan sfenkslere benzeyen bu devasa boyutta insan başlı ve kanatlı heykeller, koruyucu saray dekorasyonu olarak kullanılıyordu.

Dikilitaşın tepesinde, yazılı kanunların üstünde bulunan bir oyma resimde, Hammurabi güneş tanrısı Şamaş'ın önünde durur. Babil'de adalet tanrısı olan Şamaş tahtına oturmuştur ve çevresi güç sembolleriyle kuşatılmıştır. Sırtına uzun şık bir kaftan giymiş, ayaklarını bir dağın tepesine basmıştır, ellerinde bir asa ile bir hamut tutmaktadır. Hammurabi saygı içinde kollarını önünde çaprazlanmış ve Şamaş'ın kendisine verdiği kanunları almaktadır. Dikilitaş, Hammurabi'nin yüksek statüsünün güçlü bir işareti olma işlevi görür ve kanunları için almış olduğu ilahi esini temsil eder.

Lamassu nedir?

Lamassu Asur saray dekorasyonunun meşhur bir parçası olan abidevi bir taş heykeldir ve saray girişini koruma işlevi görür. *Lamassu* insan ve hayvan organlarını bir araya getirir; bir aslan veya boğa gövdesi, kanatlar, gür sakalları ve kaşlarıyla bir insan başı ve tam beş bacaktan oluşur. Yandan bakıldığında yürüyormuş gibi görünürken, önden bakıldığında pürdikkat ayakta dikiliyor gibi görünür. Asur kenti Horsabad'daki Sargon Kalesi'nden gelen *lamassu* MÖ 720 dolaylarında yapılmıştır ve yüksekliği 4,2 metrenin üzerindedir.

Kısmen heykel kısmen de mimari bir yapı olan bu dev yaratığın gözü saraya yaklaşan ziyaretçilerin üzerindedir.

İştar Kapısı nedir?

İştar Kapısı, Yeni Babil mimarisini yansıtan, duvarlarının üst kısmı dendanlı, dört burçlu ve çift kemerli bir giriş kapısıydı. İştar Kapısı'nın orijinali 12 metreden biraz yüksekti ve kulelerin yüksekliği 30 metreyi buluyordu. Koyu mavi renkli tuğla yapı, zarif aslanlar ve palmiye ağaçlarıyla süslenmişti; aslında çarpıcı bir istihkâmdı. Bu anıtsal kapı, Antik Dünyanın Yedi Harikasından biri olan Asma Bahçeler gibi diğer Babil yapılarının zenginliğini ve görkemini yansıtır. İştar Kapısı'nın bir rekonstrüksiyonu Almanya'nın Berlin şehrindeki bir müzede sergilenmektedir.

HİNDİSTAN VE GÜNEYDOĞU ASYA SANATI

İndus Vadisi Uygarlığı nedir?

İndus Vadisi Uygarlığı (MÖ 2600-1900), Güney Asya'daki en eski uygarlıklardan birisidir ve bugünkü Pakistan ve Kuzeybatı Hindistan'da kurulmuştur. Bazen Harappa Uygarlığı olarak adlandırılır. İndus Vadisi'ndeki başlıca kentsel alanlar arasında, mimari benzerliklerinden ötürü kaynaşmış bir grup oluşturan Mohenjo-Daro, Harappa ve Chanhu-Daro bulunur. İndus Vadisi'nin kültürü ve dini pek fazla bilinmemektedir ama –eski mühürler dahil– o döneme ait sanat eserlerinin keşfedilmesi, İndus Vadisi ile Hindistan ve Güney Asya kültürü ve çağdaş sanatı arasında kültürel bağlantılar kurmaya hevesli sanat tarihçilerinin ve diğer bilim insanlarının fazlasıyla ilgisini çekmiştir.

Mohenjo-Daro'daki Büyük Hamam nedir?

Mohenjo-Daro, İndus Vadisi'nde, birbirini dik kesen sokaklar üzerine kerpiç tuğlalarla inşa edilmiş binalarla dolu, geniş çaplı bir temiz su ve kanalizasyon şebekesiyle donatılmış bir şehirdi. Şehirde özel hamam yerleri, tuvaletler ve yüzlerce kuyuya dair kayıtlar bulunmaktadır; bunların bazıları antik dünyanın bilinen en eski örnekleridir. Büyük Hamam 12 metre uzunluğunda, 27 metre genişliğinde ve 2,4 metre derinliğindeki ebatlarıyla bir kalenin yakınına inşa edilmiş, geniş ve su sızdırmaz bir havuzdur. Büyük Hamam, büyük ihtimalle yalnızca eğlence amaçlı yapılmamış, aynı zamanda dini ritüeller için de kullanılmıştır.

Çoğu İndus Mührü hayvanları tasvir eder ve henüz tercüme edilmemiş bir yazı taşır. İndus Vadisi Uygarlığı, Bronz Çağı'nda günümüz Pakistan ve Hindistan topraklarında gelişip serpilmiştir.

İndus Mühürleri nedir?

İndus Mühürleri taştan oyulmuş küçük düz karelerdir; bir yüzünde kabartma bir resim, diğer yüzündeyse bir topuz çıkıntısı bulunur. İndus Mühürleri'nin çoğunda gerçeğe uygun hayvanlar ve henüz tercüme edilmemiş yazılar görülür. Tek boynuzlu inek mühürlerde yaygın bir hayvandır, bazen bir sunağın yanına resmedilmiştir. Diğer hayvanlar fil, gergedan ve kaplandır. Dili sır olarak kaldığından, bu mühürlerin tam işlevinin ne olduğu halen bilinmese de bilim insanları bunların ticari kayıtları tutma yöntemi olarak kili damgalamak için kullanıldığını düşünmektedirler.

Hinduizm nedir?

Kökleri İndus Vadisi kültürüne dayanan Hinduizm, yekpare bir din olmayıp çok yönlü sıfatlara sahip birçok farklı tanrı ve tanrıçaya tapan çeşitli grupları kapsayan bir isimdir. Hinduizmin temel birleştirici ilkesi, Hindu dininin temeli olma işlevi gören kadim edebi metinler, Vedalara duyulan bağlılıktır.

Hindu ikonografisinde ortak imgeler nelerdir?

Hindu sanatı özellikle önemli tanrıları içeren geniş bir imgeler yelpazesine sahiptir. Aşağıdaki tablo dört önemli Hindu tanrısını ve onların ikonografisini açıklamaktadır.

Tanrı	Tanım	Sanattaki Temsili
Şiva	Hem yaratılışı hem de yok oluşu temsil eder; binden fazla ismi vardır. Çoğu zaman Dans Tanrısı olarak temsil edilir.	Genellikle fallus veya sütun olarak gösterilir; insan olarak gösterildiğinde birçok eklem, arapsaçı ve başın üstünde hilal taşır. Bazen üçüncü gözle ve üç uçlu mızrakla gösterilir; bir yılanı atkı gibi boynuna dolar. Dans Tanrısı olarak ateş halkasıyla kuşatılmış halde gösterilir.
Vişnu	Evrende düzen ve dengenin koruyucusudur; şeytan Kansa ise dövüşen kutsal âşık Krişna suretini alır.	Genellikle mavi derili gösterilir; Garuda adlı büyük bir kuşa binmiş halde resmedilir. Uzun bir taç ve takı takar. Domuz ve kaplumbağa gibi farklı hayvan suretlerine bürünür; Krişna ve Buda suretine de girebilir.
Devi	Parvati (Şiva'nın karısı), Lakşimi (Vişnu'nun karısı) ve Radha (Krişna'nın sevgilisi) gibi farklı tanrıça suretlerine bürünebilir. Durga olarak da öfkeyi simgeler.	Her biri farklı kimlikte sayısız surete bürünebilir. Durga olarak bir aslana biner.
Ganeşa	(Durga olarak) Devi'nin oğlu; Engelleri Kaldıran diye tapınılır.	Fil başıyla gösterilir.

Budizm nedir?

Budizm, Hindistan'da Maurya Dönemi'nde (MÖ 322-185) gelişti ve MÖ 273 ile 232 yılları arasında hüküm süren İmparator Ashoka'nın resmi dini haline geldi. Budizm, "Aydınlanmış Olan" Buda'nın öğretileri üzerinde kuruludur. Buda, varlıklı bir prens, Siddhartha Gautama olarak doğdu. Siddhartha'nın büyük bir askeri lider ya da tamamıyla aydınlanmış bir kişi olacağı önceden haber verilmişti. Buda, aydınlanmaya eriştikten sonra, "Dört Yüce Gerçeği" açıkladığı ilk öğretilerini dile getirdi. Budist felsefenin temelini oluşturan Dört Yüce Gerçek şunlardır:

1. Hayat *dukkha*dır. (Acı çekmek, stres veya doyumsuzluk olarak çevrilmiştir.)
2. *Dukkha*nın nedeni *tanha*dır. (İhtiras veya bağımlılık olarak çevrilmiştir.)
3. *Dukkha* ortadan kaldırılabilir.
4. *Dukkha*yı ortadan kaldırmanın yolu "Sekiz Aşamalı Asil Yol"u izlemektir.

Budist gelenekte Sekiz Aşamalı Asil Yol, *nirvana*ya ulaşmak, yani birbirini izleyen ölüm ve yeniden bedenlenme döngüsünden çıkmak ve *dukkha*dan kurtulmak için takip edilecek bir dizi ilkeden oluşur. Buda'nın öğretileri genellikle bir tekerlekle sembolize edilir ve "Yasa Tekerleği" diye bilinir.

Theravada Budizmi ile Mahayana Budizmi arasındaki fark nedir?

Theravada Budizmi dinin en eski şeklidir ve "Eskilerin Yolu" diye adlandırılır. En çok Hindistan, Sri Lanka ve Güney Asya'nın bazı bölgelerinde yaygındır.

Mahayana Budizmi ise Budizm'in ikinci önemli ekolüdür ve "Büyük Yol" olarak bilinir. Mahayana Budistleri, aydınlanma yolunu anlayan ve başkalarının *nirvana*ya ulaşması için kendilerini bu öğretilere adayan merhametli "müstakbel Budalar" olan *bodhisattva*lara tapınırlar. Mahayana Budizmi, Kuzey Hindistan, Çin, Japonya, Kore ve Nepal'de yaygındır.

Buda imgelerini ayırt eden işaretler nelerdir?

Buda tanrı değildir ama insanüstü bir konum kazanmış, aydınlanmış bir varlıktır ve Budist ölüm-yaşam döngüsünden çıkmıştır. Buda'nın ilk imgeleri onu uzun cübbe giymiş dini bir figür, bir rahip olarak gösterir ve *lakshana* denilen belirgin vücut özellikleriyle teşhis edilebilir. Buda gençlik yıllarında zengindir, dolayısıyla uzun yıllar boyunca kulaklarına ağır mücevher takmaktan ötürü uzamış kulak memeleri önemli bir bedensel vasıftır. Bir diğer önemli işaret ise *urna* olarak adlandırılan, Buda'nın kaşlarının arasındaki bir bukle saçtır; bu bukle çoğunlukla bir nokta olarak gösterilir. *Mudra* ya da el hareketleri, Buda imgelerinin belli mesajlar aktarmasını sağlar. Örneğin, eğer Buda sağ eli yere doğru uzanmış halde gösterilirse bu hareket, Buda'nın aydınlanmasına şahitlik etmek için yapılan daveti temsil eder ve *bhumiparsha* (toprağa dokunmak) diye bilinir.

Stupa nedir?

Stupa, Güneydoğu Asya'nın höyüklerini temel alan yarımküre şeklinde bir Budist anıtıdır ama mezar olarak kullanılmaz. Ölümünden sonra Buda'nın külleri *röliker* denilen küçük kaplara yerleştirilmiştir ve toprak *stupa*larla gömülmüştür. Budist hacılar *stupa*lar etrafında saat yönünde dönerek ibadet ederler ki bu, dünya ve güneşin dönüşünü yansıtır. *Stupa*lar büyük olmak zorunda değildirler, öyle ki bazıları bir avuca sığacak kadar küçük olabilir.

Bunlar, Budist "dünya dağı" kavramını temsil eder ve evrenin kutsal şemalarıdır.

Yakshi nedir?

Hindistan'ın her yerinde tapınılan erotik bir tanrıça figürü olan *yakshi* doğurganlığı ve nebatatı temsil eder. Bu erotik figürler, Hindistan'ın Sanchi kentindeki Büyük Stupa'nın dış taraflarını dekore etmek için kullanılmıştır. Sanchi'deki *yakshi* kısmen örtülüdür ve çiçeklenmelerini teşvik etmek için mango ağacına tutunmuş olarak gösterilir. *Yakshi*nin kıvırma pozları daha sonraları Budist sanatçılar tarafından Buda'nın annesini doğum yaparken gösteren tasvirlerde kullanılmıştır.

Ashoka Sütunları nedir?

Ashoka, Demir Çağı'nda günümüz Hindistan'ının doğu bölgesinde konumlanan Maurya İmparatorluğu'nun en büyük imparatorlarından biri kabul edilirdi. Ashoka Budizm'e geçmiş, Budist ilkelere göre bir kanunname düzenlenmiş ve Buda'nın öğretilerini ülkesinde yekpare taşlara kazıtarak yaymıştır. Bu sütunların uzunluğu 23 metreye ulaşmakta ve *axis mundi* yani "dünyanın ekseni"ni temsil ettiği söylenmektedir. Sütunlar gökyüzü ile yeryüzünün bir araya gelişini ve Buda'yla ilişkilendirilen hac yerlerini işaret eder. Sütunların başlıkları oymalarla bezelidir ve genellikle onu dinleyeceklere Buda'nın mesajını bildiren, sırt sırta vermiş ağzı açık aslan heykellerini taşır.

ANTİK AFRİKA SANATI

Antik Afrika sanatını araştırmanın zorlukları nelerdir?

Afrika, coğrafyasında ve kültüründe barındırdığı önemli farklılıklarla çok büyük bir kıtadır. Afrika sanatı, diğer türlerin yanı sıra heykeli, çanak çömleği, takıları, kaya resimlerini, dokumaları ve mimariyi içerir. Taş ve metal yaygın malzemeler olup dini törenlerde ritüel unsur veya gündelik hayatta takı olarak kullanılsa da, Afrika sanatının önemli bir kısmı dayanıksız malzemelerle yapılmıştır. Çoğu sanat eserinin üzerinde ne bir işaret ne de bir imza bulunur. Birçok nesne tesadüfen bulunduğu için kültürel veya tarihi bağlamdan yoksundur. Bazı belgeler olsa da genelde antik Afrika'da dini ve kültürel gelenekler bir nesilden diğerine sözlü olarak aktarıldığından yazılı

kayıt yoktur. Bu durum bilim insanlarının bulunan eserleri bir bağlama yerleştirmelerini, hatta eserlere net bir tarih vermelerini zorlaştırabilmektedir. En önemli sorunlardan birisi yasadışı kazı yapılması ve hassas nesnelerin karaborsada satılmasıdır. Bu durum telafi edilemez bir şekilde, sanat eserleri hakkında önemli bilgi kaybına yol açmaktadır. Pasifik ve Amerika dahil olmak ve elbette bunlarla sınırlı olmamak üzere dünyanın başka bölgelerinde bulunan sanat eserleri üzerinde çalışan sanat tarihçileri de benzer zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Neolitik dönemde günümüzün Nijerya topraklarında ortaya çıkmış Nok halkı pişmiş kilden yaptıkları figüratif heykellerle tanınır. (Kaynak: The Art Archive/Musée du Quai Branly Paris/Gianni Dagli Orti.)

Nok Heykeli nedir?

Afrika'nın en eski sanat eserlerinden bazıları günümüzün Nijerya topraklarında bulunmuştur ve bu sanat eserleri bu bölgede yaşayan neolitik Nok halkı tarafından yaratılmıştır. Takriben MÖ 500-200 yılları arasına ait insan ve hayvan heykellerinin de dahil olduğu birçok arkeolojik parça, kalay madeni aranırken tesadüf eseri bulunmuştur. Bulunan heykellerin boyutları büyük ölçüde çeşitlilik gösterir, bazıları çok küçükken bazıları neredeyse doğal boyutlarındadır. Bu pişmiş kilden yapılan basit ama etkileyici eserler genellikle iri başlara ve stilize yüz hatlarına sahiptirler. Ekseriyetle gözleri çukur ve açıktır, burun ve ağızlarında delikler bulunur. Bazı figürler ayakta durmakta, çömelmekte ya da oturmaktadır. İşlevlerinin ne olduğu tam anlamıyla bilinmeyen bu heykellerin kadınlar tarafından yapıldığı düşünülmektedir.

ANTİK MISIR SANATI

Antik Mısır nedir?

Antik Mısır, yaklaşık beş bin yıl önce Kuzeydoğu Afrika'da Nil Nehri boylarında gelişip serpilmiş ve üç bin yılı aşkın bir süre yaşamış güçlü bir impa-

ratorluktur. Bu uzun zaman zarfında Mısır sanatı üslup, biçim ve konu bakımından çok istikrarlı bir seyir izlemiştir. Mısır, firavunların liderliğindeki güçlü hanedanlıklar tarafından yönetilmiştir. Bu hanedanlıklar tarihçilerce üç farklı krallığa ayrılır: Eski, Orta ve Yeni Krallıklar; bununla birlikte MÖ 332'de Büyük İskender'in Mısır'ı fethiyle sonlanan ara dönemler ve geç dönem de söz konusudur. MÖ 30'da Mısır, Roma İmparatorluğu'nun toprağı haline gelmiştir.

Çoktanrılı din, Antik Mısır'da günlük hayatın önemli bir parçasıydı ve firavunlar tanrısal yöneticiler olarak kabul edilirdi. Antik Mısır'ın sanat ve kültürü tarih boyunca diğer kültürleri büyük ölçüde etkilemiştir ve bu kültürün zengin süslemeli mezarları, piramitleri ve diğer sanat eserleri bizi bugün hâlâ büyülüyor.

Narmer Paleti nedir?

Narmer Paleti (MÖ 2950-2775), Mısır sanatının en önemli örneklerinden birisidir. Kalkana benzer palet, yeşil şist denilen bir malzemeden yapılmıştır ve Narmer olarak bilinen kralı tasvir eder ama bu kral muhtemelen Mısır topraklarını kendi yönetimi altında birleştirmesiyle ünlü Menes'tir. Öykü hiyeroglif yazılar ve çizimlerle anlatılır. Paletin bir tarafında yer alan Narmer, Mısır sanatının hiyerarşik ölçeğinin bir örneği olarak çizilen en büyük figürdür; zira firavunun büyük çizilmesi onun önemine işaret eder. Eli başının üzerindedir ve düşmanına sopa ile vurmak üzeredir. Karşı tarafta Narmer'in düşmanlarının başsız bedenleri ön plana çıkar; bu sahne göklerin tanrısı şahin Horus tarafından izlenmektedir. Daha aşağıda, kediye benzer hayvanların boyunları birbirine dolanmıştır. Genel olarak paletteki imgelem Narmer'in gücünü ilan etmeye hizmet eder ve Mısır topraklarının birliğini yansıtır.

Hiyeratik ölçek nedir?

Hiyeratik ölçek, Mısır'ın yanı sıra kadim Yakındoğu ve ortaçağ Avrupası gibi diğer kültürlerin sanatında da gücü görsel yolla aktarmak için kullanılmış bir sistemdir. Firavunlar gibi önemli bireyler sahnedeki herhangi bir figürden çok daha büyük gösterilirdi. Narmer Paleti'nde hiyeratik ölçek birçok bireyin yer aldığı kalabalık bir sahnede Narmer'in seçilmesine yardım eder.

Hiyeroglif nedir?

Hiyeroglifler Antik Mısır'da resimle alfabetik harflerin birleşiminden oluşan biçimsel bir yazı sistemi olarak kullanılmıştır. Terim Yunancada "kutsal"

anlamına gelen *hieros* ve "yazı" ya da "çizim" anlamına gelen *glyph* sözcüğünden gelir. Mısır hiyerogliflerinin anlamı büyük ölçüde bilinmiyordu, ta ki 18. yüzyılda Rosetta Taşı bulunana kadar. Bu taş, yeşiltaştan yapılmış kadim bir dikilitaştır ve üzerinde bulunan tek metin üç ayrı dilde yazılmıştır: Antik Mısır hiyeroglifleri, demotik yazı adı verilen başka bir Mısır yazısı ve Eski Yunanca. Bu durum sonunda bilim insanlarının daha önce tercüme edemedikleri birçok hiyeroglif yazıyı anlamalarını sağlamıştır. Antik Mısır hiyeroglifleri papirüs tomarlarında, duvar resimlerinde ve taşlara kazılı halde bulunmaktadır. Çoğu zaman yanlarında birer resim bulunur ve sahneyi ve figürleri tarif etmek için kullanılır.

Mısırlılar piramitleri neden inşa etmiştir?

Piramit, kare tabanı ve üçgen şeklinde eğimli yan yüzeyleriyle anıtmezar mimarisinin bir örneğidir. Bu dağ gibi masif yapılar Mısırlı firavunların gömüldükleri yerlerdir ve önemli bir dinsel ve politik işlevleri vardır: Firavunun ruhunu (*ka*) korumak ve *ka*nın ölümden sonraki hayata geçişine yardım etmek. Piramitlerin bulunduğu yerlerin en ünlülerinden biri Gize'dir. Burada Büyük Piramitler vardır. Bu piramitlerden en büyüğü 137 metre yüksekliğinde olup MÖ 2575-2150 yılları arasında Eski Krallık döneminde inşa edilmiştir

İnsan başlı aslan anıtı Sfenks, Gize'deki piramitlerin girişinin muhafızıdır. Yaklaşık 73,5 metre uzunluğunda 20 metre yüksekliğindeki Sfenks muhtemelen Mısır firavunu Khafre'yi temsil etmektedir.

ve IV. Hanedan'ın hükümdarları olan Menkaure, Khafre ve Khufu için yapılmışlardır. Granit ve kireçtaşından inşa edilen bu piramitler hükümdarları ilahi varlıklar olarak takdirle anmak gayesine hizmet eder.

Sfenks nedir?

Gize'deki Büyük Sfenks (MÖ 2520-2494) doğal bir kireçtaşı yığınından yontulmuş abidevi bir insan başlı aslan heykelidir. Bu yaklaşık 73,5 metre uzunluğunda ve 20 metre yüksekliğindeki dev heykelin Eski Krallık firavunu Khafre'yi temsil ettiği düşünülmektedir. Tıpkı Asur'daki *lamassu* gibi, Mısırlılar da anıtsal yapıların girişini aslan suretleriyle koruyordu. Aslanların hiç uyumadıklarına inanılıyor ve güneşle ilişkilendiriliyorlardı. Mısır'da ve antik dünyanın birçok yerinde, insan-hayvan melezleri ilahi kabul edilirdi ve bu inanış Khafre'nin statüsünü ilahi hükümdarlığa yükseltiyordu.

Mısır portre heykelleri neden kaskatıdır?

Mısır portre heykelleri, özellikle firavunlara ait olanlar sonsuza kadar kalması için tasarlanmışlardır ve katı kurallara göre yapılmışlardır. Firavunlar ince iş ve emeğin ürünü baş süsleri ve takma sakallarıyla net bir biçimde ayırt edilebilmelidir. Firavun heykelleri, hükümdarları ya dimdik ayakta ya da ellerinin biri yumruk diğeri düz bir şekilde dizlerin üstündeyken tahta oturmuş halde gösterir. Saygı uyandıran bu vakur heykeller oldukça sağlamdır.

Gize'deki, yine aynı gri kumtaşı parçasından oyulmuş Menkaure ve kraliçenin ikili portresi, firavunu ve eşini göstermektedir. Her bir figür kaskatı ve dimdik durmaktadır. Menkaure'nin bedeni genç ve güçlü; elleri yanlarında yumruk şeklindeyken sol bacağı ileri doğru sert bir adım atmıştır. Bununla birlikte kraliçenin kolları firavunun beline zarifçe dolanarak çifti birbirini destekleyen bir kucaklamayla birleştirmiştir. Mısır'ın katı pozisyonda duran portre geleneğini izleyen bu eser, firavunun gücünü ve eşinin onun yanındaki statüsünü açık bir şekilde göstermektedir.

Nefertiti Büstü nedir?

Nefertiti, Amarna döneminde MÖ 1349-1336 arasında hüküm süren Firavun Akhenaton'un kraliçesidir. Büst 1912'de Alman arkeolog Ludwig Borchardt tarafından bulunur bulunmaz bilim insanlarını ve halkı büyülemiştir. Boyanmış kireçtaşından yapılma büst Nefertiti'nin yüzünün ve boynunun zarafetini ve güzelliğini gözler önüne serer. Kraliçenin gözleri ve dudakları makyajlıymış gibi gözükür. Büstün kafasındaki benzersiz mavi taç geometrik desen-

Mısırlı figürlerin neden iki tane sol ayağı vardır?

Mısırlı figürler, özellikle de firavunların ve diğer önemli kişilerin suretleri genellikle profilden ama bükülü bir perspektif içinde gösterilir. Mısırlı sanatçılar o anda görebildiklerini değil de var olduğunu bildikleri her şeyi gösterme derdindedirler. İmgeyi olabildiğince açık seçik kılmak için her şeyi en karakteristik açısından resmetmişlerdir. Örneğin, insan başı en net şekilde profilden bakıldığında anlaşıldığı için yandan görünüşüyle, göz ise tıpkı omuzlar gibi genellikle önden görünüşüyle resmedilir. Baş gibi her iki ayak da profilden gösterildiğinden ikisi de sol ayakmış gibi gözükür. Natüralizm eksikliği Mısır sanat geleneğinin bir parçasıdır ve Mısırlıların sanatlarını doğal gözlem yoluyla değil de anımsamayla yarattıkları gerçeğiyle bağlantılıdır.

lerle süslüdür. Bu heykel, Nefertiti'nin antik dünyanın en güzel kadınlardan biri olarak kabul edildiği gerçeğine tanıklık eder.

Neden Amarna dönemi sanatı diğer Mısır sanatından bu kadar farklıdır?

Yeni Krallık döneminde IV. Amenophis adlı hükümdar, Mısır'ın geleneksel dini değerlerinden ayrılarak tek bir tanrıya, güneş tanrısı Aten'e tapınmaya başladı. Aten'i onurlandırmak için kendi adını Akhenaton olarak değiştirdi.

Akhenaton, yalnızca dini geleneklerden değil, sanatsal geleneklerden de kopmuştur. Hükümdarlığı sırasında yapılan sanat eserlerinin çoğu, tanrı Aten'i doğrusal ışınlar yayan bir güneş diski olarak tasvir eder. Her bir ışının sahip olduğu küçük el, genellikle ilahi lütfu temsil eden Akhenaton'u gösterir. Akhenaton'u gösteren imgeler, örneğin firavunu ve eşi Nefertiti'yi gösteren kireçtaşından rölyef, firavunun geleneksel şekilde idealize edilmemesi bakımından sıra dışıdır. Aslına bakarsanız çıkık çenesi, ince ve uzun gövdesiyle neredeyse çirkin gözükmektedir. Rölyefte eşi Nefertiti ile oturmuş, çocuklarıyla oynarken gösterilmiştir. Bu sıcak aile görüntüsü, gerek önceki gerekse sonraki dönemlerde firavunlar için yapılan geleneksel eserlerden oldukça farklıdır.

ANTİK ÇİN SANATI

Antik Çin'deki başlıca hanedanlar hangileridir ve nasıl bir sanat üretmişlerdir?

Hanedan	Tarih	Üretilen Sanat Türü
Neolitik (hanedanlar öncesi) Dönem	MÖ 7000-2250	Büyük ölçekli mimari, boyalı çömlekler, yeşim oymacılığı.
Xia Hanedanı (tartışmalı)	MÖ 2205-1700	Anıtsal mimari, mezarlar, en eski bronz eserler.
Shang Hanedanı	MÖ 1700-1045	Parça kalıp tekniğiyle yapılmış bronz kaplar, yeşim ve lake objeler, oyuk kemikler.
Zhou Hanedanı	MÖ 1045-480	Kayıp mum tekniğiyle yapılan bronz ziller, anıtmezarlar.
Savaşan Devletler Dönemi	MÖ 480-221	Oldukça süslü bronz ve yeşim, lake kaplı ahşap, ipek dokumalar.
Qin Hanedanı	MÖ 221-206	Anıtmezarlar, doğal kil heykeller.
Han Hanedanı	MÖ 206-MS 220	Boyalı ipekler, yeşim oymalar, metal işler, Budizm Çin'de kök salıyor.
Parçalanma Dönemi (Altı Hanedan veya Kuzey ve Güney Hanedanları)	MS 220-589	Duvar resimleri, seramikler, resimli paravanlar, taş oyma, Budist sanatı, dindışı sanat, kaligrafi.

Konfüçyüsçülük nedir?

Çin'de ortaya çıkan Konfüçyüsçülük hem bir din hem de bir felsefe olarak kabul edilir. Adını MÖ 551'de doğan ve öğretileriyle bu felsefenin temelini oluşturan bir bilgin olan Konfüçyüs'ten alır. Konfüçyüsçülük, atalar ve hatta imparatorla ilişkiler dahil olmak üzere toplum içindeki insanlar arası ilişkileri ele alır. *Ren* adı verilen insana özgü yüreklilik erdemi, *junzi* ya da centilmen olmanın anahtarıdır. Han Hanedanı döneminde (MÖ 206-MS 220), Konfüçyüsçülük ülkenin resmi dini haline gelmiş, Çin sanatı ve kültürü üzerinde önemli bir etki bırakmıştır.

Taoculuk nedir?

Konfüçyüsçülük gibi Çin'de doğmuş olan Taoculuk (Daoizm diye de anılır) da hem bir din hem de felsefe olarak kabul edilir. Taocu felsefe Konfüçyüsçülükten daha fazla metafizik odaklıdır, sezgiyi ve doğayla uyumlu bir ilişki geliştirmeyi vurgular. Lao Zi ve Zhuangzi adlı iki kadim düşünürün öğreti-

leri üzerine kurulmuştur. *Dao* sözcüğü "nihai yol" anlamına gelmektedir ve sembolik açıdan suyla bağlantılıdır. Su akar ve engellerin etrafından nazikçe geçer ama aynı zamanda güçlüdür ve en büyük taşı bile kuma dönüştürebilir.

İmparator Qin'in pişmiş topraktan yapılmış ordusunun amacı nedir?

1974'te Çin'in Lintong şehrinde tesadüfen bulunan İmparator Qin Shi Huang için yapılmış muazzam anıtmezarda, yedi binden fazla gerçek boyutlarda pişmiş topraktan asker ve at, bir düzen içinde duruyordu. Her asker boyanmıştı ve bir dizi kalıplanmış parçadan meydana geliyordu, bu nedenle şaşırtıcı bir şekilde gerçekçi ve münferit görünüşlere sahiptiler. Mezar, imparator hayattayken içinde yaşadığı saray kadar büyüktü ve tıpkı Antik Mısırlılarda olduğu gibi, eski Çin geleneğinin de bir parçası olarak hükümdarlar, sahip oldukları servet (ve yaşayan hizmetkârları) ile birlikte gömülürdü. Pişmiş

Yedi bin pişmiş toprak asker ve at, Çin İmparatoru Qin Shi Huang'ı görkemli mezarında korumaktadır. Takriben 3000 yıl önce gömülen İmparator Qin'in gerçek insan boyutlarındaki inanılmaz toprak askerleri 1974'te tesadüf eseri bulunmuş ve o zamandan beri yalnızca bir kısmı kazılıp ortaya çıkarılmıştır.

topraktan askerler imparatoru ve servetini sonsuza kadar koruyacak ve ölümünden sonra bile liderlerine hizmet edeceklerdi.

Fang Ding nedir?

Fang ding, Çin'in en eski hanedanlarından (MÖ 1700-211) birisi olan Shang Hanedanı zamanında ritüeller için yapılmış kare ya da dikdörtgen şeklinde, dört ayaklı büyük bir kaptır. *Fang ding* benzeri bronz kaplar, eski Çin şamanizmiyle bağlantılıdır; bunlar dini törenler sırasında şarap sunmak için kullanılırdı. Kral mezarlarında birçok *fang ding* bulunmuştur; bulunan en büyük kap yüz kilonun üzerindedir. Bunlar genellikle girift hayvan motifleri ve geometrik motiflerle süslenmiştir.

Sanxingdui'da bulunan "Ayakta Duran Erkek Heykeli"nin önemi nedir?

Shang sanatçıları (MÖ 1700-211), parça kalıp dökme işlemiyle yaptıkları bronz heykellerle, özellikle su, şarap ve yiyecek konmak üzere imal ettikleri bronz kaplarla tanınırlar. Ancak Sanxingdui'da "Ayakta Duran Erkek Heykeli" bulunduğunda, bilim insanları hayrete düşmüş ve eski Çin sanatı hakkındaki düşüncelerini değiştirmişlerdir. 2,4 metreden uzun olan bu büyük erkek heykeli, uzun silindirik bedeni, çıkıntılı dirsekleri ve geniş dairesel elleriyle yüksek bir soyutlamanın ürünüdür. Buna benzer bir şey daha önce hiç bulunmamıştır; artık bilim insanları, o zamanlarda Shang Hanedanı'ndan başka kültürlerin de önemli sanat eserleri üretmiş olabileceğini düşünmektedirler.

Antikçağdaki sanat eserleri ticaretine İpek Yolu'nun katkısı nedir?

MÖ 2. yüzyılda İpek Yolu, sekiz bin kilometreyi aşkın uzunluğuyla dünyadaki en uzun yoldu. Yol, Çin kenti Luoyang'ı, Batı Avrupa'da Roma'ya bağlıyordu ve Hindistan ile Afganistan gibi uzak diyarlara giden kollara ayrılıyordu. Doğudan batıya yolculuk, Büyük Çin Seddi'nin batı ucunda yer alan Yumen Geçidi'nde başlardı. Ticari mallar yolun en uzak noktalarına ulaşıncaya kadar birçok defa el değiştirirdi. Bu yol sayesinde eski Romalılar renkli Çin ipeği, fildişi, altın, değerli taşlar ve baharatlar gibi lüks eşyalara sahip olabiliyordu.

Antik Çin'de bronz nasıl kalıba dökülürdü?

Antik Çin'de ritüel kaplarını ve diğer bronz eserleri yapmak için "parça kalıp bronz dökme" diye bilinen bir teknik kullanılırdı. İlk adım bütün süslemeleriyle birlikte bütün eserin kilden bir modelini yapmaktı. Sonra bundan daha yoğun başka bir kil, bu modelin etrafına sarılır ve kalıbı oluştururdu. Kil kuruduktan sonra, kalıp kesilerek içerideki model çıkarılırdı. Yeniden bir araya getirilen kalıbın içine erimiş bronz dökülürdü. Kalay, bakır ve diğer metallerin alaşımı olan bronz, 1800 derece sıcaklıkta eriyik hale geldiğinden bunu yapabilmek muazzam bir çalışma gerektirirdi.

Bi disk nedir?

Bu yuvarlak kolye uçları ziynet eşyası olarak takılabilecek gibi gözükse de bunun için fazla büyük ve ağırdırlar. Onun yerine, muhtemelen göğe tapma ritüellerinde kullanılıyorlardı. *Bi* ("bi" olarak okunur) diskleri yeşime benzer, yeşilimsi bir taş olan nefritten yapılmıştır. Bazıları dümdüzdür ve yalnızca onları şekillendirmekte kullanılan aletin izlerini gösterirken, bazıları da zarifçe süslenmiştir. Zhou Hanedanı (MÖ 1100-221) zamanından bir *bi disk*, Çin'de Luoyang yakınlarında bir lahitte bulunmuştur ve üzerinde karışık ejderha oymaları vardı. Antik Çin'de ejderhalar güç sembolü olarak kabul edilir ve yağmuru getirmek için cennet ile cehennem arasında mekik dokudukları düşünülürdü. Zhou'nun *bi diski* üzerinde yer alan ejderhaları ve diğer soyut desenleri zımparalamak ve cilalamak saatlerce süren meşakkatli bir işti.

Çince yazı karakterleri nasıl oluştu?

Çin alfabesinde harfler, İngiliz alfabesindeki gibi seslere karşılık gelmek yerine bir sözcüğün veya fikrin tamamına karşılık gelir. Bunlara karakter ya da kaligraf denir. Tıpkı Yakındoğu çiviyazısı ve Mısır hiyerogliflerinde olduğu gibi bazı Çince karakterler, gösterdiği nesneye benzeyen resimyazılar olarak ortaya çıkmıştır. Çince son derece görsel bir dil olduğundan, biçimi anlamı da gösterdiğinden tarih boyunca Çin sanatı üzerinde büyük bir etki yaratmıştır.

Antik Çin mimarisi nasıldır?

Günümüze kadar gelmiş hiçbir Antik Çin yapısı olmasa da Han Hanedanı döneminden (MÖ 206-220) evler ve saraylar seramik modellerde varlığını sürdürmektedir. Han lahitleri için yapılan bu eserler, bilim insanlarına o zamanın mimarisi hakkında bir fikir vermiştir. Ahşaptan yapılan Han binaları

kıvrımlı çatıları ve uzun saçaklarıyla ünlüydü. Han binalarının ağırlığı, dikey ve yatay kiriş sistemi ile desteklendiğinden, duvarlar yapının ağırlığını taşımak zorunda kalmazdı. Genellikle siyah ve kırmızıya boyalı renkli paneller odaları ayırmak için kullanılırdı. Ahşap yapının kalan kısmı doğa koşullarından korunsun diye boyanır veya verniklenirdi.

ERKEN DÖNEM JAPONYA VE KORE

Jomon çömleği nedir?

Japon Jomon kültürü (MÖ 10.000-300) uzun bir kil çömlekçiliği geleneğine sahip yerleşik bir avcı toplayıcı toplumunun varlığına işaret eder. Orta ve geç dönemlerdeki Jomon çömlekleri büyük bir yaratıcılığın ürünleridir; kil çekilip bükülerek benzersiz şekillere sokulmuştur. *Dogu* denilen hayvan suretindeki epey soyut eserler muhtemelen onların sahibi olan insanların temsili kuklalarıdır. Bazılarının kalp şeklinde geniş yüzleri, bükülmüş uzun kolları vardır ve hatta üzerlerinde dövmeye benzeyen işaretler bulunur.

Haniva nedir?

Haniva, Japonya'da Kofun döneminde (MS 300-710) yapılmış figüratif mezar heykelleridir. Zaman içinde basit, silindirik formlardan gelişen bu sırlanmamış kil heykeller, yalın ve organik desenlere düşkün olan Japon zevkini yansıtmaktadır. Hiçbir zaman mükemmel ölçüde simetrik olmayan *haniva* kasten asimetriktir. Tam anlamıyla işlevi bilinmemekle birlikte, *haniva* ölülerin dünyasıyla yaşayanların dünyası arasında bağlantı kurmaya yarıyor olabilir.

Silla Tacı, Antik Kore'nin kendine özgü sanatsal üslubunun bir örneğidir.

İse Tapınağı nedir?

İse Tapınağı, Japon imparatorlarının atası olan Tanrıça Amaterasu'ya adanmış, Japonya'da önemli bir Şinto yapısıdır. "Tanrıların yolu" olarak bilinen Şinto, Japonya'ya

özgü bir din ya da felsefe olarak kabul edilebilir. Suyla arındırma ritüelleri ve *kami* olarak bilinen yerel animist tanrılara tapınmak Şinto'nun esaslarıdır. İse yapısı, sazdan çatısı olan bir ana tapınağı içerir ve tahta kazıklarla yerden yükseltilmiştir. Boyasız servi kerestesinden yapılmış tapınağın üslubu doğal sadeliği yansıtmaktadır. Tarih boyunca yalnızca Japon imparatorluk ailesinin fertlerine İse'nin iç tapınağına girme izni verilmiştir. Her yirmi yılda bir ana tapınak olduğu yerde baştan ayağa yeniden inşa edilmiştir; bu önemli bir politik ve dini ritüeldir.

Silla Tacı nedir?

Kore sanatı, Çin sanatı ve kültüründen etkilenmiş olsa da kendine özgüdür ve uzun bir geçmişe sahiptir. MÖ 100'de Silla Krallığı olarak bilinen bir krallık neredeyse Kore yarımadasının tamamını kontrolü altına almıştır. Altın ve yeşimden yapılmış Silla Tacı MS takriben 5. yüzyıl ile 6. yüzyıl arasında bir zamana aittir. Altın tabakalarından yapılmış ve mücevherler ve pullarla süslenmiş tacın dikey stili, yaşamı ve doğaüstü güçleri sembolize eden ağaçlar veya geyik boynuzlarıyla ilişkilendirilir. Bu tacın ya törenlerde giyilmek üzere ya da hiçbir zaman giyilmemek üzere yapılmış olması muhtemeldir.

ANTİK AMERİKA SANATI

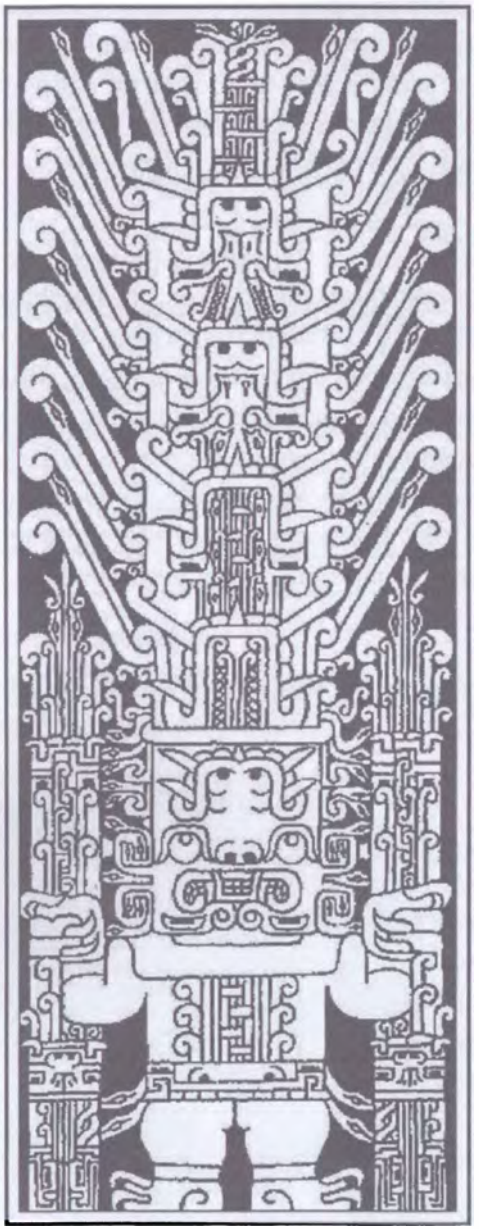
Dev Olmek başları nedir?

Genellikle Meksika ve Orta Amerika'nın "ana kültürü" olarak Kabul edilen Olmekler, MÖ 1200-600 yılları arasında günümüz Meksika topraklarında yaşamışlardır. Olmek toplumu geride yazılı bir dil bırakmamıştır ama anıtsal sanatları, kültürlerinin apaçık tanımlanmış sosyal sınıflardan oluştuğunu göstermektedir. Veracruz eyaletinin San Lorenzo kentinde bulunmuş dev başlar Amerika'daki anıtsal sanat örneklerinin en bilindik olanlarıdır. Bazalttan yapılmış bu başların her birinin ağırlığı beş ile yirmi ton arasındadır. 2,5 metreyi bulan yükseklikteki bu ağır

Gizemli Nazca çizgileri binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir ve örümcek gibi hayvanları ve sembolik şekilleri gösterir.

heykeller geniş burunlara ve kalın dudaklara sahiptir. Kulaklıklı miğferler ve çenelerinin altından geçen kayışlar giymişlerdir. Bilim insanları bu başların Olmek kültürü için önem arz eden yöneticileri ya da tarihsel figürleri temsil ettiğine inanmaktadır.

Raimondi Dikilitaşı MÖ 1500-300 yılları arasında And Dağlarında yaşamış Chavin kültürüne ait "asa tanrısı"nı gösterir. Bu imgenin tekrarlayan karmaşık modeli, hayvan motifleri ve organik desenler taşır.

Valdivia heykelciliği nedir?

Valdivia kültürü (MÖ 3550-1600) Güney Ekvador'da serpilip gelişmiştir ve Mısır'ın ilk hanedanlarından daha eskidir. Kilden yapılma heykelciklerle tanınır; bunlar Amerika'da üretilmiş en eski temsili sanat örnekleri arasında yer alır. Bu heykeller ekseriyetle çok küçüktür ve bazıları erkek ve kadın özelliklerini bir arada toplayan çift cinsiyetli figürlerdir. Heykellerin çoğu ev ortamlarında bulunmuştur ve bu da kadınlık ve doğurganlıkla ilişkilerini akla getirmektedir.

Raimondi Dikilitaşı nedir?

Raimondi Dikilitaşı insana benzeyen bir jaguar tanrıyı betimler ve Güney Amerika-Peru'daki And Dağlarına ait Chavin üslubunun bir örneğidir. Peru'nun daha sonraki kültürünün kökeni kabul edilen Chavin kültürü MÖ 1500-300 yılları arasında gelişmiştir. Chavin sanat üslubu, karmaşık soyut desenleri vurgular, jaguar ve kartal gibi hayvan figürleri içerir. Raimondi Dikilitaşı'nın üzerine kazınmış jaguar yaratık "asa tanrısı" olarak bilinir. Bu figür üst üste di-

zilmiş canavar başlı yılanlardan oluşan girift bir başlığı giymiş halde tasvir edilmiştir. İç içe geçmiş bu imge dizisi, soyut tasarımıyla denge ve simetriyi vurgulamaktadır.

Nazca çizgileri nedir?

Nazca çizgileri MS 400-600 dolaylarında Güney Peru'da, toprağın yüzü hafifçe kazınarak yapılmış, Nazca kültürüne ait anıtsal geogliflerdir. Bu çizgiler sinekkuşu, maymun, kertenkele, çiçek, ağaç, spiral ve yamuk gibi hayvan, doğa ve geometri formlarını içeren sembolik şekiller oluşturur. Bu şekillerin bazıları 120 metreyi bulan uzunluktadır ve üstteki kırmızı çakıl taşlı toprak katman kaldırılıp alttaki beyaz yüzey açığa çıkarılarak yapılır. Bilim insanları Nazca geogliflerinin takımyıldızları gösterip göstermediğini veya astronomiyle bir şekilde bağlantılı olup olmadığını merak etseler de şimdiye kadar kesin bir bağlantı bulunmamıştır. Nazca çizgilerinin dini ritüelin önemli bir parçası olma veya en iyi, kuşbakışıyla görüldükleri için ilahi varlıklara hitaben yapılmış olması ihtimali vardır.

EGE SANATI

Ege sanatı nedir?

Ege sanatı terimi, Antik Yunan'dan önceki belli başlı üç Akdeniz kültürü olan Kiklad, Minos ve Miken kültürlerini ifade etmek için kullanılır. Bu kültürlerin hepsine birden Ege Uygarlığı denir ve MÖ 3000-1200 yıllarında, Bronz Çağı'nda gelişip serpilmişlerdir. Kiklad kültürü, Kiklad Adaları diye bilinen bir grup küçük ada üzerinde kurulurken, Minos kültürü Girit Adasında yaşam bulmuştur. Sonraki Mikenler ise Yunanistan anakarasında yaşamışlardır. Ege sanatı epey gizemlidir ve Akdeniz'in doğal dünyasını ve sıcaklığını yansıtan hayat dolu heykeller ve duvar resimleri onun en karakteristik örnekleridir.

Kiklad heykelciliği nedir?

Kiklad kültürü (MÖ 3000-1200) seramik heykelcikleriyle tanınır. Kiklad sanatçıları eserlerini düşük kaliteli kilden mermere kadar uzanan çeşitli malzemelerden yapmış ve insanları, hayvanları ve diğer suretleri temsil etmişlerdir. En iyi bilinen Kiklad heykellerinden bazıları kadın heykelleridir. Bu heykellerin ebatları değişiklik arz eder; bir hayli soyutturlar ve stilize edil-

mişlerdir. Çok az oyma detaylı yüzeyler düzdür ve yüz hatları ile diğer ayrıntılar boyalıdır. Birçok örnekte heykelciğin yüzündeki tek öğe burundur, kollar göğüste çaprazlanmıştır; bu haliyle figür sanki uykuda ya da ölü gibidir. Figürün bir yanı yassı olup ayak parmakları sivri uçludur, bu da onun sırtüstü yattığının işaretidir. Bu heykellerin çoğunun mezarların yakınlarında bulunmuş olması, onların cenaze töreninde kullanılmış olma olasılığını artırmasına karşın işlevleri tam olarak bilinmemektedir.

Knossos Sarayı nedir?

Gizemli Minos kültürü, labirenti andıran Knossos Sarayı ile ünlüdür. Saray 1900'de İngiliz arkeolog Sir Arthur Evans tarafından Girit Adasında bulun-

"Agamemnon'un Maskesi" diye bilinen bu altın mezar maskesi muhtemelen mitolojik Truva Savaşı kahramanına ait değildi. Fakat yine de o, Antik Yunanlardan önce yaşamış Akdeniz halkı Mikenlerin sanatkârlığının mükemmel bir örneğidir.

muştur. Evans keşfettiği yere Minotor'u hapseden mitolojik labirente atfen "Minos sarayı" adını vermiştir. Knossos Sarayı ambarlar, atölyeler ve yönetim makamları da dahil olmak üzere çeşitli büyüklük ve şekillerde yüzlerce odadan oluşur. Bir ambar o kadar büyüktür ki toplam hacimleri 75.000 litreyi aşacak kadar çok sayıda yağ kavanozunu barındırabilir. Sarayın planı bağlantısız ve karışık gözükse de her mekân açık havaya ve su tesisatına erişebilecek şekilde tasarlanmıştır. Saray, duvar resimleri ve fresklerle güzelce dekore edilmiştir. Saray baştan ayağa yıkılmış sonra yeniden inşa edilmiş gibi gözükmektedir; Minos kültürü en az bir büyük doğal felaket, muhtemelen yıkıcı bir deprem veya volkanik patlamayla ya da her ikisinin etkisiyle ciddi ölçüde hasar görmüştür.

"Agamemnon'un Maskesi" nedir?

"Agamemnon'un Maskesi" bir Miken kalesinde arkeolog Heinrich Schliemann tarafından bulunmuş altın bir mezar maskesidir. Maske ölen kişinin yüzüne takılsın diye yapılmıştır; badem şekilli gözler kapalı gibi gözükmektedir. Yüzün birçok detayı soyutlanmışken kulak kıvrımları ve yuvarlak çene gibi bazı detaylar kişiselleştirilmiştir. Schliemann kazı yapmakta olduğu kalenin efsane Truva Savaşı kahramanı Agamemnon'un evi olduğuna inandığından bu maskeye onun adını vermiştir. O zamandan beri söz konusu maske bir tartışma konusudur; nitekim bazıları Schliemann'ın sahtekârlık yaptığını ve altının bir kısmını kendisine aldığını iddia etmektedirler. Şu kadarını söyleyebiliriz ki, modern bilim insanları artık bu maskenin Agamemnon'a ait olduğuna inanmasalar da hâlâ onun işçiliğinden ve gücünden etkilenmektedirler.

ANTİK YUNAN SANATI

Yunan sanatının başlıca dönemleri hangileridir?

Yunan uygarlığı MÖ 1000'den önce Akdeniz bölgesinde başlamış ve MÖ 1. yüzyılda Romalılar tarafından fethedilene kadar gelişmiştir. Bu bin yıllık zaman diliminde Yunanlılar, kendilerinden sonra gelen bütün Batı sanatının temellerini oluşturduğu düşünülen sanatı ve mimariyi üretmiştir. Bilim insanları Yunan sanat tarihini birkaç döneme ya da kategoriye ayırır: Geometrik, Arkaik, Klasik ve Helenistik dönemler.

Dönem	Tarih	Tanımlama	Örnek
Geometrik	MÖ 900-700	Spiral, baklava desen ve çapraz tarama gibi stilize çizgisel motiflerle nitelendirilen resim ve heykel	Atina, Diplon Mezarlığından "Mezar Vazosu"
Arkaik	MÖ 600-480	Belirgin özelliği Yakındoğu ve Mısır etkisindeki natüralist üslup olan resim ve heykel	Attika'dan "Ayakta Duran Genç [Kouros]"
Klasik	MÖ 480-323	Denge, ideal insan oranları ve natüralizme odaklı yüksek Yunan sanatı ve mimarisi	Riace'den "Savaşçı A"
Helenistik	MÖ 323-31	Büyük İskender'in ölümünden sonra başlayan, dışavurumcu ve dramatik üslubuyla oldukça natüralist resim ve heykel	"Laocoon ve Oğulları"

Klasik Yunan mimarisi düzenleri nelerdir?

Yunan mimarlar, değer verdikleri estetik ilke olan dengeli ve bütünlüklü bir görünüş yaratma çabası içinde tapınakları tasarlarken oldukça katı kuralları takip etmişlerdir. Tapınak binalarını tasarlarken kullandıkları üç temel "düzen" ya da model şunlardır: Dor, İyon ve Korint. "Klasik Yunan mimari düzenleri" diye bilinen bu orantı ve düzen sistemleri mimarlık tarihinde esaslı bir etki yapmış ve günümüze kadar bina tasarımında kullanılmaya devam etmiştir.

Dor düzeni nedir?

Milattan önce 7. yüzyılın sonlarına doğru gelişen Dor düzeni, en eski düzendir. Saçağı destekleyen kaidesiz bir sütun içerir. Dor düzenindeki bir sütunun yüksekliği genişliğinin yaklaşık beş katı kadardır. Sütunun gövdesi *yivli*dir, yani derin olmayan dik oluklarla dekore edilmiştir. Dor saçağı, sütunun tepesine oturur ve ön yüzünde *friz* diye adlandırılan, birbirini izleyen *triglif* ve *metope*lerle süslenmiş bir şerit bulunur.

Parthenon Tapınağı, Dorik düzene uygun olarak inşa edilmiş bir bina örneğidir. Mermerden yapılmış Parthenon, Atina kentinin koruyucu tanrıçası Athena'ya adanmıştır. Mimari açıdan önemli diğer yapıların da bulunduğu kent merkezinde öne çıkan bir tepe olan Akropolis'in üzerinde konumlanmıştır. MÖ 4. yüzyılda, ünlü devlet adamı Perikles'in yönetiminde inşa

edilen Parthenon, kendini dünyanın aydınlanma ve uygarlık merkezi ilan eden Atina'yı temsil etmesi ve demokratik Yunanların yakın zamanda Pers İmparatorluğunu yenmesini kutlamak için tasarlanmıştır. Parthenon'un dış cephelerinin her tarafı mimari heykellerle ustaca dekore edilmiştir ve Athena'nın 12,1 metre yüksekliğindeki altın kaplama heykeli, tapınağın merkezinde bir kaidenin üzerinde durmaktadır.

İyon düzeni nedir?

İyon düzeni, Klasik Yunan mimari düzenlerinin ikincisidir ve özelliği sütun gövdesinin Dor düzenindekinden daha ince uzun olmasıdır. İyon sütunları yüksekliği eninin yaklaşık dokuz katı olacak şekilde inşa edilmiştir. *Sütun başlığı* koç boynuzlarını andıran çift sarmal biçimindedir.

Athena Nike Tapınağı, Atina'daki Akropolis tepesinde bulunur; MÖ 427-424 yılları arasında inşa edilmiş bir İyon tapınağı örneğidir. Bu küçük bina yalnızca 8,2 metreye 5,7 metre ebatlarındadır ve 17 yüzyılda Türklerin istilasıyla tamamen yıkıldıysa da daha sonra tekrar inşa edilmiştir. Tapınak her iki ucunda iki verandasıyla ve günümüze kadar ulaşmış *Sandaletini Düzelten Athena Nike* adlı rölyef heykeliyle ünlüdür. Bu zarif imge, bedenine hafifçe yapışmış uzun dökümlü elbisesi içinde tanrıçayı eğilmiş, sandaletini düzeltirken gösterir. Elbisesi bir omuzundan aşağı kaydığından o an için savunmasız, narin ve erotik bir tanrıça imgesi oluşturur.

Klasik Yunan mimari düzenleri Dor (A), İyon (B) ve Korint (C) sütunlarını içerir. Bunların tasarımları giderek uzayıp karmaşıklaşır. Klasik düzenlerin sistemi Antik Yunan bina tasarımının temelini oluşturur ve Antik Romalılar tarafından büyük ölçüde taklit edildiği gibi günümüzde de rağbet görmektedir.

Korint düzeni nedir?

Korint üslubu, Klasik Yunan mimari düzenleri içinde en son gelişen düzendir. Üç düzen içinde en uzun ömürlü ve en ayrıntılı olanıdır. Korint sütunu yaklaşık olarak bire on üç oranıyla inşa edilir; bu da sütunun yüksekliğinin, genişliğinden on üç kat daha uzun olduğu anlamına gelmektedir. Esasen iç mekân-

lar için tasarlanan Korint düzeni, çiçeklerle ve akantus (kenger) yapraklarıyla süslenmiş sütun başlığını içerir. Dor ve İyon düzenleri kornişli saçak içerirken, Korint düzeninde saçak düzdür. Romalı mimar ve yazar Vitruvius'a göre (ve daha sonra Rönesans yazarı Vasari'nin de tekrarladığı üzere) sanatçı ve şair Kallimakos, Yunan kent devleti Korinthos'ta genç bir kızın mezarının önüne koyulmuş gür kenger yapraklarıyla dolu bir sepeti gördükten sonra bundan esinlenip Korint sütun başlığını tasarlamıştır.

Zeus Tapınağı, Helenistik bir tapınaktır ve Dor düzeni kullanılarak başlanmış ama yıllar sonra Korint düzeni kullanılarak bitirilmiştir. Tapınağın dev sütunları 16,7 metreyi aşkın yüksekliktedir. Klasiklerden ilham alınarak inşa edilen modern binalar, örneğin New York Merkez Postanesi ve ABD Kongre Binası, Korint tasarımından unsurlar barındırmayı sürdürmektedir.

Kouros nedir?

Kouros (*kouroi*nin çoğulu), Arkaik dönem Antik Yunan sanatında desteksiz kendi başına ayakta durabilen genç erkek heykelini tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Bunun kadın emsali *kore*dir (çoğulu *korai*). Bu heykeller genellikle gerçeğe uygun boyutlardadır ve Mısır heykellerinin etkisini taşır. *Kouros* karşıya bakar ve öne doğru küçük bir adım atar, tıpkı *Menkaure ve Kraliçe* heykelinde olduğu gibi. Kollarını sımsıkı yanlarında tutar, saçları uzun sıralar halinde güzelce örülmüştür. Mısırlı heykellerin aksine erkek *kouroi* çırılçıplaktır, gençliği ve sportmenliği vurgular.

Arkaik gülümseme nedir?

Arkaik *kouros* veya *kore* heykellerine iyice bakarsanız, sadece dudaklarda belli belirsiz bir gülümseme fark edebilirsiniz. Kapalı ağızdaki bu arkaik gülümseme soğuk taş heykellere bir sıcaklık ve canlılık hissi katar. Yüksekliği 1,8 metreyi aşan *Berlin Koresi* (MÖ 570-560) kırmızı boya kalıntılarıyla sütun gibi duran bir kadını betimler. Uzun elbisesi aşağı doğru dümdüz iner ve kumaş kıvrımları neredeyse Dor düzenindeki bir sütunun yivlerini anımsatır. Ayrıca elinde bir nar taşır ki bu da onu Hades tarafından kaçırılan ve yeraltına Hades'in eşi olmak üzere götürülen mitolojik tanrı Persephone ile ilişkilendirir. *Berlin Koresi*'nin yüzünde, çilekeş ciddiyetiyle ters düşse de ona canlılık katan sıcak bir arkaik gülümseme vardır.

Exekias kimdir?

Klasik döneme ait Yunan vazoları, antik dünyanın en etkileyici bazı resimlerini taşır ve Exekias o dönemin en iyi vazo ressamlarından biri olarak ka-

Mitolojik savaşçı Sarpedon'un ölümünü gösteren bu vazo, klasik Yunan resim üslubunun bir örneğidir. Siyah fon üzerine kırmızı dinamik figürler çizilmiştir. Daha eski dönemdeki Yunan sanatçıları bunun tersini yapıyor, kırmızı fon üzerine siyah figürler resmediyorlardı.

bul edilir. MÖ 6. yüzyılda Atina'da yaşamış Exekias, vazoları kırmızı fonun üzerine siyah figürlerin yerleştirilmesi olarak bilinen siyah-figür üslubuyla resimlemiştir. Eserleri incelik ve düzen anlayışıyla ünlüdür. En meşhur eserlerinden biri, MÖ 530 tarihli *Aşil ve Ajax Dama Oynarken* adlı vazosudur. Sahne, Truva Savaşı sırasında, savaşa ara verildiği bir zamanda mitolojik savaşçıların kadim dama oyununu oynamak için durdukları anı gösterir. Olay yeri çok simetriktir ve figürler vazonun şişkin biçimi hesaba katılarak düzenlenmiştir. Exekias yalnızca vazoları resmetmemiş, aynı zamanda bu vazoları kendisi yapmıştır; bir vazosuna attığı imzada şöyle der: "Beni Exekias yaptı ve resimledi."

Euphronios hangi yenilikleri yaptı?

MÖ 520 ile 470 yılları arasında Atina'da sanatını icra eden Euphronios, kırmızı-figür üslubuyla çalışan bir vazo ressamıydı. Antik Yunan vazo ressamlığında kırmızı-figür üslubu, Exekias gibi sanatçıların kullandığı siyah-figür üslubundan sonra gelişti. Euphronios'un eserleri, kırmızı figür tekniğiyle birçok pozda insan formunu natüralist tarzda resmetmedeki ustalığını gözler önüne serer. Euphronios vazolarının on sekizine imzasını, bazen ressam bazen de çömlekçi diye atmıştır. En ünlü eserlerinden biri çanağa benzeyen

calyx krater, Sarpedon'un Ölümü'nü (MÖ 515) tasvir eder. Öykü Homeros'un *İlyada*'sından gelir ve resimde Hypnos (uyku tanrısı) ve Thanatos (ölüm tanrısı), Sarpedon adlı savaşçının ölü bedenini taşırken gösterilir. Haberci tanrı Hermes elinde *caduceus* denilen yılan işlemeli bir asa tutar, başına kanatlı bir şapka takmıştır. Hermes sahneyi dikkatle izler ve Sarpedon'un bedeninin yeraltına güvenli bir şekilde ulaştığından emin olur. Soylu ve ayrıntılı bir sahnede bulunan figürler küçültme tekniğiyle resmedilmiştir; bu yenilikçi teknikte vücut formları bozulup çarpıtılarak sanki izleyiciden uzaklaşıyorlarmış havası verilir ve bu sayede resimde gerçek bir mekân hissi yaratılır.

Kritios Delikanlısı *(MÖ 470) diye anılan bu heykel Yunan sanatında büyük bir değişimi işaret eder; figürün gerçekçiliği ve kontrapost stilinin kullanımı heykele canlılık verir.*

Kritios Delikanlısı heykelinin devrimci özelliği nedir?

Kritios Delikanlısı (takriben MÖ 470) heykeli hasar görmüştür. Kolları dirseklerinden kesilmiş gibi görünmektedir ve ayaksız bacakları güdük kalmıştır. Saçları, kenarları lüle lüle biçimli bir kâseyi andırır. Öte yandan bu tozlu kalıntı sanat tarihinde en önemli ve en heyecan verici yeniliklerden birini temsil etmektedir. *Kritios Delikanlısı* salt bir arkaik heykel değildir; o, boş gözlerle tam karşıya bakmaz. Kalçasını yana yatırarak vücut ağırlığını bir tarafa bindirir. Bir bacağı hafifçe bükülmüştür. Bu duruş *kontrapost* olarak adlandırılan stildir. Kontrapostun kelime anlamı "denge ağırlığı" dır. Bu ufak değişiklikle *Kritios Delikanlısı* kendinden önceki benzerlerinden çok daha canlı gibi gözükmektedir. Omurgasında küçük bir kavis vardır ve başını hafifçe bir yana çevirmiştir. Kendi başına duran bir heykel olan *Kritios Delikanlısı*'nın hafif kıvrılma hareke-

ti, izleyenleri heykelin etrafında 360 derecelik bir tur atmaya davet eder. O neşeli arkaik gülümseyiş gitmiştir, onun yerine ağırbaşlı ve ciddi *Kritios Delikanlısı* gelmiştir. Genç bir sporcu olarak *Kritios Delikanlısı* Yunan kültürünün gençlik, erkeklik ve fiziksel ve zihinsel güç ideallerini temsil eder.

Karyatit nedir?

Karyatit, klasik mimaride sütun desteği olarak kullanılan kadın figürü heykelidir. Romalı mimar ve yazar Vitruvius, karyatit adının Pers savaşlarında kendi halkına, Spartalılara ihanet ettikleri için ağır sütun pervazlarını taşımakla cezalandırılan Karyai'li kadınlardan geldiğini belirtir. Atina'nın Akropolis tepesine inşa edilmiş Erekhtheion Tapınağı (MÖ 421-405) "Bakireler Balkonu" ile ünlüdür. Bu balkon Parthenon'un güneyine bakan altı karyatidi barındırır. Her bir karyatit, *Kritios Delikanlısı* gibi *kontrapost* duruşunda, bir bacak Erekhtheion'un İyon düzenindeki sütun pervazının ağırlığını taşırken, diğer bacak serbest ve hafifçe kıvrılmıştır. Elbiselerindeki kıvrımlar, sütunlar üzerindeki dikey yiv tasarımını yansıtır ve öbür türlü akıcı ve zarif olan karyatitlere durağanlık kazandırır.

Praxiteles kimdir? Ya da "Paxiteles beni nerede çıplak gördü?"

Praxiteles MÖ 4. yüzyılda Atina'da yaşamıştır. Skopas ve Lysippos ile birlikte Klasik dönemin en önemli sanatçılarından biri olarak düşünülen bir Yunan heykeltıraşıdır. Praxiteles, özellikle Yunan kenti Knidos için MÖ 350 dolaylarında yaptığı *Knidos Afroditi* adlı heykelle tanınır. Bunun, sanat tarihinde bir ilk olduğu, bir sanatçının ilk kez çırılçıplak ve abidevi bir kadın heykeli yaptığı düşünülmektedir (erkeği çıplak göstermek yaygındı ama kadın bedeni geleneksel olarak örtülüdür). *Knidos Afroditi* birçok açıdan hayranlık uyandırır. Bedeni yumuşak ve esnektir ve *kontrapost* pozunda dengesini yitirmiştir. Bu eseriyle Praxiteles, kadın çıplaklığının tasvirine yeni bir standart getirmiştir. Bu heykel öylesine güzeldir ki gerçek tanrıça Afrodit'in Knidos'a gittiği ve heykeli görür görmez "Praxiteles beni nerede çıplak gördü?" (Stokstad s. 205) diye haykırdığı söylenir. Praxiteles'in sanatsal üslubu büyük hayranlık uyandırmış ve kendisi o tarihten bu yana sık sık taklit edilmiştir.

Venus de Milo'nun kollarına ne oldu?

1820'de *Milo Venüsü*'nün kalıntıları bir çiftçi tarafından Yunanistan'ın Milos adasında (heykelin adını aldığı yer) tesadüf eseri bulunmuştur. O günden itibaren *Milo Venüsü* dünyanın en ünlü sanat eserlerinden biri haline gelmiştir.

Milo Venüsü'*nün kolları yerinde olsaydı bu kadar güzel görünür müydü?*

Kırık mermer parçaların çoğu yine aynı tarlada bulunmuştur; bu parçaların bazıları onun kollarına ait olabilir. Söz konusu parçalar *Milo Venüsü*'nün sağ elinde bir elma tutuyor olabileceğini akla getirmektedir. Bununla birlikte başka bir teori daha vardır. Bu kadın belki de elma tutmak yerine parlak bir kalkan üzerindeki kendi yansımasına hayran kalmıştı. Bu ikinci teori, *Milo Venüsü*'nün sol bacağının neden hafifçe kıvrılmış ve bedeninin biraz bükülmüş olduğunu en iyi şekilde açıklamaktadır. Ne yazık ki, heykelle beraber bulunan parçalar bugün kayıptır.

Ancak hikâye burada sona ermez; bu güzel heykel başka bir tartışmanın da konusu haline gelir. Bir ideal güzellik ve duruş timsali olan *Milo Venüsü* Klasik döneme mi aittir, yoksa o daha gösterişli Geç-Helenistik dönemde mi yapılmıştır? 19. yüzyılın çoğu bilim insanı, Klasik dönem ustası Praxiteles'in eserleriyle olan üslup benzerliğinden ötürü onun bir Klasik dönem heykeli olduğuna kanaat getirmiştir. Modern sanat tarihçileri, şimdilerde onun MÖ 150 dolaylarında yapılmış olduğunu düşünmektedirler ki bu da heykeli kesinkes Helenistik döneme ait kılar. Araştırmacılar heykelin yarı çıplak bedeninden kaymak üzere olan elbiseyle yaratılan erotik heyecanın da Helenistik dönem zevkiyle uyuştuğunu belirtirler. *Milo Venüsü*'nü saran bu gizem herhalde onun güzelliğini ve çekiciliğini artırmaktadır. İnsan ister istemez, eğer heykelin her iki kolu yerinde olsaydı bunun yarısı kadar cazip olur muydu diye sormadan edemiyor.

Epidauros Tiyatrosu nedir?

Epidauros Tiyatrosu (MÖ 350) halkın eğlenmesi için yapılmış, Antik Yunan kent mimarisine bir örnektir. Dinsel törenler müzik ve dansı içerdiğinden ve halka açık alanlarda gerçekleştirildiğinden tiyatro sanatı, Antik Yunan kültürü ve dininin önemli bir parçasıydı. Yunan tiyatrosu, trajediler ve komediler

de dahil olmak üzere Epidaurus Tiyatrosu gibi açık alanlarda sahnelenirdi. Tiyatronun kalbinde, performans alanının ortasında bir *orkestra* bulunurdu. Yarım daire şeklinde elli beş tane koltuk sırası yamaç tarafına oyulmuştu, böylece on dört bin kadar seyirci orkestrayı gayet iyi görebiliyordu. Epidaurus Tiyatrosu'nun tasarımı o kadar işlevseldir ki bugün dahi kullanılmaktadır ve akustik o kadar mükemmeldir ki performans sergilenirken elektrikli ses sistemine ihtiyaç duyulmaz.

Yunan Helenistik dönem sanatı, coşkulu dramatizmi ve gerçekçiliğiyle tanınır. Helenistik döneme ait bu heykel savaşı kaybeden bir Galat savaşçısının karısını ve kendini öldürüşünü göstermektedir. Eser izleyicide hem acıma hem de saygı duygusu uyandırır. (Kaynak: The Art Archive/ Museo Nazionale Terme Rome/Gianni Dagli Orti.)

Pergamon üslubu nedir?

MÖ 4. yüzyılda, Büyük İskender Yunan kültürünü dünyanın neredeyse yarısına yaymışken, MÖ 323'te aniden ölünce geniş imparatorluğu, parçalanmış şehir devletlerine ve küçük krallıklara bölündü. Bu krallıklardan biri de günümüzün Türkiye topraklarında bulunan ve Helenistik dönemde sanata yön veren bir Pergamon (Bergama) şehriydi.

Pergamon sanatı, duygusal açıdan dışavurumcu oluşuyla tanınır ve kahramanlık eylemlerini ön plana çıkarır. *Kendini ve Karısını Öldüren Galat Savaşçısı* adıyla bilinen heykel Pergamon üslubuna bir örnektir. Bu heykel Galyalılara (Keltlere ya da diğer adıyla Galatlara) karşı kazanılan bir zaferi yansıtmaktadır. Orjinali bronz olan heykelin bugün yalnızca Roma döneminde yapılmış kopyaları bulunmaktadır. Söz konusu heykel Galatların liderinin Pergamonlulara teslim olmaktansa intihar edişini romantik bir şekilde işler. Önce karısını hançerleyerek öldürdüğünden sol eliyle karısının ölü bedenini tutarken, kılıcını kendi göğsüne saplamaktadır. Bu dramatik heykel, yenik düşen savaşçıya hayranlık ve sempati uyandırma amacını taşır ve dışavurumcu Pergamon üslubunun etkileyici bir örneğidir.

ETRÜSK SANATI

Etrüskler kimdir?

Etrüsk Uygarlığı İtalya'da yaklaşık beş yüzyıl serpilip gelişmiş, sonunda Romalılar tarafından MÖ 509'da fethedilmiştir. Etrüskler o zamanlar Etruria (günümüzde Toskana) diye bilinen verimli bir bölgeyi kontrolleri altında tutmuşlardır. Antik Etrüsk sanatı ve kültürü hiç kuşkusuz Antik Yunan kültüründen etkilenmiştir. Aslında Etrüskler birkaç Yunan tanrısını kendi tanrıları olarak benimsemekle beraber kendilerine özgü benzersiz bir geleneği korumuşlar ve Etrüsk kültürünü özümseyen eski Romalıları etkilemeye devam etmişlerdir.

Romalılar neden Etrüsk sanatçıları tuttular?

Etrüskler antik dünyada usta bronz işçileri olarak nam salmışlardı ve Romalıların Etrurya'yı fethinden sonra Etrüsk sanatçılar, bronz heykel yapımı için Romalılar tarafından aranır oldular. Etrüsk sanatçılar genellikle mezarlar ve evlerde kullanılan nesneler yapardı; portre heykel yapımında da çok yetenekliydiler.

Bunun ünlü bir örneği MÖ 300 dolaylarında yaşamış bir soylunun ya da antik bir kahramanın portre büstüdür. Adamın fildişinden yapılmış gözleri vakur bir asalet hissi uyandırmaktadır; saçları ve yüzündeki hatlar ince ayrıntılarla doludur.

Etrüsk tapınakları nasıl görünüyordu?

Etrüsk tapınakları büyük ölçüde Yunan mimarisinden esinlenmiş ve Roma tapınak mimarisini etkilemeye devam etmiştir. Etrüsk tapınakları hemen hemen kare şeklindedir ve *podium* (sütun tabanı) olarak bilinen yüksek bir temel üzerinde yükselir. Kerpiçten inşa edilen tapınağın yarısı iç odalara ayrılır ve diğer yarısı çift sıralı sütunlarla desteklenen geniş bir verandadan oluşmaktadır. Sütunlar ya ahşaptan ya da *tüf* denilen volkanik kayalardan yapılmıştır. Nispeten sade olan bu binalar güzelce boyanmış ve heykellerle süslenmiştir ama bu süslemeler (Yunan mimarisindeki gibi) alınlıkta değil, çatıdadır. Etrüsk tapınak heykelleri, kullanılması güç bir malzeme olan pişmiş topraktan yapılmıştır. Etrüskler heykelleri riskli yerlere, çatı örtüsünün kenarlarına veya çatı merteklerinin üzerine koymuşlardır. Etrüsk tapınağı genellikle çatının üzerine koyulmuş pişmiş topraktan tanrı ve tanrıça heykellerini destekleyen küçük ve sağlam bir tapınak gibi görünür.

Bir Etrüsk lahdi. Etrüsk sanatı, enerjisi ve gerçekçiliğiyle tanınır.

Etrüsk tapınakları neden eve benzer şekilde inşa edildi?

Ölülerini yaktıkları bilinen Etrüskler, ölümden sonraki yaşam için mezarların eve benzer şekilde yapılması gerektiği fikrine sahipmiş gibi görünüyorlar. Mezarlar ızgara planına uygun olarak düzenlenmiş olup adeta küçük bir çarşı görünümündedir. "Rölyefli Mezar" hepsi taştan yontulmuş ve normal bir Etrüsk evindeki eşyalara benzetilerek yapılmış kap kacaklar, küçük aletler ve hatta divanlar barındıran ünlü bir Etrüsk mezarıdır. Hatta mezarın içinde ailenin baktığı bir köpek oyması bile vardır! Dahası, Yunan mitolojisine göre ölüler diyarının girişinde bekçilik yapan üç başlı köpek Kerberus oyması da bulunmaktadır. Tıpkı Mısırlılar gibi Etrüskler de ölülerine ev rahatlığını sunmuşlardı.

ROMA SANATI

Romalılar neden Yunan heykeltıraşlığını taklit etti?

Bugün olduğu gibi Antik Roma'da da geniş bir sanat koleksiyonu zenginlik ve statü göstergesiydi. Akdeniz ülkelerini fethederek gitgide yayılan ve

evlerine fethettikleri toprakların sanat eserleri ve hazineleriyle dönen Romalıların gözünde Yunan sanatı oldukça itibarlıydı. Romalı sanatçılar yüksek talebi karşılamak için genellikle mermerle çalışarak pek çok mermer ve bronz heykeli taklit etmişlerdir. Bununla birlikte, bütün Roma heykelleri tıpatıp kopyalanmış heykeller değildir. Romalı heykeltıraşlar, Yunan heykellerini Roma'nın sanat müşterisi kesiminin beğenisine uyarlayıp yenilemişlerdir. Neticede iyi ki Romalılar onca heykelin taklidini yapmış; zira çok sayıda orijinal Yunan bronz heykeli uzun zaman önce silah ve zırh gibi şeyler yapmak için eritilmiştir. Dolayısıyla Yunan sanatına dair bilgilerimizin çoğu Roma kopyalarına dayanmaktadır.

Roma mimarisi Yunan mimarisinden nasıl ayrılır?

Yunan mimarisi ile Roma mimarisi birlikte "klasik mimari" olarak anılır, çünkü onlar Klasik Yunan mimari düzenlerine bağlılık, simetri ve denge duygusu gibi birçok karakteristik özelliği paylaşır. Bununla birlikte aralarında bazı temel farklar bulunur. Yunanlılar mermeri tercih ederken, Romalılar betonu icat etmiş ve mimari eserlerin çoğunda temel inşaat malzemesi olarak bunu kullanmışlardır. Romalılar, dairesel şekilleri ön plana çıkarmış ve bina projelerinde Yunan yapılarının dikme ve kiriş yapısından farklı olarak kemer, tonoz ve kubbeyi yaygın şekilde kullanmışlardır. Yunan yapıları daha insani ölçekte inşa edilmiş dar iç mekânlar barındırırken, Roma yapıları çarpıcı ölçüde yüksek tavanlıdır ve genelde Yunan emsallerinden daha gösterişlidir.

Pantheon nedir?

19. yüzyıla kadar dünyadaki en büyük kubbeyi tepesinde taşıyan Pantheon, İmparator Hadrianus'un döneminde MS 125-128 yılları arasında inşa edilmiş Roma mimarisinin önemli bir örneğidir. "Pantheon" ismi tapınağın, Yunanlıların taptığı gibi Romalıların da taptığı bütün Olimpos tanrılarına adanmış olduğu gerçeğine işaret eder. Pantheon başlangıçta bir Etrüsk tapınağı gibi podium üzerine inşa edilmiştir ama yüzyıllar boyunca bu yerin çevresinde gerçekleşen değişimler podiumun ortasına çıkan orijinal merdivenlerle birlikte podiumu da gizlemiştir. Revak Korint düzeninde sütunlar içerir ve kocaman bir kümbete açılır. Kümbetin yaklaşık 22,8 metre yüksekliğinde ve 6 metre kalınlığındaki duvarları devasa kubbeyi taşır. Kubbenin tepesinde "göz" adı verilen 9,1 metre çaplı açıklık doğal güneş ışığının ve bazen yağmurun Pantheon'un içine akmasını sağlar. 43,5 metre genişlikteki böylesine devasa bir kubbeyi inşa etmek için gereken mühendislik becerisi

bir yana, Pantheon uyumlu oranları ve güzel süslemeleriyle etkileyicidir. Şayet kubbe çift olsaydı kümbetin iç mekânına mükemmelen uyan bir küre oluştururdu. Kubbe tavanının iç kısmı, güneş gökyüzünde hareket ettikçe ve ışık gözden sızdıkça kayan gölgeler yaratan gömme süslü dörtgenlerle dekore edilmiştir.

Kolezyum nedir?

Kolezyum, gladyatör ve hayvan dövüşleri gibi etkinlikleri izlemeleri için elli bin kişiyi ağırlayacak şekilde tasarlanmış eski bir Roma stadyumudur. Hatta Romalılar arenayı suyla doldurup burada deniz savaşlarını canlandırırlardı. MS 72-80 yılları arasında inşa edilmiş bu yapı en büyük Roma amfitiyatrosudur ve asıl adı Flavian Amfitiyatro'dur. Başlangıçta orta arena yaklaşık 2787 metrekareydi ve bütün yapının çapı 182 metreden fazlaydı. Yapının ön cephesi, sıra sıra sekiz kemerli üç katla birlikte bir çatı katından oluşuyordu ve oturma yerlerini içeren altı katı destekliyordu. Sıraların altındaki beşik tonozlu koridorlar sporcuların ve hayvanların geçişini sağlıyordu. Üç sıra kemerin her biri bina yükseldikçe karmaşıklaşan farklı bir mimari üsluba göre süslenmiştir. İlk kat yalın Toskana düzenine sahipken, ikinci ve üçüncü katlar sırasıyla İyon ve Korint düzenlerinden unsurları bünyesine katmıştır. Dış

Roma'nın şehir ve tapınak mimarisi hem devleti hem de tanrıları yüceltir. Titus Kemeri askeri zaferin hayranlık uyandıran anıtıyken, iki bin yıldan uzun bir zaman önce (resimdeki) Kolezyum gibi yerlerde düzenlenen etkinlikler halkı eğlendiriyordu.

cephe travertenle kaplanmış ama nispeten pahalı olan bu malzeme sonradan yağmalanmıştır.

Zafer Takı nedir?

Zafer Takı kendi ayakları üzerinde duran kemerli bir geçit şeklinde devasa bir anıtsal yapıdır. Zafer takları Antik Roma'da büyük askeri zaferlerin anısına inşa ediliyordu. Titus Takı (MS 81) ve Konstantin Takı (MS 312-315) Roma'daki zafer taklarının en ünlü iki örneğidir. 15 metreden yüksek olan Titus Takı mermer ve betondan yapılmıştır ve adını Kudüs şehrini fethetmiş İmparator Titus'tan almıştır. Yapının iç tarafındaki rölyef oymalar, Süleyman Tapınağı'ndan alınan yedi kollu şamdan dahil savaş ganimetlerini gururla ülkeye getiren Roma askerlerini gösterir. Neredeyse üç yüzyıl önce inşa edilmiş Konstantin Takı ise Milva Köprüsü Savaşı'nda Maxentius'u yenilgiye uğratan İmparator Konstantin'in anısına inşa edilmiştir. Konstantin'in savaştan hemen önce rüyasında bir haç görüp kendisine "Bu işaretle fethet" denildiği rivayet edildiğinden bu savaş Hıristiyanlık tarihinde önemlidir. Konstantin'in annesi Helen Hıristiyan olmuş ve Konstantin, Milano Fermanı'yla Roma'da Hıristiyanlara yasal haklarını vermiştir. Konstantin Takı kısmen geri kazanılmış malzemeden yapılmıştır ve Marcus Aurelius, Trajan ve Hadrian gibi önceki hükümdarlara adanmış anıtlardan rölyef süslemeler taşımaktadır. Zafer takları önemli tarihsel olaylara işaret etmek için kullanılmaya devam edilmekte ve Paris, New York ve Moskova gibi şehirlerde onlara rastlanmaktadır.

Hatip *adlı heykel Roma Cumhuriyeti dönemi siyasetçisi Aulus Metellus'u göstermektedir. Bu tip heykeller halka açık alanlarda sütunların üzerine konurdu.* (Kaynak: The Art Archive / Floransa Arkeoloji Müzesi / Gianni Dagli Orti.)

Hatip heykeli nedir?

Hatip adlı heykel Roma Cumhuriyeti zamanında yaşamış bir Romalı yönetici olan Aulus Metellus'un gerçek boyuttaki bronz heykelidir. MÖ 1. veya 2. yüzyılda

yapılmış bu heykel sağ kolunu kaldırarak kalabalığa seslenen otoriter bir siyasetçiyi göstermektedir. Geleneksel deri çizmeler ve toga (yünden yapılan Roma giysisi) içinde gösterilen bu portre heykeli demokratik cumhuriyet döneminde revaçta olan Roma gerçekçiliği (*verizm*) geleneğinin bir parçasıdır. Bu tür heykeller anıt niyetine sütunların tepesine konur ve orada figür adeta halka hitap ediyormuş gibi görünürdü.

Roma illüzyonculuğu nedir?

Antik Romalılar yaşadıkları evlerin iç mekânlarını güzel resimlerle süslemeleriyle tanınıyordu. Bu resimler çoğu zaman tiyatrodaki sahne arkası gibi mekân illüzyonu yaratıyordu ve sahte mimari motifler ve dış mekân manzaraları gibi unsurlar taşıyordu. İtalya'daki "P. Fannius Synistor Villası", Roma dünyasından kalan en önemli duvar resimlerinden bazılarına ev sahipliği yapmaktadır. Vezüv Dağı MÖ 79'da patlayıp civardaki Pompei şehrini yıktı ve bu villa da volkanik küller altında kaldı. Ve 20. yüzyılın başında kazıyla ortaya çıkarıldı. İçindeki resimlerin çoğu göz yanılması tekniğiyle resmedilmiş objeleri içermektedir. Sözgelimi resimdeki bir cam vazonun görünüşü öyle-

İmparator Commodus neden Herkül gibi giyinmiştir?

Roma İmparatorluğu'nu MS 180-192 yılları arasında yöneten İmparator Commodus'un garip davranışları hakkında birçok hikâye rivayet edilmiştir. Tarihçiler tarafından akıl hastası sayılan Commodus, Herkül'ün yeniden vücut bulmuş hali olduğunu iddia etmesiyle ve bu yüzden resmi törenlerde gladyatör gibi giyinmesiyle tanınmıştır. Hatta Roma aylarının kendi adından ilham alınarak yeniden adlandırılmasını bile istemiştir. *Herkül Commodus*, eksantrik hükümdarı mitolojik kahraman Herkül olarak tasvir eden mermer bir heykeldir. Pençeleri bile olan aslan derisinden bir başlık giymekte ve yine Herkül'ün mitolojik emeğiyle ilişkilendirilen Hesperides bahçesinden bir elma ve bir değnek taşımaktadır. Commodus, büyük olasılıkla bu idealize edilmiş portreyle kendini soylu ve cesur gösterme amacındaydı ama sonuçta kaşları yukarıya kalkık halde, boş gözlerle bakan epey gülünç bir görünüme sahip olmuştur. Commodus, kendi zamanının en iyi sanatçılarının dikkatini çekmiştir; nitekim bu eser Commodus'un idealize edilmiş insan formunu ve karmaşık karakterini bu denli etkileyici biçimde yakalayan heykeltıraşın üstün becerisini gözler önüne sermektedir.

İmparator Commodus, mitolojik kahraman Herkül'ün kıyafetleri içinde gülünç gözükmektedir. Kendisi garip ve çoğu zaman dengesiz davranışlarıyla tanınıyordu.

sine gerçekçidir ki sanki üç boyutlu bir mekânda duruyormuş gibidir. Bu göz yanıltıcı duvar resimleri villalarını bunlarla dolduran zengin Romalılar için statü göstergesiydi.

Romalılar mozaikleri nasıl yaptılar?

Mozaikler Antik Roma'da çok revaçtadır ve tıpkı realist duvar resimleri gibi özel evlerin ve varlıklı kişilerin villalarının zeminlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Roma mozaikleri *tesserae* denilen çoğunlukla küp şeklinde küçük taş ve cam parçaları kullanılarak yapılmaktaydı. *Tesserae*, aynı zamanda taşların arasındaki boşlukları da doldurmak üzere kullanılmış bir tür harç olan çimentoya batırılırdı. *Emblamata* adı verilen mozaik paneller, genellikle mozaik sanatçısı tarafından dışarıda yapılır ve sonra zemine döşenirdi. Romalılar resmin ayrıntılarını vermek için minicik taşların kullanılmasını gerektiren, ünlü resimlerin mozaik formunda taklitlerini yapmayı seviyorlardı. Kaybolmuş birçok Yunan resmi halen Roma mozaik formunda varlığını sürdürmektedir.

Klasik Panteon nedir?

Antik Yunanlılar ve Romalılar çoktanrılı bir inanca sahiptirler, yani ortaklaşa Yunan ve Roma panteonu denilen, her biri farklı kişiliğe ve sıfatlara sahip çok sayıda tanrıya inanmışlardır. İnsan suretindeki klasik tanrı ve tanrıçalar antik sanatta sık sık tasvir edilmiş ve onların onuruna tapınaklar inşa edilmiştir.

Yunan İsmi	Roma İsmi	Tanım
Zeus	Jüpiter	Tanrıların hükümdarı. Genellikle elinde yıldırımla tasvir edilir, Olimpos Dağı'na hükmeder.
Hera	Juno	Zeus'un karısı ve evlilik tanrıçası. Zeus'un birçok gönül ilişkisine girmesinden dolayı çoğunlukla kıskançtır.
Aphrodit	Venüs	Güzellik, aşk ve cinsellik tanrıçası, Cupid'in annesi. Tanrılar ve fanilerle sık sık gönül ilişkisine girmesiyle tanınır.
Apollo	Apollo	Zeus'un oğlu ve Artemis'in ikiz kardeşi. Güneş, müzik, okçuluk, kehanet ve şiir tanrısı.
Athena	Minerva	Atina'nın koruyucu tanrıçası, bilgelik, dokuma ve sanat tanrıçası.
Demeter	Ceres	Bereket ve hasat tanrıçası. Kızı Persephone Hades tarafından kaçırılıp yeraltı dünyasına götürülmüştür.
Hades	Plüton	Yeraltı dünyası tanrısı.
Ares	Mars	Savaş tanrısı.
Hermes	Merkür	Haberci tanrı. Genellikle kanatlı miğferle betimlenir.
Artemis	Diana	Avcılık ve vahşi doğanın bakire tanrıçası.
Poseidon	Neptün	Deniz tanrısı, üç dişli zıpkınla tasvir edilir.
Persephone	Prosperina	Hades'in karısı, bahar ve çiçek tanrıçası.
Eros	Cupid	Aşk tanrısı. Afrodit'in oğlu.
Kronos	Satürn	Titanların kralı, zaman tanrısı.
Dionysus	Baküs	Şarap ve şenlik tanrısı.

ORTAÇAĞ DÜNYASI MS 400-1300

ERKEN DÖNEM YAHUDİ VE HIRİSTİYAN SANATI

Erken dönem Yahudi ve Hıristiyan sanatı nasıldır?

Erken dönem Musevi ve Hıristiyan sanatı Helenistik döneme aittir ve ipuçlarını Yakındoğu ve Klasik (Yunan ve Roma) dönem sanatlarından alır. Bu dönem Yahudi sanatçıların, put olarak tapılabilecek herhangi bir sureti yapmaları yasaktı, bu yüzden sanatçılar temsili sanattan kaçınmışlardır. Erken dönem Hıristiyan sanatı ise, sembollerini hem Yahudi geleneğinden hem de Klasik gelenekten almıştır. Sözgelimi erken dönem Hıristiyan sanatında yaygın konu İyi Çoban'dır. Klasik gelenekte İyi Çoban omuzlarında bir koyun taşıyan mitolojik figür Orfeus'u temsil eder. Erken dönem Hıristiyan sanatçılar bunu, İsa'nın hem heykel hem de resimdeki ilk imgeleri için bir model olarak kullanırken, 23. Mezmur'daki "Rab çobanımdır; eksiğim olmaz" ayetine atıfta bulunurlar. Bu, farklı anlam ve imgelemi kültürler ve dinler arasında bağdaştırmayı ifade eden senkretizmin bir örneğidir.

Sembolizm, Hıristiyan sanat geleneğinin önemli bir parçasıdır. Kuzu, İsa için kullanılan yaygın bir semboldür. Dört İncil genellikle sembollerine göre temsil edilir. Markos, Matta, Luka ve Yuhanna insan veya sırasıyla melek, aslan, öküz ve kartal olarak betimlenir.

Yahudi ikonografisindeki önemli semboller nelerdir?

Yahudi geleneğinde putlar yasaklanmış olsa da bazı imgeler, özellikle sinagogların dekorasyonunda ve Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ın süslemelerinde tekrar tekrar kullanılmıştır. Musa'nın hikâyesi de dahil Yahudi tarihinden sahneler sinagoglar için yaygın tercihlerdir ve Dura Europos sinagogunun dekorasyonunda da görülebilir. Önemli Yahudi sembollerini şöyle sıralayabiliriz:

- *Menora*: Yedi kollu kutsal şamdan.
- *Şofar*: Bayramlarda trompet gibi çalınan koç boynuzundan boru.
- *Etrog*: Sukot bayramını kutlamada kullanılan turunçgillerden bir meyve.
- *Lulav*: Yine Sukot bayramıyla ilişkili hurma dalı.

(Günümüz İsrail topraklarındaki) antik Menois kentinde yer alan bir 6. yüzyıl sinagogunun zemini, yukarıda sıraladığımız geleneksel Yahudi sembollerinin yanı sıra yeryüzünün cömertliğini ve Yahudi milletinin birliğini temsil ettiğine inanılan güzel kuşlar, bitkiler ve hayvanlar içeren Roma tarzı seramiklerle dekore edilmiştir.

Dura Europos nedir?

Dura Europos, MÖ 3. yüzyılda inşa edilmiş ve MS 256'da terk edilmiş, günümüz Suriye topraklarında bulunan antik bir ticaret şehridir. Uzun zaman unutulduktan sonra, 20. yüzyılın başlarında bu yerleşim yeri İngiliz askerler tarafından yeniden keşfedildi. Yörede Zeus ve Artemis gibi Yunan tanrılarına adanan grekoromen tapınakların yanı sıra Pers tanrısı Mitra ve Sümer ay tanrıçası Nanna gibi Antik Yakındoğu tanrılarının resimleriyle donatılmış tapınaklara da rastlanmıştır. Ayrıca bilinen en eskilerden bir Yahudi sinagogu ve Hıristiyan ev kilisesi de bulunmuştur. (Hem ilk Hıristiyanlar hem de ilk Yahudiler kiliselerini ve sinagoglarını evlerde inşa ederlerdi.) Dura Europos sinagogu, iç kısmı yeşil ve sarı renk şemalarıyla göze çarpan duvar resimleriyle zengince dekore edilmiş ve Tevrat tomarlarına ayrılmış bir niş barındıran geniş bir yapıdır. Ev kilisesi ise MS 246'da inşa edilmiş olup en eski vaftiz kurnalarından birini barındırır. Duvarlar, İsa'nın su üstünde yürüme resmi de dahil Eski ve Yeni Ahit'ten resimlerle süslenmiştir. Dura Europos mahalli antik kültürlerin zengin bir kaynaşma noktasıdır ve antik dünyanın ilk Yahudilerinin ve Hıristiyanlarının görsel kültürü hakkında ufuk açıcı fikirler sunmaktadır.

Sanattaki en önemli Hıristiyanlık sembolleri nelerdir?

- Güvercin: Saflığın (temizliğin) ve barışın sembolüdür. Aynı zamanda teslisteki Kutsal Ruh'u sembolize eder.
- Kuzu: Adanmışlığı temsil eder. "Tanrı'nın Kuzusu" diye anılan İsa insanlığın yararına kendini feda etmiştir. Bu minvalde koyun sürüsü İyi Çoban İsa tarafından korunmuş Hıristiyan müminleri temsil eder.
- Haç: Hıristiyanlığın en bilindik sembolü olan haç, İsa'yı çarmıha germek için kullanılan kalasları sembolize eder. Hem İsa'nın çilesinin hem de zafer ve dirilişinin sembolüdür.
- Dört İncil Yazarı: Dört İncil Yazarı'ndan Yeni Ahit'teki İncilleri yazdıkları için Dört İncil diye de söz edilir. Bunların her biri genellikle belli bir sembol veya sıfatla temsil edilir. Matta insan veya melek olarak gösterilir, Markos aslan, Luka öküz, Yuhanna ise kartaldır.

Commodilla Katakombu nedir?

Bu katakomplar (yeraltı mezarları) 4. yüzyıl gibi erken bir devirde Hıristiyanların ölülerini defnetmek için kullanılıyordu. Küçük *loculi* yani hücrelere veya dikdörtgen nişlere iki ya da üç ölü beden yerleştirilirdi ama daha büyük (ve daha pahalı) *cubicula* yani odalara zengin ailelerin lahitleri konurdu. Bu odalar alçıyla sıvanır ve Hıristiyanlık imgeleriyle resmedilirdi. Commodilla Katakombu'nda bulunan imgelerin çoğu kutsal ekmek-şarap ayinini vurgular. Diğer yaygın imgeler arasında İyi Çoban ve Yunus ile Balina resimleri yer alır. Bu hikâyede Yunus denizdeyken gemisi alabora olur ve bir balina tarafından yutulur. Aradan üç gün geçtikten sonra zarar görmeden balinanın karnından dışarı çıkar. Bu mesel dirilişin yanı sıra yeniden doğuş ve kurtuluş temalarını yansıtmaktadır.

Bazilika planındaki kilise/sinagog nedir?

İlk Yahudi ve Hıristiyan sinagog ve kiliseleri özel evler olarak inşa edilmişse de zaman içinde daha geniş tapınaklara ihtiyaç duyulunca, spesifik kullanım için yeni binalar yapılmıştır. Bilhassa Roma bazilika yapısı kentsel işlevler için bile olsa kalabalık halk topluluklarını ağırlamak için tasarlandığından ilk Yahudilere ve Hıristiyanlara esin kaynağı olmuştur. Bazilika planındaki kiliselerin ortasında, diğer kısımlardan yüksekçe uzun ve dar bir alan bulunur ve bu alanın her iki yanında uzanan sıra sıra sütunlarla ayrılmış uzanan iki dar koridor vardır. Orta alanın bir ucunda genellikle Kudüs yönüne bakan yarım daire şeklinde bir çıkıntı (apsit) yer alır. Bazilika planındaki sinagoglarda genellikle apsitte Tevrat için bir yer vardır. MS 3. yüzyılda İmparator

Konstantin, Roma'da geniş çaplı bir inşaat program başlatmış ve bu program çerçevesinde bu azizin gömülü olduğuna inanılan yerde Aziz Petrus Bazilikası inşa edilmiştir. Şimdi ondan Eski Aziz Petrus Bazilikası diye söz edilmektedir, çünkü günümüze kadar gelmiş olan Yeni Aziz Petrus Bazilikası'nın yapımı için yıkılmıştır. Eski Aziz Petrus Bazilikası zamanında öylesine rağbet görmüştür ki kilise inşasında bazilika planının asırlar boyunca revaçta kalmasını sağlamıştır.

Merkezi planlı kilise nedir?

Merkezi planlı kilise merkezde mihrabın olduğu kilisedir ve genellikle vaftizhane veya lahit olarak kullanılır. Merkezi planlı kiliseye bir örnek teşkil eden Santa Costanza Kilisesi ortada mihrabın, onun etrafında gezilecek yerin (çevredalız) bulunduğu bir kilisedir. Çevredalız çifte Korint sütunları içerir. Santa Costanza Kilisesi'nin orijinali zarif mozaikler ve mermerlerle kaplıdır.

BİZANS SANATI

Bizans sanatı nedir?

4. yüzyılda Roma İmparatoru Konstantin, imparatorluğun başkentini Roma'dan Bizans'a (günümüz Türkiye'sine) taşıdı ve yeni başkente gösterişli bir edayla Konstantinopolis adını verdi. Batı Roma İmparatorluğu MS 476'da çökünce Konstantinopolis Türkiye, Yunanistan, İtalya ve Doğu Avrupa ile Kuzey Afrika'nın bazı bölgelerini kapsayan Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi haline geldi. Doğu Roma İmparatorluğu veya Bizans İmparatorluğu'nun halkı kendilerinden Romalılar diye söz ediyor ve devleti de ikinci Roma olarak görüyordu. İmparatorluk ve özellikle Konstantinopolis şehri, Mısır hariç diğer emperyal güçlerden daha uzun süre yaşamış muazzam güçlü bir yapıya sahipti.

Hem doğu hem de batı geleneklerinden etkilenen Bizans sanatı, kapsamı açısından abidevidir ve zengin süslemelerle bezelidir. Bizans sanatının yaygın formları arasında parlak renkli mozaikler, ikona resimleri, tezhipler ve anıtsal mimari eserler yer almaktadır.

İmparator Jüstinyen kimdir?

İmparator Jüstinyen, erken dönem Bizans İmparatorluğu'nun en güçlü ve en önemli hükümdarlarından biridir. Konstantinopolis'te ve İtalya'nın Bizans

bölgelerinde büyük çaplı bina projelerini başlatmıştır. İtalya'nın doğu kıyısındaki Ravenna kentinde bulunan San Vitale Kilisesi Jüstinyen'e adanmış büyük mozaikler barındırır.

MS 547 dolaylarında yapımı tamamlanıp kilisenin ortasına konulan *İmparator Jüstinyen ve Maiyetindekiler* adlı mozaik, dönemin en etkileyici Bizans mozaiklerinden biridir. Altın rengi bir zeminin üzerine gerçekçi bir tarzda resmedilmiş ve soyut geometrik cam kiremitlerle çerçeve içine alınmıştır. Başının çevresindeki haleyle resmin ortasında duran Jüstinyen figürünün sol yanında din adamları, sağ yanındaysa sivil ve askeri personel bulunmaktadır. Askerler üzerine İsa'yı temsilen Yunanca "XP" harflerinin yazıldığı geniş bir kalkanın arkasında kümelenmiştir. Sağ yanındaki kilise görevlileri değerli taşlarla süslenmiş bir haç ve bir de İncil tutmaktadırlar. Gücünü gösteren uzun mor bir cübbe giyen ve İsa suretleriyle görsel olarak aynı hizada bulunan Jüstinyen zarif saray mücevherleri takmıştır ve kilisede cemaatine sunmak üzere içinde ekmeğin bulunduğu bir kap tutmaktadır. Yine parlak altın rengi zeminde İmparator ve maiyetindekiler adeta ayrı bir ruhsal alanda durmaktadırlar. İmparator Jüstinyen ömründe

Güçlü Bizans İmparatoru Jüstinyen, maiyetindeki din adamlarıyla birlikte görünmektedir. 6. yüzyıla ait bu mozaik, İtalya'nın Ravenna kentindeki San Vitale Kilisesi'nde bulunmaktadır. Mozaik; Roma, Bizans ve İslam imparatorluklarında önemli bir sanat türüdür.

Ravenna'yı hiç görmemiş olsa da Bizans'ın bu çok uzak karakolundan sorumlu olduğu apaçıktır.

Bizans ikonu nedir?

Yunancada ikon sözcüğü "resim" anlamına gelir ve Ortodoks Hıristiyan kilisesinde dini ibadetlerin önemli bir parçasını oluşturur. İkon genellikle aziz, İsa veya Bakire Meryem gibi yüce birinin kutsal temsilidir. Bizans ikonları ekseriyetle ahşap panolara resmedilirdi ama fildişine, mozaiklere, dokumalara ve başka malzemelere resmedilmiş ikonlar da mevcuttur. İkonlar güçlü dini anlamlar taşır, hatta bazıları mucizelerle bile ilişkilendirilirdi. 6. yüzyılın sonuna doğru tutucu bir "ikonoklast" (ikon-kırıcı) grup, ikonlara tapınıldığından endişelendi. İkonlar 8. yüzyılda, "İkonoklastik İhtilaf" esnasında büyük ölçüde imha edildiler.

İkonoklastik İhtilaf nedir?

Hıristiyan Kilisesi tarihinin erken döneminde dinsel sanatta temsili suretler yapmanın caiz olup olmadığı tartışması yürütülüyordu. "İkonoklazm" terimi "ikon kırıcılık" anlamına gelir ve ikonoklastlar temsili resmin yasaklanması gerektiğine inanıyordu. Tartışmanın göbeğinde resmedilmiş imge ile resmedilen figür arasındaki ilişki de yatıyordu. Putperestlik korkusunun yanı sıra güzelliğin, izleyeni figürün kutsallığından uzaklaştırabileceği endişesi söz konusuydu. İslamın yükselişinin ve bu dinin put kırıcılığa dair görüşlerinin İkonoklastik İhtilaf esnasında Bizanslıları etkilemiş olması muhtemeldir.

Ayasofya nedir?

Ayasofya 6. yüzyılda Konstantinopolis'te İmparator Jüstinyen ve karısı İmparatoriçe Theodora tarafından, şehir ölçeğinde başlatılan kalkınma planı doğrultusunda yeniden inşa edilmiş merkezi planlı bir kilisedir. Bu yapıyı; geometri, optik ve fizik bilgilerini projeye, özellikle dalgalı gibi görünen devasa kubbeye uygulayan Trallesli Anthemius ve Miletli İsidoros adlarında matematik ustası iki mimar tasarlamıştır. Çalışmalarının ürünü öylesine muhteşem olmuştur ki semadan inen meleklerin mucizevi şekilde inşaata yardım ettiği rivayet edilmiştir. Öte yandan, kubbeyi taşıyan kasnak üzerinde kırk adet pencere bulunması bazı endişelere yol açmıştır. Bu kasnak böylesine ağır bir yapıyı destekleyebilecek kadar güçlü olacaklar mıdır? MS 558 yılında bu soruya bir cevap bulunur: Kubbe, pencereler yüzünden değil de destekleyici payandaların zayıflığı yüzünden çökmüştür. Yerine orijinalinden daha dik ve daha yüksek bir kubbe tasarlanıp inşa edilmiştir. Bu yeni

Ayasofya, şimdi İstanbul diye adlandırılan Konstantinopolis'te 6. yüzyılda inşa edilmiştir. Bu etkileyici yapıya, karmaşık bir matematik hesabının ürünü olan ışıklı kubbeler damgasını vurmuştur.

kubbe, ilave payandalarla birlikte o zamandan bu zamana ayakta kalabilmiştir. İnşasından yaklaşık bin yıl sonra Osmanlılar Konstantinopolis'i fethedince Ayasofya'yı camiye çevirmişlerdir.

Venedik'teki San Marco Bazilikası neden Bizans mimarisinin bir örneği sayılır?

Modern öncesi dönemde İtalya'nın Venedik kenti, ülkenin doğu bölgeleriyle siyasi ve kültürel bağlara sahipti ve dolayısıyla Bizans İmparatorluğu'nun kültüründen ve sanatından oldukça etkilenmişti. San Marco Bazilikası bu etkinin görkemli bir mimari örneğidir ve özellikle Konstantinopolis'teki Kutsal Havariler Kilisesi'nden ilham almıştır. Şapelinde Havari Aziz Markos'a ait kutsal emanetlerin bulunduğu bazilika, her birinin tepesinde bir kubbenin yer aldığı beş bölüme ayrılır. İç kısımdaki duvarlar mermerle ve yaklaşık 743 metrekarelik parlak mozaiklerle kaplıdır. Ve bu mozaiklerin çoğunda Aziz Markos'un hayatından hikâyeler resmedilmiştir. Üslubu Ravenna'daki San Vitale Kilisesi ve başka Doğu Avrupa kiliselerinde bulunan Bizans mozaik desenleriyle aynıdır. Mozaiklerin yapımı yüzyıllarca devam etmiş ve bazilika 1807'de katedral olarak kutsanmıştır.

İSLAM SANATI

İslam sanatı nedir?

Bu kesinlikle yanıtlanması güç bir sorudur. İslam dini, 7. yüzyılda Ortadoğu'da ortaya çıkmış ve hızla doğuda Orta Asya'dan Çin ve Güneydoğu Asya'nın bazı bölgelerine ve batıda Kuzey ve Orta Afrika ile Avrupa'nın geniş topraklarına yayılmıştır. "İslam sanatı" terimi illa sanatın konusunun dinsel olacağı anlamına gelmez; İslam dinini yaşamakta olan kültürler tarafından üretilen sanatı ifade eder. Bu nedenle İslam sanatı inanılmaz ölçüde çeşitli ve zengindir ve hem dinsel hem de dindışı kültürel değerlerden etkiler taşır. İslam sanatının en yaygın türlerinden bazıları kilim ve duvar halıları, hat, tezhip, metal işleri ve mimaridir.

İslam dini sanatı nasıl etkiledi?

Erken dönem Bizans sanatı gibi İslam sanatı da ikonoklast görüşlerden etkilenmiştir; bu da demektir ki putları veya Allah'ın insan suretindeki resimlerini çizmek yasaktır. Ayrıca Hz. Muhammed'i sanat eserinde tasvir etmek de *haram*dır (yasaktır); yasağın kapsamı genellikle insan ve hayvan figürlerini içerecek şekilde genişletilmiştir. Bundan dolayı İslam sanatı, büyük ölçüde *arabesk* diye bilinen organik, geometrik ve bitkisel dekoratif desenler içeren karmaşık bir matematiğe sahip soyutlamayla nitelendirilir. Bunun bazı istisnaları mevcuttur; gerek Moğol-Hint İmparatorluğu'nun sanatı gerekse İran sanatı menkıbelerde, masallarda ve efsanelerde geçen karakterlere yer veren canlı öyküsel resimlerle tanınır. Yine de İslam sanatında Allah'ın ve Hz. Muhammed'in herhangi bir temsiline rastlayamazsınız.

İslam sanatında güzellik anlayışı nasıldır?

"Güzel" kelimesinin Arapçadaki karşılığı *cemil*dir. İslam sanatında eserin güzel olabilmesi için simetrik, bütünlüklü ve dengeli olması gerekir. Bu estetik ilkeler erken dönem İslam sanatını etkilemiş Klasik Yunan ve Roma kültürlerinde de el üstünde tutulur. İslam sanatının bunlara ilave bir özelliği, eserin "hayret verici" olması şartıdır. Batı'da Alhazen diye bilinen ortaçağ düşünürü İbni Heysem, görsel objelerin "parçalarının arasındaki kompozisyon ve düzenden" dolayı cezbedici olduğunu belirtmiştir (O'Riley, s. 25). Bu güzellik anlayışı İslam sanatının neden ekseriyetle fevkalade incelikli ve ayrıntılı olmakla birlikte dengeli ve uyumlu olduğunu açıklar.

İslamın beş şartı nedir?

İslamın beş şartı, her Müslümanın ömrü boyunca ifa etmesi gereken beş vecibedir ve imanın temelini oluşturur. Bu şartlar:

1. Şehadet getirmek: Allah'tan başka ilah olmadığını beyan etmek.
2. Namaz kılmak: Günde beş kez yapılan ibadet.
3. Zekât vermek: Bir çeşit sadaka.
4. Oruç tutmak: Kutsal Ramazan ayında yemeden içmeden kesilmek.
5. Hac: Kişinin ömründe en az bir kez Mekke'yi ziyaret etmesi.

Kuran nedir?

Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi İslam da kutsal kitabı Kuran'ı esas aldığı için "kitabi bir din" olarak değerlendirilir. Kuran Hz. Muhammed'in 7. yüzyılda Suudi Arabistan'da melek Cebrail aracılığıyla Allah'tan aldığı vahiyleri içerir; 114 *sure* ve 6000 *ayet*ten oluşur. Kutsal kitap "İslamın beş şartı"nı beyan eder; her Müslümanın yerine getirmesi gereken bu vecibeler İslam inancının temelini oluşturur. Arapça yazılmış Kuran ancak yakın zamanlarda tercüme edilebilmiştir ve sanat tarihi için de Kuran yazmaları, yüksek kalitede Arapça hat sanatı ve büyüleyici görsel desenleriyle dikkat çekmiştir.

Hat sanatı nedir?

Güzel hat (kaligrafi) İslam sanatında çok önemlidir ve güzel sanatların ve süslemenin birincil formudur. Hat veya süsleme elyazısı sadece kitapları ve elyazmalarını değil, halıları, kilimleri ve hatta mimari yüzeyleri süslemek için de kullanılmıştır. Örneğin Kurtuba'daki Büyük Cami'nin kubbesi eğik yazılmış Arapça yazılarla bezeli mozaiklerle kaplıdır. İslamda yazı, sanatın en zarif ve saygın türlerinden biridir ve Allah'ın Hz. Muhammed'e vahyiyle bağlantılıdır. Nitekim Kuran'da Allah şöyle buyurur: "Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. O Rab ki kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediği şeyleri öğretti." (Alak Suresi, 3, 4 ve 5. ayetler.)

Kûfi yazı nedir?

Adını Irak'ın Kufe şehrinden alan Kûfi yazı, madeni paralar ve taş anıtlarda kullanılan yazı üslubundan evrilmiş erken dönem bir Arapça yazım tarzıdır. İlk Kuran yazmaları çoğu zaman değişik okur kitleleriyle paylaşıldığından Kûfi yazı büyük harfleri, uzun yatak çizgileri ve kalın yuvarlak kavisleri içeriyordu. Kûfi yazı 20. yüzyıla kadar en çok kullanılan hat üslubu olmuştur.

Kûfi yazı uzun yatay çizgileriyle dikkat çeken Arapça hat sanatının ilk örneklerindendir. Hat, İslam geleneğinde sanatın en yüksek formlarından biridir.

Cami nedir?

Cami, Müslümanların halka açık ibadet yeridir ve Arapçada *mescit* diye anılır. Caminin en çok göze çarpan unsurlarından biri *minare*dir. *Müezzin* denen görevli günde beş kez minareye çıkıp ezan okuyarak Müslümanları, İslamın ikinci şartı olan namaz kılmaya çağırır. Caminin içindeki *kıble* duvarının yüzü İslamın en önemli şehri olan Mekke'ye bakar. Merkezi bir yerde bulunan *mihrap*ta, ibadet edenlere kıbleyi gösteren bir oyuk yer alır. Caminin diğer ortak mimari unsurları arasında *minber* ve namazdan önce abdest almak için çeşme bulunur. Cami mimarisinde genellikle büyük kubbeler ve sivri kemerler yer alır; öte yandan İslam dini dünyanın çeşitli yerlerinde yaşandığından cami mimarisi de kültür ve coğrafyaya bağlı olarak zengin bir çeşitlilik arz eder.

Kubbet-üs Sahra nedir?

Kubbet-üs Sahra Emeviler döneminde (MS 661-750) Kudüs'te Tapınak Tepesine inşa edilmiş ve günümüze kadar gelmiş en eski camilerden biridir. Bu mekân hem Yahudiler, hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar için kutsaldır ve Âdem'in yaratıldığı, İbrahim'in ilk oğlunu kurban edilmek üzere getirdiği ve Süleyman ve Kudüs tapınaklarının inşa edildiği yer olarak kabul edilmektedir. Burası aynı zamanda, İslamda *İsra* ve *Miraç* diye bilinen, peygamberin bedenen ve ruhen yaptığı göğe yolculukla ilişkilendirilir.

Kubbet-üs Sahra, Mekke'deki Mescid-i Haram ve Medine'deki Mescid-i Nebevî'den sonra Müslümanların üçüncü kutsal mekânıdır. Açıktaki taşı çevreleyen geniş iki gezinti yeri, mabedi ziyarete gelenler için yeterli alan açar. Merkezi planlı kilise yapısına benzeyen bu dairesel yapı, Kudüs'teki Hıristiyanlığın o zamanki dini mimarisinde yaygın olarak kullanılıyordu. Bina merkezinin tepesinde bulunan büyük altın kubbe içte ve dıştaki ahşap iskelet, on altı kemerli pencere, taş payandalar ve içteki sütunlar tarafından

desteklenir. Sütunlar ve sütun başlıkları başka klasik anıtlardan alınan geri kazanılmış malzeme kullanılarak yapılmıştır. Kubbet-üs Sahra'nın iç ve dış mekânları, bitki ve çiçek desenleriyle bezeli fevkalade biçimli mozaiklerin yanı sıra hat yazılarıyla kaplıdır. Bu yapı, İslam inancında kalıcılığı ve zarafeti yansıtan etkileyici bir anıttır.

Hıristiyanlık mimarisi ile İslam mimarisi arasındaki fark nedir?

Hıristiyanlık ve İslam dinlerinin mimari eserlerine baktığımızda birçok benzerlik görüp şaşırabiliriz. Gerek kiliseler gerekse camilerde çoğunlukla merkezi kubbeler vardır ve Kubbet-üs Sahra gibi bazı ilk camiler gezinti alanına yer vermesi açısından merkezi planlı kiliselere benzer. Bazilika planlı bir kilisenin nefi genellikle oturak sıralarıyla doluyken, camiler Müslümanların seccade üstünde diz çöküp ibadet etmesine elverişli açık zemin planına sahiptir. Caminin dış mekânı kilise mimarisinde yer almayan uzun minareleriyle dikkat çeker. Yine de gerek kiliseler gerekse camiler abidevi yükseklik ve görkemi vurgulayan üsluplar içerir. Dekorasyon ve süsleme açısından elbette hepsinde olmasa bile çoğu kilisede mozaikler, İncil'den hikâyeler anlatan renkli resimler ve cam pencereler bulunur. Keza caminin dekorasyonunda da Kuran'dan ayetler yer alır; öte yandan bu yazılarda İslamın sanata putkırıcı yaklaşımından dolayı resme yer verilmeyip hat sanatı kullanılır.

Kurtuba'daki Büyük Cami nedir?

8. yüzyılda Emevi Halifesi doğuda ta Hindistan'a, batıda da İspanya ve Portekiz'e (Arapçada *Endülüs* diye geçen bölgeye) kadar uzanmıştır. Kurtuba şehri Endülüs'ün başkentidir ve İslam dünyasındaki cami mimarisinin en etkileyici örneklerinden birine ev sahipliği yapmıştır. Kurtuba'nın Büyük Camisi şimdiye değin inşa edilmiş en büyük camilerden biridir. Merkezi bir mihrabı olmasa da 23 bin metrekareyi aşkın bir ibadet salonu vardır. Büyük Cami'nin ibadet salonu büyük ebatlarının yanı sıra hipostil kullanımıyla da dikkat çeker ve kemer tuğlası denilen kırmızı ve beyaz tuğlalardan yapılma at nalı şeklindeki çift kemer sırasını destekleyen bir sütun ormanı etkisi yaratır. Sonuçta, Büyük Cami'nin hipostil ibadet salonu insanda bir enginlik duygusu uyandırır. Caminin inşasından bu yana geçen iki yüzyılı aşkın bir süre zarfında sanatçılar ile mimarlar cami üzerinde çalışmaya devam etmişler, yapıya geometrik mermer oymalar, kocaman mozaikler, sebiller ve bahçeler eklemişlerdir. İspanya 15. yüzyılda Hıristiyanlarca fethedilince Büyük Cami katedrale çevrilmiştir.

Kurtuba'daki Büyük Cami, 8. yüzyılda inşa edilmiştir ve etkileyici hipostil salonuyla tanınır; geri kazanılmış Roma kolonlarından yapılma sütunlu iç mekânı, insanda bir "sütun ormanı" hissi uyandırır.

Cami lambası nedir?

Cami lambası, gövdesi soğan şeklinde olan ve boyun kısmı gövde bitiminde dar başlayıp sonra yukarı doğru genişleyen, ortaçağda kullanılmış bir gaz lambasıdır. Genellikle mine veya camdan yapılan bu lambalar son derece kırılgandır. Bakımı özenle yapılır; çünkü cami lambasının ışığı, Allah'ın nuruyla ilişkilendirilir. Çoğu cami lambası 13. yüzyılda Mısır'da Memlûk sultanlarınca sipariş edilmiştir ve üzerlerine Kuran'dan ayetler yazılmıştır.

Erdebil Halısı nedir?

İster inanın ister inanmayın, Erdebil Halısı aslında iki adet halıdır ve birisi Londra'da Victoria ve Albert Müzesi'nde, diğeriyse Los Angeles County Sanat Müzesi'ndeki koleksiyonlarda bulunmaktadır. Adını İran'ın kuzeybatısında bulunan Erdebil kentinden alan bu halılar 16. yüzyılda yapılmış ve Sufi lider Şeyh Safi el-Din'in türbesini süslemek için kullanılmıştır. Halının tasarımında, merkezde güneş şeklinde bir madalyon deseni ve bunun etrafını saran on altı tane yaprak şeklinde süs bulunmaktadır. Cami lambası motifleri güneş deseninin aşağısında ve yukarısında görülebilmektedir. Halılardan birinin üzerindeki lamba resimleri diğerindekilerden biraz daha küçüktür;

fakat odanın girişinden bakıldığında göz yanılmasıyla lambalar aynı büyüklükte görünür. Victoria ve Albert Müzesi'ndeki ipek ve yünden yapılmış halı, yaklaşık 10,5 x 5,5 metre ebatlarındadır. Yaklaşık 25 milyon düğümden oluşan bu tekstil şaheserleri muazzam bir çabanın ürünüdür.

KUZEY AVRUPA'DA ERKEN DÖNEM ORTAÇAĞ SANATI

"Ortaçağ" nedir?

"Karanlık Çağ" diye de adlandırılan "ortaçağ", Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden 14. yüzyılda İtalyan Rönesans'ının başlamasına kadar uzanan Avrupa tarihinin bir dönemine verilen isimdir. Bu terimler genellikle küçültücü imalar içerir ve Klasik dönem ile Rönesans arasında geçen bin yılın her nedense "karanlık" ya da barbarca olduğuna dair hümanist düşünce ile bağlantılıdır. Bununla birlikte gerçekte, bu dönemdeki Avrupa sanatı zengin ve yenilikçidir ve o dönemde Avrupa'da gelişmekte olan farklı kültürlerden ilham almıştır.

Ortaçağ Avrupa sanatının türleri nelerdir?

Ortaçağ Avrupa sanatı, metal işlerinden resimli kitaplara, mimariden heykele kadar birçok türde karşımıza çıkar. Ortaçağ sanatçıları zengince süslenmiş takılar, kitap kapakları ve kilise dekorasyonları tasarlamışlardır. Ortaçağın en önemli objelerinden olan kitaplar, özenle yazılmış ve değerli mürekkep ve hayvan derileriyle resimlendirilmiştir. En erken ortaçağ mimari eserlerinin çoğu ahşaptan yapıldığından örnekleri günümüze kadar ulaşmamış olsa da, sonraki romanesk ve Gotik binalar sanat tarihinin en güzel ve en meşhur mimari örnekleri arasında yer almaktadır.

İrlanda-Sakson sanatı ile Anglosakson sanatı arasındaki farklılık nedir?

"İrlanda-Sakson sanatı" terimi, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra İrlandalılar ile Güney İngiltere'nin Anglosakson halkı tarafından üretilmiş pagan sanatı ifade etmek için kullanılır. Britanya Adalarının erken ortaçağ sanatını dile getirmek için kullanılan "Anglosakson sanatı" ise Hıristiyanlık temaları ve konularıyla daha yakından bağlantılıdır. Sanat tarihçileri, her iki terimi de 600 yılından Britanya'nın Normanlar tarafından fethedildiği 1066

yılına kadar uzanan zaman diliminde üretilmiş sanatı ifade etmek için kullanırlar.

Sutton Hoo Gemisi nedir?

Bir Anglosakson defin gemisi olan Sutton Hoo, 1939'da İngiltere sahili açıklarında keşfedilmiştir. Gemi, muhtemelen 625'te ölen Kral Raedwald'a aittir ve önemli bir kişinin mezarı olması amacıyla kasten batırılmıştır. Fakat Sutton Hoo gemisine muhtemelen bir kişi bile binmemiştir, çünkü geminin başka bir yere gömülmüş bir kişiyi onurlandırmak için bir anıt olarak inşa edilmiş olması olasıdır. Gemi yaklaşık 27 metre uzunluğundadır ve altın sikkeler, silahlar, değerli taşlarla bezeli aksesuarlar gibi erken ortaçağ hazineleriyle doludur. Bu gemide bulunan objeler ortaçağ Anglosakson sanatının en değerli örnekleri arasında yer almaktadır.

"Hayvan stili" nedir?

"Hayvan stili" ortaçağda Anglosakson sanatçılar arasında popüler olan "hayvan biçimli" (zoomorfik) veya hayvan temelli desen motiflerini tanımlamak için sanat tarihçilerinin kullandığı terimdir. Hayvan stilinde soyut hayvan motifleri geometrik ve organik motiflerle birleşerek özellikle metal işlerinde canlı ve zarif desenler ortaya çıkarır.

Hayvan stilinin en bilindik örneklerinden biri Sutton Hoo defin gemisinde bulunan bir para kutusu kapağıdır. Yaklaşık 20 santimetre boyundaki bu kapak deriden yapılma bir para kutusunun ağzını kapatmak için kullanılıyordu. Kutunun tasarımında, çevresini masmavi ve kırmızı renklerde lal taşı ve emaye plakaların sardığı iç içe geçmiş altın şeritler kullanılmıştır. Taraklı bacakları olan gayet biçimli bir çift insan figürünün her iki yanında bir çift kurt vardır. Kapağın kıvrımlı şeklinin etrafında ritmik dikdörtgenlere bölünmüş yılankavi çizgiler dalgalanır. Sutton Hoo para kutusu kapağı gibi Anglosakson dekoratif sanat eserleri üzerine yapılan bir inceleme Germen kabileleri, Vikingler ve Hıristiyanlar gibi çeşitli ortaçağ kültürlerinin etkisini gözler önüne sermiştir.

"Viking" sanatı nedir?

"Viking" sanatı veya "Nordik" sanat terimi günümüz İsveç, Norveç ve Danimarka ülkelerini içeren İskandinav halklarının ürettiği sanatı ifade etmek için kullanılır. Anglosakson ve İrlanda-Sakson sanatlarına çok benzeyen Viking sanatı hayvan stilini içerir. Erken ortaçağ döneminin İskandinavları önemli kişilerin değerli eşyalarıyla birlikte gömüldüğü anıtmezar niteliğinde

Manastır yazıhanesi nedir?

Manastır yazıhanesi özellikle elyazması üretimi için tasarlanmış bir yazıhanedir. Erken dönem ortaçağ yazıhaneleri manastırlarda bulunurken, orta ve geç dönem ortaçağ yazıhaneleri Şarlman gibi önemli hükümdarların saraylarına taşınmıştır.

gemiler inşa etmişlerdir. Norveç'in Oseberg bölgesinde bulunan anıtmezar niteliğindeki gemi (MS 834) yaklaşık 23 metre uzunluğundadır ve iki kadının defnedilmiş bedenlerinin yanı sıra yaklaşık on atın iskeletini taşır. Gemi gövdesinin ön ve arka (pruva ve kıç) kısmındaki yükseltilerin uç kısımlarına spiral şekli verilmiştir ve gemi Viking sanatında popüler motifler olan ejderhalar dahil zarif hayvan oymalarıyla kaplıdır.

İşlemeli Elyazması nedir?

İşlemeli elyazması resimli bir kitaptır ve ortaçağ Avrupası'nda (ve ayrıca İslam İmparatorluğunda) en önemli sanat türlerinden biridir. Ortaçağda Avrupa'nın işlemeli elyazmaları Hıristiyan misyonerlik faaliyetlerinin önemli bir parçasıydı ve Hıristiyan manastırlar elyazması üretiminin merkeziydi. Bu iş için özel eğitim almış yazıcı denilen keşişler 15. yüzyıla kadar, kâğıt yaygın olmadığından hayvan derisi, tirşe ve parşömene metnin iki farklı versiyonunu yazıyordu. Ortaçağ işlemecileri genellikle büyük harflerle yazdıkları sayfaları renkli yaldızlarla kaplayarak süslüyorlardı. İşlemeli elyazmaları hazırlanması çok emek isteyen pahalı kitaplardı. Sadece mürekkebin kendisi bile yarı değerli taş pahasındaydı ve bazen süsleme için altın varak kullanılıyordu. Elyazmaları kimi zaman *Lindau İncilleri*'nin kutusu gibi pahalı mücevherlerle süslü kutularda korunuyordu.

Durrow Kitabı nedir?

7. yüzyıla ait bir Hıristiyan İncil'i olan *Durrow Kitabı* büyük ihtimalle İskoçya'nın İona Adasındaki bir manastırda yazıldı. Güzelce süslenmiş bu kitap Yeni Ahit'ten Dört İncil'in (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) metinlerini içermektedir. Her bir bölüm, her bir azizin sembolünü gösteren tam sayfa bir resimle veya halı desenli süslemeyle başlar. Örneğin Aziz Matta İncili'nin bu sayfası bir insan sembolüyle resimlendirilmiştir. Bu resimde figür, giysinin altındaki bedenin üç boyutluluğunu tamamen örten renkli baklava desenli ama düz bir cübbeye sarılmıştır. Oldukça asık suratlı olan figürün görünür-

de kolları yoktur ve bir çerçeve oluşturan kurdele benzeri girift desenlerle çevirili sayfanın ortasında havada duruyor gibi görünmektedir. *Durrow Kitabı*'ndaki Aziz Matta temsili, gerçek insan boyutunda olmasa da bu dönemin ortaçağ sanatının ayırt edici özelliklerini taşır; yalın, düz ve renklidir.

Ortaçağ Avrupa resmi neden bu kadar "kötü"dür?

Hiç kuşkusuz, ortaçağ resmi bilhassa gerçekçi değildir. Çoğu zaman yalın ve düzdür, doğal oranlardan yoksundur. Peki, neden böyledir? Ortaçağ ressamları resim yapmayı unutmuşlar mıdır? Yoksa bu, "Karanlık Çağ" denilen dönemin bir sonucu mudur?

Çağdaş bir perspektiften ortaçağ sanatına bakmak zaman zaman kaliteyle ilgili soruları gündeme getirir ama ressamlar dahil ortaçağ sanatçılarının işlerini kılı kırk yaran bir özenle yapan fevkalade yetenekli sanatçılar olduğunu unutmamak gerekir. Ortaçağ sanatçıları, çalışmalarıyla ilgili özgül tercihlerde bulunurlar ve gerçekçilikten değil dinden güç alırlardı. 6. yüzyılda Hıristiyan kilise liderleri figüratif tahayyülün dini sanata uygun olup olmadığına dair bir tartışma yürütüyorlardı. Bu minvalde Papa Büyük Gregory şöyle buyurdu: "Yazı, okuryazarlar için hangi işleve sahipse resim de okuryazar olmayanlar için aynı işleve sahip olabilir." (Gombrich, s. 135.) Papa Gregory'ye göre ortaçağ sanatının amacı dini temaları yalın ve açık bir biçimde göstermektir. Sanat eserinin kalitesinin puta tapınma korkusundan dolayı dini içeriği gölgelememesi bekleniyordu.

Göz alıcı bir İncil olan Kells Kitabı'ndaki süslemeler, erken dönem ortaçağda Hıristiyan sanat gelenekleriyle Britanya Adalarının pagan geleneklerinin nasıl harmanlandığını göstermektedir.

Kells Kitabı nedir?

En ünlü işlemeli elyazmalarından biri olan *Kells Kitabı* pagan desenlerle Hıristiyan temaları harmanlayan ortaçağ sanatının bir örneğidir. İrlanda-Sakson kültürünün Kells Kitabı'nın "Chi Rho Iota (XPI) Sayfası", Sutton Hoo gemisinde bulunan zarif metal işlerindekine benzeyen kıvrımlı hatlar ve spirallerle dolu olan, şaşırtıcı derecede karmaşık bir sayfadır. Bu

sayfada Matta İncili'nin başında yer alan "İsa Mesih'in doğumu şöyle oldu" cümlesi yazılıdır. Yunancada "chi", "rho" ve "iota" harfleri (XPI) Christ (İsa) sözcüğünün ilk harfleridir. Yunan harflerinin uzantılı şekillerine yakından baktığımızda insan formlarının soyut desenlerle birleştiğini görebiliriz. "P" harfi kıvrılarak spirale dönüşür ve bir yandaki kırmızı saçlı başla noktalanır; bu nokta, yanındaki "iota" harfinin "i"sinin de noktasıdır. Bu başın İsa'yı temsil ettiği düşünülmektedir. Desenin içinde kedi, fare, susamuru ve balık gibi hepsi muhtemelen sembolik olan ama zamanla anlamını yitirmiş oyunbaz hayvanlar da saklıdır. Kells Kitabı'nın güzelliği ve zenginliği, onu İskoçya'nın Iona Adasındaki manastırda yazmış 9. yüzyıl keşişlerinin sanatsal becerisini ve dini tutkusunu yansıtmaktadır.

KAROLENJ SANATI VE OTTO DÖNEMİ SANATI

Şarlman resimli elyazmalarıyla neden ilgilenmiştir?

Ortaçağ hükümdarı Şarlman, 800 yılında Kutsal Roma İmparatoru olarak Almanya, Fransa, Hollanda ve İtalya'nın bazı bölgelerini içine alan bir coğrafyayı kontrol ediyordu. Kutsal Roma İmparatoru olarak Şarlman'ın amacı, laik devletiyle Hıristiyan kilisesini birleştirerek Hıristiyan da olsa Batı Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktı. Şarlman bu girişiminin temel öğelerinden birinin sanat ve eğitim olması gerektiğini anlamış ve bütün Avrupa'yı fethetme misyonunu desteklemeleri için ortaçağ dünyasının düşünce merkezleri olan manastırlardan yardım istemişti.

Şarlman'ın, Almanya'nın Aachen kentindeki sarayı mimarlar, heykeltıraşlar ve süslemeciler gibi sanatçılar için önde gelen bir merkezdi. Aachen'deki yazıhaneler, Avrupa'da 8. ve 9. yüzyılların en önemli işlemeli elyazmalarından bazılarını üretti ve sonuçta bu yazım faaliyeti Hıristiyanlığın yayılması, kilise uygulamalarının standartlara kavuşması ve imparatorluğun gücünün Avrupa'da sağlamlaşmasıyla sonuçlandı.

Karolenj yazısı nedir?

Erken ortaçağ döneminde yazıcılar işlemeli elyazmalarının elyazısıyla kopyalarını çıkarıyorlardı ve her ne kadar bu iş için özel eğitim almış olsalar da, elyazıları genelde bir hayli okunaksız oluyordu; çünkü yazıcıların yazarken uydukları belli bir kurallar bütünü yoktu. Karolenj döneminde (Karolenj terimi Şarlman ve onun soyundan gelenlerin hükümdarlığını ifade etmek için kullanılır) yeni bir yazım tarzı geliştirildi ve bu tarz yazıhaneler arasında büyük bir tutarlılık sağladı. Büyük harflerin kullanımı antik Roma alfabesine

9. yüzyıla ait Ebbo Kitabı, *Aziz Matta'nın ilahi esinini çılgınca bir çizgilemeyle aktarır ve ortaçağ dışavurumculuğunun bir örneğini teşkil eder.*

dayanıyor; başlıklarda, isimlerde ve sadece en resmi elyazmalarında kullanılıyordu. Küçük harfleri yazmak genelde daha çabuk, daha kolay oluyordu ve daha gayriresmi yazılarda kullanılıyordu. 10. yüzyıla ait bir elyazmasını okumaya hazır mısınız? Önce biraz Latince (ortaçağ elyazmalarında kullanılan başlıca dil) öğrenmeniz ve Karolenj yazısının kelimeler arasında boşluk veya noktalama işareti içermediğini aklınızdan çıkarmamanız gerek.

Godescalc İncil Derlemesi nedir?

Godescalc İncil Derlemesi yeni Karolenj yazısını kullanan ve kitaba imzasını atmış kâtibin ismini alan Karolenj döneminin işlemeli ilk elyazmalarından biridir. Aachen'de saray yazıhanesinde hazırlanan bu elyazması sesli okunsun diye yazılmış ve Şarlman'ın oğlunun 781 vaftizine adanmıştır. Bu elyazması sanatsal doğallığı ve Antik Roma üsluplarına yer vermesiyle dikkat çekmiştir. Altın ve gümüş yaldızlarla süslenmiş ve en pahalı pigmentlerden olan mor rengini çokça kullanan bu lüks elyazması sonraki İncil kitapları için sanatsal ilham kaynağı ve model olma işlevi görmüştür.

Ortaçağ dışavurumculuğu nedir?

Ortaçağ dışavurumculuğu düşünce ve duyguları aktarmayı vurgulayan bir üsluptur. *Ebbo İncil Kitabı*'nın "Aziz Matta Sayfası", Aziz Matta'yı yoğun duygulardan buruşmuş yüzüyle masasına oturmuş, çılgınca yazarken resmeder. Cübbesi, saçı ve arka planda keskince kıvrılan çimenler tekrarlayan doğrusal dalgalardan oluşmaktadır. Üçgen şeklindeki kaşlarıyla masaya eğilmiş Aziz Matta sanki ilahi metni bir an önce yazmazsa vahyi kaybedecekmiş gibi bir endişe taşımaktadır. 9. yüzyılda ince parşömen üzerine altın ve renkli mürekkeple yapılmış bu elyazması resmi, ortaçağ dışavurumculuğunun bir örneğidir. Bütün bir sahne rüzgârda salınıyor gibidir ve eserin dramatik niteliği İncillerin salt düşünsel unsurundan ziyade duygusunu ifade etmektedir.

Lindau İncili'nin mahfazası neden bu kadar gösterişlidir?

Dudak uçuklatan bu kitabın kapağı inciler, safirler, zümrütler, lal taşları ve altınla bezelidir. Mahfaza, 16. yüzyıldan sonra bu elyazmasıyla ilişkilendirilmiş olsa da başlangıçta 9. yüzyıl *Lindau İncili* için yapılmış değildi. Kitap kapağı 840 ile 877 yılları arasında hükümdarlık yapmış, Şarlman'ın torunu Dazlak Karl'ın döneminde bir manastır yazıhanesinde yazılmıştır ve çarmıhtaki İsa'yı göstermektedir. İsa'nın çevresini yas tutan figürler sarmıştır; İsa, el ayalarını yukarı çevirmiş, keskin gözlerle önüne bakmaktadır. Bu eser figürlerin metal levhaya hafif kabartma halinde kakıldığı *répoussé* diye bilinen bir teknikle yapılmıştır. Has altın parlak ışığı yansıtırken, mücevherler semavi Kudüs'ü anımsatır. Kapağın göz alıcı şatafatı ortaçağ döneminde kitapların içkin değerini işaret eder ve malzemenin zenginliği "diriliş"i haber veren İsa'nın zaferini vurgular.

Mezmurlar Kitabı nedir?

Mezmurlar kitabı, Eski Ahit'in *Mezmurlar Kitabı* bölümünü içeren bir kitaptır. Karolenj döneminin en ünlü memuzlar kitabı mürekkeple yapılmış canlı çizimleriyle bilinen *Utrecht Mezmurlar Kitabı*'dır. 9. yüzyılın ilk yarısında Reims'teki (günümüz Fransa'sı) imparatorluk yazıhanesinde yazılmıştır. *Utrecht Mezmurlar Kitabı*'nın çizimlerinde mimari sahneler ve manzaralar vardır ve metin Roma tarzı büyük harfler içerir. Mezmurlar anlatı formunda olmadığı için resimlenmesi zordur. Utrecht Mezmurlar Kitabı'nı hazırlayan sanatçılar metinden spesifik deyimleri dışavurumcu tarzda resimlendirmişlerdir.

Otto sanatı nedir?

Otto sanatı Karolenj Hanedanlığı'nın çöküşünden sonra, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun doğu kısmında kurulmuş yeni ve güçlü bir hanedanlıkta üretilen sanat ve mimariyi dile getirmek için kullanılan terimdir. Başlıca üç hükümdar; I. Otto, II. Otto ve III. Otto, hanedanlığı 919'dan 1002'ye kadar yönetmiştir; hanedanlığın merkezi günümüz Almanya topraklarındadır. Otto döneminde sanat canlanıp serpilmiş; mimari, metal işleri ve fildişi oymacılıktaki yenilikler "Otto Rönesansı" denilen olgunun anahtar unsurları olmuştur.

Otto mimarisinin başlıca özellikleri nelerdir?

Otto hükümdarları, Antik Roma'dan kalma anıtsal mimari eserler inşa ederek emperyal güçlerini ve askeri becerilerini vurgulamışlardır. Dönemin kiliseleri bazilika planını esas alıyordu ve (çoğu yanıp kül olmuş) ahşap çatıları var-

dı. Almanya'nın Gernrode kentindeki (inşası 961'de başlayan) Aziz Cyriakus Kilisesi, Otto mimarisinin ayakta kalan en güzel örneklerinden biridir. Kilise mimarları, dikeyliğe yeni bir vurgu yaparak ortaçağın daha sonraki yıllarında rastladığımız fevkalade yüksek binaların habercisi olmuşlardır. Aziz Cyriakus Kilisesi ikinci katında bir galeri, yüksek pencereler ve nefin batı ucundaki bir duvarı (Otto kilise mimarisinin anahtar unsurlarından birini) barındırır.

Piskopos Bernward'ın kapılarının etkileyici yanı nedir?

Piskopos Bernward'ın gösterişli bronz kapıları Almanya'nın Hildesheim kentindeki Aziz Michael manastır kilisesi için yapılmıştır. 4,5 metreyi geçen bu devasa kapılar, antik dönemden beri kayıp mum döküm işlemiyle yapılmış anıtsal bronz heykellerin ilk örneğidir. Her bir kapı ayrı bir parça olarak yapılmıştır; her bir kapıyı kaplayan girift rölyef heykeller hesaba katıldığında bu, eşsiz bir teknik başarıdır. Ustalıklı metal işleriyle dikkat çeken kapılar aynı zamanda gerek Eski Ahit gerekse Yeni Ahit'teki olayları ana hatlarıyla anlatan karmaşık resimlerle de etkileyicidir. Her kapı, muhtemelen elyazması işlemelerden ilham alarak belli bir İncil sahnesini temsil eden sekiz panele bölünmüştür.

Gero Haçı nedir?

Gero Haçı, İsa'nın çarmıha gerilmiş bedenini tasvir eden gerçek boyutlu bir heykeldir. Boyalı ahşaptan yapılmış altın kaplamalı bu haçın kilise mihrabının üzerine asılması düşünülmüştür. İsa'nın başının arkasında duran oyuk, aşai rabbani ayini sırasında kullanılan komünyon ekmeğini koymak için yapılmıştır. Lindau İncillerinin kapaklarında görülen İsa'nın muzaffer duruşunun aksine, bu temsilde İsa'nın ıstırabı vurgulanır. İsa'nın başı olanca ağırlığıyla düşmüştür, bedeni cansız ve zayıftır. Bu haçla tarihte ilk kez İsa'nın ölü bedeninin resmi haç üzerinde gösterilmiştir.

HİNDİSTAN VE GÜNEYDOĞU ASYA

Bir Hindu tapınağı nasıldır?

Hindu tapınakları, Güneydoğu Asya ve Hindistan'daki Hindu mimarisinin en önemli örneklerindendir. Genellikle kesilmiş kayalardan inşa edilmiş olmalarına ve üslup açısından büyük bir çeşitlilik göstermelerine rağmen iki kategoriye yerleştirilirler: kuzey üslubu ve güney üslubu.

Hindu tapınakları (kısmen Etrüsk tapınağı gibi) kaide adı verilen bir platform üzerinde yükselir. Kuzey üslubundaki tapınaklarda *shikhara* ("dağın

zirvesi" anlamına gelir) denilen arı kovanı şeklindeki büyük bir kule vardır. Kulenin üzerinde, şekli amala meyvesine benzediği için *amalaka* denilen yuvarlak bir yapı bulunur. Bu *amalaka*lar, *shikhara*nın alt bölümlerini dekore etmek için de kullanılmaktadır. Kuzey üslubundaki tapınakların koridorlarında, kutsal bir imgeye ev sahipliği yapsın diye kullanılan *garbhagriha* adında bir iç ibadethane vardır ve buraya açılan bir dizi koridora *mandapa* adı verilir. Koridorlar, kule benzeri küçük çatılarla kaplıdır. Kuzey üslubundaki Hindu tapınağına örnek olarak, MS 1000 dolaylarında inşa edilmiş, Hindistan'ın Khajuraho şehrindeki Kandarya Mahadeva Tapınağı gösterilebilir.

Güney üslubundaki Hindu tapınakları, *vimana* denilen piramit benzeri sıra sıra kuleler barındırır ve bu kulelerin tepesinde yuvarlak bir kapak taşı bulunur. Güney üslubundaki tapınakların koridorları da iç odaya gider ama düz çatılara ve sütunlu *mandapa*lara sahiptir. Güney üslubundaki Hindu tapınağına örnek olarak MS 1010 dolaylarında inşa edilmiş, Hindistan'ın Thanjavur kentindeki Rajarajeshvara Tapınağı gösterilebilir.

Angkor Vat nedir?

Angkor Vat, Kamboçya'da merkez kuleye açılan duvarlarla çevrili bir dizi avlu barındıran devasa bir Hindu tapınağı kompleksidir. 12. yüzyılın ilk ya-

UNESCO'nun Dünya Mirası listesine giren Angkor Vat, Kamboçya'da bulunan geniş bir Hindu tapınağı kompleksidir ve 9. yüzyıl ile 14. yüzyıl arasında inşa edilmiştir.

rısında, Khmer Kralı II. Suryavarman tarafından otuz yılı aşkın bir sürede inşa ettirilen Angkor Vat'ın nilüfer çiçeği şeklindeki beş kulesinin her biri Hindu, Jain ve Budist geleneklerine göre kutsal kabul edilen Meru Dağı'nın zirvesini sembolize eder. Merkezdeki kule yaklaşık 60 metre yüksekliğindedir ve kompleksin tamamı güneşe göre hizalandığından yaz gündönümünde güneş, batı kapısından bakıldığında doğrudan merkezdeki kule üzerinde yükselir. II. Suryavarman'ın amacı, tanrı Vişnu ile özdeşleşmektir. Bütün tapınak kompleksi kralı ve birçok Vişnu avatarını gösteren birçok rölyef oymasıyla kaplıdır.

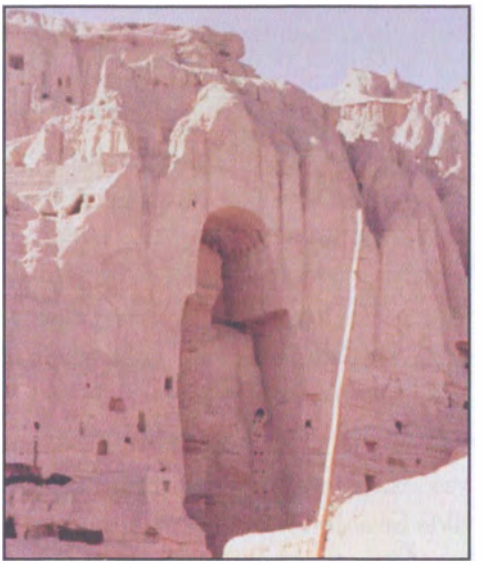
Jain sanatı nasıldır?

Her ne kadar Hint nüfusunun yalnızca küçük bir yüzdesi Jainist olsa da Jainizm, Hinduizmin yanında Hindistan'da önemli bir dindir. Jainistler *samsara* denilen ölüm ve yeniden doğuş döngüsüne inanır ve kendi iç dünyalarına yönelerek saf ve münzevi bir yaşam sürmeye çalışırlar, dünyevi mülk edinmekten kaçınırlar ve diğer insanlara nazik davranırlar. İlk bakışta, Jain sanatını Budist ve Hindu sanatından ayırt etmek güç olsa da Jain sanatının anahtar simgelerinden biri, *jina* denilen meditasyon yapan savaşçıların anıtsal çıplak heykelleridir. Hindistan'ın Karnataka şehrindeki *Münzevi Gommata* bunun bir örneğidir. 10. yüzyılda yapılmış, yaklaşık 18 metre yüksekliğindeki bu devasa heykel, yıllarca hiç durmadan meditasyon yapmasıyla tanınan Gommata'yı temsil eder. Gommata figürü özgüvenli omuzları, kendinden emin çenesi ve metanetli yüzüyle hazırolda beklemektedir. Kıvrılarak kollarını ve bacaklarını saran ağaç dalı imgeleriyle birlikte heykelin çıplaklığı *jina*nın dünyevi ihtiyaçlarından çok ruhani ihtiyaçlarını vurgulamak içindir. *Münzevi Gommata* gibi heykeller Jainistlerin kendi meditasyonlarında kullanılırdı.

Gupta tarzı nedir?

Doğu Hindistan'da MS 320 ile 450 arasında Gupta krallarının hüküm sürdüğü zamanda ortaya çıkan sanatla ilişkilendirilen Gupta tarzı, gerek resim gerekse heykelde idealize edilmiş ama natüralist Buda ve *bodhisattva* imgeleriyle nitelendirilir. Gupta tarzının harika bir örneği, "Güzel Padmapani" olarak bilinen bodhisattvanın duvar resmidir. 5. yüzyılın sonlarında yapılmış bu resim, Padmapani'yi dingin ve rahat, etrafında dönen maddi dünyadan kendini çekmiş halde gösterir. Güçlü dış çizgiler figürün biçimini vurgular ama bedeninin geri kalanı düzdür ve anatomik açıdan belirsizdir. Yere bakan gözleriyle resim, Gupta tarzının natüralizm, denge ve ruhani kopuş vurgusunu yansıtır.

Bamiyan'daki *Devasa Buda* heykeline ne oldu?

Bamiyan'da (günümüz Afganistan'ı) bulunan 6. yüzyıla ait Devasa Buda *heykeli 2001'de Taliban güçlerince yıkıldı.*

Bir zamanlar Afganistan'ın Hindukuş bölgesindeki bir dağın yamacında özel olarak oyulmuş bir nişin içinde duran yaklaşık 61 metre yüksekliğindeki *Devasa Buda* heykeli, ondan biraz daha küçük başka bir masif heykelle birlikte 2001'de Taliban güçleri tarafından yıkılmıştır. Aslen 2. yüzyıl ile 5. yüzyıl arasında inşa edilen heykel, bölgenin Hint ve Çin kültürleri dahil çeşitli kültürlerden ilham almıştır; boya ve kireç sıvayla kat kat canlı renklere boyanmış, sonuçta ortaya Gupta tarzının etkisini taşıyan yarı şeffaf bir görüntü çıkmıştır. *Devasa Buda* heykeli Taliban'ın yıktığı tek Budist heykel değildir; bölgedeki neredeyse bütün Budist sanat eserleri ikonkırıcı eylemlere hedef olmuştur.

Yatan Buda'nın anlamı nedir?

Buda bazen bir kolunu kulağına dayamış, diğer kolunu bedeni boyunca uzatarak yan yatmış halde tasvir edilir. Bu beden pozisyonu Güneydoğu Asya geleneğinde (Çin ve Japonya'da da popülerdir) parinirvanayı veya Buda'nın ölümünü işaret eder. Sri Lanka'daki 14 metre uzunluğunda Yatan Buda heykeli, Gal Vihara olarak bilinen bir tapınak alanındaki tek bir masif kayadan yontulmuştur. 11. yüzyıl ile 12. yüzyıl arasında bir zamana ait olan bu anıtsal büyüklükteki ölü Buda temsili bu kutsal kişiyi, etrafında yas tutan muhtemelen kuzeni Ananda'nın daha küçük ölçekteki heykeliyle birlikte gösterir. Taştan yontulmuş küçük bir yastık Buda'nın başı altında durur; yüzü yuvarlaktır ve ince cübbesi geleneksel ikonografik tarzda bedenine yapışmış halde görünür.

Thangka nedir?

Thangka önemli bir Tibet sanat dalı olan boyalı flamadır. *Thangka*lar genellikle Bizans ikonlarındakine benzer şekilde önemli kişileri, örneğin ruhani ve politik liderleri resmeder; bu da thangkalarda gösterilen kişilerin yarı tanrı statüsüne ulaşmış oldukları izlenimini uyandırmaktadır. *Yeşil Tara'nın Thangkası*

Neden Borobudur dünyadaki en büyük Budist tapınağı olarak değerlendirilir?

Bir dağı andıran Borobudur, 9. yüzyılda Endonezya'nın Java adasında inşa edilmiş ve dışardan gelenler tarafından ancak 19. yüzyılda keşfedilmiş devasa bir Budist tapınağıdır. *Stupa* şeklindeki tapınak gösterişli heykellerle ve pusulanın yönlerini gösteren merdivenlerle kaplıdır. Dağ şekli bir tesadüf olmayıp aslında tapınağın girift sembolizminin anahtar unsurudur.

yaklaşık 61 santimetre uzunluğundadır ve yüce bilgeliği temsil eden ve genellikle insanları koruyan evrensel anne figürü olarak düşünülen Tibet tanrıçası Yeşil Tara'yı tasvir eder. Tuval üzerine mürekkep ve boyayla yapılan bu 13. yüzyıl thangkası bu tanrıçayı mimari yapılar ve on yedi tür bilgelik ağacıyla çevrelenmiş halde gösterir. Bu özel thangka Cleveland Sanat Müzesi'nde bulunan Hindistan ve Güneydoğu Asya sanat koleksiyonunun bir parçasıdır.

Ananda Tapınağı nedir?

Ananda Tapınağı Burma'daki ruhani öneme sahip en ünlü Budist tapınaktır ve 11. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar süren Pagan Dönemde 12. yüzyılın başlarında lider Kyanzitta tarafından inşa ettirilmiştir. Söz konusu tapınak haç şeklinde olması ve merkezinde yer alan yaklaşık 50 metre yüksekliğindeki çan kulesiyle dikkat çeker. Tapınak ilave küçük kuleler, sivri uçlu demirler ve her birinin yüksekliği yaklaşık 10,6 metreyi bulan dört büyük Buda heykeliyle dekore edilmiştir. Ananda Tapınağı'nın gayet süslü mimarisi tapınağın inşası sırasında Burma'da Budizmin filizlendiğini göstermektedir.

SUİ HANEDANLIĞINDAN YUAN HANEDANLIĞINA KADAR ÇİN SANATI, MS 589-1368

Sui Hanedanlığından Yuan Hanedanlığına kadar Çin sanatının temel özellikleri nelerdir?

Bu bölümdeki işlenen Çin sanatının kapsamı çok geniştir ve bu kadar çeşitlilik içeren bir tarihi tek bir yanıtta özetlemek zor olduğu için, bu zaman

dilimine ait Çin resminin örneklerinin çoğunda ortak olan önemli özelliklere değinmekle yetineceğiz. Çinli ressamlar, ortaçağ Avrupa'sının ressamlarından farklı olarak ahşap panoların üzerine resim yapmazlardı. Onun yerine ipek ve genellikle su bazlı mürekkepler ve renkli pigmentler kullanarak kâğıt üzerine resim yaparlardı. Resim yapmak, Konfüçyüsçülük ve Budizm felsefeleriyle yakından bağlantılı zihinsel bir uğraş olarak kabul edilirdi. Erken dönem Çin resimleri genellikle, görünürde kendiliğinden bir hareket ile düşünceli bir sükûnet arasındaki dengeyi sergilerdi. Sanatçılar peyzaj ve doğadan sahnelerle birlikte gerçekçi figüratif resimleri de tercih ederlerdi.

Ortaçağdaki büyük Çin hanedanlıkları hangileridir ve ne tür sanatlar üretmişlerdir?

Hanedan	Tarih	Üretilen Sanat	Örnekler
Sui Hanedanı	589-618	Kısa ömürlü hanedanlık, Budist sanat, bronz heykel	*Amitabha Buda Altarı,* MS 593. Bronz, 77 cm yüksekliğinde. Boston Güzel Sanatlar Müzesi
Tang Hanedanı	618-907	Devasa rölyefler, ahşap mimari, duvar resimleri, resimli el tomarları, seramikler	*Amitabha Cenneti,* Dunhang, Çin, 8. yüzyıl. Duvar resmi, 3 metre yükseklikte
Beş Hanedan	907-960	Çalkantılı ara dönem	
Kuzey Song Hanedanı	960-1127	Peysaj, neokonfüçyüsçülük temaları	Fan Kuan, *Dağlar ve Irmaklar Arasında Yolcu,* erken 11. yüzyıl. Asma tomarlar, yaklaşık 2 metre yükseklikte. Ulusal Saray Müzesi, Taipei-Tayvan
Güney Song Hanedanı	1127-1279	Doğa resimleri, Guan porselenleri	Xia Gui, *Saz Kulübeden On İki Manzara,* erken 13. yüzyıl. El tomarı, ipek üzerine mürekkep, 3,3 metre uzunlukta. Nelson Atkins Sanat Müzesi, Kansas
Yuan Hanedanı	1279-1368	Moğol hükümdarları halılar, metal işler, seramikler ve mürekkeple kâğıda resimle ilgilendiler	Guan Doesheng, *Bulutlu Siste On Bin Bambu Direği,* MS 1308. Kâğıda mürekkeple yazılmış el tomarı, 1,8 metre yükseklikte. Ulusal Saray Müzesi, Taipei-Tayvan.

Amitabha Buda, Saf Toprak Budizminde merkezi bir figürdür ve kurtarıcı veya rol model işlevi görür. Çin'in Gansu eyaletinin Dunhuang Mağaralarında bulunan (yukarıda bir parçası görülen) Amitabha Cenneti *duvar resimleri, Amitabha Buda'yı büyük merkezi bir figür olarak gösterir.*

Amitabha Buda kimdir?

Amitabha Buda aydınlanmaya ermiş ve Çin'deki en yaygın Budizm türü olan "Saf Toprak Budizmi" geleneğine göre buda olmuş ölümlü bir kraldır. "Batı'nın Budası" diye de bilinen "sonsuz yaşam" ve "sonsuz ışık" budası Amitabha Buda, inanç sahibi olanlar için cennette ya da Batı'daki saf toprakta yeniden doğuşu vaat eder.

Amitabha Cenneti resmi nedir?

Amitabha Cenneti, Çin'in kuzeybatısında İpek Yolu üzerinde önemli bir Budist bölge olan Dunhuang Mağaralarının içinde bulunan bir 8. yüzyıl duvar resmidir. 9. yüzyılda, Tang İmparatoru Wuzong Budist tapınakların ve türbelerin yıkılmasını emretmiş ama Dunhuang Mağaralarındaki bu Budist sanat eseri, bu yazgıdan kurtulmuştur. Söz konusu resimde merkezdeki yüksek bir platformda oturan iri figür Amitabha'dır. Onun altındaki tanrılar ve bodhisattvalar, cennetin ihtişamını andıran bir bolluk ve bereket sahnesinde Amitabha'nın etrafında dans etmektedirler.

Chan (Zen) Budizmi nedir?

Chan Budizmi (Japonya'da Zen Budizmi olarak bilinir), 6. yüzyılda Çin'de gelişmiş bir Mahayana Budizm ekolüdür ve Song Hanedanlıkları zamanında önem kazanmıştır. Chan Budist felsefesi bireyin doğrudan deneyimini ve meditasyon yoluyla aydınlanmayı vurgular. Bazı Chan Budistleri, aydınlanmaya meditasyonla ulaşmanın bir yaşam boyunca süreceğine inanırken, bazıları da aydınlanmaya birdenbire gerçekleşen idrak pırıltısıyla ulaşılabileceğine inanır. Chan Budizmi, Çin resmi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. 13. yüzyıl ressamı Liang Kai, sade bir dışavurumculukla asma bir parşömen

kâğıdına *Altıncı Chan Piri Bambu Keserken* adlı resmini yapmıştır; bu resim çömelmiş pirin bıçağını bambuya vurarak çıkardığı sesi duymasıyla aniden aydınlanmaya ermesini gösterir.

Xie He'nin altı ilkesi nelerdir?

Xie He resmin altı kuralını ya da "ilkesini" tayin etmesiyle tanınan, 5. yüzyılın sonlarında yaşamış bir ressam ve bilimadamıdır. Bu altı ilke Çin resminin temelindeki felsefeyi açıklaması bakımından oldukça faydalıdır. Bu ilkelerin her birinin tam tercümesine ilişkin tartışmalar süregelmiştir ama *Altı İlke ve Onları Nasıl Okumalı?* adlı kitabın yazarı James Cahill'e göre söz konusu altı ilkeyi şöyle sıralayabiliriz:

1. Ruhsal ahenk yoluyla hareket duygusu uyandırmak.
2. Fırçayı kemik yöntemiyle kullanmak.
3. Objelere tepki vererek formlarını resmetmek.
4. Türe göre, görünüşü renkle betimlemek.
5. Ayırmak ve planlamak, yerleştirmek ve düzenlemek.
6. Kopyalama ve uyarlamayla önceki modelleri taşımak ve aktarmak. (Bkz. Kleiner, s. 57.)

Anlaması güç olmakla beraber, Xie He'nin resim prensipleri sanat tarihçilerine erken dönem Çinli ressamlar için neyin önemli olduğuna dair epey bilgi vermektedir. İlk ilke sanat icra etmek ile ruhsallık arasına güçlü bir bağı akla getirir. Amaç, resmedilen nesnenin soyut ruhsal niteliğini ve kendiliğindenliği yakalamaktır. Nispeten daha kolay anlaşılan sonraki prensipler teknik becerilere dairdir. Xie He boya fırçasının nasıl tutulacağını açıklar, natüralizmi destekler ve taklit etme ve alıştırma yapma yoluyla becerileri geliştirmeyi vurgular.

El tomarı, asma tomar ve albüm yaprağı arasındaki fark nedir?

El tomarı bir metni ya da resmedilmiş suretleri görmek için açılan kâğıt veya ipekten rulodur. El tomarları bakılmadıkları zaman sarılı olarak saklanmaktadır. Tomara bakan kişi resimleri parça parça gördüğü için tomarın sinematik bir yapısı vardır. Genellikle yaklaşık 30 santimetre uzunluğunda olmalarına karşın el tomarlarının ölçüleri çeşitlilik göstermektedir. Xia Gui'nin, *Irmakların ve Dağların Saf ve Uzak Manzarası* adlı 13. yüzyıl el tomarı yaklaşık 9 metre uzunluğundadır!

El tomarından farklı olarak asma tomarın tamamı bir bakışta görülebilir ve sürekli olmasa da duvarda sergilenmektedir. Asma tomarlar çok geniş ol-

malarına rağmen, halka açık geniş yerler için değil, daha küçük özel seyirler için hazırlanmaktadır.

Albüm genellikle içinde benzer konuları işleyen resimlerin olduğu bir kitaptır. Tek bir resme ise yaprak adı verilmektedir.

Pagoda nedir?

Hint stupasından türemiş olan pagoda, ters dönmüş çatı saçakları barındıran, tekrarlı çatı hattıyla dikkat çeken yüksek bir kuledir. Genellikle Budist tapınak yapılarının merkezinde bulunan pagodalar Doğu Asya mimarisinin en çok tanınan örneklerinden biridir. Taş, tuğla ve tahtadan yapılan ilk pagodalar masif yapılardı yani iç mekânları yoktu. Çin-Yingxian'da bulunan *Foguang Si Pagoda* 1056'da kutsal emanetlere ev sahipliği yapmak üzere inşa edilmiştir ve bu kule, dokuz katıyla hâlâ dünyanın ahşaptan yapılma en yüksek binasıdır.

Guan porseleni nedir?

Guan porseleni, Song Hanedanlığı'yla ilintili bir tür imparatorluk seramiğidir. Guan vazoları pürüzsüz kilden yapılmakta ve üzeri çatlak beyaz (bazen yumuşak mavi ve yeşil) sırla kaplanmaktadır. Soğan biçimli tabanları, zarifçe uzatılmış boyunları ve dar ağızları vardır. İnce işçiliğin ürünü olan bu seramikler, kap sırlama fırınından çıkıp soğumaya başladığında sırrın çatladığı sırlama sürecinin öngörülemezliği ile özenli zanaatkârlığı bir araya getirmektedir.

Literati nedir?

Literati ya da Çince *wenren*, özgür düşünen aydın kişiliklerinden ve sanatı geçimlerini kazanmak için yapmamalarından dolayı saray ressamlarından daha çok saygı duyulan, oldukça eğitimli ve bilge ressamlardır. Song Hanedanlığı sırasında ortaya çıkan literatiler, *shi mo* denilen bir resim tekniğini kullanarak siyah mürekkeple yaptıkları nispeten sade resimlerle tanınmaktadırlar. Aynı zamanda fevkalade yetenekli kaligraflar ve şairlerdir.

Yuan resminin ayırt edici özellikleri nelerdir?

Yuan Hanedanlığı, Cengiz Han'ın torunu Kubilay Han'ın hükümdarlığıyla başlamış ve 1294'e kadar ayakta kalmıştır. Moğol iktidarı 1368'e kadar Çin'de hükümranlığını sürdürmüştür; dolayısıyla Moğol kültürünün Çin sanatı üzerindeki etkisi hâlâ tartışılmaktadır. Yuan ressamlar ipek yerine kâ-

ğıt üzerine çalışmayı tercih etmişler ve üslupları sert keskin hatlı formlarla nitelendirilmiştir.

Guan Daosheng kimdir?

Yuan Hanedanlığı döneminde sanatını icra etmiş olan Guan Daosheng ünlü bir kadın kaligraf, ressam ve şairdir. Bambu ağacını çizdiği resimleriyle tanınır. Bu ağacın dalları ve yaprakları kaligrafiyi anımsattığından ve bambu basınç altında esnediğinden (esner ama kırılmaz) Çin sanatında önemli bir semboldür. Guan Daosheng'in *Bulutlu Siste On Bin Bambu Direği* adlı el tomarı Çin'de bir kadın tarafından yapılmış ve günümüze kadar gelmiş en eski eserlerden biridir. Bu resimde zarif ve gür bambu yaprakları özenle resmedilmiştir ve sağlam sürgünlerin inançlı olmayı ve sadakati temsil ettiği düşünülmektedir.

1400 YILINA KADAR KORE SANATI

Modern öncesi Kore sanatının ana dönemleri nelerdir?

Çin imparatorunun etkisi altında kurulan Silla Krallığı 668 yılında (Çin'deki Tang Hanedanlığı zamanı) birleşik bir Kore'nin doğmasıyla sonuçlanmış ve yaklaşık 935 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Silla hükümdarları Budizmi desteklemiş ve Kore'nin resmi dini yapmışlardır. Her ne kadar Silla Krallığından günümüze herhangi bir mimari eser ulaşmamış olsa da Budist mimariyi de benimsemişlerdir.

Birleşik Silla Krallığı ile biraz çakışan Koryo Krallığı (Goryeo olarak da geçer) 918 yılında kurulmuş ve 1392'ye kadar ayakta kalmıştır. Koryo dönemi sanatçıları, ince işçilikli seramikleriyle tanınmıştır.

Seladon porseleni nedir?

Seladon porseleni, Koryo döneminde şeffaf renkli sırlarla yapılan bir tür Kore seramiğidir. Genellikle gri, uçuk mavi ve zeytin yeşili renklerdedir. 11. yüzyıla ait örnekleri sadeliğiyle tanınırken, 12. yüzyılda çoğu zaman siyah beyaz resim sahneleri gibi süslemelerle kakmalı veya damgalı, daha karmaşık örnekleri yapılmıştır.

1400 YILINA KADAR JAPON SANATI

Bu bölümde ele alınan Japon sanatının ana dönemleri nelerdir?

Dönem	Tarih	Üretilen Sanat	Örnek
Asuka ve Nara Dönemleri	552-794	Tang esinli mimari, Budist heykel, resim	Tori Busshi, Shaka Triad, kondo, Horyu-ji, MS 623. Yaldızlı bronz, 87,6 cm yüksekliğinde.
Heian Dönemi	794-1185	Resimli tomarlar, ahşap heykel, Budist mimari	*Genji'nin Hikâyesi,* 12. yüzyıl. El tomarı, kâğıt üzerine mürekkep ve boyalar.
Kamakura Dönemi	1185-1392	Resim, asma tomarlar, ahşap portreler, mimari, samuray kültürü	Kosho, *Kuya Vaazı,* 12. yüzyıl. Kakmalı gözlerle ahşap boyama, 1,18 metre yüksekliğinde. Rokuharamitsu-ji, Kyoto.

Budizm Japon sanatını nasıl etkilemiştir?

Saf Toprak Budizmi (Japoncada *Jodo*) gerek Çin'de gerekse Japonya'da Budizmin başlıca türüdür ve özellikle Heia döneminde öne çıkmıştır. Hâlâ Japonya'daki en yaygın Budizm türü olarak varlığını sürdürmektedir. Japonya'da "Amida Buda" diye bilinen Amitabha Buda cennet kavramı olarak resim ve heykelde önemli bir konudur.

Japonya'da *Mikkyo* olarak adlandırılan "Ezoterik Budizm" de önemli bir yer teşkil etmektedir. Hinduizmden çokça etkilenen Ezoterik Budizm, hiyerarşik bir yapıya sahiptir ve karmaşık tanrı figürlerini içerir. Ezoterik Budizmin önemli bir görsel unsuru olan *mandara*lar (Sanskritçede *mandala*lar) ritüellerde, meditasyonda ve öğretimde kullanılan evrenin kozmik şemalarıdır. Heia dönemine ait *Rahim Dünya Mandarası* en eski ve en iyi korunmuş Japon mandara örneklerinden biridir. Bu eser tanrılar, budalar ve Dainichi'nin merkezi bir imgesi olan evrensel Buda ile doludur. Bazı tanrıların birçok kafası ve eklemleri bulunur ve çoğu zihnin gücünü sembolize eden şimşek işaretleri taşır.

Raigo resmi nedir?

Raigo ölen ruhları cennete kabul eden Amida Buda'yı sevgi dolu gösteren bir tür resimdir. *Amida Üçlemesinin Düşüşü*, Kamakura dönemine ait üç par-

çalı bir *raigo*dur. Bu resimde Amida Buda'nın ve iki bodhisattvanın aydınlık suretleri karanlık zeminde havada durmaktadır. Sarı yaldız ve varakla yapılmış ışıltılı figürler eserin diğer türlü sönük ipek yüzeyiyle bir kontrast oluşturur. Bu resim ölüm karşısında rahatlığı ve huzuru vurgular.

Japonya'nın Heia dönemine ait Rahim Dünya Mandalası, *Saf Toprak Budizmi geleneğine göre evrenin kozmik şemasıdır.* (Kaynak: Sanat Arşivi / Sylvan Barnet ve William Burto Koleksiyonu.)

Jocho kimdir?

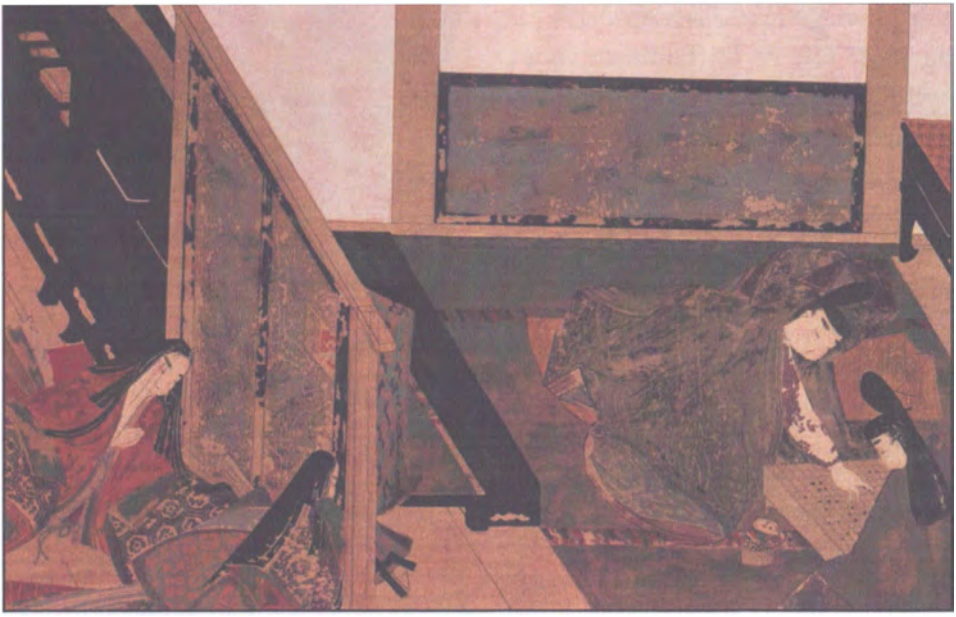
Jocho, birleşik ahşap yapı denilen işlemi geliştirmesiyle tanınan Japonya'nın en yenilikçi heykeltıraşlarından biridir. Birleşik ahşap yöntemi, bir heykeli her biri ayrı bir tahta kütükten yontulmuş parçalar halinde tasarlamayı içerir. Kütükler önce yontulur ve sonra birleştirilir. Bu sayede yamulup çatlamayacak büyük ve hafif heykeller yapılabilmektedir. Heia döneminde Jocho, Amida Buda'nın birleşik ahşap tarzında raigo heykelini yapmıştır. *Batı Cenneti*'nin zengin giriftliğini anımsatan bu heykel Byodo-in Tapınağı'nın merkezine konulmuştur.

Byodo-in nedir?

Byodo-in Kyoto yakınlarındaki dağlık bir arazide Heia döneminde inşa edilmiş Budist bir tapınaktır. Saf Toprak Budizmi tapınaklarının en güzel örneklerinden biri olarak değerlendirilen Byodo-in çatısında iki bronz Anka kuşu bulunmasından ve binanın yukarıya kıvrık çatı hattının kuşa benzetilmesinden dolayı Anka Salonu olarak da bilinir. Bu tapınak, Amida Buda'nın kutsal bir sembolü olan Sanskritçe "A" harfi şeklinde tasarlanmış berrak bir havuzun önünde durmaktadır.

Murasaki Hanım kimdir?

Murasaki Hanım, Heia döneminde İmparatoriçe Teishi'nin sarayında yaşamış bir nedimedir. Aynı zamanda dünyanın ilk romanı olduğu düşünülen *Genji'nin Hikâyesi*'ni yazmış ünlü bir romancı ve şairdir. Kore ve Japonya'da

Ortaçağ Japon romanı Genji'nin Hikâyesi*'nden alınan bu çizim Prens Genji'yi "Go" oyunu oynarken göstermektedir. Soylu bir kadın olan Murasaki Hanım tarafından yazılmış bu kitap edebi ve görsel bir şaheserdir.* (Kaynak: Sanat Arşivi / Özel Koleksiyon Paris / Gianni Dagli Orti.)

Çince resmi ilim dili olmasına rağmen *Genji'nin Hikâyesi* Japonca yazılmıştır. Kırk dört bölümden oluşan kitap, dört yüzü aşkın karakter içerir ve Prens Genji'nin gönül ilişkilerini ve saraydaki hayatı anlatır.

Genji'nin Hikâyesi'nin yirmi bölümü, içlerinde muhtemelen bir kaligrafın da olduğu bir ekip tarafından tamamlanmış resimli tomarlar halinde günümüze kadar gelmiştir. Mimari bir odak noktası taşıyan resimler yumuşak ve inceliklidir. Binaları çatısız resmetme tekniği sayesinde iç mekânlardaki figürler yukarından görülebilmektedir. Hem roman hem de resimler insani duygular ile doğa arasında bir bağlantı kurup gelip geçici dünyevi hazlara ilişkin Budist fikirleri yansıtmaktadır.

Şogun, daimyo ve samuray arasındaki farklar nelerdir?

12. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Japonya, *şogun* adı verilen güçlü bir hükümdar tarafından yönetilen feodal bir toplumdur. Şogun geniş toprakları üzerinde egemenliğini sürdürürdü. *Daimyo* (Japoncada "büyük ad" demektir) ortaçağ Avrupa'sındaki derebeyine denk bir sosyal konumda bulunan toprak sahibidir. *Daimyo*lar, kendilerini bir *şogun*a adamak üzerine eğitilen seçkin kılıç ustaları *samuray*lara komuta ederdi.

Samuray kültürü Japon sanatını nasıl etkiledi?

Samuray kültürü Kamakura döneminde (1185-1392) güçlenirken, aslında heykel ve resim gibi sanat dallarını etkilemiştir. 13. yüzyıla ait en etkili el tomarlarından biri *Sanjo Sarayına Gece Saldırısı* ismini taşmaktadır. Bu resim, Minamoto ile Taira klanları arasındaki savaşta, at sırtındaki zırhlı savaşçılar birbirlerine saldırırken girdap şeklinde havaya yükselen koyu turuncu alevleri gösterir. Bu sürpriz saldırı Japonya'nın askeri tarihinde önemli bir olaydır ve her ne kadar el tomarı savaştan neredeyse yüz yıl sonra resmedilmiş olsa da dönemin tarihsel bir kaydı olma özelliği taşır.

ORTAÇAĞ AFRİKA SANATI

Büyük Zimbabve neresidir?

12. yüzyıl ile 15. yüzyıl arasında Bantu dilini konuşan Şona halkının önemli başkenti olan Büyük Zimbabve, geniş bir toprakta yaşayan yaklaşık on beş bin kişilik bir nüfusa ulaşmıştır. Yaklaşık 810 hektarlık bir toprağı kaplayan bu harabe şehir esasen, yaklaşık dokuz metre yüksekliğinde büyük koruyucu bir duvarla çevrili üç yapıdan oluşmuştur: *Tepe Kompleksi, Vadi Harabeleri, Büyük Çiftlik*. 14. yüzyılın ortasıyla 15. yüzyıl arasında bir zamana ait olan *Büyük Çiftlik*, çağdaş mimar ve mühendislerin hâlâ kullandıkları bir teknik olan özel türde kuru duvar taşlarıyla inşa edilmiştir ve Sahra Altı Afrika'daki en büyük taş yapıdır. Büyük Zimbabve topraklarında bulunan çok sayıda heykel ve çanak çömlek parçaları zengin bir sanat kültürünü yansıtır. Heykel için yaygın kullanılan malzeme sabuntaşıdır ve bu taştan yapılmış çok sayıda kuş yontusu bulunmuştur ama bu heykellerin tam olarak ne manaya geldikleri hâlâ bilinmemektedir.

İle-İfe'de ne tür bir sanat yapıldı?

İle-İfe 13. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar Nijerya'nın Yoruba halkının başkenti olmuştur. O dönemde Yoruba halkı, şehrin çeşitli yerlerine taş ve çömlek parçalarını dörtgen sıralar halinde ve balıksırtı deseninde döşedikleri için söz konusu dönem "Döşeme Dönemi" olarak bilinir. İIe-İfe önemli bir sanat merkezidir ve Yoruba halkı uzun bir portre geleneği oluşturarak taş, ahşap ve pişmiş kilin yanı sıra sonraki dönemlerde kayıp mum döküm işlemiyle bronz, pirinç ve diğer metal alaşımlarla çeşitli eserler ortaya çıkarmışlardır. Atalara tapınma ritüellerinde portre heykeli önemli bir yer tutmuş ve heykeller çoğu zaman, özellikle önemli törenlerde tül, peruk, taç veya boyun halkalarıyla dekore edilmiştir.

Yoruba halkı neyi güzel buluyordu?

Yoruba geleneğinde güzel bir sanat eseri üretmek, yerine getirilmesi gereken birçok estetik koşulu ve uzun eleştiri geleneğiyle karmaşık ve zorlu bir iştir. Yoruba halkı güzelliğe çok yönlü yaklaşır; sanatçının ahlak anlayışı yarattığı eserin estetik değerini etkiler. Hem içsel benliğe hem de dışsal benliğe değer verirler ve bu değerin özünde "karakter güzelliktir" veya "doğa güzelliktir" anlamına gelen *iwa l'ewa* fikri yatar. Sanat eserinin bizzat kendisi, örneğin figüratif bir heykel aynı zamanda aşağıdaki özgül nitelikleri taşımalıdır:

- Gerçekçilik ile soyutlama arasındaki denge. (Örneğin, bir heykel ne çok fazla gerçekçi ne de çok fazla soyut olmalıdır.)
- Apaçık belirlenmiş çizgisel formlar.
- Düz pürüzsüz yüzeyler ve hafif yuvarlak hatlar.
- Hoş oranlar ve saygın simetri.
- Sakin olgunlukla dengelenmiş taze canlılık.

Yoruba estetiğinin bir örneği 13. ila 14. yüzyıllara ait 33,5 santimetrelik bakır heykeldir. Bu heykel oturmuş çilekeş bir erkek figürünü gösterir ve her ne kadar şimdiki hali hasarlı olsa da (figürün kollarının ön kısımları eksiktir ve bacaklarında da hasar vardır), usta işi natüralizmi, münferit ayrıntıları, düzgün hatları ve orantılı boyutlarıyla yetkin bir sanat eseri olduğu ortadadır. Bu oturan figür muhtemelen bir Yoruba liderinin ritüel kıyafetleri ve süsleriyle donatılmıştır ve Yoruba halkının onur ve saygı kavramlarıyla da ilişkilidir. Yoruba toplumu sadece Nijerya'daki yaklaşık 35 milyonluk nüfusuyla olduğu kadar Afrika ülkeleri, Karayipler ve ABD'de yaşayanlarla birlikte Afrika'daki en kalabalık toplumlardan biri olmayı sürdürmektedir. Yoruba estetiği, bu halkın sanat üretiminde önemli bir unsur olarak günümüzde de işlevini korumaktadır.

Batı Afrika'nın Yoruba toplumu karmaşık bir estetik geleneğe sahiptir.

Djenné'deki Ulu Cami nedir?

Djenné'de Ulu Cuma Camisi olarak da bilinen Ulu Cami, dünyada kerpiçten yapılmış en büyük yapıdır. Caminin en az üç versiyonu inşa edilmiştir: 13. yüzyıla ait orijinal caminin yanı sıra 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında inşa edilmiş iki büyük yeni yapı. Mali'de bulunan Djenné şehri Sahra ticaret yolları boyunca uzandığından ve İslamın yayılmasından ötürü 13. yüzyılda gelişmiş bir şehir ve dini merkezdi.

Djenné'deki Ulu Cami (saman ve balçıktan oluşan) kerpiçten yapılma düz bej duvarları ve duvarlardan dışarıya çıkıntı yapan çok sayıda ahşap merteğiyle dikkat çeker. Kerpicin dayanıksız yapısı nedeniyle caminin duvarları sık sık yeniden inşa edilmektedir ve ahşap destekler, inşaatçılara bütün halkın katıldığı geleneksel ve özel bir bayramda dış mekânı yeniden sıvama olanağı sunmaktadır. Djenné'deki Ulu Cami'nin görkemli tasarımı Afrika'nın Sudan dahil başka ülkelerindeki İslam mimarisini etkilemiştir.

Lalibela'daki kaya kiliseleri nedir?

Lalibela 1137'den 13. yüzyılın sonuna kadar hüküm sürmüş Zagve Hanedanlığınca idare edilen Etiyopya'nın bir ortaçağ şehridir. Bu şehir aynı zamanda önemli bir Hıristiyan merkezi ve gözde bir haç yoludur. Kilise inşa etme projeleri, muhtemelen Etiyopya dağlarında bir "Yeni Kudüs" inşa etme amacı taşıyordu.

Djenné'deki Ulu Cami dünyadaki en büyük kerpiç yapıdır. Orjinali ta 13. yüzyılda inşa edilmiş olan bu cami, cemaat tarafından düzenli olarak yeniden inşa edilmektedir ve İslamın Afrika'daki kalıcı etkisinin bir sembolüdür.

Kral Lalibela'nın emriyle Etiyopyalı Hıristiyanlar, bazıları kendi başına ayakta duran, diğerleri yarı bağlı olup taş duvarlar halinde yontulmuş kırmızı volkanik kayalardan on bir kilise yontmuşlardır. Uzun, dar ve dörtgen şeklindeki kiliseler, haç şeklindeki pencereleri arabesk formla birleştirmiştir. Bu eşsiz yapılar UNESCO tarafından Dünya Mirası listesine alınmıştır ve Etiyopyalı Hıristiyanlar için önemini korumaktadır.

KOLOMB ÖNCESİ AMERİKA

Kolomb öncesi sanat nedir?

Kolomb öncesi sanat, 1492'de Kristof Kolomb'un gelişinden önce Orta ve Güney Amerika'daki sanat için kullanılan geniş kapsamlı bir terimdir. Maya, Aztek ve İnka gibi büyük kültürlerin sanatını içerir.

Aşağıdaki tarihler, Kolomb öncesi ana kültürleri genel hatlarıyla sunmaktadır:

Kültür	Tarih (yaklaşık)	Yer
Olmek1*	MÖ 1200-400	Güney ve Orta Meksika
Nazca*	MÖ 200-MS 600	İnka öncesi Peru
Moche	MS 200-600	İnka öncesi Peru
Teotihuacan	MS 1-750	Meksika
Maya	MS 250-1521	Meksika ve Orta Amerika
Aztek	MS 1000-1521	Meksika ve Guatemala
İnka*	MS 1400-1530	Peru, Ekvador ve kısmen Şili

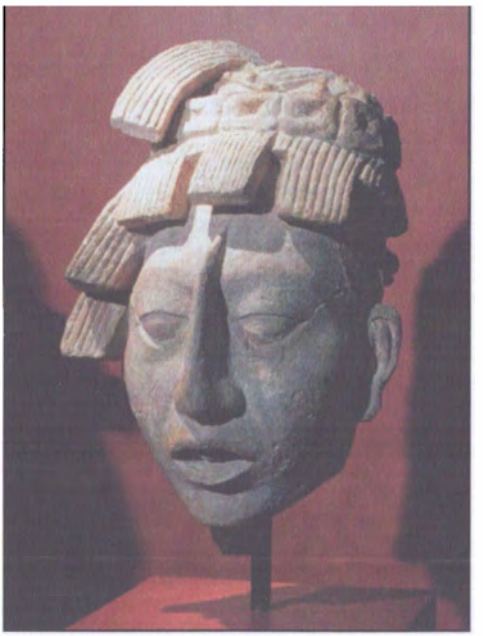
Orta Amerika sanatının başlıca dönemleri nelerdir?

Orta Amerika sanatı üç ana kategoriye ayrılır:

- Klasik Öncesi Dönem: MÖ 1200-MS 300
- Klasik Dönem: MS 300-950
- Klasik Sonrası Dönem: MS 950-1521

* Olmek ve Nazca sanatı "Antik Dünya Sanatı, MÖ 5000-MS 400" başlıklı bölümde, İnka sanatı ise "Erken Dönem Modern Dünya, MS 400-1300" başlıklı bölümde işlenmiştir.

Amerika'nın büyük yerli imparatorlukları Hernán Cortés önderliğindeki İspanyol istilacıların eline geçince Klasik Sonrası Dönem birdenbire sona ermiştir.

Bu Maya heykeli Geç Klasik Dönem hükümdarı Lort Pakal'ı göstermektedir ve Güney Meksika'daki Palenque şehrinde 7 yüzyılda yapılmıştır.

Lort Pakal'ın Portresi nedir?

Lort Pakal, MS 615-683 yılları arasında antik Palenque şehrini (günümüzde Meksika'nın Chiapas şehri) yöneten güçlü Maya hükümdarıdır. Lort Pakal ve soyundan gelenler, bu Maya başkenti için hatırı sayılır miktarda anıtsal sanat eseri ve heykel sipariş etmiştir. Lort Pakal öldüğü zaman bir lahde yatırılmıştır; arkeologlar mezarında yeşim taşından tacı ve çiçekleriyle birlikte Lort'un gençlik halinin bir portre heykelini bulmuşlardır. Bu heykelin uzun, eğimli bir yüz ve kafatasıyla dolgun dudakları vurgulayan Maya güzellik ideallerine göre yapıldığı düşünülmektedir. Kırmızı boya izleri çoğu Maya heykeli gibi bu heykelin de boyalı olduğunu göstermektedir.

Orta Amerika'da top oyununun önemi nedir?

Orta Amerika'nın her yerinde top oyunları popülerdir ve top oyunlarını işleyen sanat eserleri Olmek, Maya ve Aztek dahil olmak üzere birçok Orta Amerika kültüründe bulunmaktadır. Hatta arkeologlar sular altında kalmış Olmek top sahası kalıntılarını keşfetmişlerdir. Oyunun kesin kuralları hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Maya sanat eserleri top oyuncularını, koruyucu tamponlar giymiş halde gösterir. Diğer sanat eserleri ise oyuncuları miğfer ve hatta deri kemer giymiş halde tasvir eder. Oyunların sadece eğlence amaçlı düzenlenmediğini belirtmemiz gerekir. Oyunlar, gerek oyunu izleyenler gerekse oynayanlar için ciddi bir dini önem taşımaktadır. Bazı top oyuncularının istekleri dışında oyuna katılmaya zorlanmış olmaları ve insan kurban etmenin bu oyunlarda bir rol oynamış olması muhtemeldir. Maya mitolojisine göre top oyunları yaşam, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünün sembolüdür.

Chichén Itzá nedir?

Chichén Itzá, günümüz Meksika'sında bulunan Yucatan Yarımadasının doğusunda Mayalar tarafından inşa edilmiş önemli bir Kolomb öncesi şehirdir. Chichén Itzá bir meydanın ortasında yer alan dokuz katlı büyük piramidiyle ünlüdür. Piramidin tepesinde kare şeklinde küçük bir tapınak bulunmaktadır. Ve bu tapınağa her bir yanından yukarı çıkan dört merdivenle ulaşılabilmektedir. Şehirde aynı zamanda oyun alanları, saraylar ve bir de gözlemevi bulunmaktadır.

Söz konusu şehir MS 800 ile 1200 arasında, yani Mayaların Klasik Sonrası Döneminde, Avrupalıların bölgeyi işgal etmelerinden önce gelişip serpilmiştir. Binalar parlak renkli resimlerle ve resimli rölyeflerle dekore edilmiştir. Yaygın temalar arasında jaguar, çakal, kartal ve yılan gibi hayvanlar ve mitolojik figürler vardır. Ayrıca Chichén Itzá'da *chacmool*ler, yani kollarını yanlarına uzatmış yatan bir figür şeklinde altarlar bulunmuştur. Bu altarlar Orta Amerika'da yaygındır.

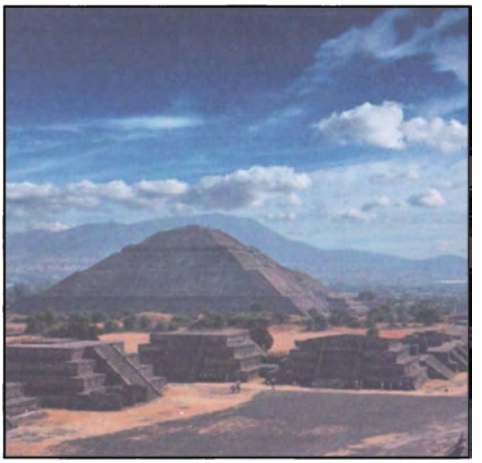
Maya Kodeks üslubu nedir?

Maya toplumunda saygı gösterilen sanatçılar hiyeroglifler yazmışlar ve "kodeks" olarak adlandırılan katlanabilir kadim kitapları resimlemişlerdir. Bu kodekslerde üretilen sanatın üslubu ile diğer sanat türleri, örneğin resimli seramikler arasında net bir bağlantı vardır. Mayalarda kodeks üslubuyla yapılan sanat, canlı karakterler ve çarpıcı renklerle doludur. Bu resimler ister bir kitabın içinde, ister bir kabın yüzeyinde olsun imgelerin anlamını açıklamaya yardım eden yazılar içerir. Bu hiyeroglifik yazıtlar bazen imgeleri (bu nedenle onlar resim yazılarıdır) ve bazen de sesleri temsil eder. Zamanı anlatmak için nokta ve çizgi sistemi kullanılmıştır. Bilim insanları yazı ve resimlerin aynı sanatçı tarafından tamamlanmasının yaygın bir adet olduğunu belirtir ve bu kişilerden sanatçı-yazıcı diye bahsederler.

Maya dikilitaşları genellikle figüratif imgeler ve hafif kabartmalı hiyeroglifler içerir.

Aztek dini nasıl bir dindir?

Antik Aztek şehri Teotihuacan'da bulunan Güneş Piramidi ve Ay Piramidi, Ölüler Yolu ile birbirine bağlanır. Güneş Piramidi büyüklük bakımından Mısır'ın Gize şehrindeki Büyük Piramit'e denktir.

Aztek dini Olmek, Maya, Teotihuacan ve Toltek gibi diğer Orta Amerika kültürlerinin inanç ve mitolojilerinden etkilenmiştir. Diğer Orta Amerika dinlerinde olduğu gibi, insan kurban etmek bu dinin de önemli bir parçasıdır ve doğum, ölüm ve yeniden doğuş döngüsüyle bağlantılıdır. Aztekler güneşin yanı sıra, güçlü olmakla beraber zaman zaman hata yapabilen binden fazla tanrının önemini vurgularlar. Savaş ve güneş tanrısı Huitzilopochtli, mitolojiye göre Aztekleri Tenochtitlan şehrini kurdukları yere götürmüştür. Sanat eserlerinde genellikle tüylü yılan olarak resmedilen en popüler tanrılardan biri kahraman Quetzalcoatl'dır. Din Azteklerin günlük yaşantısının son derece önemli bir bölümünü teşkil etmekteydi.

Güneş Piramidi nedir?

Güneş Piramidi, Klasik Öncesi Meksika döneminde inşa edilmiş, günümüz Mexico Kenti yakınlarındaki Teotihuacan kentinde bulunan bir Aztek sit alanıdır. 200 bin kişiden oluşan nüfusuyla Teotihuacan şehri MS 350 ile 650 arasında zirve noktasına ulaşmıştır. Büyüklük bakımından Mısır'ın Gize şehrindeki Büyük Piramit'e denk olan Güneş Piramidi şehirdeki en önemli mimari anıttır. "Ölüler Yolu" boyunca uzanan piramit 60 metre yüksekliktedir ve taban ölçüleri 110x130 metredir. Bir dizi basamaktan oluşan merdiven, eskiden bir tapınağın bulunduğu platforma çıkar. Bu yapının dış cepheleri resimlerle süslü ve Ay Piramidi adında daha küçük bir tapınağa bakıyor olmalıydı.

KUZEY AMERİKA

Kuzey Amerika'da Kolomb öncesi sanat nasıl kategorize edilir?

Kuzey Amerika'da Kolomb öncesi sanat üç ana döneme ayrılır:

- *Arkaik Dönem*: MÖ 1000'de sona ermiştir.
- *Ormanlık Dönem*: MÖ 300-MS 1000.
- *Mississippi Dönemi*: MS 900-1500.

Ormanlık Dönemin başlıca sanat gelenekleri nelerdir?

Ormanlık Dönemde baskın olan iki sanat geleneği Adena ve Hopewell kültürlerinin sanatlarıdır. Bu kültürler bir dizi görsel motifi ve sembolü paylaşmış ve kıta genelinde diğer yerli Kuzey Amerika kültürlerinin sanatlarını etkilemiştir. Gerek Adena kültürü gerekse Hopewell kültürü büyük ölçekli toprak eserlerin yanı sıra, genellikle bakırdan yapılan veya katmanlı silikat minerali olan mikadan kesilen küçük takı ve heykelleriyle tanınmıştır. Kültürel havzalar yağmalandığından ve kayıtlı belge eksikliğinden ötürü Adena ve Hopewell kültürlerinin sanat gelenekleri hakkında fazla bir bilgi yoktur.

Büyük Yılan Höyüğü nedir?

Büyük Yılan Höyüğü, Ohio'nun güney tarafında bulunan kıvrılmış yılan şeklinde bir höyüktür. Bu anıtsal höyük yaklaşık 400 metre uzunluğundadır ve hâlâ net olarak görülebilmektedir. Büyük Yılan Höyüğü, önce erken Ormanlık Dönemde serpilip gelişmiş ve mezar niyetine inşa edilmiş anıtsal höyükleriyle tanınan Adena kültürüne atfedilmiştir. Günümüzde ise bu hö-

Avrupalıların gemiyle Amerika'ya gitmelerinden asırlar önce, Mississippi halkı tarafından Illinois eyaletindeki Cahokia kentinde inşa edilmiş Keşiş Höyüğü gibi anıtsal toprak höyüklerin hangi amaca hizmet ettiği hâlâ bilinmemektedir.

yüğün biraz daha sonraki dönemde yeşermiş Mississippi kültürünün eseri olduğu ve MS 1070'te yapıldığı düşünülmektedir. Yılan formları Mississippi sanatında da görülmektedir ve yılanlar (diğer birçok kültürde olduğu gibi) verimlilik ve hasatla ilişkilendirilmektedir. Öte yandan bazı araştırmacılar Büyük Yılan Höyüğü'nün şeklinin 1066 yılında gözüken Halley Kuyruklu-yıldızı'nın yolunu yansıttığına inanmaktadır; keza *Bayeux Duvar Halısı* da aynı olayı kaydetmiştir.

Cahokia nedir?

Cahokia, günümüz ABD topraklarında bulunan en büyük Kolomb öncesi şehirdir ve MS 800 ile 1500 yılları arasında yaklaşık 25 bin kişilik nüfusuyla (o zamanki Londra şehrinden daha büyüktür) zirve noktasına ulaşmıştır. Büyük Yılan Höyüğü gibi Cahokia şehri de Mississippi halkı tarafından inşa edilmiştir ve muazzam bir emeğin ürünü olan sayısız toprak höyük içermektedir. Cahokia'da 120 civarında höyük vardır; en büyükleri olan Keşiş Höyüğü yaklaşık 30 metre yüksekliğindedir; güneşe göre hizalandırılmıştır ve muhtemelen Stonehenge gibi bir tür gözlemevi olarak kullanılmıştır. Şehre dair bulgular Güney Illinois'de görülebilmektedir.

Avcının Kaya Resmi nedir?

Avcının Kaya Resmi, Utah'taki Dokuz Mil Kanyonu'nda bulunan kaya resimlerine verilen addır. Kaya resimleri Amerika'nın güneybatısındaki Freemont kültürüne atfedilen kaya sanatının bir örneğidir. *Avcının Kaya Resmi* okunu bir yabani koyun sürüsüne çevirmiş avcıyı göstermektedir. Freemont'lular bu kaya resimlerini yapmak için eşsiz bir yöntem kullanmıştır. Kanyon duvarları bakteriler yüzünden doğal olarak koyu kahverengidir; Freemont'lular bu kahverengi "cilayı" kazıyıp alttaki kayanın açık tonunu ortaya çıkarmış ve onun üzerine resim yapmışlardır. *Avcının Kaya Resmi*'ne benzer kaya resimlerine Amerika'nın batısında ve güneybatısında rastlanabilir; bazı Amerikan kaya sanatı örneklerinin ta MÖ 7000'e dayandığı düşünülmektedir.

Mesa Verde'deki Cliff Palace (Uçurum Sarayı) nedir?

Colorado'nun Mesa Verde bölgesindeki Cliff Palace, binlerce yıl Amerika'nın güneybatısındaki Dört Köşe yöresinde yaşayan ve Pueblo halkının atası sayılan Anasazi halkı tarafından inşa edilmiştir. 14. yüzyıldan önce bu bölge şimdikinden daha az çorak ve biraz daha serindir. Anasazi halkı toprağı ekip biçerek; çiftçilikle geçimlerini kazanmışlardır. İşledikleri toprağın düpedüz altındaki doğal kaya oyuklarına evlerini inşa etmişlerdir. Bu evler Kuzey Amerika mimarisinin en çarpıcı ve en iyi korunmuş örnekleri arasındadır; gıda ambarı

olarak ve dini ritüeller için kullanılmışlardır. Evlerin bazılarının yüz elli kadar odası vardır ve aslında bir nevi mağara-köyleridir. Pueblo Bonito adlı başka bir yapı ta 9. yüzyılda yaşamış ataları Pueblo halkı tarafından inşa edilmiştir.

ROMANESK AVRUPA

Romanesk sanat nedir?

Her ne kadar bu terim 19. yüzyıla kadar kullanılmamış olsa da "romanesk", "Roma benzeri" anlamına gelir ve Roma özellikleri taşıyan 11. yüzyıl ila 12. yüzyıl ortaçağ sanatını ve mimarisini ifade etmek için kullanılır.

Romanesk mimarinin başlıca özellikleri nelerdir?

Romanesk mimari, çok sağlam yuvarlak kemerler ve Avrupa'da önceki asırlarda gözden düşmüş dış mekânlardaki mimari heykellerle dikkat çeker. Romanesk binalarda taşıyıcı olarak kalın duvarlar, beşik tonozlar ve dayanıklı sütunlar kullanılır; bu yapı içinde nispeten küçük pencereler yer alır. Ortaçağ döneminde Avrupa kültürel ve siyasi açıdan bölünmüş bir görüntü çizdiği için, Romanesk mimari üslupları coğrafi bölgeye bağlı olarak büyük bir çeşitlilik gösterir. Sözgelimi ilk bakışta Fransa'nın Toulouse şehrindeki Aziz Sernin Kilisesi, İtalya'daki Pisa Katedrali'ne pek benzemiyormuş gibi görünebilir ama 11. yüzyıla ait bu örneklerin her ikisi de yuvarlak kemerler, kalın duvarlar, haç şeklindeki yapılar ve dış mekânlardaki heykel detaylarından dolayı Romanesk olarak nitelendirilir.

Pisa Kulesi neden eğiktir?

Pisa Kulesi veya *Campanile* (İtalyan çan kulesi), yekpare beyaz mermerden yapılmıştır ve daha geniş bir katedral yapısının parçasıdır. MS 1171 ile 1271 arasında inşa edilen kule, üzerine oturduğu zemin yumuşak olduğu ve tabanı 55 metre yüksekliğindeki kuleye çok dar geldiği için, daha yapımı tamamlanmadan eğilmeye başlamıştır. Mühendisler yapım sürecinde bu eğilmeye uyum sağlamaya çalışmışlardır. Üst katlarda hafif bir eğilme fark edilmektedir. Geçtiğimiz çeyrek asırda inşaat mühendisleri kuleyi dengede tutmak için altını kazmışlardır.

Romanesk sanat ile hac arasındaki bağlantı nedir?

11. ve 12. yüzyıl boyunca Avrupa çapında yapılan dini hac yolculukları son derece yaygındır. Bir yıldan uzun sürebilen bu yolculuklarda hacılar, belir-

lenmiş hac güzergâhında yürürler, önemli kiliseleri ve dini mekânları ziyaret ederlerdi. En ünlü hac güzergâhlarından biri, Paris'i İspanya'nın Santiago de Compostela kentine bağlayan ve yaklaşık 1600 kilometre uzunluğundaki güzergâhtır.

Santiago de Compostela'da bulunan Aziz James Katedrali gibi hac kiliseleri çok sayıda ziyaretçiyi ağırlamak için özel olarak tasarlanmıştır. İlave koridorlu çapraz sahınlar, kemerli yollar ve ışın şeklinde yayılan şapeller hem hac trafiğinin akışını sağlama hem de kilise görevlilerinin çalışmalarına yeterli alan sağlama işlevi görüyordu. Aziz James kilisesinin kapıları uzun bir yolculuğun ardından yorgun düşmüş ziyaretçilere her zaman açıktı.

Kutsal emanet sandığı nedir?

Kutsal emanet sandığı, kutsal emanetlerin (yani kutsal bir kişiyle ilgili önemli nesnelerin) saklandığı kutu veya sandıktır. Hac güzergâhının üstündeki çoğu kilise bu kalıntıları sergileyerek hac yolcularını kendine çekiyordu. Muhafaza edilmiş bedenler, vücut organları veya bir azizin veya önemli bir dini şahsiyetin kişisel eşyaları gibi bazı kalıntılara mucizevi güçler atfedilirdi. Kutsal emanet sandıkları, dörtgen bir kutu gibi sade ya da güzel bir heykel gibi ince işçilik ürünü de olabilmektedir. Romanesk kutsal emanet sandıklarının çarpıcı bir örneği Conques Manastır Kilisesi'nden Aziz Foy Heykeli'dir. İçinde Aziz Foy'un gerçek kafatası bulunan 83 santimetre yüksekliğindeki bu figüratif heykelin iç kısmı ahşaptan yapılmış, üzeri gümüş yaldız ve mücevherlerle kaplanmıştır.

Kapı alınlığı nedir?

Kapı alınlığı (timpanum) genellikle kapıların üstünde bulunan yarım daire şeklinde bir alandır. Fransa'nın Autun şehrindeki Aziz Lazare Manastır Kilisesi gibi Romanesk kiliselerde bu alan mimari rölyef heykellerle doludur. Alında işlenen yaygın temalar arasında İsa'nın iyi ruhları kurtarıp kötü ruhları cehenneme gönderdiği *Kıyamet Günü* yer alır.

Rölyefli sütun başlığı nedir?

Romanesk kilise dekorasyonunun yenilikçi bir unsuru olan rölyefli sütun başlığı, sütunun hemen üstünde bulunan ve önemli bir olayın betimlendiği alandır. Fransa'nın Aziz Lazare Katedrali'nde bulunan ve 12. yüzyıla ait *Mısır'a Kaçış* adlı rölyefli sütun başlığı, heykeltıraş Gislebertus Usta'ya atfedilir. Sahne Hz. Yusuf'un arkasından bir eşek sırtında giden Meryem ve Çocuk İsa'yı tasvir eder. Meryem dosdoğru önüne bakarken Yusuf öne eğilmiş, bedeni sütun başlığının ikizkenar yamuk şekline uyum göstermiştir. Salt de-

korasyon nesnesi olmanın ötesine geçen bu resimli sütun İncil'den sembolik hikâyeleri tasvir ederek eğitici bir işlev görür.

Gislebertus Usta kimdir?

Ortaçağ sanatçılarının çoğunun eserlerini anonim olarak yaratmasına karşın 12. yüzyılın ilk yarısında eser vermiş olan çok önemli bir heykeltıraş, Gislebertus Usta adıyla oldukça tanınmıştır. Gislebertus, ortaçağ Fransa'sı ve Burgonya'sında bir dizi mimari proje üzerinde çalışmıştır ama en çok Fransa'nın Autun şehrindeki Aziz Lazare Katedrali'nin heykellerle dekore edilmesine yaptığı katkıyla ün salmıştır. Bu eserler daha çok kapı alınlıklarına ve resimli sütun başlıklarına işlenmiş ince uzun figürler ve kompozisyondaki eşsiz dengeyle dikkat çekmektedir.

Maas sanatı nedir?

Maas sanatı klasik kaynaklardan oldukça etkilenen ve Fransa'dan başlayıp Maas Nehri boyunca Hollanda'ya kadar uzanan Maas Vadisi bölgesiyle ilişkilendirilen Romanesk bir sanat üslubudur. 12. yüzyılda Maas Vadisi heykeltıraşları bilhassa metal işlerdeki ustalıklarıyla tanınsa da "Maas sanatı" terimi mimariyi, resmi ve heykeli kapsar. Bu sanat üslubu diğer bölgelerin Romanesk sanatları kadar soyut olmayıp (Gislebertus'un uzun figürlerinin aksine) gerçekçi anatomiyi ve oranları içerir.

Bayeux Duvar Halısı nedir?

Sanat tarihi boyunca abidevi işleme örneklerinin bulunduğunu hepimiz biliriz; ancak 11. yüzyıla ait *Bayeux Duvar Halısı* bambaşka bir örnektir. Yaklaşık 60 santimetre yüksekliğinde ve 70 metre uzunluğundaki bu işleme aslında bir duvar halısı değil (dokunmamıştır), üzerine nakış işlenmiş keten kumaştır. Bu renkli nakış işi İngiltere'nin 1066'da Normanlar tarafından ele geçirilmesini yazı ve resimlerle anlatır; altı yüzü aşkın insan figürünü, yedi yüz hayvanı ve toplamda iki bin harfi barındırır. Nakış işleme sanatının hayret verici bir örneği olan bu eser, Avrupa tarihinde en önemli askeri seferlerden birini belgeleyen önemli bir tarihi kayıt niteliğindedir.

Durham Katedrali'nin yenilikçi yanı nedir?

İngiliz Romanesk diye de bilinen Norman mimarisinin sıra dışı bir örneği, çarpıcı yüksekliğiyle Durham Katedrali'dir. Norman mimarisi, ismini Fransa'ya (Normandiya'ya) yerleşmiş, Hıristiyanlığa geçmiş ve liderleri Fatih William komutasında 1066'da Britanya Adalarına saldırmış Normanlardan (Vikingler) alır. Durham Katedrali, İngiltere'nin en yüksek katedrallerinden

biri olarak Fatih William'ın Hıristiyan mirasının bir kanıtıdır. Ancak bu katedrali yenilikçi kılan şey sadece yüksekliği değil, Durham mühendislerinin böylesine yüksek, kaburgalı tonozlar inşa etme biçimleridir.

Kaburgalı tonoz nedir?

Romanesk üslupla yakından ilişkilendirilen yuvarlak beşik tonozdan farklı olarak kaburgalı tonoz, yapısal olarak kalın duvardan daha işe yarar olup Durham gibi katedrallerin yeni yüksekliklere ulaşmasını sağlamış ve Gotik dönemi başlatmıştır. İnsan kaburgasına çok benzeyen kaburgalı tonoz, tavanın ağırlığını ve binanın duvarlarını destekleyen taş veya tuğladan örülen yelpaze şeklindeki kaburgalardan oluşur.

GOTİK AVRUPA

Gotik mimarinin başlıca özellikleri nelerdir?

Gotik mimari, 12. yüzyılın ortasında Fransa'da büyük bir Avrupai üslup olarak ortaya çıkmıştır ve sivri kemerler, kaburgalı tonozlar ve kemerli payandaların kullanımıyla dikkat çekmektedir. Bu yapısal formlar, ortaçağ taş ustalarının daha önce hiç görülmemiş yüksekliklere ulaşmalarına ve Romanesk kiliselerde bulunan duvarlardan çok daha ince duvarlar örmelerine, ayrıca yapılara Fransa'da Chartres Katedrali'ndeki *Gül Pencere* gibi çok büyük vitraylı pencereler eklemelerine olanak tanımıştır. Gotik mimari 15. yüzyıl sonlarına kadar, hatta bazı ülkelerde 16. yüzyılda Avrupa'da, özellikle de Fransa'da son derece popülerdir ama Romanesk tarzı tercih etmiş İtalya'da hiçbir zaman özel bir ilgi görmemiştir.

Kemerli payanda nedir?

Kemerli payanda duvarın yan tarafından çıkıntı yapan ve ağır yük taşıyan kemerleri ve sütunları takviye eden zarif bir taş destektir. Paris'teki Notre Dame Katedrali, bazıları yarım kubbenin dış tarafından görülebilen kemerli payandalarıyla bilinir. Kemerli payandanın narin basamaklı yapısı onun önemli yapısal rolünü gizler. Kemerli payandalar olmasaydı Gotik katedraller ayırt edici özellikleri olan şaşırtıcı yüksekliklere erişemezlerdi.

İlk Gotik katedral hangisidir?

İlk Gotik katedral, 1130'larda Paris yakınlarında inşa edilmiş Aziz Denis Manastır Kilisesi'dir. İnşaatın idaresini, katedral tasarımı ve inşası hakkında

üç kitap yazmış Başrahip Suger yapmıştır. Başrahibin planı, Aziz Denis'in kutsal emanetlerini barındıran eski Benedikten manastırını yeniden inşa etmektir. Bunun için Avrupa'da, kaburgalı tonozlarda deneyimli ve dekoratif heykeller yapmış yenilikçi heykeltıraşları ve duvar ustalarını araştırmıştır. Elde ettiği sonuç, ışıkla dolu birleşik bir mekân olmuş ve bu mekân sonraki yüzyıllarda yeni dini mimariye bir esin kaynağı olma işlevi görmüştür.

Chartres Katedrali nedir?

Chartres Katedrali, Gotik mimarinin dünyada belki de en önde gelen örneğidir. İnşası, Paris'in yaklaşık 80 kilometre güneybatısında, 1134'te başlamış, 1194'teki yangından sonra 1260'a kadar devam etmiştir. Katedralin batı kapısı (giriş kapıları) üzerinde Kıyamet Gününü gösteren girift rölyef heykeller, anıtsal vitraylar ve (birisi 16. yüzyıl başlarında inşa edilmiş) birbiriyle uyumsuz iki kule vardır. Katedralin dış cephesindeki figüratif heykeller o kadar canlıdır ki; sanki birbirlerini itip kakıyor ve konuşma sırasında birbirlerine bakıyor gibidirler. Binaya girince sıra kemerler ağırlıksız gibi görünür, ince ve narin duvarlar yukarıya doğru yükselir. Sıcak ve renkli ışık, İncil'den hikâyelerin resmedildiği renkli cam levhaların bulunduğu gül pencereden nefin içine süzülür. Chartres Katedrali'nin ve Avrupa kentlerindeki diğer Gotik yapıların mimarlarının amacı, cennetten gelen ilahi ışığı göstermektir; burada da bunu başarmış gibidirler.

Vitray nedir?

Vitray, kurşun çerçeve içine yerleştirilmiş saydam renkli camdır ve genellikle pencerelerde kullanılır. Erken dönem Hıristiyan ve Bizans kiliselerinde de kullanılmıştır; ama özellikle onlar için önemli bir sanat türü olmaya başlayan Gotik mimarlar tarafından tercih edilmiştir. Vitrayın yapım süreci yaklaşık bin yıldan beri fazla değişmemiştir. Vitraydaki renkler, metal oksitlerinin erimiş cama eklenmesiyle oluşur ki bu yoğun emek isteyen bir süreçtir: Ayrıntılı resimler, siyah emaye boyanın yakma yoluyla cama sürülmesiyle elde edilir. Cam sanatçısı daha sonra renkli cam parçalarını düz bir zemin üzerinde tıpkı kocaman bir yapboz gibi düzenler, ta ki istediği resmi elde edene kadar; daha sonra ağır camı destekleyen kurşun şeritler ve demir bantlarla parçaları birleştirir.

Zaman kitabı nedir?

Zaman kitabı, 13. ve 14. yüzyıllarda Avrupa soyluları arasında okuryazarlığın artmasıyla birlikte popüler olmuş özel bir dua kitabıdır. Kitaplar günün ve ge-

12. yüzyıl, Avrupa'da "Katedraller Çağı" olarak bilinir. Fransa'daki muhteşem Chartres Katedrali gibi katedrallerde genellikle süslü dekore edilmiş kapı alınlıkları veya menfezlerde yarım daire şeklinde duvar alanları ve kilise girişleri bulunmaktadır.

cenin belirli vakitlerinde ya da saatlerinde okunacak belli duaları içermektedir ve bu dualar genellikle Bakire Meryem'e adanmıştır. Zaman kitabı değerli bir nesnedir ve ona sahip olmak zenginlik işaretidir. Son derece ustalıkla süslenmiş zaman kitaplarından biri, 14. yüzyıla ait *Jeanne d'Evreux Zaman Kitabı*'dır.

Jeanne d'Evreux Zaman Kitabı nedir?

Jeanne d'Evreu Zaman Kitabı, Jean Pucelle adlı ressam tarafından resimlendirilen ve Fransa Kralı IV. Charles'ın üçüncü eşine (Jeanne d'Evreux) hediye ettiği bir 14. yüzyıl zaman kitabıdır. Kitap, fiziksel olarak küçük olabilir ama

sanatsal yenilik açısından büyüktür. Bu kitap, eşsiz güzellikte heykelimsi figürler barındıran, gri, tekrenk (monokrom) resimleriyle tanınır. Arka planda sık sık Gotik mimari örneklerine yer veren çizimler, resimsel derinliği yenilikçi bir şekilde kullanarak daha önce erken ortaçağ resimlerinde görülmemiş bir derinlik algısı yaratır.

ERKEN DÖNEM MODERN DÜNYA 1300-1600

ÖN-RÖNESANS

"Rönesans" nedir?

Fransızca bir sözcük olan *Rönesans*, "yeniden doğuş" anlamına gelir. Rönesans genellikle, Roma İmparatorluğunun 4. yüzyıldaki çöküşünü izleyen karanlık günlerden sonra yükselen Klasik (grekoromen) kültürün yeniden doğuşu olarak değerlendirilir. Ancak bu, meseleyi fazlaca basitleştiren bir yaklaşımdır. Kentlerin gelişimi, kalkınan Avrupa ekonomisi ve zengin hamilerin sanatçılara güçlü destek sunması gibi değişimlerin hepsi Rönesans'a katkıda bulunmuştur. Rönesans'la ilişkilendirilen dengeli, ahenkli ve natüralist resimler Avrupa'nın sanat ve kültüründe bir gecede ortaya çıkmamıştır. Bu olgu, 14. ve 15.yüzyıllarda yavaş yavaş meydana gelmiş, İtalya'nın Floransa şehrinde başlayıp kısmen Klasik Yunan metinlerinin çevrilmesi ve Roma kalıntılarının incelenmesine duyulan yeni bir meraktan ilham almıştır.

"Ön-Rönesans" nedir?

Rönesans öncesi" anlamına gelen Ön-Rönesans, sanat tarihçilerinin natüralizm, realizm ve hümanizm gibi Rönesans'ın ayırt edici sanatsal özelliklerinin habercisi olan Gotik dönemin sonlarına doğru sanat tarzında oluşan değişimi tanımlamak için kullandıkları bir terimdir. Farklı sanat tarihi kitapları Ön-Rönesans için farklı tarih aralıkları verse de genellikle bu dönemin 12. yüzyıl sonlarında başlayıp 14. yüzyıl başlarında İtalya'da sona erdiği kabul edilir. Lorenzetti Kardeşler, Simone Martini, Duccio, Cimabue ve Giotto gibi sanatçıların eserleri üslup bakımından Gotik'ten Rönesans'a geçişteki kilit değişimleri temsil eder. Bu dönemin ünlü yazar ve şairleri arasında ileride Shakespeare'i etkileyecek aşk sonelerini yazan şair Petrarch da bulunur. Di-

ğer bir şair, Dante Alighieri kendisinin cehenneme düşüşünü anlatan epik hikâye *İlahi Komedya*'yı yazmıştır.

Ön-Rönesans döneminde Siena şehrindeki en önemli ressamlar kimlerdir?

13. ve 14. yüzyıllarda (Floransa'nın yaklaşık 65 kilometre güneybatısındaki) Siena şehri geç Gotik ve Ön-Rönesans sanatının beşiğidir. Siena sanatı, çağının diğer şehirlerinin sanatlarıyla baş edebilecek düzeydedir. Siena'da çalışan en önemli ressamlardan olan (kısaca "Duccio" diye anılan) Ducio di Buoninsegna, Siena resminin babası olarak değerlendirilir. Duccio 1308 ile 1311 yılları arasında Siena Katedrali için yaptığı *Maestà Altar Panosu*'yla tanınır. Bu eser, erken Bizans dönemi sanat üsluplarından etkilenmiştir. Aslen elliyi aşkın panodan oluşan bu devasa yapıta kırmızı ve altın sarısı damgasını vurmuştur ve ortadaki panoda Bakire Meryem, "Cennetin Kraliçesi" olarak tahtına kurulmuş halde gösterilmiştir. Fevkalade süslü olan bu taht, sanki kendine bakanı kucaklayacakmış gibi açılır; bu özellik erken Gotik ve Bizans dönemlerinin imgelerinin yüzeyselliğinden büyük bir kopuşu yansıtır. Meryem'in çevresini, her biri başının arkasında düz bir halenin bulunduğu melekler sarmıştır. Küçük bir adam olarak tasvir edilen Bebek İsa, Meryem'in kucağında hafifçe oturmaktadır. Ne yazık ki Siena sanatının bu güzel örneği 18. yüzyılda yerinden çıkarılıp parça parça müzelere ve özel koleksiyonlara satılmıştır. Geriye kalan bazı parçalar sonradan yeniden bir araya getirilmiştir; günümüzde Siena Katedrali'nde sergilenmektedir.

Lorenzetti Kardeşler kimlerdir?

Lorenzetti kardeşler, "Siena resminin babası" Duccio'nun eserlerinden etkilenmiş Sienalı ressamlardır. Pietro (1280-1348) ve Ambrogio (ö. 1348) yalın ama heybetli resimleriyle ve gerçek mekân duygusunu yaratmadaki yenilikleriyle tanınırlar. Ambrogio 1338'de Siena'nın başlıca kamu binası olan Palazzo Publico'da, iyi ve kötü yönetimin bir alegorisi olan anıtsal freskler yapmıştır. *Şehirdeki İyi Yönetimin Alegorisi*, idealize edilmiş bir Siena'yı resmederek halkına adil davranan bir yönetimin faydalarını görsel yolla anlatır. Rengârenk, güzel binalar ve alegorik figürlerle dolu olan bu karmaşık fresk, figürlerle çevre arasında doğal bir ölçeğin olduğu hissini verir. Palazzo'daki komşu duvarda duran *Şehirdeki Kötü Yönetimin Alegorisi*, şehir yoldan çıkarsa neler olabileceğini göstermektedir: hırs, kibir ve şatafatı temsil eden figürler, şehir ahalisi acı çekerken hayvanlaşmış bir hükümdarın başının üstünde pusuda beklemektedir.

Fresk nedir?

Fresk, *buon fresco* tekniğiyle yeni karılmış yaş sıvaya toz boya karıştırılarak yapılan duvar resmidir. Bu işlemin sonucunda dayanıklı ve uzun ömürlü resimler elde edilir. *Fresco secco* diye bilinen başka bir teknik ise yeni kurumuş sıvaya toz boya karıştırılarak yapılan boyama tekniğidir. Bu yöntemle, zamanla dökülme ihtimali olan daha dayanıksız resimler yapılır. Fresk resmi genellikle *buon fresco* tekniği için ideal koşullar olan sıcak ve kuru havalı yerlerde yapılır. Floransa ve Siena gibi İtalyan şehirleri freskleriyle tanınır.

Giorgio Vasari kimdir?

Giorgio Vasari (1511-1574) vasat bir ressam ama nispeten parlak bir mimardır; ancak asıl mirası önemli Rönesans sanatçıları hakkında yazdığı biyografilerdir: *Sanatçıların Hayat Hikâyeleri*. Nitekim bizler, Vasari sayesinde erken Rönesans ressamları Cimabue ve Giotto'yu tanıdık ve Leonardo da Vinci ile Michelangelo arasındaki tartışmaların ayrıntılarından haberdar olduk. Söz konusu kitap Fra Angelico'dan Tiziano'ya, Donatello'dan Salviati'ye kadar birçok sanatçıyı ele almaktadır. İtalyan sanatçıları kayıran abartılı hikâyeler ve tarihsel hatalarla dolu olmasına rağmen kitabın sanat tarihi ve Rönesans ilmi üzerindeki etkisi göz ardı edilemez.

Floransalı ressam Cimabue'nin bu resmi Gotik üsluptan Rönesans üslubuna geçişi temsil eder. (Kaynak: The Art Archive/ Galleria degli Uffizi Florence/Collection Dagli Orti.)

Cimabue kimdir?

Sanatçıların Hayat Hikâyeleri adlı kitabında Giorgio Vasari, 13. yüzyıl ressamı Cimabue'yi "resim sanatına ışık tutan ilk adam" olarak tarif eder. Bu ressam natüralizmde yaptığı yeniliklerle tanınmıştır; onun sanatı Bizans döneminin düz resim üslubu ile Rönesans'la ilişkilendirilen daha gerçekçi orantılandırılmış

üslup arasındaki boşluğu kapatmıştır. Cimabue'nin eserleriyle çırağı Giotto'nunkiler karşılaştırıldığında aradaki fark apaçık görülmektedir.

Cimabue'nin pano resmi *Tahtta Oturan Meryem ve Çocuk* (1280), Bakire Meryem ve Bebek İsa'yı meleklerle kuşatılmış halde göstermektedir. Bu yapıt Gotik (Bizans) üslupla yeni Rönesans tekniklerinin bir karışımıdır. Meryem'in giydiği giysinin kıvrımları altın rengi hatlarla belirginleştirilmiştir. Melek figürleri ince ve uzun çizilmiştir; Bebek İsa ise bir yetişkinin vücut ebatlarına sahip görünmektedir. Yüzeyselliğe ve stilize formlara rağmen Cimabue'nin sunduğu sahne sıcak ve gerçekçidir. Figürler doğal oranlara sahiptir ve yüzleri düşünceli, sevimli ve farklıdır. Giotto'nun aynı sahneyi işlediği resmi, Gotik üsluplardan büyük bir kopuşu ve daha gerçekçi figür ve üç boyutlu mekân çizimlerine yönelmeyi temsil eder. Meryem'in bedeninin katı formu hantal mavi elbisesi sayesinde belirginlik kazanmıştır ve Bebek İsa kucağına olanca ağırlığıyla çökmüş durumdadır. Giotto'nun *Tahtta Oturan Meryem ve Çocuk* resmindeki figürler gerçeğe uygun modellendirilmiştir ve Meryem'in tahtı, gerçek uzamın içine uzanıyor gibi görünmektedir.

Giotto nasıl bu kadar ünlü oldu?

Giotto, 13. yüzyılda yaşamış ünlü bir ressamdır. Rivayete göre sürüsünü otlatırken koyun resmi çizdiği sırada usta ressam Cimabue tarafından keşfedilen Giotto, sonunda kendinden önce hiçbir ressamın olmadığı kadar ünlü olmuştur. Giorgio Vasari tarafından hakkında yazı yazılmış, ressam-yazar Cenino Cenini tarafından uzunca irdelenmiş ve Leonardo da Vinci tarafından kendisinden önce gelen en önemli ressamlardan biri olarak anılmıştır. Vasari, Giotto'yu neyin ünlü yaptığını şöyle izah etmiştir: O, "resmi doğru diye nitelendirilebilecek bir yola soktu." (Stokstad, *Art History*, s. 608.) Vasari sözlerine devam edip Giotto'nun resimlerinde üç boyutlu mekânı gerçekçi bir şekilde resmederek en büyük görsel yenilikleri yaptığını vurgulamıştır.

Giotto'nun başyapıtı, İtalya'nın Padua şehrinde bulunan Arena Şapelinin içine resmettiği fresk serisidir. Scrovengi ailesi için yaptığı ve 1305 dolaylarında bitirdiği bu freskler, beşik tonozlu duvarları derin lacivert taşı mavisiyle kaplamıştır ve azizlerin portrelerinin yer aldığı diskler ve yıldızlarla bezelidir. Giotto bir duvarı, her birinin İsa ve Meryem'in hayat hikâyesinin farklı bir bölümünü anlattığı dört parçaya bölerek anlatısını resmetmiştir. Her sahne derinlik duygusuna sahiptir ve gölge için koyu tonlar ve ışık için açık tonlar kullanılarak figürler gerçeğe uygun modellendirilmiştir. Serideki en büyük fresk, şapelin batı duvarındaki *Kıyamet Günü* freskidir. Bu resimde İsa elini kaldırıp şefaatte bulunur: Kurtulanlar İsa'nın sağ tarafında toplanır

İtalya'nın Padua kentindeki Arena Şapelinde bulunan fresk serisinden olan Mısır'a Yolculuk *sahnesi, görsel derinlik ve natüralizmin şaheseridir. Giotto erken Rönesans döneminin en önemli ressamlarından biri olarak görülmektedir.*

ve lanetlenenler sol tarafta cehennemi boylar. Eseri sipariş eden Enrico Scrovengi, günahlarından arınma çabası içinde ailesinin şapelini İsa'ya sunarken gösterilir. Rönesans ressamı Lorenzo Ghiberti, Arena Şapeli'nin "dünya harikalarından biri" olduğunu söylemiştir. (*Art Past Art Present*, s. 241.)

İTALYA'DA ERKEN RÖNESANS

Neden Floransa önemli bir Rönesans şehridir?

Rönesans'ın *Quattrocentro* denilen 15. yüzyılda Floransa'da başladığı söylenir. Bu dönemde Floransa sadece bir şehir değil aynı zamanda tıpkı Antik Yunan'daki şehir devletleri gibi bir şehir devletiydi. 15. yüzyıl Floransa'sı ayrıca (demokrasiden çok uzak olsa da) anayasası olan bir cumhuriyetti. Bir ekonomik güç merkeziydi. Bu şehre ait olmak insanlara gurur veriyordu. Kenti güzelleştirme ve nimetlerinden yararlanma çabasıyla katedral inşası,

İtalya'nın Floransa şehri Donatello, Fra Angelico ve Botticelli gibi sanatçıları bağrından çıkarmış, İtalyan Rönesans'ının merkez üssüdür. Mimar Filippo Brunelleschi Floransa Katedrali'nin ikonik kubbesini inşa etmiştir.

Vaftizhane kapıları yarışmasını kim kazandı?

1401'de Floransa'nın şehir yönetimi, şehirdeki en önemli dini binalardan biri olan Aziz Giovanni Vaftizhanesi'nin yeni bronz kapıları için bir tasarım yarışması başlattı. Yarışmanın jürisi zengin ve nüfuzlu Yün Tüccarları Loncası idi. Yarışmacılar Eski Ahit'te geçen İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban etme sahnesini gösteren birer örnek bronz pano teslim ettiler. Yedi yarışmacının eserlerinden sadece ikisi günümüze ulaşmıştır: Biri ünlü Rönesans mimari Filippo Brunelleschi'ye, diğeri de heykeltıraş ve ressam Lorenzo Ghiberti'ye aittir.

Panosu yarışmayı kazanınca Ghiberti, sonraki yirmi beş yılını etkileyici kapılar üzerinde çalışmaya adadı. 1425'te tam yirmi sekiz bronz panel yaptı. Kapılarını öylece ustaca yapmıştı ki ikinci bir kapı takımı işini aldı. *Cennetin Kapıları* olarak bilinen bu kapılar 1452'de vaftizhanenin doğu tarafına inşa edildi.

mimari dekorasyon ve sanat yarışmaları gibi kentsel projelere para akıtılıyordu. Floransa'nın sanat hamileri, yaratıcı eserleriyle Rönesans'ı başlatmış Masaccio, Donatello ve Ghiberti gibi önemli sanatçıların çalışmalarını destekliyordu.

Hümanizm nedir?

Hümanizm terimi 19. yüzyıla kadar icat edilmemiş olsa da, ortaçağ skolastik değerlerinin reddi ve Rönesans döneminin klasik düşüncesinin kabulü anlamına gelmektedir. Hümanizm aynı zamanda bir düşünce biçimidir; hümanist felsefenin önemli bir bölümü, tarih araştırmasına odaklanan ve kişisel etiği ve medeni değerleri vurgulayan bir eğitimdir. Rönesans hümanizmi bireyselliğe yeni bir vurguya yol açmıştır. Ortaçağ döneminde sanat ve edebiyat ilahi bir bakış açısından, Tanrı'nın gözünden görülmüştür. Buna karşın Rönesans döneminde sanatçılar daha insan merkezli bir dünya görüşünü benimsemişlerdir.

Tek kaçışlı perspektif nasıl bulundu?

Tam anlamıyla bir "Rönesans insanı" olan Filippo Brunelleschi kuyumcu, saatçi, matematikçi, Latince hocası ve mimardır. Tesadüfe bakın ki Rönesans'ın en önemli teknik yeniliklerinden biri olan tek kaçışlı perspektifi de o bulmuştur. "Doğrusal perspektif" olarak da bilinen bu perspektif, doğal gözleme dayanan bir matematik sistemidir. Bu perspektifin kuralları gereği, gözlemciye uzak nesneler yakındakilerden daha küçük çizilir ve nesnelerin uzak kenarları daha kısa görünür (bu, biçimsel bozulma, kısalma olarak bilinir).

Resim düzlemi fikrini Brunelleschi geliştirmiştir. Buna göre Brunelleschi, resim düzlemini zihninde bir pencere olarak canlandırmış ve bu pencereden bakan gözlemcinin üç boyutlu bir uzam yanılsaması göreceğini hayal etmiştir. Resimdeki her cisim, örneğin çatı ve duvar gibi mimari elemanlar, kaçış noktası diye bilinen ve genellikle gözlemcinin göz hizasında bulunan tek bir noktada buluşan görünmez çizgilere uygun yön ve uzunluklar alacaktır. Tuhaf olan şudur ki, Brunelleschi esasen perspektifle ressam olarak değil, mimar olarak ilgilenmiştir. Amacı gözlemcinin dikkatini uzam aracılığıyla kendine çekecek bir iç mekân tasarlamaktır. Nitekim bunu, 1434'te Floransa'da Santo Spirito Kilisesi için yaptığı tasarımda mihraba doğru bir nef çizerek başarmıştır.

Brunelleschi, Floransa Katedrali'nin kubbesini nasıl inşa etti?

Zengin Floransa şehrinde, kamu yapıları inşa etmek üzere hazırlanan projelerin sayısı hızla artarken mimarlar şehre görkem katmak için Floransa

Katedrali'nin tepesine kocaman bir kubbe inşa etmeyi hayal ettiler. Filippo Brunelleschi daha önce vaftizhane kapılarıyla ilgili tasarım yarışmasını kaybetmiş olsa da bu kubbenin tasarım ve inşaat işini almayı başardı. 42 metre genişliğindeki bu kubbe Roma'daki Panteon Tapınağı'ndan daha büyük olacaktı. Bu kolay bir iş değildi ve Brunelleschi o zamanlar henüz yirmi dört yaşındaydı. Panteon da dahil olmak üzere Roma harabelerini inceledikten sonra iki kaplaması olan sekiz kenarlı bir kubbe yaptı. Tuğlalardan oluşan iç kaplama, her tuğla sırası bir sonrakini destekleyecek şekilde giderek inceleşen dairesel sıralar halinde tasarlanmıştı. Tuğlaların dış kaplaması ise sağlam bir balıksırtı modeline göre düzenlenmişti. Kubbenin sekiz kenarı, kirişler ve metal şeritlerle desteklenmişti.

Ancak Brunelleschi çetin bir sorunla karşı kaşıyaydı: Bu kubbeyi işçiler nasıl inşa edeceklerdi? Genellikle kubbeler, yapı iskelesinin yardımıyla inşa edilirdi ama kaplanan alan o kadar büyüktü ki ona uygun uzunlukta ağaç bulmanın olanağı yoktu. Bunun yerine Brunelleschi işçiler için yapılmış küçük iskeleler ve platformlardan oluşan bir sistemle beraber indirip kaldırma düzenekleri kullandı. Hatta işçilerin yemek molasında aşağıya inmesine gerek kalmasın diye indirilip kaldırılabilir büfeler yaptırdı. Şu halde Brunelleschi'nin Rönesans mimarisinin babası sayılmasına şaşmamak gerekir.

Masaccio'nun *Trinità*'sı nedir?

Tam adı Tommaso di Ser Giovanni di Mone Cassai olan ressam, Masaccio lakabı ile tanınmıştır. Erken Rönesans dönemi ressamlarından olan Masaccio, eserlerinde Giotto'nun gerçekçiliğiyle Brunelleschi'nin geliştirdiği perspektif kavramlarını harmanlamıştır. *Kutsal Üçleme ile Bakire Meryem, Aziz Yuhanna ve Bağışçılar* adlı anıtsal freski, 1426 dolaylarında Santa Maria Novella Kilisesi için yapılmıştır. Bu göz yanıltıcı fresk çarmıha gerilmiş İsa'nın bir mihraptan aşağı salındığı üç boyutlu bir oyuk gibi görünmektedir. Klasik düzende boyalı gömme ayaklar ve kemerli bir tavanla çevrili olan İsa soluk benizli, sıska ve çelimsiz görünse de güçlüdür. Onun tepesinde duran Tanrı Baba bir adam suretinde resmedilmiştir ve Kutsal Ruh'u temsil eden arkadaki beyaz güvercin İsa'nın halesinin tam üstünde uçmaktadır. Bakire Meryem'in mavi, Aziz Yuhanna'nın ise kırmızı renkteki ağırbaşlı temsilleri, resme bakanın dikkatini İsa'nın içinde bulunduğu kötü duruma çekerken kemerli kutsal mekânın dışında azizler ve dua etmek için diz çökmüş hamiler durmaktadır. Bu sahnenin tam altında uzanan, içinde bir iskeletin bulunduğu mezarın kitabesinde şu sözler yazılıdır: "Ben de eskiden senin gibiydim. Sen de ileride benim gibi olacaksın." Figürlerin gerçeğe uygunluğu ve tek kaçışlı perspekti-

fin kullanılması resme bakan göze oyun oynayarak bu figürlerin Santa Maria Novella sınırları içinde bulunduğunu hayal ettirir, böylece kurtuluşun önemine dair tesirli bir mesaj verir.

Fra Angelico kimdir?

Masaccio gibi İtalyan olan (lakabı "melek gibi arkadaş" anlamına gelen) Fra Angelico freskleriyle tanınmıştır. Gerçek adıyla Guido di Pietro sadece sanatıyla değil, tevazusu ve Hıristiyanlığa bağlılığıyla da ün yapmıştır. 1435'ten itibaren Floransa'daki San Marco Dominiken Manastırı'nın iç mekânına resim yapmak üzere tutulmuştur. Yaklaşık on yıl boyunca her bir rahibin hücre duvarlarının yanı sıra manastır içindeki diğer duvarlara da resim yapmıştır. "Üç Numaralı Hücre"nin içindeki resim, melek Cebrail'in Meryem'e İsa'nın annesi olacağını haber verdiği "Müjde" sahnesini işler. Fra Angelico'nun figürleri incelikli ve zariftir. Cebrail başıyla nazikçe selam verir; kollarını göğsünün üzerinde çaprazlama tutmaktadır ve kanatları parlak renklerle boyanmıştır. Sağ tarafta oturan Meryem'in çevresini odanın mimari formları sarar. Meryem de ellerini göğsünün üstüne çaprazlama koymuştur; bu hareket hem tevazuyu işaret eder hem de Kutsal Ruh'un güvercine benzeyen sembolünü oluşturur. Sade ve dindarca olan bu sahne ilahi ışıkla parlıyor gibi görünmektedir.

Donatello'nun *Davud* heykelinin önemi nedir?

Donatello (Donato di Niccolò de Betto di Bardi, 1386-1466) erken Rönesans döneminin bir dehası olarak görülmektedir. Heykeltıraş olarak uzun bir sanat hayatına imza atmıştır ve antik dönemden beri gerçeğe uygun boyutta yapılmış ilk çıplak erkek heykeli olan ünlü bronz *Davut* heykelinin yaratıcısıdır. Dona-

Rönesans sanatçısı Donatello 15. yüzyılın ortasına ait olan bu figüratif bronz heykelde Eski Ahit kahramanı Davut'*u betimlemektedir. Donatello'nun genç Davut'u antikçağdan beri bronzdan yapılmış ilk gerçek boyutlu çıplak erkek heykeli olma özelliğini taşımaktadır.*

tello'nun *Davut*'u gizemlerle doludur. Sözgelimi, her ne kadar heykel yapıldığı zamanda Floransa'da hüküm süren ailenin evi olan Medici sarayının bahçesine konulmuş olsa da sanat tarihçileri eseri kimin sipariş ettiğini bilmemektedir. Asil *Davut* heykelinin, Floransa'nın 1428'de komşu şehir devleti Milano'ya karşı kazandığı askeri zaferi sembolize ettiği düşünülmektedir. Donatello söz konusu eserinde, bu Eski Ahit kahramanını ergenliğinin başlarındaki çıplak bir genç adam olarak yansıtmıştır. Kalçaları kendinden emin bir kontrapost (karşıt) pozisyonunda, dizden hafif yana kırılmıştır ve düşmanı Golyat'ın kesik başı üzerinde dikilmektedir. Golyat'ın miğferinden çıkan büyük bir tüyün Davud'un bacak arasına uzandığı görülebilmektedir. Donatello'nun *Davut* heykeli hem klasik heykeltıraşlığın bir yansıması hem de gençliğe özgü kahramanlığın erotik bir tasviridir. Ve Michelangelo'nun yaptığı ünlü *Davut* heykelinden de oldukça farklıdır.

Botticelli'nin resimleri neden yandı?

Sandro Botticelli (1445-1510) nüfuzlu Medici ailesi tarafından kendisine sık sık resim siparişi verilen Floransalı bir ressamdır. Genellikle *Venüs'ün Doğuşu* (1484-86) ve *İlkbahar* (1482) gibi dünyevi mitolojik resimler yapmıştır. En ünlü yapıtlarından biri olan *Venüs'ün Doğuşu* klasik aşk ve güzellik tanrıçası-

Sandro Botticelli'nin Venüs'ün Doğuşu *(1484-1486) adlı tablosu gibi klasik mitolojiden alınan sahneler İtalyan Rönesans'ı döneminde revaçtaydı.*

nın deniz köpüğünden doğuşunu betimlemektedir. Venüs, büyük bir deniz kabuğunun üstünde süzülerek karaya çıkarken, çıplak bedeninin çevresinde hafifçe salınan saçlarının da yardımıyla mahrem yerlerini utangaçça örter. Kollarında sevgilisi Cloris'i tutan rüzgâr tanrısı Zefir'in nefesiyle ileriye doğru itilmiştir. Küçük pembe çiçekler havada uçuşur. Venüs çiçek desenli bir elbiseyle onu örtmek için elini öne uzatan bir kadın tarafından karşılanır. Bu resim, Botticelli'nin diğer resimleri gibi sanatçının üç boyutlu figürlere etkileyici şekilde biçim verirken ışığı ve tek kaçışlı perspektifi kullanışındaki ustalığını gözler önüne serer. Resim hem erotik hem de dünyevidir.

Dominiken Papaz Fra Girolamo Savonarola 1494'te Floransa'da iktidarı ele geçirince Botticelli için işler değişmiştir. 1498'e kadar iktidarda kalan Savonarola verdiği etkileyici vaazlarda Floransa şehrini ahlaken yozluk ve maddiyatçılıkla suçlamıştır. Onun bu tutucu dini mesajlarından sarsılan Botticelli resimlerinin birçoğunu, özellikle daha dünyevi olan eski resimlerini yakmıştır. Botticelli'nin sonraki eserleri ise kesinlikle daha dini bir ton taşımaktadır.

Altar panosu nedir?

Altar panosu bir kilisede mihraba konulan resimli ahşap panodur ve çeşitli formlara sahip olabilir. Triptik adı verilen en yaygın türlerinden biri, birbiriyle bağlantılı üç parçadan oluşan bir panodur. Genellikle bu tür panolar menteşelidir ve dış bölümler kapı gibi kapanarak, panoların arkasındaki ek resimleri ortaya çıkarır. Altar panolarının sadece iki bölümden oluşanlarına diptik adı verilirken, (ileriki sayfalarda ele alınacak) *Ghent Altar Panosu* gibi çok bölümlü olan panolar poliptik diye bilinir.

KUZEY AVRUPA RÖNESANS'I

İtalyan Rönesans'ı, Kuzey Avrupa Rönesans'ından hangi bakımdan farklıdır?

Rönesans'ın İtalya'da başladığı ve yavaş yavaş kuzeye geçip Avrupa'nın geri kalan yerlerine yayıldığı söylenir. Ne var ki bu tamamen doğru değildir. İtalyanlar klasik sanatla özellikle ilgilenirken (ne de olsa Roma harabeleri arasında yaşıyorlardı), Fransa, Almanya ve Hollanda gibi Kuzey Avrupa ülkelerindeki sanatçıların farklı ilgi alanları vardı.

İtalyan Rönesans'ının sanatçıları idealize edilmiş çıplak resimler, klasik mimari ve tek kaçışlı perspektifle ilgilenirken zamanın Kuzey Avrupa res-

mi, yoğun gerçekçilik ve ayrıntılara dikkatle nitelendirilir. Kuzeyli sanatçılar görünür dünyanın nesnelerinin maddi özelliğine önem vermişlerdir. Kuzey Rönesans'ının öne çıkan sanatçıları arasında Jan van Eyck, Roger van der Weyden ve Claus Sluter bulunur.

Uluslararası Gotik resim üslubu nedir?

Uluslararası Gotik, geç 14. yüzyıl ile erken 15. yüzyıl arasında Avrupa'da popüler olmuş, oldukça stilize bir resim tarzını ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Kuzey Rönesans sanatını büyük ölçüde etkilemiş olan bu üslup en çok Bohemya, Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğunun sanatıyla ilişkilidir. Uluslararası Gotik üsluplar İtalya'da, özellikle Güney İtalya'da o kadar revaçta değildir. Bu üslupla yapılan resimlerde zarif ve uzun figürler ve bolca çizgi bulunmaktadır. İtalyan Rönesans resmiyle kıyaslandığında yüzeysel olan Uluslararası Gotik resimler daha gerçekçi ayrıntılar, bir tür perspektif ve ortama ve manzaraya vurguyu içerir.

Limbourg Kardeşler kimdir?

Üç Limbourg kardeş, Flandra'daki en ünlü elyazması tezhipçileridir ve 15. yüzyılın başına kadar bu tezhip sanatını icra etmişlerdir. Paul, Herman ve Jean, esasında Paris'te kuyumcu olarak yetişmişler ve 1404 dolaylarında Berry Dükalığına resmi saray ressamları olarak atanmışlardır. Muhtemelen en önemli eserleri, özellikle dük için yaptıkları *Très Riches Heures* adında takvim niteliğindeki bir kitaptır. Bu kitap azizlerin bayram günlerini, burç işaretlerini ve astrolojik bilgileri içeren takvim sayfalarından oluşmaktadır. Limbourg Kardeşler yılın her ayı için olağanüstü gerçekçi tam sayfa resimler yapmışlardır. Bu resimler hayat ve canlılıkla doludur. Sözgelimi şubat sayfasının koyu mavi ve pudra beyazı renkleri kışın soğuğunu duyumsatır. Kardeşler, ince ayrıntıları işlemek için çok ince fırçalar ve büyük ihtimalle büyüteçler kullanmışlardır. Limbourg Kardeşlerin eserleri Uluslararası Gotik üslubun güzel bir örneğidir.

Mérode Altar Panosu nedir?

Mérode Altar Panosu, Flémalle'li Usta olarak da tanınan Flaman ressam Robert Campin'in yaptığı üç parçalı bir tablodur. Yağlıboyayla yapılmış ortadaki büyük resim, Melek Cebrail'in Bakire Meryem'e İsa'nın annesi olacağını haber verdiği "Müjde" sahnesini tasvir eder. Cebrail'in kanatları parlak renklere, Meryem'in elbisesi ise ateş kırmızısına boyanmıştır. Elindeki İncil'i, meleğin gelişiyle okuması kesintiye uğramış gibi tutmaktadır. Kuzey resminde yaygın olarak görüldüğü üzere, Meryem kentsoylu bir ortamda göste-

rilmiştir; 15. yüzyılın üst-orta sınıfına ait gibi görünen oda gündelik eşyalarla doludur. Soldaki küçük resimde eseri sipariş eden adam diz çökmüş halde kapıdan müjdeli haberin verilişini izlerken görülmektedir. Sağdaki panoda Aziz Joseph bir atölyede fare kapanı yaparken görülmektedir. *Mérode Altar Panosu* Uluslararası Gotik üslubun ayrıntılara gösterdiği dikkati, üç boyutlu bir mekân duygusuyla harmanlamıştır; üç panonun her biri kendi tek kaçışlı perspektifine sahiptir. Bu eser Hollanda'dan çıkmış en ünlü Rönesans eserlerinden biridir.

Mérode Altar Panosu'ndaki birçok nesnenin sembolik anlamları nelerdir?

Bu pano "Müjde" sahnesiyle ilintili dinsel sembolizmle doludur. Meryem'in yanında duran masada bir vazoda zambaklar vardır. Bu zambaklar Meryem'in saflığını temsil eder ve üç tane zambak olması Kutsal Teslis'i hatırlatır. Zambakların yanında bir mum vardır, mumun alevi daha yeni sönmüştür ve fitil hafifçe tütmektedir; İsa'nın vücut bulmasının bir sembolüdür bu. Elinde tahta bir haç tutan ufak bir Bebek İsa resmi sol üst köşede görülebilir. Bir ışın demeti üzerinde uçar ve kapalı ama kırılmamış bir pencereden odaya yeni girer görünür ki bu da Meryem'in bekâretine bir atıftır. Odanın arka tarafında bulunan küçük pirinç leğen ve el bezi dünyanın günahlarını temizleyen İsa'yı simgeler. Sağ panoda Meryem'in kocası Yusuf fare kapanı yapmaktadır. Garip gelebilir ama bu yaptığı iş, Meryem ve İsa'nın koruyucusu olarak Yusuf'un rolünü simgelemekte ve onu bir aile adamı olarak göstermektedir.

Jan van Eyck kimdi?

Jan van Eyck (ö. 1441) 15. yüzyılın en önemli ressamlarından biridir. Eserlerini Burgonya'da veren sanatçı, bir gerçekçilik ve ayrıntı abidesi olan *Ghent Altar Panosu* ile ün kazanmıştır. Jan van Eyck sanatçı bir aileden gelmektedir ve erkek kardeşi Hubert'le beraber çalışmıştır. *Ghent Altar Panosu* muhtemelen van Eyck kardeşlerin ortak çalışmasıdır. Burgonya Dükü "İyi Kalpli" Philip kardeşlerin en önemli sanat hamilerinden biridir. Van Eyck'in en önemli resimlerinin arasında otoportresi olma ihtimali bulunan *Türbanlı Adam* (1433) ve *Arnolfini'nin Evlenmesi* (1434) yer almaktadır.

Jan van Eyck yapıtlarını inanılmaz ayrıntılarla zenginleştirmeyi nasıl başardı?

Van Eyck'in resimleri muazzam ayrıntıları ve gerçekçilikleriyle tanınmıştır. Kuzey Avrupa'nın diğer ressamları gibi Jan van Eyck de yağlıboya resimler

Esrarengiz tablo Arnolfini'nin Evlenmesi *(1434) Kuzey Rönesans'ının ustalarından Jan van Eyck tarafından yapılmıştır. Bu evlilik portresi sembolik imgelerle doludur ve sahnedeki nesnelerin maddi niteliğini vurgulamaktadır*

yapmıştır. Yağlıboyanın kurumasının uzun zaman alması ressama yapıtı üzerinde acele etmeden çalışması ve renkleri birbirine karıştırıp yeni tonlar elde etmesi için olanak tanır. Kuzey ressamları gibi van Eyck de ince vernikleri resme yedirerek çok katlı yağlıboya tablolar yapmıştır. İtalya'da kullanılan yumurta bazlı tempera boyalarla kıyaslandığında, yağlıboyalar çok daha zengin tonlar katmaktadır. Ayrıntıları resmetmek için kullanılan boya fırçaları önemlidir; bazı fırçalar tek bir kıldan oluştuğundan fevkalade incedir. Jan van Eyck, resimlerini ayrıntılarla zenginleştirmek için dışbükey aynalar ve mercekler gibi optik teknolojiyi geniş ölçüde kullanan ilk Rönesans sanatçılarından biridir.

Sanat tarihçileri *Arnolfini'nin Evlenmesi* adlı tablo hakkında neden kafa karışıklığı içindedir?

Jan van Eyck tarafından 1434'te tamamlanan bu tablo hem büyüleyici hem de gizemlidir. Ortada tablo hakkında birçok soru dönmektedir. Tabloda gayet şık bir çift, muhtemelen Giovanni Arnolfini adında bir tüccar ve Giovanna Cenami adındaki karısı zenginlik göstergesi eşyalarla kuşatılmış halde gösterilmektedir; fakat yeni yapılan araştırmaların, bu ikilinin aslında resim yapıldıktan on yılı aşkın bir süre sonrasına kadar evli olmadıklarını ortaya koyması tablonun gizemine gizem katmaktadır. Belki de çift sanılandan farklı olarak başka bir geniş Arnolfini ailesinin fertleridir. *Mérode Altar Panosu* gibi bu resim de bazıları dini, bazıları dünyevi olan birçok sembolik nesne içermektedir. Sözgelimi ön plandaki köpek sevgi ve bağlığın bir sembolüyken, odanın arkasındaki kristal tespih boncukları çiftin dindarlığını simgeler. Resimdeki kadının eli karnının üzerinde olduğu için hamile olup olmadığına dair tartışmalar çıkmıştır. Yoksa belki de çift sadece bir bebek mi istemektedir? Resmin en çok merak uyandıran öğelerinden biri arka duvardaki ayna-

dır. Bu aynanın hemen yukarısında "Jan van Eyck buradaydı" yazısı okunmaktadır. Aynanın içinde çiftin sırtlarının yanı sıra ilave bir figürün daha yüzü gözükmektedir. Jan van Eyck midir bu? Sanat tarihçileri bu konuda kesin bir şey söyleyememektedir. Resmi çevreleyen gizemler ne olursa olsun, ustaca ayrıntılarla bezenmiş, başka bir dünyaya açılan pencere işlevi gören bir resim olduğuna şüphe yoktur.

İTALYA'DA YÜKSEK RÖNESANS

Yüksek Rönesans nedir?

Yüksek Rönesans, geç 15. yüzyıl ve erken 16. yüzyıl arasındaki döneme verilen addır. Bu dönemde Leonardo da Vinci, Michelangelo ve Raphael gibi üretken "Büyük Ustaların" yanı sıra onlardan biraz daha sonra Tiziano, Correggio ve Giorgione gibi Kuzey İtalyalı sanatçılar ortaya çıkmıştır. Yüksek Rönesans'ın sanat tarihinin en büyük dönemlerinden biri ve hiç kuşkusuz İtalya sanatının en ünlü dönemi olduğu yaygın şekilde kabul edilmektedir. Öte yandan Yüksek Rönesans sadece İtalya'ya özgü bir olgu değildir. Nitekim başka isimlerin yanı sıra Albrecht Dürer ve Hans Holbein gibi Kuzey Avrupalı "Büyük Ustalar" da bu dönemin sanatçılarıdır. Yüksek Rönesans döneminde sanatın yanı sıra, Galileo ve Johannes Kepler'in çığır açıcı çalışmaları gibi büyük bilimsel keşifler de yapılmıştır. Yüksek Rönesans, Avrupa tarihinde düşünsel, teknolojik ve sanatsal atılımın eşi benzeri olmayan önemli bir dönemidir.

"Büyük Ustalar" kimlerdir?

"Büyük Usta" terimi son derece saygın bir sanatçıyı ifade etmek için, biraz gevşek bir kullanımla ortaya atılmaktadır ama daha ziyade Rönesans döneminde ve 16. yüzyılda yaşamış belli sanatçıları nitelendirmek için kullanılır. Başka isimlerin yanı sıra Leonardo da Vinci, Michelangelo ve Tiziano gibi sanatçılara bazen "Büyük Ustalar", bazen de daha yakın dönemin ileri gelen sanatçılarından ayırt etmek için "Eski Ustalar" denilmektedir. Rönesans'ın sonuna doğru ustalara salt el işçileri olarak değil, gittikçe "ünlü" kimse gözüyle bakılmıştır.

Söz konusu terim, Rönesans döneminde sanatçıları eğitmek için başvurulan usta-çırak sisteminden gelmektedir. Bu sistemde henüz beş yaşında olan öğrenciler, sanat okuluna gönderilmeyip (çünkü o zamanlar sanat okulu diye bir şey yoktu) usta bir sanatçının kılavuzluğunda çırak olarak çalışsın diye

bir atölyeye gönderilir ve eğitilirdi. Usta genellikle, malzemeleri hazırlaması, temizliğe yardım etmesi ve zamanı geldiğinde sanatsal siparişleri üzerinde çalışması karşılığında çırağına ev ve yemek temin ederdi. Ünlü sanatçıların pek çok eseri genç çıraklar da dahil birçok sanatçının çalıştığı bir atölyenin ürünüydü.

Leonardo da Vinci kimdir?

Leonardo da Vinci tüm zamanların en ünlü sanatçılarından biridir. Toskanalı bir noterin gayrimeşru oğluydu ve Floransa'daki usta sanatçı Andrea del Verocchio'nun atölyesinde eğitim görmeye gönderilmişti. Dahi olan Leonardo da Vinci yaşadığı zamanda zekâsı ve nevi şahsına münhasırlığıyla tanınıyordu. Gördüğü dünya onu büyülüyor ve gözüne çarpan şeyleri saatlerce resmediyordu. Da Vinci için resim sanki bir anlama yöntemiydi. Binlerce eskizi günümüze kadar gelmiştir: İnsan yüzleri, girdaplı sular, uçan kuşlar, kesilmiş cesetler, insan iskeleti, doğa manzaraları, oyuncak tasarımları ve daha neler neler...

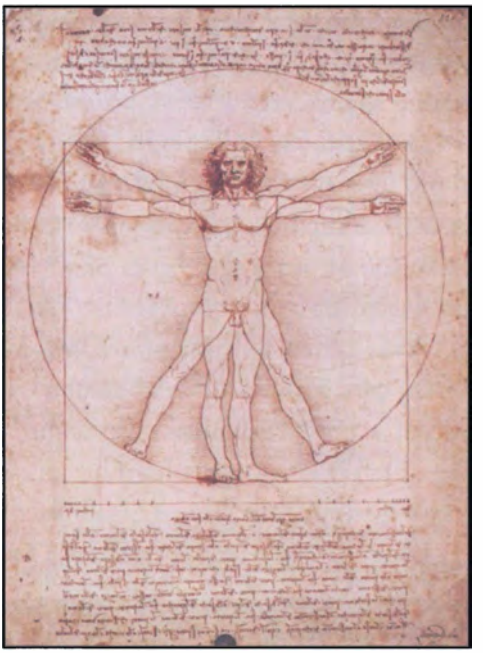

Leonardo da Vinci çevresindeki dünyayı anlamanın bir yolu olarak resmi kullanmıştır. Sanatçının özel eskiz defterleri, rahim vb. organların anatomik çizimleri ve ayın ışıması gibi doğal dünyanın ve bilimsel olguların çizimleriyle doludur.

Sanat ve bilim teorileri üzerine kapsamlı yazılar yazmış, yüz tiplerini sınıflandırmış, atmosfer perspektifinin tekniklerini açıklamış ve güneşin hareketlerini analiz etmiştir. Da Vinci İtalyan hükümetleri tarafından "kuşatma makinesi" denilen makine de dahil olmak üzere savaş makineleri ve silahlar tasarlaması için tutulmuştur. Bu silahların tasarımları defterlerinde çizim formunda durmaktadır. Üretken yazarlığına ve ressamlığına rağmen da Vinci bu eserlerin hiçbirini yayınlamamış ve yazılarının hepsini ancak aynaya tutulduğunda okunabilecek şekilde tersten yazmıştır. Kilise tarafından "dinsiz" ilan edilmekten korkuyor olabilirdi veya belki sadece kendi kabuğuna çekilmiş biriydi.

Leonardo da Vinci'nin sadece bir ressam olmakla kalmayıp tam

bir "Rönesans insanı" olduğu açıktır. Milano'daki *Son Akşam Yemeği* adlı freski ve *Mona Lisa* adlı tablosu gibi eserleri dünya sanatının en ünlü eserleri arasında yer alır. Da Vinci'nin birçok yapıtı zamanla büyük ölçüde yıpranmıştır.

Leonardo da Vinci'nin klasik Vitruvius Adam'ı, Rönesans sanatçıları için önemli olan denge ve simetriyi vurgular.

Vitruvius Adamı nedir?

Vitruvius Adamı, Romalı mimar Vitruvius'un MÖ 1. yüzyılda yazdığı *Mimariye Dair* adlı kitabında tarif ettiği görsel kavramı işleyen Leonardo da Vinci çizimidir. Mimar olarak Vitruvius ahenk, simetri ve dengeyle ilgilenmiştir; bütün bu nitelikler Rönesans döneminin Leonardo da Vinci gibi klasik zihniyetteki ressamlarının ve mimarlarının gözünde büyük öneme sahiptir. Vitruvius üstün güzelliğe ve bütünlüğe sahip bir mimarinin, insan bedeninin oranları örnek alınarak yaratılabileceğini açıklamıştır.

Vitruvius'un kendisi bu kavramı işleyen herhangi bir çizim yapmamış olsa da çoğu sanatçı söz konusu kavramı görsel olarak tasvir etmeye çalışmıştır. Da Vinci'nin çizimi de herhalde bunlar arasında en ünlü olandır. Bu çizimde idealize edilmiş bir erkek, bir daire ve karenin içinde dik bir şekilde durmaktadır. Figürün açılmış kolları ikişer kez çizilmiştir; bir çift kol dairenin kareyle kesiştiği noktaya uzanırken diğer çift, yatay eksende karenin dikey kenarlarına uzanmaktadır. Figürün aynı zamanda iki çift ayağı vardır; bir çifti düz dururken diğeri açılarak kolların pozisyonunu yansıtmaktadır. Söz konusu çizim Leonardo da Vinci'nin matematiksel yaratıcılığını gözler önüne sermekte ve Rönesans'ın geometrik dengeye verdiği önemi vurgulamaktadır.

Mona Lisa'yı böylesine büyük bir sanat eseri yapan şey nedir?

Yüzü, sırt çantasından buzdolabı mıknatıslarına varıncaya kadar her yerde; bazen bir bıyık ve gözlük takılıyor, hatta bazen kafası Bart Simpson'ın kafasıyla değiştiriliyor! Şüphesiz her yıl binlerce insan Paris'in Louvre Müzesi'n-

de sergilenen tabloyu görmeye gidiyor. Peki, neyin nesidir bu? *Mona Lisa*'yı dünyanın her yerinden milyonlarca insanın tanıdığı bu denli kalıcı bir imge yapan şey nedir?

Leonardo da Vinci bu tabloyu 1503 ile 1507 yılları arasında yapmıştır. Pano üzerine yağlıboyayla yapılan resim oldukça küçüktür: 77x53 cm. Müzeden çalınıp iade edilmiş ve bir kısmı kesilip çıkarılmış gibi görünmektedir. Resimde esrarengiz bir arka planın önünde Floransalı soylu bir kadın görülmektedir. Bu, muhtemelen Lisa Gherardini adındaki Floransalı bir kadındır.

Biraz zaman ayırıp resme baktığınızda, kollarını zarifçe bağlamış Lisa'nın resim çerçevesinin dışına bakan soğuk yüz ifadesini görürsünüz. Ne düşünüyor acaba? Halinden hoşnut mu? Kendinin farkında mı? Utanıyor mu? Ağzının bir kıvrımında hafif bir tebessüm belirmiş ve gözleri ışığa doğru kayıyor görünmekte. Yoksa Lisa bilip de bilmezlikten mi geliyor?

Leonardo da Vinci, İtalyancada "dumanlı" anlamına gelen *sfumato* adında bir tekniği kullanmıştır. Bu tekniği Mona Lisa'nın gözlerinin ve ağzının çevresine uygulayarak kişiliğin o ünlü belirsizliğini yaratmıştır. Bundan dolayı Lisa'nın ruh hali her bakışta değişiyormuş gibi görünmekte ve bazen işin sırrını biliyormuş hissi uyandırmaktadır.

Mona Lisa ne düşünüyor? Leonardo da Vinci'nin dumanlı sfumato *tekniğini kullanması,* Mona Lisa *adlı tabloya, insanların onu yüzlerce yıldır ilginç bulmaya devam etmesini sağlayan bir gizem katmıştır.*

Mona Lisa'ya baktığımızda Leonardo da Vinci'nin dehasına olabildiğince yaklaşırız. O, tarihin bir noktasında bu kadınla bir odada yan yana oturmuş ve onu gerçek hayattan alıp resmetmiştir. Bu resim bir ustalık eseridir ve da Vinci'nin müthiş yeteneğinin bir örneği olarak kalacak bir başyapıttır.

Son Akşam Yemeği'nin devrimci yanı nedir?

Milano'da bulunan Santa Maria delle Grazie Kilisesi'nin yemekhanesinde 1495-1498 yılları arasında tamamlanmış olan *Son Akşam Yeme-*

ği, bazılarınca Leonardo da Vinci'nin en büyük eseri olarak görülmektedir (üzgünüm *Mona Lisa*). Bu, bir fresktir; yani yeni sıvanmış bir duvara resmedilmiştir ve İsa'nın ölümünden önceki akşam havarileriyle ekmeğini bölüştüğü, İncil'den bir sahneyi gösterir. Natüralizmi de dahil olmak üzere çeşitli nedenler dolayı devrimci bir yapıt olarak değerlendirilmektedir. Da Vinci, İsa'nın havarilerinden birinin kendisine ihanet edeceğini bildirdiği anı resmetmeyi seçmiştir. İsa'yla birlikte masanın çevresinde toplanmış havariler hayretler içindedir. Aziz Yuhanna bu haberi duyunca dayanamayıp bayılır. Aziz Petrus öfkeye kapılarak bıçağını çekmiştir (İncil'deki hikâyenin sonraki bölümünde İsa, Yahuda'nın ihanetine uğradığında Aziz Petrus'un silahını kullanacağını önceden ima eder). Sanat tarihinde ilk kez Yahuda masada İsa'yla aynı tarafta görünür, gerçi, geri çekilerek, resme bakana ihanetini belli etmektedir.

Rönesans sanatının diğer eserlerinde olduğu gibi hikâye görsel olarak apaçık ifade edilmiştir. Havariler üçer kişilik dört grup halinde kümelenmiştir ve hepsi de masanın bir tarafında dizilmiştir. Masanın arkasında üç pencere gözükmektedir ve her iki tarafta üç tane karanlık duvar hücresi vardır. "Üç" bilindiği gibi Kutsal Teslis'le ilişkilidir. Haberin uyandırdığı şoka rağmen resim sakin bir havaya sahiptir ve figürler düşünceli bir ruh hali içindedir. Da Vinci'nin *Son Akşam Yemeği* Tintoretto, Hans Holbein ve Rubens gibi aynı sahneyi resmetmiş başka ressamları üzerinde büyük bir etki bırakmıştır.

Michelangelo kimdir?

Ressamlığı, heykeltıraşlığı ve mimarlığıyla tanınan Michelangelo Buonarroti (1475-1564), Yüksek Rönesans'ın çok yönlü bir büyük ustasıdır. Yaklaşık yetmiş yılı bulan fevkalade uzun ve başarılı bir sanat hayatı olmuştur. Da Vinci'den yirmi yaş gençtir ve her ne kadar birlikte çalışılması zor, geçimsiz ve kaprisli biri olarak kötü nam salmışsa da yaşadığı süre içinde epey saygı görmüştür. Sanat tarihinde ün yapmış ilk sanatçılardan biridir; hakkında iki biyografi yazılmıştır ve Lorenzo de Medici ve papa gibi yüksek mevkiye sahip sanat hamilerince aranılan bir sanatçıdır. En meşhur eserleri arasında Sistine Şapeli'nin tavanına yaptığı resimler ve *Pietà* (yirmi dört yaşındayken yapmıştır) ve *Davut* gibi büyüleyici heykeller vardır. Her ne kadar inşası bitmeden ölmüş olsa da Roma'daki Aziz Petrus Bazilikası'nın kubbesini de o tasarlamıştır.

"Bir Michelangelo yapıtını" nasıl tanırsınız?

Hem resimde hem de heykelde Michelangelo'nun eserlerinin oldukça özgün bir üslubu vardır. Michelangelo'nun *Davut* adlı heykeli bu üslubun güzel

Michelangelo'nun ünlü Davut'u (1501-1504) Donatello'nun bronzdan yaptığı genç Davut*'tan oldukça farklıdır; gerçek boyutundan daha büyük olan bu mermer heykel, insan formunu idealize eder. Esnek kaslarıyla elinde silahını tutan* Davut *ayakta dikilerek düşmanını (dev Golyat'ı) vakur bir edayla beklemektedir.*

bir örneği olarak insan formunun, özellikle erkek formunun fiziksel idealizmini vurgular. 5,17 metre yüksekliğindeki *Davud* heykeli 5,48 metre yüksekliğindeki yekpare beyaz bir mermerden yontulmuş abidevi büyüklükte bir heykeldir. Burada Davut gençliğinin zirvesinde görünür; güçlü, atletik ve çıplaktır; düşmanı Golyat'la dövüşmeye hazırlanırken kaslarını esnetmektedir. Elleri ve ayakları büyük ve oldukça gerçekçidir; ellerin damarları ve bağ dokusu uzaktan bile açıkça görülebilmektedir. Bir dizi hafifçe bükülmüş, kalçalar yana yatırılmıştır; bu geleneksel *kontrapost* pozu heykele yaşam ve gerçekçilik duygusu katmaktadır. Michelangelo'nun geniş omuzlara, esnek kaslara ve ciddi yüzlere sahip büyük figürleri içeren diğer birçok yapıtı da fiziksel mükemmelliği vurgular.

Sistine Şapeli nedir?

1508'de bir arkadaşına yazdığı mektupta Michelangelo resmi sevmediğini ve günümüzde dünyadaki en ünlü tavanlardan biri olan Sistine Şapeli'nin tavanına resim yapmayı aslında istemediğini itiraf eder. Şapel, Roma'da papanın resmi ikametgâhı olan Vatikan'da bulunur. İsmini Papa IV. Sixtus'tan alan bu şapel, Süleyman Tapınağı'yla aynı büyüklükte tasarlanmış ve 1475 ila 1481 yılları arasında inşa edilmiştir. Şapelin iç mekânı Hıristiyan şahsiyetleri ve temaları betimleyen fresklerle kaplıdır. Papa II. Julius bizzat Michelangelo'dan tavan fresklerini yapmasını istemiş ve Michelangelo bu isteği gönülsüzce kabul ettikten sonra, rivayet odur ki, başka birinin içeri girmesine izin vermeyerek kendini dört yıl boyunca şapele kapatmıştır. Hikâyenin bu kısmı pek muhtemel görünmemektedir, çünkü Michelangelo bu projeyi dört yılda ancak atölye çıraklarının yardımıyla bitirebilirdi.

Büyük usta Michelangelo heykeltıraş, mimar ve ressamdır. Sistine Şapeli'nde yaptığı freskler dünyadaki en meşhur resimler arasında yer alır. Michelangelo'nun natüralizmdeki becerisi ünlü panosu Âdem'in Yaratılışı*'nda kendini gösterir. Bu resimde Tanrı'nın parmağının Âdem'in parmağına dokunmak üzere oluşu sahnenin dramatikliğini pekiştirir.*

Michelangelo, Sistine Şapeli'nin duvarlarına resim yapmamıştır. Bu işi, Sandro Botticelli ve Michelangelo'nun eski ustası Domenico Ghirlandaio gibi başka sanatçılar tamamlamıştır. Duvar freskleri Musa'nın hikâyesi ve İsa'nın hayatı gibi İncil'den sahneleri görsel olarak anlatmaktadır. Michelangelo tavanda Davut ve Golyat, Âdem'in Yaratılışı, Cennetten Düşüş ve Judith ve Holofernes gibi Eski Ahit'ten sahneleri tasvir etmiştir. Pek çok pozda yüzlerce figür, çeşit çeşit sahneler, bitkiler, doğa ve gözü yanıltan mimari unsurlarıyla Sistine Şapeli'nin her nasılsa güçlükle algılanabiliyor olmaması merak konusudur. Aksine, Michelangelo tamı tamına 14x40 metre ölçülerindeki alanı güzellik, dinginlik ve huşu duygusuyla doldurmayı başarmıştır.

Âdem'in Yaratılışı nedir?

Bu fresk Michelangelo'nun Sistine Şapeli'nin tavanına yaptığı fresklerin en ünlüsüdür. Âdem açık bir arazi parçasının üzerinde çıplak halde arkasına yaslanmış görünürken Tanrı, melekler ve meleğe benzer çocuklar eşliğinde havadan yaklaşır. Tanrı uzun kır saçları ve rüzgârın geriye uçurduğu dalgalı sakalıyla görünür. Kırmızı bir pelerin, figürlerin çevresinde girdap gibi dö-

nerken, Tanrı elini Âdem'e doğru uzatır ve bir parmağıyla ona dokunarak hayat kıvılcımını verir. Âdem, bileği bükülmüş ve başı yana kaymış olmasına rağmen (bu haldedir çünkü henüz tam olarak hayat bulmuş değildir) Tanrı'ya doğru hafifçe meyletmiştir. Birbirlerine sokulmuş figürler gerilim ve heyecan yaratır. Bu bütün sanat tarihinde gelmiş geçmiş en ikonik imgelerden biridir. Michelangelo, Tanrı'nın Âdem'e hayatı bahşetmesinden saniyeler öncesini yakalamıştır. *Âdem'in Yaratılışı* hem incelikli ve tesirli hem de dengeli ve hareketlidir.

Raphael kimdir?

Raphael (1438-1520) Leonardo da Vinci'den otuz bir yaş, Michelangelo'dan ise sekiz yaş küçüktür. Onların konumunun ve yeteneğinin gayet farkında olan Raphael, Yüksek Rönesans sanatçıları arasında kendi yerini edinmiştir. Michelangelo kaprisli ve birlikte çalışılması zor biriyken Raphael dost canlısı, içten ve düzenli, tertipli biridir. Resimlerine, sıkça taklit edilse de eşine pek rastlanmayan bir hoşluk ve ahenk damgasını vurmuştur.

Raphael, Perugia'da eğitim görmüş ve ilkin Floransa'da, daha sonra da Roma'da başarılı bir sanat hayatına imza atmıştır. Roma'dayken Papa II. Julius'tan Vatikan evlerini dekore etme işini almıştır. En ünlü eserleri, bir Vatikan freski olan *Atina Okulu* (1510-1511) ve (çocuk Yahya'nın suretini de içeren) *Madonna Çayırda* gibi bebek İsa ve Meryem'in yer aldığı resimlerdir. 1512'de büyük bir mitolojik sahneyi, *Galatea*'yı resmetmenin yanı sıra aynı yıl Papa II. Julius'un etkileyici bir portresini yapmıştır. Bramante'nin ölümü üzerine, tasarımlarının çoğu ya hiç inşa edilmemiş ya da değiştirilmiş olsa da Aziz Petrus Bazilikası'nın mimarı olmuştur. Raphael otuz yedi yaşında ölmüş ve Roma'daki Panteon Tapınağı'na gömülmüştür.

Aziz Petrus Bazilikası neden yıkıldı ve yerine ne konuldu?

Şimdi Eski Aziz Petrus Bazilikası diye anılan orijinal Aziz Petrus Bazilikası, 4. yüzyılda Roma İmparatoru Konstantin idaresi sırasında Aziz Petrus'un mezarının üstüne yapılmıştır. Eski bazilika uzun bir nefi, paralel koridorları, dış dehlizleri ve bir yarım kubbesi olan, bazilika planı esas alınarak inşa edilmiş bir kiliseydi. Ondan bin yılı aşkın bir süre sonra 1506'da Papa II. Julius cesur bir tavırla, çürüyen binayı tamamen yıkma kararı alarak Roma'yı şaşkına çevirmiştir. Beyaz Saray'ın yıkıldığını bir düşünsenize!

Yeni Aziz Petrus Kilisesi'nin tasarım işi Donato Bramante'ye verilmiştir. Tempietto binasının tasarımıyla ün yapmış olan Bramante, Aziz Petrus Bazilikası'nın eski haline benzeyen bir yapı hayal ediyor, merkezi planı yaklaşık

aynı büyüklükte bir daire ile bir kareye dayanan bir yapı düşünüyordu. Öte yandan hem kendisi hem de Papa II. Julius öldüğü için Bramante'nin planı hiç inşa edilmemiştir. Raphael de dahil diğer büyük sanatçılar Bramante'nin planını değiştirmiş ve 1546'da Michelangelo başmimar olunca Bramante'nin tasarımı üzerinde yenilik yaparak bir kubbe eklemiştir. Her ne kadar kubbe Michelangelo'nun ölümünden sonrasına kadar tamamlanmadıysa da kilise inşa edilmiştir. 17. yüzyılın başlarında kilise bir kez daha tasarlanmıştır. Şimdiki haliyle Aziz Petrus Bazilikası, dış mekânları ve ünlü meydanı Erken Barok döneminin üslubunu taşısa da yıkılmadan önceki orijinal haline epey benzemektedir.

Küçük Tempietto neden Yüksek Rönesans mimarisinin önemli bir örneğidir?

Roma'nın Montorio şehrindeki resmi adıyla San Pietro Kilisesi küçük yuvarlak bir kilisedir. Bu kilise, daha sonra Aziz Petrus Katedrali'ni tasarlayacak olan Urbinolu ünlü mimar Donato Bramante tarafından 1502 dolaylarında tasarlanmıştır. "Küçük tapınak" anlamına gelen Tempietto'nun üslubu eski pagan tapınaklarından kalmadır. Aziz Petrus'un çarmıha gerildiğine inanılan yerin üstüne yapılmıştır ve bu havariyle ilişkili kalıntıları barındırmaktadır. Bramante'nin tasarımı Rönesans döneminde, özellikle İtalya'da popüler olan klasik estetik anlayışla büyük ölçüde uyumludur. Mimari unsurlar matematiksel olarak oranlanmış ve bir bütünlük taşıyan genel tarz binaya bir heykel görüntüsü kazandırmıştır. Klasik sütunların, bir kubbenin ve yarı küresel bir saçağın kullanımıyla birlikte dış mekânın yalınlığı Roma'daki diğer pek çok yapının projesine ilham kaynağı olmuştur. Gerçi küçük çaplı bir yapı olsa da Tempietto, İtalya'daki Yüksek Rönesans mimarisinin en önemli örneklerinden biridir.

RÖNESANS DÖNEMİNDE VENEDİK

Rönesans Venedik'inin kendine has özellikleri nelerdir?

Rönesans döneminde Venedik Cumhuriyeti İtalya'daki en güçlü şehir devletlerinden biridir. Çok daha güneyde kalan Roma ve Floransa gibi şehirlerden coğrafi ve kültürel açılardan uzak olan Venedik'te sanat, Kuzey Avrupa ve Doğu'dan, Bizans İmparatorluğu'nun toprakları üzerine kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nun İslami ve Farsi üsluplarından büyük ölçüde ilham almıştır.

Venedik'teki iklim diğer İtalyan şehirlerinden farklıdır. Şehrin kendisi ekseriyetle sulak olduğundan (Venedik aslında kanallarla birbirine bağlanmış bir dizi adadan ibarettir) fresk yapımına el vermeyecek kadar nemlidir. Venedikli ressamlar yağlıboyayla resim yapmayı tercih etmişler, doğadan esinlenerek koyu kırmızı, mavi ve altın sarısı gibi canlı renkleri kullanmışlardır. Ayrıca Bizans tarzında zarif mozaikler yapmaya devam etmişlerdir. Şehrin mimarisi İtalya'nın daha ziyade doğusundan kalan kemerler ve kubbeler içermektedir.

Bellini Kardeşler kimlerdir?

Çok saygın bir sanatçı aileden gelen Gentile ve Giovanni Bellini, Rönesans döneminde en etkili Venedikli sanatçılar arasında yer almaktadır. Başka bir ünlü Venedikli ressam olan Andrea Mantegna onların kayınbiraderidir. Her ne kadar eserlerinin çoğu kaybolmuşsa da Gentile Bellini (1430-1507) Venedik şehir idaresinden Doge Sarayı'nın dekorasyonu gibi birçok prestijli iş almıştır. Günümüze kadar ulaşan resimlerinden biri İstanbul'da saray ressamı olarak yaptığı Fatih Sultan Mehmet portresidir. Bu resmi, iki şehir arasındaki bağları aydınlatmaktadır.

Giovanni Bellini (1430-1517) kardeşinden biraz daha meşhurdur ve araştırmacılar tarafından Rönesans Venedik'inin en önemli sanatçılardan biri olarak görülmektedir. Renk, uzam ve biçimi kullanmaktaki ustalığıyla tanınmaktadır. Hıristiyanlığın temalarını işleyen anıtsal ölçekte önemli eserler tamamlamıştır. 1478'de *Aziz Francis, Yahya, Dominik, Sebastian ve Toulouse'lu Louis Arasında Tahtta Oturan Meryem ve Bebek İsa* adlı resmini San Giobbe Hastanesi için yapmıştır. Bu eserinde Giovanni Bellini ustaca üç boyutlu mekân yanılsaması yaratmıştır; burada Meryem ve Bebek İsa, Bizans esinli resimler ve mozaiklerle bezenmiş, kemerli yarım kubbe içindeki tahta oturmuştur. Kısaltım gibi perspektif tekniklerinde ustalığı apaçık olan Bellini, Kuzey Avrupalı ustalar gibi ayrıntılara özen göstererek ve zengin renkler kullanarak gerçekçi bir mimari mekân yaratmıştır. Süslü dekorlar ve ışığın yanı sıra altın sarısı ve mavi renkler Venedik Rönesans'ının estetik değerlerini yansıtmaktadır.

Giorgione kimdir?

Venedikli ressam Giorgione hakkında çok az şey bilinmektedir. Giorgione, İtalya'nın kuzeyindeki Castelfranco kasabasında 1478'de dünyaya gelmiştir. Giovanni Bellini'nin öğrencisidir ve 1510'da vebadan ölmüştür. Venedik'te Yüksek Rönesans'ın başlamasına öncülük etmekle itibar kazanmış yenilikçi

bir ressamdır. O zamanlar Venedik'te yaygın olan peyzaj resimleriyle öne çıkmıştır; gerek manzaraları gerekse portreleri sembolizme bolca yer vererek anlamca zenginleşmiştir. Yazar Vasari'ye göre Giorgione, Leonardo da Vinci'nin kullandığı *sfumato* tekniğinden ilham almıştır; kâğıda hazırlık kabilinden eskizler yapmaktansa doğrudan tuvale çizim yapmayı tercih etmektedir. Giorgione'ye belli resimler atfetmek oldukça zordur ve araştırmacılar sadece beş resmin onun elinden çıktığını onaylamışlardır. Günümüze kadar ulaşmış en ünlü tablosu olan *Fırtına*'da, arka planda çakan şimşeklerle ormanlık bir manzara görünür. Çocuğunu emziren bir kadının çevresini kısmen yeşillikler sarmıştır ve kırmızı ceketli bir asker onu uzaktan seyretmektedir. Bu gizemli resim araştırmacıları ve anlamını merak eden resim severleri hâlâ büyülemektedir.

Tiziano kimdir?

Tam adı Tiziano Veccellio'dur. Giorgione'nin asistanı olarak sanat hayatına başlamıştır ve resmi ressam olmak için Venedik Cumhuriyeti'ne gitmiştir. Aslında Tiziano, Giorgione'nin erken ölümünden sonra onun bıraktığı yer-

Tiziano, İtalya'nın kuzeyindeki Venedik şehrinin usta bir ressamıdır. Urbino Venüsü *(1538) adlı tablosu uzanmış çıplak kadını resmetme geleneğini sürdürür ve Tiziano'nun kendine has tercihi olan ateş kırmızısı rengi taşır.*

den devam etmiş ve bazıları tarafından Giorgione'ye atfedilen bir dizi resim üzerinde çalışmıştır. Tiziano uzun yaşamı boyunca oldukça saygı görmüş bir ressamdır ve kendi portresini yapmasını sadece ondan isteyen Kutsal Roma İmparatoru V. Charles tarafından bile takdir edilmiştir. Tiziano yağlıboyayla çalışmış, toz boyaları güzelce öğütmesi ve tuvalin yüzeyine kat kat boya sürmesiyle tanınmıştır. Sonuçta Tiziano'nun resimleri canlılık ve renklilik bakımından neredeyse eşsizdir.

Urbino Venüsü nedir?

Tiziano, *Urbino Venüsü*'nü 1538'de Urbino Dükü Guidobaldo della Rovere için yapmıştır. Fazlasıyla erotik olan bu resim, ateş kırmızısı bir yatağa serilmiş buruş kırış beyaz çarşafın üzerinde uzanan çıplak bir kadını göstermektedir. Kadının uzun kızıl saçları boynuna dolanmıştır ve nazikçe kalçaların üzerine koyduğu eli cinsel organını kısmen örtmüştür. Resmin içinden ayartıcı şekilde bize bakarken, ayağının az ötesinde küçük bir köpek kıvrılıp yatmıştır. Arka planda iki kadın bir sandığın içini yoklayarak kıyafet toplamaktadır. Tiziano'nun bir tanrıça yarattığına şüphe yoktur. Sanat tarihinde çıplak kadın resmi (nü) diye anılan eski bir geleneğin parçası olan bu kışkırtıcı resim, yüzlerce yıl sonra bile sanatçıları etkilemiştir. Manet'nin benzer ölçüde cesur *Olympia* (1863) adlı tablosu *Urbino Venüsü* olmasaydı ortaya çıkmazdı herhalde.

Veronese'nin başı neden derde girdi?

Veronese (1528-1588) Veronalı bir ressam olan Paolo Caliari'nin takma adıdır. Kendisi ressamlık kariyerini 16. yüzyılın ikinci yarısında Venedik'te yapmıştır. Resimlerinin çoğu şehrin gösterişli mimarisine ve soylu sınıfın zengin hayatlarına methiye niteliğindedir. Öte yandan zararsız gibi görünen *Levi'nin Evinde Ziyafet* adlı tablosu Katolik Engizisyonu'yla başını derde sokmuştur. Orijinal adı *Son Akşam Yemeği* olan bu resimde İsa, göz kamaştıran geniş bir salonun ortasında epey taşkın bir kalabalıkla yemeğe oturmuştur. 5,5 metre yüksekliğinde ve 12 metre uzunluğundaki bu kocaman resim sarhoşları, burnu kızarmış bir adamı, kedileri, köpekleri, papağanları, cüceleri ve Almanları göstermektedir; bütün bunlar Engizisyon'un böyle kutsal bir sahneyi işleyen bir resimde bulunmasını kabul edilemez gördüğü şeylerdir. 1573'te Veronese Engizisyon'un huzuruna çağrılmış ve kendisine şu soru sorulmuş: "Şaklabanları, sarhoşları, Almanları, cüceleri ve benzeri edepsizlikleri İsa'nın Son Akşam Yemeği'nde resmetmek yakışık alıyor mu?" (Stokstad, s. 700.) Daha önceki birkaç soruya rahatsız edici cevaplar vermiş olan Veronese bu sefer

sadece "Hayır, ekselansları" demekle yetinmiş. Engizisyon resmi "düzeltmesi" için üç aylık mühlet vermiş, aksi halde sonuçlarına katlanacağını bildirmiş. Bunun üzerine Veronese sadece resmin adını değiştirmiş. Resim *Son Akşam Yemeği* olarak anılmamaya başlayınca Engizisyon meseleyi kapatmış.

16. YÜZYIL AVRUPA SANATI VE MİMARİSİ

İTALYA

Maniyerizm (üslupçuluk) nedir?

Erken 16. yüzyılın en başarılı sanatçılarının çoğu Rönesans döneminde çok revaçta olan klasik estetik anlayışı takip etmiş olsalar da hepsi böyle değildir. Genel olarak Rönesans sanatçıları, gerek bedensel gerekse ruhsal olarak ideal insanın natüralist temsillerini ve dengeli, simetrik ve orantılı biçimleri barındıran sanatı önemsiyorlardı. Bu nedenle Bronzino'nun *Venüs ve Eroslu Kinaye* gibi bir resmi görmek insanı şaşırtabilir. Oğlu Cupid'i (aşk meleği/Eros'u) öpen Venüs'ün erotik ve biraz rahatsız edici bir resmidir bu. Söz konusu resim kıvrılıp bükülerek uzamış figürlerle doludur. Bu figürler tüy gibi hafif görünürler, eklemlerin açıları garipdir ve renkler cansızdır. Cupid'in eğri büğrü bedeninin arkasında bir kadın saçlarını tutarak çığlık atar. Sağ tarafta meleğe benzer bir çocuk çiçekleri silah gibi fırlatır. Onun ayaklarının dibinde teatral maskeler çirkin yüzleri betimler.

Maniyerizm olarak adlandırılan garip ve gizemli sanat akımı, kendilerini Yüksek Rönesans'ın stoacı ustalarından ayırmak isteyen saray çevresinden sanatçılar arasında revaçtaydı. Maniyerist ressam Bronzino, Venüs ve Erosla Kinaye *adlı resmini 1545 dolaylarında yapmıştır. Bu resim sıkışık ve biçimsiz bir mekân duygusu, alışılmadık şekilde bükülmüş figürler ve arka planda beliren gizemli yüzler barındırır.*

Her ne kadar *Venüs ve Eroslu Kinaye* sansasyonel bir örnek olsa da döneminin, natüralizmin böylesi anormalliklerini gözler önüne seren

tek resmi değildir elbette. Parmigianino, Pontormo ve Benvenuto Cellini gibi başka sanatçılar da İtalya'da "maniyerist" denilen üslubu benimsemişlerdir. Maniyerizmin tanımı tartışmalıdır ama genel olarak Yüksek Rönesans'ın incelikli (rafine) üsluplarına karşı düşünsel bir alternatif olarak yorumlanmaktadır. Bu akımın özelliği kararsız (devingen) pozlar veren uzatılmış figürler, pastel renkler ve bazen de cinsel temalardır. Maniyerist sanat dindar hamilerden ziyade saray çevresinde gözdeydi. Bu üslup İtalya'da gelişmiş olsa da Kuzey Avrupa'da da revaçtaydı.

Bronzino kimdir?

Bronzino, Floransalı ressam Agnolo di Cosimo'nun (1503-1572) takma adıdır. Hocası kendisi gibi maniyerist bir ressam olan Pontorno'dur. Bronzino'nun en önde gelen sanat hamisi, onlar için altar panoları ve freskler dahil pek çok projeyi hayata geçirmiş Medici ailesidir. Günümüzde portreleri, en ünlü resimleri arasında yer almaktadır, özellikle 1530'larda yaptığı *Genç Bir Adamın Portresi* resmi; bugün New York'ta Metropolitan Sanat Müzesi'ndedir. Resimde oturan genç adamın kim olduğu bilinmemekte ancak muhtemelen, şiir de yazmış Bronzino'yla aynı edebi çevrede bulunmuş bir arkadaşıdır. Oturan genç büyük bir dikkatle parmağını bir kitabın sayfaları arasında tutarken yazılanlara dair merakı yüzünden okunmaktadır. Şık kıyafetler içinde dimdik duran adamın kendine güvenen havasını sadece hafif şaşı gözleri bozmaktadır. Sunduğu ifadenin yapmacıklığının tamamen farkında görünmektedir; yüzü adeta, süslü masanın yan tarafına oyulmuş yüzler gibi bir maske taşımaktadır. İşte Bronzino'nun yeteneği buradadır; resme bakan kişi olarak bizim, kitabın içindekileri değil de yalnızca kapağını gördüğümüzün farkına varmamızı sağlamak için figürünü kasten o pozisyonda oturtmuştur.

Sofonisba Anguissola kimdi?

Bu dönemde Avrupa'da çoğu usta sanatçının erkek olduğu doğrudur; kadınların kendilerini sanat hamilerine ve erkek egemen loncalara kabul ettirmesi zordu. Öte yandan kadın sanatçılar da yok değildir. Caterina van Hemessen ve Barok ressam Artemisia Gentileschi gibi güzel resim yapan kadınlar genellikle sanatçı ailelerden gelmektedir. Fakat Cremonalı ressam Sofonisba Anguissola (1532-1625) farklıdır. Asil bir ailenin yedi çocuğunun en büyüğüdür ve babası bütün çocuklarına hümanist eğitim vermeye meraklı klasik bir adamdır. Sofonisba'nın doğuştan gelen yeteneğini fark etmiş ve onu saygın yerel bir ressam olan Bernardino Campi'den eğitim almaya göndermiştir. Sofonisba bir dizi hoş otoportresinin yanı sıra Bakire Meryem'i de resmettiği

portreleriyle adını duyurmuştur. İspanya Kralı II. Philip ondan üçüncü karısı Isabel de Valois'in nedimesi olarak hizmet etmesini istemiştir; Giorgio Vasari'nin yazdığına göre bu, o dönemde son derece yüksek bir payedir. Sarayda kraliçenin portrelerini ve ayna karşısında otoportrelerini yapmıştır. 1552'de ressamların arkadaşlarını ve sevdiklerini resmetmek için başvurdukları yaygın bir tarz olarak minyatür bir portre yapmıştır. Bu portrede kendini büyük bir madalyon tutarken gösterir. İsmi madalyonun çevresine yazılmıştır ve kız kardeşinin isminden oluşan girift bir desen ortada yer almaktadır. Bu minyatür günümüzde Boston'daki Güzel Sanatlar Müzesi'nde bulunmaktadır.

15. ve 16. yüzyıllarda usta kadın sanatçılar var mıdır?

Evet! Rönesans döneminde ve sonrasında hem İtalya'da hem de Kuzey Avrupa'da çalışmış, oldukça saygı gören birçok kadın sanatçı vardır. Bilinen yaklaşık otuz kadından sadece birkaçının listesi aşağıdadır.

Properzia de Rossi (1490-1530): Marcantonio Raimondi'den eğitim almış Bolonyalı minyatür ressamı ve heykeltıraş.

Levina Teerlinc (1510-1576): VI. Edward, I. Mary ve I. Elizabeth'in İngiliz sarayları için çalışmış minyatür ressamı; eserlerinden hiçbiri günümüze kadar gelmemiş olsa da çok itibarlı bir sanatçıdır.

Caterina van Hemessen (1527-1566): Portreler ve dini sahneler resmetmiştir; Mary'nin sarayı, Hollanda Kralı'nın vekili ve daha sonra İspanya Sarayı için çalışmıştır.

Sofonisba Anguissola (1531-1626): İspanya Kralı II. Philip'in saray ressamı olarak hizmet vermiş Cremonalı ressam.

Diana Scultori Ghisi (1547-1612): Diana Mantovana ve Diana Mantuana olarak da tanınan gravür sanatçısı; kendi ismiyle eserini yapıp satmasına izin verilen ilk kadın.

Lavinia Fontana (1552-1614): Papa VIII. Clement tarafından *Aziz Stephen'ın Şehadeti* tablosunu resmetmekle görevlendirilmiş on bir çocuk annesi.

Marietta Robusti (1560-1590): Ünlü Venedikli ressam Tintoretto'nun kızıdır ve takma adı La Tintoretta'dır.

Fede Galizia (1578-1630): Hayatının erken döneminde zarif natürmort resimleri tercih edişiyle tanınan İtalyan ressam.

Giambologna kimdir?

Jean de Boulogne ve Giovanni da Bologna gibi birçok isimle tanınan Giambologna (1529-1608) son derece başarılı bir geç dönem maniyerist heykeltıraştır. Kuzey Avrupa'nın Flandra bölgesinde doğmuş olsa da Floransa'da çalışmıştır. Medici ailesi ve şehirde yaşayan diğer Flaman sanat hamilerinden destek almıştır. Yapıtlarının çoğunu mermer ve bronzla yapmıştır; eserleri genellikle hareketli fiziksel eylemlerde bulunan canlı figürlerin yanı sıra zarif ve uzun kadın figürleri içerir. Birçok figürün yer aldığı karmaşık pozisyonlar yaratmakta ustadır; *Sabine Kadınlarının Kaçırılması* ve *Neptün Çeşmesi* bunun örneklerindendir. En ünlü heykeli muhtemelen *Merkür*'dür (1565). Bu heykel rüzgâr tanrısı Zefir tarafından estirilen ufak bir esintinin üzerinde hassas bir dengede duran Roma'nın haberci tanrısını (Eski Yunan'da Hermes) temsil eder. Kanatlı Merkür, adeta bir dansçı gibi yukarıya doğrulttuğu uzun parmağıyla bir elini gökyüzüne uzatırken bir bacağını geriye büker. Bu heykel Cosimo de' Medici tarafından Kutsal Roma İmparatoru II. Maximilian'a hediye edilmiştir.

Villa Rotunda nedir?

Villa Rotunda, mimar Palladio tarafından 1560'larda tasarlanmış bir villadır. *Mimariye Dair Dört Kitap* adlı eseri kaleme almış olan Palladio, Roma'nın tapınak formundan çok etkilenmiştir. Palladio mimari kuramlar, ideal oranlar ve klasik mimari üslupla ilgilenmiştir. Biçimsel açıdan Roma'daki Panteon Tapınağı'na benzeyen kare formlu Villa Rotunda, dört bir yanındaki revaklarıyla ve üstündeki yarımküre kubbesiyle tamamen simetrik bir yapıdır. Palladio'nun yapıtı özellikle Britanya ve ABD'de asırlarca mimarlara esin vermiştir.

KUZEY AVRUPA

Reform 16. yüzyılda ve sonrasında sanatı nasıl etkiledi?

Protestan Reformu bütün Avrupa üzerinde muazzam bir etki yaparak Katolik Kilisesi'nin siyasi gücünü sarsmış ve Avrupa ülkeleri arasında dine göre şekillenen bağlılıkları değiştirmiştir. Reform 1517'de Martin Luther'in *Doksan Beş Tez*'ini yayınlamasıyla birlikte başlamıştır. Katolik Kilisesi'ne, özellikle kilisenin günahları bağışlamasına karşı çıkan bu bildiri papanın otoritesini de sorgulamaktaydı. Hatta Luther, yeni Aziz Petrus Bazilikası projesi için papanın aşırı harcamada bulunmasını da bir tartışma konusu olarak öne sürmüştür. Bunun üzerine Martin Luther, papa tarafından aforoz edilmiştir

ama onun düşüncelerini paylaşanlar kiliseden ayrılmaya yemin edip yıllarca sürecek şiddetin kıvılcımını çakmışlardır. Katolik Kilisesi'nden ayrılanlara "Protestan" denilmiştir.

16. yüzyılda Avrupa, Katolikliği destekleyen ülkeler ve Protestanlığı destekleyen ülkeler olmak üzere ikiye bölünmüştür. Katolik ülkeler İtalya, İspanya idaresindeki Fransa, Flandra ve Belçika'dır. Protestan ülkeler ise İngiltere, İsviçre, Almanya ve Kuzey Hollanda'dır.

Protestan sanatçılar ve sanat hamileri, sanata Katolik meslektaşlarından farklı şekilde yaklaşmaktaydı. Protestan ülkelerde dini konular fazla rağbet görmemiştir ve sanat hamilerinin çoğu portreleri, ahlaki meseller anlatan resimleri, natürmortları ve nihayet peyzaj resimlerini tercih eden zengin kimselerdir. Reform'a tepki olarak Katolik Kilisesi kendi inancını canlandırma çabası içinde Karşı-Reform hareketini başlatmıştır. Katolik sanat hamileri, Teslis ve Bakire Meryem'e saygıyı vurgulayan Hıristiyan sanatını desteklerken çıplaklığa ve pagan konulara kısıtlama getirmişlerdir.

Hans Holbein kimdir?

Genç Hans Holbein (1497-1543) İngiltere kralı VIII. Henry'nin saray ressamı olarak çalışmış, önde gelen bir Alman ressamdır. Desenleri ve ince ayrıntıları işlemede büyük hünere sahip gerçekçi bir ressamdır. Eserleri dini resimler, baskılar ve ayrıca cam resimleri için desenlerden oluşmaktadır ama daha ziyade portreleriyle, özellikle 1540'ta yaptığı VIII. Henry portresi ile ünlüdür. Bu portrede en şık kıyafetlerinin içinde abartılı cüssesiyle kral, koyu renkli fonun önünde durmaktadır. Kralın üstünde sarı renkte şişkin kolları olan nakışlarla bezenmiş süslü bir palto, göz alıcı takılar ve tüylü bir şapka vardır. Dördüncü karısı Cleves'li Anne ile evliliğini kutlamaktadır. Bu yağlıboya resim, kıyafetin zengin desenlerini gözler önüne sermekte ve Holbein, kralın gücünü ve bulunduğu çevreyi vurgulamaktadır. Kralın bir İtalyan ressamı değil de Alman ressamı sarayına davet etmesi Reform'dan sonra İngiltere ile İtalya arasındaki gerilimi vurgular.

Hieronymous Bosch kimdir?

Hieronymous Bosch (1450-1516) Hollandalı usta bir ressamdır. Günümüze kadar resim severlerde ve araştırmacılarda şaşkınlık uyandırmış, genellikle Hıristiyan temalı, karmaşık büyük boy resimler yapmıştır. Hayal gücünün ve parlak yeteneğinin bir örneği, pano üzerine yaptığı üç parçadan oluşan (triptik) *Dünyevi Zevkler Bahçesi* adlı resmidir. Bu resimde cennet bahçesi solda, dünyevi hayat ortada ve cehennem de sağdadır. Bosch resmin dış kıs-

Dünyevi Zevkler Bahçesi *(1500-1505) Hollandalı ressam Hieronymous Bosch'un yaptığı bir triptiktir. Üç pano cennet, dünya ve cehenneme adanmıştır. Bosch'un tuhaf âlemleri, resimlerine bakan bir modern insanda 20. yüzyıl gerçeküstücülüğü izlenimini uyandırır.*

mında, araştırmacıların dünyanın yaratılışı olduğunu düşündükleri sahneyi işlemiştir. *Dünyevi Zevkler Bahçesi* soğan şeklinde pembe bir çeşme, bir çift insan kulağının arasında keskin bir bıçak, şeffaf kürelerin içinde hoplayıp zıplayan figürler ve cehennemdeki ruhlarla beslenen canavarlar gibi gerçeküstücü bir imgelemle doludur. Bazı araştırmacılar kimi imgelerin simya (çeşitli madenleri altına dönüştürme arayışı içinde olan bir ilim ve felsefe geleneği) metaforları olduğunu düşünürken resim genellikle, insan davranışlarının bir eleştirisi ve günahların cehennemde cezalandırılmasını öneren bir çalışma olarak yorumlanmaktadır. Baba Pieter Brueghel'in *Felemenk Atasözleri* (1559) adlı resmi de benzer şekilde insanın akılsızlığı konusunu işler.

Isenheim Altar Panosu nedir?

Isenheim Altar Panosu (1510-1515) Alman ressam Matthias Grünewald tarafından yapılmış bir hayli gerçekçi bir altar panosudur. Matthias, Mainz başpiskoposunun sarayında çalışan bir ressamdır. Eser, açıldığında ortaya çıkan iç mekân resimleri ve panonun kanatlarında dış mekân resimleri olan karmaşık bir eserdir. Tüyler ürpertici ayrıntılarla dolu dış mekân resminin konusu çarmıha gerilmiş İsa'dır. Karanlık bir arka fonun önünde acı çeken İsa göze çarpmaktadır. Parmakları bükük ve kırıktır, zayıf bedeni olanca ağırlığıyla çarmıhta asılı durmaktadır. *Müjde, Meleklerle Birlikte Meryem ve Çocuk İsa* ve *Diriliş*'ten oluşan iç mekân resimleri birçok pano üzerine parlak renkler kul-

lanılarak yapılmıştır ve acıya galebe çalan umudu ve neşeyi vurgular. Kapı açma eylemi İsa'nın kendini feda etmesinden kaynaklanan kurtuluşun sembolüdür. *Isenheim Altar Panosu* duygusal bakımdan dışavurumcudur ve Hıristiyan geleneğinde sanatın rolünün güçlü bir örneğidir.

Alman ressam ve zanaatkâr Albrecht Dürer kusursuz gerçekçiliği ve çizim ve baskı resme olan ilgisiyle tanınmıştır. Melankoli I *(1514) yaratıcılık, ilham ve bunalım temalarını işleyen bir gravürdür.*

Baskı resim ne zaman başladı?

İlkin 5. yüzyılda Çin'de geliştirilmiş, daha sonra asırlarca kullanılmış olan ağaç baskı gibi baskı teknikleri 16. yüzyıla gelindiğinde yaygınlık kazanmıştır. Baskı resim tekniği ilk önce kumaş daha sonra kâğıt üzerinde kullanılmıştır. Gravür ve asit oyma gibi oyma baskı teknikleri 15. yüzyılın ortasında Almanya'da kuyumcu ve sarrafların kullandığı tekniklerden ilham alınarak geliştirilmiştir. Baskı resim sanatçılara, bir yazının veya resmin birçok kopyasını yapma olanağı sunmuş ve 16. yüzyılda başlayan seri baskı, sanatsal görsellerin ve metinlerin dolaşımını sonsuza dek değiştirmiştir.

Albrecht Dürer kimdir?

Albrecht Dürer (1471-1528) ince ayrıntılarla dolu çizimleri, resimleri ve baskılarıyla tanınan büyük bir Alman ustadır. Sanatçılara tavsiyede bulunmak için *İnsan Bedeninin Oranlarına Dair Dört Kitap* adlı kitabı yazmıştır. Kendine güvenen ve bilimsel bir zihniyete sahip olan Dürer, Leonardo da Vinci gibi görünen dünyaya ilgi duymaktaydı. Usta bir baskı ressamı olması için gereken beceri ve deneyimi, muhtemelen aldığı kuyumculuk eğitimine dayanmaktadır. Baskı ressamlığı onun çizgilerle çalışmadaki büyük yeteneğini ortaya çıkarmasını sağlamıştır.

Dürer'in yeteneği daha genç yaşında kendini belli etmiştir. On üç yaşındayken yaptığı otoportresinin üzerine şunu yazmıştır: "1484 yılında henüz bir çocukken aynanın karşısına geçip kendi portremi yaptım." (Woods, s. 54.)

Daha sonra yaptığı otoportreler uzun dalgalı saçlarının gösterişli dokusunu vurgular. En etkileyici çizimlerinden biri olan *Tavşan* (1502) bir tavşanın kürkünün parlaklığını suluboyayla ustaca gözler önüne sermektedir.

Dürer'in ahşap baskıları, gravürleri ve asit oymaları baskı resmin güzel sanat statüsü kazanmasında büyük rol oynamıştır. En bilindik iki baskı resmi *Mahşerin Dört Atlısı* (1497-1498) ve *Melankoli I*'dir (1514).

İSPANYA

El Escorial nedir?

El Escorial, İspanya Kralı II. Philip tarafından 1563 ile 1584 yılları arasında Madrid'de yaptırılmış, kocaman bir saray-manastırdır. II. Philip, babası Kutsal Roma İmparatoru V. Charles tahttan indikten sonra İspanya'nın kontrolünü devralmıştır. II. Philip İspanya, Hollanda, Milano, Burgonya ve Napoli gibi birçok bölgeyi yöneten Avrupa'nın en güçlü hükümdarlarından biri ve dindar bir Katoliktir. El Escorial, bir papaz okulu, manastır ve bazilikayı kraliyet sarayıyla birleştirmiştir. Başmimar Juan Bautista de Toledo öldükten sonra inşa işini Juan de Herrera devralıp projeyi tamamlamıştır. Binanın tasarımı İtalyan klasisizmini anımsatır ama İspanya tahtının gücünü yansıtan bir görkeme ve sadeliğe sahiptir.

16. yüzyıl sanatçısı El Greco ekseriyetle İspanya'nın Toledo şehrinde çalışmıştır. İlahi figürlerin huzurunda cömert ve dindar bir adamın gömülüşünü tasvir eden Orgaz Kontu'nun Gömülüşü *(1586) El Greco'nun en ünlü yapıtlarından biridir.*

El Greco'nun resimleri neden bu kadar modern görünüyor?

Bazılarına göre El Greco'nun resimleri, yaklaşık beş yüzyıl önceki 16. yüzyıl İspanyol üsluplarından ziyade 19. yüzyıl izlenimciliğiyle veya 20. yüzyıl dışavurumculuğuyla yakından ilişkili görünmektedir. Eserlerine, çoğu zaman belli belirsiz olan gevşek fırça darbeleri, uzatılmış figürler ve maniyerist akıma uygun renk kullanımı damgasını vurmuştur. El Greco'nun gerçek adı Domenikos Theotokopoulos'tur ve "El Greco" İspanyolcada "Yunan" anlamına gelir. 1541'de Girit'te doğ-

muş, İtalya'da bir süre çalıştıktan sonra II. Philip'in sarayında ressam olma amacıyla İspanya'nın Toledo şehrine gitmiştir. Kral kendisini beğenmese de El Greco orada birçok başka sanat hamisi bulmuştur. 1586 tarihli resmi *Orgaz Kontu'nun Gömülüşü* azizler, kutsal figürler ve Toledo'nun tanıdık simaları tarafından çevresi sarılmış ölü kontun bir melek eşliğinde cennete yükselen ruhunu betimler. Belli belirsiz beyaz ve sönük figürler, din adamlarının giydiği parlak sarı kıyafetler ve cennetteki Bakire Meryem'in kırmızı elbisesiyle kontrast oluşturur. Resmin Pontormo gibi İtalyan maniyeristlerin üslubuna benzerlik taşıdığı söylenebilir. Nitekim bazılarına göre El Greco maniyerist bir ressamdır.

İSLAM SANATI VE OSMANLI İMPARATORLUĞU

Osmanlı İmparatorluğu nedir?

Osmanlı İmparatorluğu I. Osman tarafından 13. yüzyılda kurulmuş bir Türk devletidir. Bu devlet kurulduktan sonra topraklarını genişletmiş ve sonunda Bizans hükümdarlarını tahtından edip 1453 yılında Konstantinopolis'i ülkesine katmıştır. Şimdiki adıyla İstanbul, o zamanki adıyla Konstantinopolis Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. 15. yüzyılda imparatorluk Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinin kontrolünü büyük ölçüde ele geçirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, 1922'de Türkiye'de cumhuriyet ilan edilene değin varlığını sürdürmüş, tarihteki en uzun ömürlü devletlerden biridir.

Ayasofya sonradan nasıl camiye çevrildi?

6. yüzyılda Bizans İmparatoru Jüstinyen tarafından katedral olarak inşa ettirilen Ayasofya, Osmanlılar eski Bizans İmparatorluğu'nun topraklarını ele geçirince camiye çevrilmiştir. Ayasofya'nın bu dönüşümü Fatih Sultan Mehmet'in gücünün önemli bir sembolüdür. Dönüşümden sonra Bizans mozaiklerinin çoğu alçıyla kaplanmış ve sunak gibi bazı unsurlar kaldırılmıştır. İslam mimarisinin mihrap (namaz kılanların yöneldiği, kıbleyi gösteren oyuk) gibi unsurları binaya eklenirken dışarıya uzun minareler dikilmiştir. 20. yüzyılda Ayasofya müze haline getirilmiş, Bizans mozaiklerinin çoğu restore edilmiştir.

Muhteşem Süleyman kimdir?

Muhteşem Süleyman olarak tanınan I. Süleyman (1494-1566) Osmanlı İmparatorluğu'nu 1520'den ölümüne kadar yönetmiş padişahtır. Kuyumculuk

eğitimi almıştır ve büyük bir sanat hamisidir. Onun idaresi altında seramik, hat, tezhip, metal işçiliği, dokumacılık ve mimari canlanıp serpilmiştir. Süleyman saraya bağlı bir sanat çevresi olan Nakkaşhane'yi desteklemiştir. Burada çalışan sanatçıların üslupları Osmanlı İmparatorluğu boyunca diğer sanatçıları oldukça etkilemiştir. Nakkaşhane üslubunun güzel bir örneği sultanların imparatorluk imzası olan *tuğra*dır. Tuğra, kâğıda suluboya ve mürekkeple yapılmış göz alıcı organik süslemeler ve uzayan kalın çizgiler içermektedir. Soyut desenlerle hattı birleştirir ve sultanın isminin yanı sıra "daima muzaffer" ibaresini içerir.

Koca Sinan kimdir?

Tam ismi Koca Mimar Sinan Ağa olan Koca Sinan'ın (1489-1588) İslam tarihinin en ünlü mimarı olduğu söylenebilir. Şaheseri olarak bilinen Selimiye Camii dahil olmak üzere üç yüzden fazla eser tasarlamıştır. Selimiye Camii Türkiye'nin Edirne şehrinde 1569 ile 1575 yılları arasında inşa edilmiştir. Sinan bu camiyi seksen yaşındayken tasarlamıştır ve amacı, Bizans İmparatorluğu'nun görkemli mimarisini aşmaktır. Sinan, tabanından tepesine ka-

Gur-i Emir *("Hükümdarın Türbesi"), Asya hükümdarı Timurlenk'in Özbekistan'ın Semerkant şehrinde bulunan bu türbesi 15. yüzyıl İran mimarisinin bir örneğidir.*

dar Ayasofya'nın kubbesinden daha büyük bir kubbe yapmıştır. Binanın iç mekânı, her köşesine bir yarım kubbe yerleştirmek suretiyle üstü kubbeyle örtülü dörtgen boşluğu sekizgen bir boşlukla birleştiren geometrisi ve matematiksel oranlarıyla bir şaheserdir.

İslami çinicilik nedir?

İslam sanatında, cami ve saray gibi önemli binaların iç ve dış mekânlarının duvarlarını ve diğer yüzeylerini süslemek için kullanılmış dekoratif çinicilik geleneği uzun bir geçmişe sahiptir. 16. ve 17. yüzyıllar İslam çiniciliğinin "altın çağı" olarak değerlendirilmektedir. Çini, bir yüzü sır ile kaplı pişmiş toprak bir levhadır ve bu sır ile kaplı yüzüne genellikle çiçek resimleri işlenir. Çinilerin dekoratif desenler oluşturacak şekilde düzenlenip duvarlara yapıştırılması çok yaygın bir teknikti. Revaçta olan bir başka teknik ise ilkin Emeviler döneminde İspanya'da yayılmış, *cuerda seca* olarak bilinen çok renkli sır tekniğiydi. Bu teknikte ayrı ayrı boyanmış küçük çiniler yerine çok renkli büyük çiniler kullanılmaktadır. İran'ın İsfahan şehrindeki İmam Camii hayret verici geometrik ve soyut formlara sahip zarif desenlerle bezenmiş çinilerle kaplıdır.

Minyatür nedir?

Özellikle İran, Osmanlı ve Moğol geleneklerinde yaygın olan minyatür, ister kitap resimleri ister (*murakka* olarak bilinen) albümlerde toplanan ayrı resimler olsun, kâğıt üzerine yapılan küçük eserlerdir. Minyatürler ne çerçevelenmiş ne de duvara asılmıştır, sadece kişinin elinde tutması için yapılmıştır. Minyatür yapmak yıllar alan eğitim ve ustalık gerektirmektedir. Türün en önemli merkezlerinden biri Afganistan'daki saraya bağlı Herat Okulu'dur. Burada öğrenciler resim ve hat dersleri alıyorlardı. 16. yüzyılın başlarında okul İran'ın Tebriz şehrine taşınmıştır. Minyatür ressamları

İslam sanatı köklü bir minyatür geleneğine sahiptir. Oldukça ayrıntılı bu minyatür, 15. yüzyılda İranlı usta Bihzâd'ın resmettiği Yusuf'un Baştan Çıkarılması *adlı eserdir.*

yere oturup dizlerinden birini bükerek tuvale payanda yaparlardı. Altın karıştırılmış toz boyalardan elde edilen renkler sürülüyor ve daha sonra resim parlatılıyordu.

Bihzâd kimdir?

Kısaca Bihzâd diye anılan Kemaleddin Bihzâd 15. yüzyılda yaşamış en ünlü İranlı minyatür sanatçısıdır. 1450 dolaylarında bugünün Afganistan topraklarında bulunan Herat şehrinde dünyaya gelmiştir. Timur ve Safevi idareleri altında saray için çalışmıştır. (Cengiz Han'ın soyundan gelen Timur'dan sonra Safeviler İran'ın yönetimini ele almıştır.) Bihzâd'ın eserlerinin belirgin özellikleri canlı renkler, dinamik ayrıntılar ve çarpık perspektiftir. Eserleri ekseriyetle diğer İslam sanatlarından ziyade İran ve Hint resminde daha yaygın olan figürlerin temsillerini içerir.

Bihzâd'ın en ünlü minyatürlerinden biri *Yusuf'un Baştan Çıkarılması* (1488) adını taşır. Hem İncil'de hem de Kuran'da geçen bu hikâyede, Potifar'ın karısı Züleyha, Yusuf'u baştan çıkarmaya çalışır. Hikâyenin Farsi versiyonunda Züleyha, Yusuf'u sarayının yedi kapısından geçirirken çıktığı her odanın kapısını kilitler. Son odada Yusuf'a uygunsuz teklifte bulunur ama kapılar mucizevi şekilde açılınca Yusuf kaçmayı başarır. Minyatürde üstte, ortada ve altta bulunan zikzak şeklindeki bej paneller söz konusu hikâyenin Arapça metnini içerir. Züleyha'nın sarayı, kesişen çok köşeli merdivenlerle birbirine bağlanmış ve girift şekilde dekore edilmiş çok renkli ahşap kaplamalardan yapılmıştır. Bu iki boyutlu geometrik resim, üç boyutlu bir mekân izlemi yaratır ve İran elyazması minyatürünün başyapıtıdır.

AFRİKA SANATI

Benin sanatı nedir?

Edo İmparatorluğu olarak da bilinen Benin, 1440'tan 1897'ye kadar hüküm sürmüş önemli bir Afrika devletidir. Devletin kalbi olan Benin şehri, Nijerya'daki İle-İfe şehrinden yaklaşık 240 kilometre uzaktadır. Benin köklü bir anıt heykel geleneğine sahiptir; ölen *oba*ların (kralların) anısına tapınaklar yapılmıştır. Heykellerin yapımında en yaygın kullanılan malzeme fildişi ve bronzdur; kısmen bu dayanıklı malzemeler kullanıldığı için bu döneme ait olup günümüze kadar gelmiş Benin'in sanat eserleri diğer Afrika kültürlerininkinden fazladır. Edo İmparatorluğu'nun gücü 16. yüzyılda zirveye çıkmış; fakat imparatorluk 17. yüzyılın sonuna doğru Britanya İmparatorluğu'na ye-

nik düşmüştür. Benin'in sanat hazinelerinin çoğu şimdi Britanya Müzesi'nde ve diğer Batı kurumlarında bulunmaktadır.

Ana Kraliçe Asma Maskesi nedir?

Ana Kraliçe Asma Maskesi, muhtemelen Oba Esigie'nin annesi İdia'yı temsil etmektedir. 1504 ile 1550 yılları arasında Benin'i yöneten kraliçenin maskesi 25,4 santimetre olup fildişinden oyulmuş ve alt tarafından takılması amacıyla yapılmıştır. İdia'nın keskin gözleri ve düzgün saçlarıyla yüzü, epey natüralist bir üslupla ustaca oyulmuştur. Maskenin tepesinde ve dibinde Benin'le barışçıl bir ticari ilişkileri olan Portekizli askerlerin oyma suretleri vardır. Asker suretlerini zenginliği, yaratıcılık ve denizi sembolize eden yılanbaş suretleri takip eder. Buna neredeyse tıpatıp benzeyen ikinci bir asma maske aynı fildişi malzemeden oyulmuştur. Maskelerden biri Britanya Müzesi'nde, diğeri ise New York'taki Metropoliten Sanat Müzesi'nde bulunmaktadır.

Sapi tuzlukları nedir?

Fildişinden yapılma Sapi tuzlukları, Portekizlilerin Batı Afrika sahili boyunca sanatçılarla ticaret yapmasının bir sonucudur. Portekizliler çatal, kaşık, dekoratif kutular ve tuzluklar gibi lüks ürünleri sipariş ederlerdi. O zamanlar tuz sadece zenginlerin edinebildiği lüks bir ürün olduğu için egzotik oyma tuzluklar zenginliğin bir sembolüydü. Sanat tarihçileri bu eserlerin çoğunu üretmiş üç tane Sapi oymacısı tespit etmişlerdir. Tuzlukların üslupları Benin sanat tarihi geleneğinde rastladığımız kraliyet ikonografisini Avrupa'nın av sahneleri ve Hıristiyan imgelemiyle harmanlayan, Afrika ve Portekiz etkilerinin birer karışımıdır. Sapi tuzlukları ihraç edilmek üzere üretilmiş nesneler olduğundan bir bakıma Afrika'daki turizm sanatının ilk örnekleridir.

SANAT VE ZEN BUDİZMİ

Zen bahçesi nedir?

Zen, aydınlanmaya ulaşmak için günlük meşgalelerden uzaklaşmanın bir yöntemi olarak meditasyonu vurgulayan Budizmin Japon versiyonudur. (Çin'de bu Çin Budizmi olarak bilinir.) Zen bahçesi meditasyona katkıda bulunup bir dinginlik duygusu uyandırmayı kolaylaştırdığı için Budist geleneğin önemli bir parçasıdır. Japonya'nın Kyoto kentindeki Saihoji Tapınağı'na, özenle bakılan yosun bahçelerinden dolayı kimi zaman Yosun Tapınağı den-

Ming dönemine ait bu mavi-beyaz porselen, dünyada en çok aranılan ve en pahalı seramiklerden biridir. (Kaynak: The Art Archive/Musée Guimet Paris/Gianni Dagli Orti.)

mektedir. Bu tapınak 8. yüzyılda inşa edilmiştir ve bahçeleri 14. yüzyıldaki Muromachi döneminde Zen felsefesine göre yeniden tasarlanmıştır. Keşişler alçak yosun bahçelerinde meditasyon yaparken yüksek bahçeleri kaplayan taşlar mekâna bir dağ havası kazandırmaktadır. Bazı Zen bahçelerinin planı, Japonya'daki Ryoanhi Tapınağı'ndaki taş bahçesi gibi tamamen taş düzenine dayanmaktadır.

Bahçe Atölyesi neydi?

Bahçe Atölyesi, Ming Hanedanlığı döneminde (1368-1644) Çin İmparatorluğu'nun bir saray atölyesidir. Bahçe Atölyesi esasen şaşılacak kalitede vernikli ahşap mobilya ve dekoratif nesneler üretiyordu. Saydam vernik, koruyucu işlevi gören ağaç reçinesinden elde edilir ve toz boyalarla renklendirilebilir. Birden çok vernik tabakası oyulabilir ve içine değerli taşlar ve madenler koyulabilir. Vernik işine güzel bir örnek, muhtemelen Bahçe Atölyesi'nde üretilmiş, açılır kapanır bir koltuktur. 16. yüzyılın ortalarında Ming dönemine ait olan bu koltuk, günümüzde Londra'daki Victoria ve Albert Müzesi'nde bulunmaktadır. Çin imparatorlarının yolculuk esnasında kullandığı bu koltuk biçimli ejderha ve lotus çiçeği motifleriyle güzelce süslenmiştir.

Porselen nedir?

Porselen, ismini 13. yüzyılda Avrupa'dan çıkıp Çin'i ilk kez ziyaret eden Marco Polo'dan aldığı varsayılan bir ince seramik türüdür. İki çeşit porselen vardır: Sert porselen (hakiki porselen olarak bilinir) ve yumuşak porselen (suni porselen olarak bilinir). Sert porselen ilkin 7. ya da 8. yüzyılda Çin'de yapılmıştır ve 18. yüzyılın başlarına kadar Avrupa'da görülmemiştir. Porselen, fırında çok yüksek derecelerde ısıtılan ince taneli beyaz kilden yapılır. Ming dönemine ait mavi-beyaz porselen dünyada en çok aranılan ve en pa-

Feng shui nedir?

Çincede *feng shui*nin sözlük anlamı "rüzgâr-su"dur. Taoist bir inanç sistemi olan *feng shui*nin merkezinde, "ejderha patikaları" veya *ki* diye bilinen görünmez enerji akımlarının insan yaşamını etkileyebildiği görüşü yer alır. *Feng shui*yi önemseyen mimarlar, bir bina tasarlarken veya planlarken bu enerjiyi hesaba katarlar. İnsanlar da örneğin çevre düzenlemesi ve bina kanallarıyla *ki* enerjisini etkileme gücüne sahiptir. *Feng shui* danışmanları özellikle Çin'de binaların ideal tasarımı konusunda mimarlara tavsiyede bulunmaya devam etmektedir.

halı seramiklerden biridir. Söz konusu dönemin ressamları, İran'dan gelen kobalt sırlarını kullanıyor ve kalın hatları olan suretler çiziyorlardı; ejderhalar ve doğa manzaraları oldukça revaçtaydı.

YENİ DÜNYA'DA SANAT

Machu Picchu nedir?

Machu Picchu, İnka Kralı Pachakuti tarafından 15. yüzyılda inşa ettirilmiş bir şehirdir. Peru'nun Cuzco kentine yakın And Dağlarının yükseklerinde kurulmuştur. Uzun zaman unutulmuş ve gayet iyi korunmuş bu şehrin çevresini büyük bir gizem ve harikuladelik halesi sarmıştır. Şehir, Amerikalı arkeolog Hiram Bingham tarafından 1911'de ortaya çıkarıldıktan sonra insanların büyük ilgisini çekmiştir.

Machu Picchu 2700 metre yüksekliğe oturtulmuştur; şehrin içinde taş binalar, taraçalı çiftlik planları, açık çarşılar ve mabetler bulunmaktadır. Machu Picchu'nun mimarisi, diğer İnka şehirlerinin mimarisiyle uyumludur ve "yastık şeklindeki" taş blokları harçsız bir şekilde birleştirmeye dayanan İnka taşçılık teknikleri kullanılarak granitle inşa edilmiştir. Buna benzer yapı örnekleri Cuzco şehrinde görülebileceği gibi, Cuzco şehrinin dışındaki tepelerde bulunan Sacsahuaman adlı kale-sarayda da büyük ölçüde görülebilir.

Mikstek mozaikleri nedir?

Meksika ve Orta Amerika'nın yerli Mikstek halkı çanak çömlekçilik, metal işçiliği ve mozaik yapımındaki becerileriyle tanınmıştır. Parlak renkli mas-

keler yapmak için mozaik tekniğini kullanmışlar ve firuze ve incili istiridye kabukları gibi malzemeler kullanarak rengârenk, ışıl ışıl eserler ortaya çıkarmışlardır. *Puslu Ayna Kurukafası*, kudretli tanrı Tezcatlipoca'yı gösteren, mozaikten yapılma bir 16. yüzyıl Mikstek maskesidir. Maske, arkası çıkarılmış gerçek bir insan kurukafasıyla desteklenmiş ve ceylan derisi şeritlerle sarılarak giyilebilmesi sağlanmıştır. Maskenin gözleri, yansıtan demir piritleri ve beyaz deniz kabuklarıyla yapılmış, yüz ise beyaz, siyah ve turkuaz renklerde şeritlerle dekore edilmiştir. Bu maskeyi yapmak için gereken turkuaz ve beyaz linyit gibi malzemeleri tedarik etmek zor olduğu için, yapılması zaman ve emek gerektiren çok değerli bir nesne olduğu aşikârdır. Maskenin kullanılmak için yapıldığını ve önemli bir ritüel işlevi gördüğünü belirtmek gerekir. Söz konusu maske günümüzde Britanya Müzesi koleksiyonunun bir parçasıdır.

Zouche-Nuttall Kodeksi nedir?

Zouche-Nuttall Kodeksi (1350-1400) Meksika'daki klasik dönem sonrası Mikstek kültüründen günümüze kalan, resim yazısıyla yazılmış birkaç katlanmış elyazmasından biridir. Ceylan derisinden yapılmış 25,4 santimetre boyundaki bu kodeks katlanmış kırk altı civarında sayfadan ibarettir ve açıldığında 11 metreyi bulmaktadır. Katlanmış elyazmasının her bir yanı farklı bir hikâye içerir; birisi Mikstek dininin tarihini anlatırken, diğeri 11. yüzyılda yaşamış kudretli bir Mikstek hükümdarı olan Sekiz Geyik "Jaguar Pençesi"nin soyağacına ve siyasi başarılarına yer verir. *Zouche-Nuttall Kodeksi* araştırmacılar tarafından bilinen en eski Mikstek tarihidir.

Azteklerin "Kartal-Adam"ının önemi nedir?

"Kartal-Adam" (1440-1469) 170 santimetre yüksekliğinde, pişmiş kilden yapılma bir heykeldir ve kartal şeklinde miğfer ve uzun kanatlı kolluklar giymiş genç bir adamı gösterir. Heykelin üst kısmı iyi betimlenmiştir ama genel olarak beden basit bir yapıdadır ve muhtemelen askeri üniforma giymektedir. Herhalde bu heykel bir Aztek savaşçısını göstermektedir. Aztek savaşçıları korkusuzluk ve acımasızlık vasıflarıyla nam salmıştır.

Aztek Taş Takvimi nedir?

Mayalar gibi Aztekler de yaratılış kavramıyla ilintili olan takvimlere derin bir ilgi duymuşlardır. Aztek Taş Takvimi (1502-1520) 3,35 metre çapında ve 25 tonu aşkın ağırlıkta büyük bir taştır. "Güneş Taşı" olarak da bilinen bu oyulmuş taş, Azteklerin döngüsel zaman kavramını vurgular ve Aztek koz-

Güneş Taşı olarak da adlandırılan Aztek Taş Takvimi, yaklaşık 25 ton ağırlığındadır. Yuvarlak taşa Azteklerin zaman ve kozmoloji kavramlarını temsil eden semboller kazınmıştır.

molojisini ve mitolojisini yansıtır. Taşın ortasında bıçak şeklinde bir dili olan Ollin adlı yaratığın sureti yer alır. Ayrıca taşın üstünde, Aztek geleneğine göre ilk dört güneş ve iki ateş tanrısının bedenleri görülür.

Bu abidevi oyma her ne kadar yirmi günlük Aztek takvimini ve şu anki (beşinci) güneşin doğum tarihini gösteren işaretleri taşısa da tam olarak bir zaman göstergesi değildir. Söz konusu taş eski Aztek İmparatorluğu'nun başkenti Teotihuacan şehrinin topraklarında konumlanan bugünkü Meksiko'nun merkezi kazılarak bulunmuştur. Teotihuacan beşinci ve şu anki güneşin doğum yeri sayılıyordu ve imparatorluğun siyasi merkeziydi. Aztek taş takviminin anlamı gizemini korusa da görüntüsü modern Meksika sanat ve kültürünü etkilemeyi sürdürmektedir.

Montezuma'nın Tacı nedir?

Montezuma, İspanyollar Hernán Cortés önderliğinde Azteklerin ülkesini işgal ettiği zaman, Aztek lideriydi. Bu taç, macaw ve quetzal gibi kuşlardan alınan tüylerin daha sonra demetler haline getirilip değerli taşlarla bezeli bir kamış çerçeveye dikilmesi suretiyle yapılmıştır. Montezuma'nın Tacı'nın uzun tüyleri koyu yeşil renktedir ve kamış çerçeve parlak kırmızı ve açık

mavi renklere boyanmıştır. Kökeni, hummalı ilmi tartışmalara konu olmuştur ama tacın Cortés'e bizzat Montezuma tarafından verildiği kesindir. Söz konusu taç, Cortés'in gemilerinden biriyle Avrupa'ya getirilmiş ve Kutsal Roma İmparatoru ve aynı zamanda İspanya Kralı V. Charles'a verilmiştir. Taç şimdi Avusturya'da bulunmakta ve beş yüzyılı aşkın bir zamandır ilk kez Meksika'ya iade edilmesi için Avusturya devletiyle yapılan müzakereler devam etmektedir.

BAROK VE SONRASI 1600-1850

İTALYA VE FRANSA'DA BAROK

"Barok" kötü anlamlı bir kelime midir?

Barok kelimesi "kusursuz inci" anlamına gelen Portekizce *barocco* kelimesinden gelir. Bununla ima edilen şey, Barok sanatın inci kadar güzel olmakla birlikte kendinden önce gelen Rönesans sanatının ayırıcı özellikleri olan mükemmellik ve dengeden yoksun olmasıdır. Barok sanatı başlangıçta Rönesans sanatından daha dramatik (hareketli) ve yoğun olan bir sanat tarzını ifade etmek için kullanılıyordu ama terim bazen Avrupa'nın 17. yüzyıldaki haline atıfta bulunmak için kullanılır. Barok terimi aynı zamanda mimari, müzik, dans ve edebiyat için de kullanılmaktadır. En ünlü Barok sanatçılardan bazıları Caravaggio, Bernini, Rubens, Poussin, Rembrandt ve Velázquez'dir. Birçok tarihsel sınıflandırmada olduğu gibi "Barok" tanımı nispeten esnek kullanılabilmektedir.

Barok döneminde dünya nasıl değişti?

16. yüzyılın ortası ile 18. yüzyılın ortası arasında Avrupa ve dünyanın geri kalanı önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu zaman diliminde Avrupalılar "keşif çağı"na girmiş; dünyanın çeşitli okyanuslarına gemi filoları göndermişlerdir. Bunu yaparken değişik amaçlar gütmüşler; siyasi hâkimiyet kazanmak, ekonomik kalkınma sağlamak ve "Yenidünya" denilen topraklarda yaşayan halkları kendi dinlerine çekmek için birbirleriyle kıyasıya bir rekabete girişmişlerdir. Avrupa'da 1618'den 1648'e kadar süren Otuz Yıl Savaşları kıtadaki iktidar dengesini sonsuza dek değiştirmiş ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun gücünü zayıflatmıştır. Aynı zamanda, çok sayıda önemli bilimsel keşif Barok dönemde yapılmıştır; bunlar arasında Isaac Newton'ın yerçekimini keşfetme-

si de yer alır. "Düşünüyorum, o halde varım" sözüyle felsefeye damgasını vuran Descartes "modern felsefenin babası" olarak anılmaya başlamıştır.

Barok ile Rönesans arasındaki farklar nelerdir?

Baktığınız bir Barok resmini Rönesans döneminde yapılmış bir resimden ayıran başlıca özelliklerden biri genel dramatik etkidir. Rönesans döneminin resimleri eşit ölçüde aydınlık, dengeli ve simetrikken Barok resimler genellikle hatları belirgin köşegenler, açık ve koyu renk tonları arasında yoğun kontrastlar (ışık ve gölgeler) ve süslü dekorasyonla kendini belli eder.

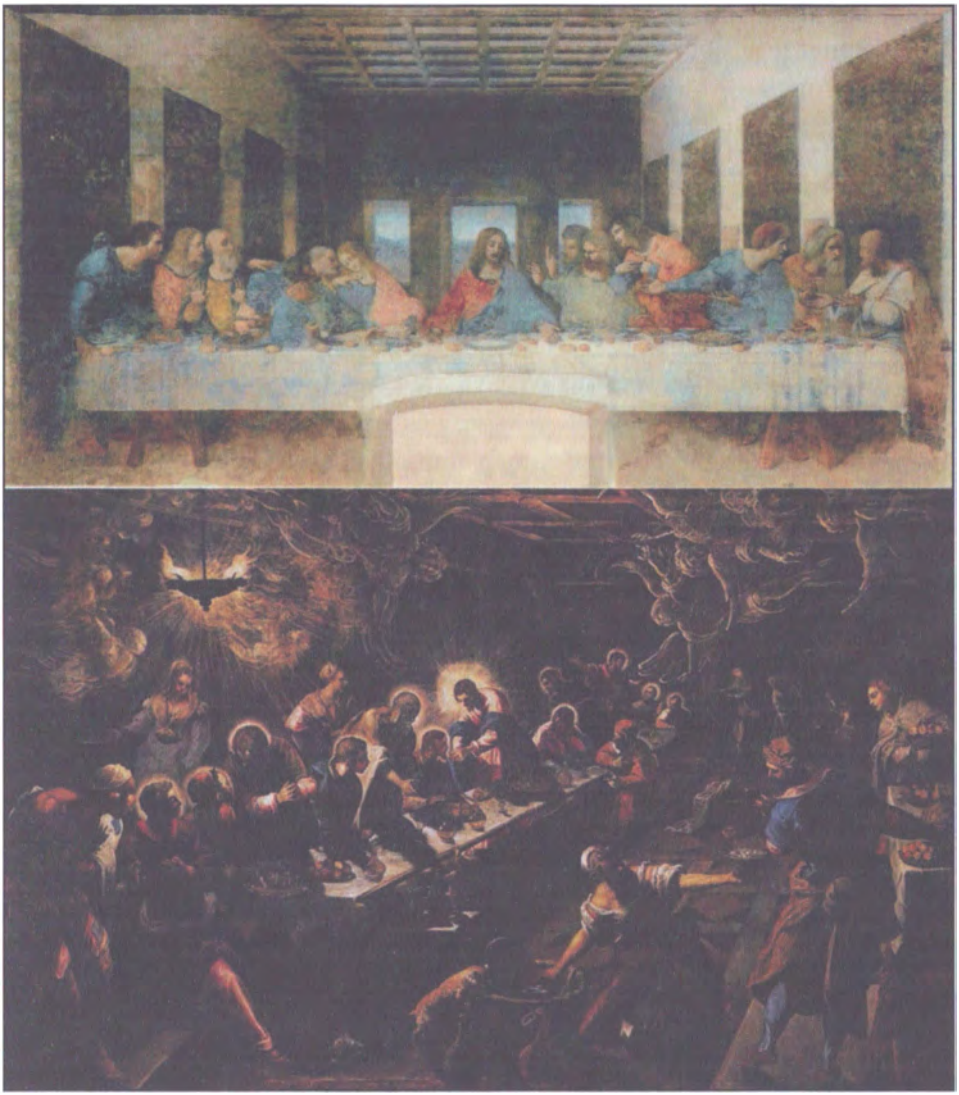
İsviçreli sanat eleştirmeni Heinrich Wölfflin, ses getiren kitabı *Sanat Tarihinin Temel Kavramları*'nda Rönesans ile Barok sanatı arasında bir "karşıtlıklar" veya tezatlar listesi çıkarmıştır. Bu liste mimariye, resme ve heykele uygulanabilmektedir. "*" ile gösterilen son iki karşıtlık en karmaşık olanlarıdır ve sanat eleştirmenleri ve sanat tarihçileri arasında tartışma konusudur. Bu karşıt özellikleri okurken Rönesans resminin iyi bir örneği olan Leonardo da Vinci'nin *Son Akşam Yemeği* (1495-1498) ile Barok üslubun özelliklerini taşıyan Tintoretto'nun *Son Akşam Yemeği* (1594) tablosunu göz önüne getirin.

Wölfflin'in Karşıtlıkları

Rönesans Sanatı	Barok Sanat
Çizgisel (eser kolaylıkla çizgilerle ifade edilebilir)	Gölgesel (o kadar çok ayrıntı vardır ki tek başına çizgi, eseri tanımlamaya yeterli değildir)
Yüzeysel (eser yüzeysel görünür)	Gölgesel (eserin derinliği vardır)
Kapalı (resimdeki herhangi bir şeyi resim düzleminin dışında hayal etmek olanaksızdır)	Açık (resmin dünyası çerçevenin dışına uzanıyor duygusu verir)
Çokluk* (eserin her bir parçası bağımsız bir birim gibi durur; çizgideki noktalar gibi)	Birlik* (sanat eseri öyle karmaşıktır ki, bağımsız birimlerin bir toplamı gibi değil de bir bütün olarak görülmelidir)
Mutlak Belirlilik* (anlama ilişkin yoruma fazla yer bırakılmaz, ışık genellikle eserin her yerini eşit ölçüde aydınlatır)	Göreli Belirlilik* (eser o kadar belirli değildir; yoruma daha çok yer verir)

Il Gesù Kilisesi nedir?

16. yüzyılın sonlarında Giacomo della Porta tarafından inşa edilen Il Gesù Kilisesi mimarideki ilk Barok yapı olarak değerlendirilmektedir. Kilise Cizvit tarikatı için Roma'da yapılmıştır. Planı, uzun nef ve koridorlarıyla haç

İtalyan ressamlar Leonardo da Vinci ile Tintoretto Son Akşam Yemeği *adlı birer tablo yapmışlardır ama üslupları iki farklı sanat akımını temsil etmektedir. Da Vinci'nin dengeli ve simetrik sahnesi (üstte) İtalyan Rönesans'ının değerlerini yansıtırken, Tintoretto'nun 1594'te yaptığı tablonun hatları belirgin köşegenleri ve açık ve koyu tonlar arasındaki keskin tezatlar Barok resminin alametifarikasıdır.*

biçimindeki bazilika planına benzer. Tepesinde küçük bir kubbe (kümbet) vardır. O zaman için daha şaşırtıcı olanı kilisenin dış mekânıdır. İki kata ayrılan bina çift gömme ayaklar, yarı gömme sütunlar, kemerli alınlıklar, üçgen alınlıklar, duvar oyukları, pencereler, Korint düzeninde sütun başlıkları ve iri kıvrımlar gibi Roma, Yunan ve Rönesans mimari motiflerini bünyesinde harmanlamıştır. Birbirinden ayrı birçok unsura rağmen kilisenin dış görünüşü bunaltıcı ya da karmakarışık değildir. Motifler zengin ve bütünlüklü bir mekân duygusu uyandırır. Il Gesù Kilisesi'nin süslü dış görünüşünün esin kaynağı büyük ölçüde Barok döneminin incelikli mimarisidir.

Bernini kimdir?

Gianlorenzo Bernini'nin (1598-1680) sanatı, Barok stilini tanımlamaktadır. Bernini esasında bir heykeltıraş olmakla beraber mimar, ressam ve şair sıfatıyla da eser vermiştir. Heykelleri eşine pek rastlanılmayacak derece doğaldır; canlıdır, nefes alıp verir ve zaman zaman yaşamla dolarak çığlık atarlar. Bernini daha yirmi yaşındayken üne kavuşmuş, Roma yüksek sosyetesinin üst tabakalarında boy gösteren karizmatik bir şahsiyettir. Papalar ve aristokratlar ona kol kanat germiştir; kendine duyduğu afili güvenle tanınmıştır. En prestijli işleri arasında, Aziz Petrus Bazilikası'nda bulunan bronz sayvan *Baldacchino* ve Roma'daki Santa Maria della Vittoria Kilisesi'nde bulunan mermer heykel *Azize Terası'nın Vecdi* bulunur. Bernini'nin Aziz Petrus Katedrali'nin dış cephesinin yeniden tasarımında hata yaptığı ortaya çıkınca işleri duraksamıştır ama meydan için yaptığı tasarım mimari bir şaheser olarak karşılanmıştır.

Gianlorenzo Bernini, Aziz Petrus Meydanı'nı 17 yüzyılın ortasında tasarlamıştır.

Aziz Petrus Meydanı nedir?

Aziz Petrus Meydanı dikdörtgen biçiminde değildir. Havadan bakılınca bir anahtar deliğine, ikizkenar yamuğa iliştirilmiş oval bir şekle benzemektedir. Alan, Katolik Kilisesi'nin merkezi Vatikan'daki Aziz Petrus Bazilikası'na büyük bir giriş işlevi görmektedir. Bazilikanın ön cephesinden itibaren dörderli sıralar halinde dışarıya uzanan sütunlar, yumurtamsı alanı sararak Roma İmparatoru Caligula tarafından Mısır'dan getirilmiş ortadaki dikilitaşı çevreler. Sıra sıra sütunların şekli kiliseden dışarıya uzanıp ortada toplanan ibadetçileri kucaklayan bir annenin kollarına benzetilmiştir.

İtalyanca adı "Piazza San Pietro" olan Aziz Petrus Meydanı için Gianlorenzo Bernini'nin yaptığı tasarım herhalde onun en bilindik mimari projesidir. Papayı dinlemek için Vatikan'a gelen kalabalığı barındıracak bir alan tasarlamak ve tarihin farklı farklı dönemlerinden alınma üslupları bir alanda buluşturmak inanılmaz zor bir iştir. Bernini'nin tasarımı yüzlerce aziz heykeliyle birlikte yine yüzlerce sütun ve ayağı içermektedir. Il Gesù Kilisesi gibi bu meydan da çok sayıda farklı mimari unsuru bir araya getirmiş ve buna rağmen görkem ve uyum duygusunu koruyabilmiştir.

Azize Teresa'nın Vecdi nedir?

Azize Teresa'nın Vecdi Roma'daki Santa Maria della Vittoria kilisesinde bulunan Cornaro Şapeli'nin merkezinde yer alan bir heykeldir. Barok heykelciliğinin başyapıtı olarak değerlendirilen bu eser Gianlorenzo Bernini tarafından 1645 ile 1652 yılları arasında yapılmıştır. Söz konusu heykel, yaşamı sırasında gaipten gelen etkileyici görüntülere tanık olduğunu ileri süren Avilalı Azize Teresa'yı betimler. Azize Teresa yazılarında, bir melekle karşılaştığını ve bu meleğin kalbine altın bir ok sapladığını anlatır. Kendisi bu karşılaşmayı Tanrı ile karşılaşma olarak yorumlar.

Bernini'nin şapel alanına hâkim olan karmaşık heykeli bu görüyü tasvir eder. Yüksek noktadaki bir oyuğun içinde Azize Teresa dalgalı iplerin arasında uçuyormuş gibi görünür. Ayak parmakları kumaş yığınının altından görünür; bu ilahi karşılaşma esnasında zevk ve acı içinde bükülmüşlerdir. Ağzı açık ve başını geriye yaslamış bir haldeyken küçük bir melek, bir eliyle elbisesinden nazikçe tutar, diğer eliyle de altından bir ok tutmaktadır; ok doğrudan doğruya kadının göğsüne çevrilmiştir. Figürler uçuyormuş gibi görünmektedir, çünkü gizli bir mermer konsolla desteklenmektedir. Oku yansıtan bronz ışık demetleri, yukarıdan iki figürün üzerine düşerek oyuk içindeki sahneyi çerçeveler ve ilahi olanın varlığını vurgular. Şapelin diğer bölümlerindeki mermer seyirciler tiyatro localarından sahneyi huşu içinde

izler. Heykel sanki donmuş bir tiyatro sahnesi gibidir: Azize Teresa'nın zevk ve acısının hayli göz yanıltıcı bir tasvirini ve ilahi olanın şaşırtıcı ölçüde duyumsal bir temsilini sunar.

Caravaggio kimdir?

Daha ziyade Caravaggio olarak bilinen Michelangelo Merisi (1571-1610) sıra dışı bir ressamdır. Hiçbir zaman atölyesi ya da çırakları olmamıştır. Büyük kiliselerde ve yüksek mevkili patronların saraylarında bulunmaktansa Roma'nın karanlık ara sokaklarında dolaşmayı tercih etmiş, kendini ancak böyle rahat hisseder görünmüştür. Şiddete eğilimli olan Caravaggio'nun başı sık sık kanunla derde girmiştir. 1606'da sokak kavgasında bir adamı öldürmesi Papa'nın onun için ölüm fermanı çıkarmasına yol açmıştır. Ne var ki tarihteki en büyük natüralist ressamlardan biridir ve insanda büyük etki yapan gerçekçi tabloları Hıristiyanlığın günahlardan arınma ve kurtuluş temalarını yüceltmekteydi.

Caravaggio aynı zamanda usta bir natürmort ressamıdır. En dikkate değer natürmortlarından biri *Meyve Sepeti*'dir (1597). Sarı bir zeminde, olgun meyveler ve yapraklarla dolu hasırdan bir sepet, pencere kenarında durmaktadır. Pembe üzümler küf grisine çalmaya başlamıştır. Yeşil yapraklar solmaktadır; bazılarının üstünü kahverengi benekler kaplamıştır. Kırmızı-sarı alacalı bir elma üzerindeki bariz iki kurtçuk deliğiyle kararmaya yüz tutmuştur. Bu elmanın eski pırıltısı ve tazeliği bellidir ama yaşamından geriye sadece soluk bir renk kalmıştır. Meyve sepeti resim düzlemine öylesine yakındır ki adeta resme bakanla yüz yüzedir ve onu zamanın geçişini fark etmeye zorlar. Bu resim gençliğin ve güzelliğin geçiciliğinin sembolik anlatımı olarak yorumlanmaktadır.

Aziz Matta'ya Çağrı nedir?

Oldukça natüralist bir Barok resmi olan *Aziz Matta'ya Çağrı* (1599-1600) Caravaggio'nun en ünlü ve en gizemli resimlerinden biridir. Resimde karanlık ve salaş bir barda bir masanın etrafında toplanmış para sayan bir grup genç adam görülmektedir. Aniden bir ışık huzmesi sağ taraftan karanlığı deler. Bir İsa figürü belirir. Eli tıpkı Michelangelo'nun Sistine Şapeli'nde bulunan *Âdem'in Yaratılışı* freskindeki Âdem'in eli gibi havaya kalkmıştır. İsa, yüzü ilahi nurla kaplanmış vergi tahsildarı Levi'yi işaret eder. Levi buna şaşırmıştır ve "Kim, ben mi?" dercesine, sorgulayıcı gözlerle İsa'ya bakar. İsa aslında ileride Aziz Matta olacak Levi'yi günah yaşamından çıkıp iman yaşamına girmeye çağırmaktadır.

Caravaggio'nun diğer resimleri gibi *Aziz Matta'ya Çağrı* da gerçekçiliği ve Roma'nın sokak hayatıyla ilahi olanı ve kutsal figürleri gerçekçi bir tarzda harmanlamasıyla şaşkınlık vericidir, bu sebeple büyük ilgi görüp beğenilmiştir. (Sözgelimi İsa'nın bir bara girdiğini genellikle göremezsiniz.) Bu resim Caravaggio'nun tenebrizm üslubunu kullanmasına güzel bir örnektir. Tenebrizm, resimde aydınlık ve karanlık alanların dramatik etkiyi artırmak amacıyla kontrast oluşturacak biçimde abartılı bir şekilde kullanılmasıdır. Caravaggio'nun tenebrizm stili Barok döneminde büyük rağbet görmüş ve Rembrandt'tan Zurbarán'a kadar pek çok sanatçı tarafından kullanılmıştır. *Aziz Matta'ya Çağrı* tablosu Caravaggio için aşina bir temayı, en günahkâr ruhların bile arınmasını vurgular.

Barok ressam Caravaggio, Karşı-Reform döneminde dini temalı resimlerinin etkisini artırmak için Roma'daki gündelik hayattan unsurlar kullanmıştır. Aziz Matta*'ya Çağrı (1599-1600) adlı tablosunda İsa loş bir mekâna girerken elini tıpkı Michelangelo'nun Sistine Şapeli'nde bulunan* Âdem'in Yaratılışı *freskindeki Âdem gibi havaya kaldırmaktadır.*

Artemisia Gentileschi kimdi?

Diğer Caravaggio takipçileri gibi, kadın ressam Artemisia Gentileschi'nin (1593-1652) eserlerinin özellikleri de dramatik köşegenler, natüralizm, karanlıkla aydınlığın kontrastı ve tesirli konulardır. Gentileschi'nin zamanının en başarılı kadın ressamı olduğu söylenir. Toskana Dükü için çalışmış ve Floransa Tasarım Akademisi'nin ilk kadın üyesi olmuştur. Eski Ahit'te geçen Judith'in Holofernes'in kafasını kesmesi sahnesini işleyen resimleriyle tanınmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda revaçta olan bu sahne, genellikle Gentileschi'nin henüz on yedi yaşındayken hocasının tecavüzüne uğramasıyla bağlantılı olarak yorumlanır. Artemisia Gentileschi, Barok döneminin en usta natüralist ressamlarından biridir.

Barok klasisizmi nedir?

Barok klasisizmi, klasik etkilere ağırlık veren ve özellikleri incelikli idealizm, gerçekçilik ve antikçağa ilgi olan spesifik bir Barok üslubudur. Aydınlık-karanlık kontrastı Barok klasisizminde o kadar belirgin değildir. Bu akım en çok Fransa'da yaygındır ve Nicolas Poussin, Claude Lorrain ve Charles Le Brun gibi ressamlar ve mimar Louis Le Vau tarafından tercih edilmiştir. Bazı sanat tarihçileri, eserleriyle Poussin'i çok etkilemiş olan İtalyan Annibale Carracci'yi de klasisist olarak değerlendirmiştir.

Nicolas Poussin kimdi?

Nicolas Poussin (1594-1665), zamanının büyük bir kısmını Roma'da tahsil yapıp çalışarak geçirmiş Fransız bir ressamdır. Roma harabeleri onun için büyük bir esin kaynağı olmuştur. Poussin kendisiyle aynı anlayışa sahip sanat hamilerinin desteklediği entelektüel bir ressamdır. Felsefe, antik dönem tarihi ve Eski Ahit'ten ilham alan sofistike konular işlemesiyle tanınmıştır. Büyüleyici resmi *Zamanın Müziğine Dans* (1638-1640) zengin bir sembolizmle doludur. Resmin ortasında dört genç kız (veya muhtemelen üç genç kız ve bir erkek) Romalı kıyafetleri içinde el ele tutuşarak halka oluşturmuş, zamanı temsil eden kanatlı ve sakallı bir figürün çaldığı lir nağmeleri eşliğinde dans etmektedirler. Ayaklarının etrafında meleğe benzer çocuklar oyun oynamaktadır. Biri baloncuklar çıkarırken diğeri elinde bir kum saati tutmaktadır; bunlar yaşamın kırılgan ve fani doğasının sembolleridir. Dans edenlerin yanında duran uzun heykel, iki başlı Roma tanrısı Janus'un heykelidir ve yüzleri hem geçmişi hem de geleceği görebilmektedir. Yukarıda, gökyüzünde şafak tanrıçası Aurora, Apollon'a rehberlik etmektedir. Apollon'un atlı arabası göğü arşınlarken yanında güneşi de getirmiştir. Bu resim klasik figürlere

Nicolas Poussin'in zengin içerikli resmi Zamanın Müziğine Dans *(1638-1640) ilhamını klasik mitolojiden alan, klasik Barok üslubun bir örneğidir.*

ağırlık vermekte ve klasik sanatla yakından ilişkili stoacı ciddi bir hava taşımaktadır. Dans edenlerin hem dört mevsimin simgeleri hem de insanlığın ilerleyişinin (özellikle yoksulluk, emek, zenginlik ve lüks) temsilleri olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar resme çok farklı yorumlar getirilmişse de bu belki de yalnızca hayatın kırılganlığının değil, aynı zamanda bütün uygarlığın geçiciliğinin bir temsilidir.

Annibale Carracci kimdir?

Annibale Carracci'nin (1560-1609) resimleri doğallığı, kesintili fırça darbeleri ve ışığı kullanımıyla yenilikçidir. Carracci sanatçılar yetiştirmiş bir aileden geliyordu; ağabeyi Agostino ve kuzeni Ludovico da saygın ressamlardır. Carracci bilhassa Tiziano, Correggio ve Tintoretto gibi Kuzey İtalyan Rönesans'ının ustalarından ilham alıyor ve klasik esinler taşıyan resim geleneğinin yolundan gitmek istiyordu. Öğrenim gördüğü Roma'da Michelangelo ve Raphael'in eserlerinden etkilendi. Onlar gibi görsel illüzyonlar yaratan, ustalık ürünü freskler ve tavan resimleri yapmak istiyordu. 1595'te Roma'daki

Versay Sarayı, Fransa'nın mutlak hâkimi olarak XIV. Louis'nin konumunu sağlamlaştırmıştır. Kendine "Güneş Kral" diyen XIV Louis'nin mimarları sarayın tasarımına birçok güneş sembolü katmışlardır.

Farnese Sarayı'nı dekore etmesi için Kardinal Odoardo Farnese tarafından görevlendirildi. Orada yaptığı *Tanrıların Aşkları* adındaki bir dizi tavan freski bir Barok başyapıtıdır. Sarayın beşik tonozlu tavanını kaplayan bu resimleri tamamlaması neredeyse on yılını aldı. Resimlerde mitolojik tanrılar ve kahramanları betimleyen abidevi sahneler yer almaktadır. Carracci'nin eserleri, Pietro da Cortona gibi büyük fresk ressamlarının yanı sıra Poussin ve Rubens gibi başka ressamlara da ilham vermeye devam etmiştir.

XIV. Louis, Versay Sarayı'nı neden inşa ettirdi?

1638'den 1715'e kadar, Güneş Kral lakabıyla tanınan XIV. Louis, Fransa üzerinde mutlak bir iktidar kurmuştur. Fransa, onun idaresi altındayken Avrupa'nın en güçlü ülkesidir. 1660'larda XIV. Louis radikal bir karar alarak XIII. Louis'nin kırsal av köşkünü restore ettirip Fransa'nın yeni kraliyet sarayına dönüştürme yoluna gitti. Bu dönüşüm aristokratların, diplomatların ve bütün hizmetçilerin Paris'teki Louvre Sarayı'ndan ayrılıp kırdaki nispeten izole olmuş yeni saraya taşınması anlamına geliyordu. Mimarlar Louis Le Vau ve Charles Le Brun, Versay'ın yeniden tasarlanmasının denetimini üstlendiler.

İnşaatı biten bina, on dört bin hizmetçi dahil olmak üzere yirmi bini aşkın insanı barındırabilecek kadar geniş bir alana sahip, neredeyse kasaba büyüklüğünde masif bir yapı oldu. Ölçülerinin eşi benzeri yoktu. Versay Sarayı sade ve klasik dış mekânları, bakımlı bahçeleri ve gösterişli iç mekânlarıyla görkemli devasa bir yapıdır.

XIV. Louis'nin sarayı taşımasının ardındaki siyasi nedenlerin yanı sıra, Versay bu kudretli kralı yüceltme işlevi görmüştür. Güneş Kral olarak XIV. Louis, kendisinin hükmetmek için ilahi bir hakka sahip olduğunu ve iktidarının sorgulanamayacağını vurguluyordu. Kralın yatak odası sarayın merkezindeydi. Güneşin doğuşunu ve batışını temsil eden özenli sabah ve akşam ritüelleri düzenliyordu. Sarayın merkezinde yer alan büyük Aynalar Galerisi yaklaşık 14 metre yüksekliğindeki tavanıyla 73 metre uzunluğundaydı. Bu galeri ismini içeriyi güneş ışığına boğan yüzlerce ayna ve cam panelden almaktadır. Carracci'nin Farnese Sarayı'ndaki eserinden ilham alan Aynalar Galerisi'nin kemerli tavanın resimlerini Charles Le Brun yapmıştır ve galeride klasik çağ tanrılarının ve kralın askeri başarılarının resimleri vardır. Sarayı kuşatan bahçeler, Louis Le Vau ve André Le Nôtre tarafından tasarlanmıştır. Bahçelerde havuzlar, abidevi heykeller ve gayet muntazam yollar bulunuyordu. Versay'da özenle bakımı yapılan biçimli bahçeler kralın gücünü ve zenginliğini daha da vurgulamaktadır.

HOLLANDA VE FLAMAN RESMİ

Peter Paul Rubens kimdir?

Peter Paul Rubens (1577-1640) resimleri zengin bir görsel üslup ve canlı bir tonlamayla nitelendirilen Flaman ressamdır. Genellikle büyük boy olan resimleri koyu kırmızı tonlar (Rubens'in gözdesi) taşır. Hem aristokratlar hem de Katolik patronlar onun resimlerinin peşindeydi. Konularını mitolojiden, günlük hayattan ve Hıristiyanlıktan alıyordu. Rubens İngiltere kralı I. Charles, Habsburglar ve İspanya kraliyet ailesi gibi sanat hamileri için çalıştı. Avrupa'yı dolaşarak eski ustaların ve Caravaggio gibi çağdaşlarının eserlerini inceledi. Rubens, Antwerp şehrindeki büyük evini ve atölyesini kendi inşa etmiştir. Çok başarılı üretken bir ressam olan Rubens'in en meşhur tablolarından bazıları şunlardır: Antwerp'teki Aziz Walpurga Kilisesi'nde bulunan 4,57 metre yüksekliğindeki üç parçalı (triptik) *Haçın Yükselişi* (1610) ve *Venüs ve Adonis* (1635) ve yakın zamanda ona atfedilen *Masumların Katli* (1611) 2002'de düzenlenen bir müzayedede yetmiş milyon dolara satılmıştır.

"Rubenesk" nedir?

Rubens resimlerinde figürleri tasvir etmenin çok kendine özgü bir yolunu bulmuştu. Eserleri güçlü, şehvetli ve çekici insanlarla doludur. Üslubu öylesine istikrarlıdır ki bu "Rubenesk" figürler, bir Rubens resmini teşhis etmede nispeten hızlı ve kolay bir yol sağlamaktadır. Mitolojik resmi *Venüs ve Adonis*'te (1635) Rubens, âşığı Paris'ten ayrılmak üzere olan kadim aşk tanrıçasını tasvir eder. Venüs melek yüzlü oğlu Cupid'in yanında Adonis'e sarılmıştır. Uzun kızıl saçları yüzünün yanlarından akar ve Adonis'e yalvarırken çevik parmaklarıyla onun kaslı kollarını kavrar. Çıplak bedeni körpe ve beyazdır, Kuzey Avrupa sanatının önceki asırlarında yaygın olan ince uzun formlardan çok farklıdır. Bu nedenle Flaman ustadan ilham almış diğer sanatçıların eserlerinde benzer şekilde resmedilmiş figürleri ifade etmek için "Rubenesk" terimi kullanılır.

Rembrandt kimdir?

Rembrandt van Rijn (1606-1669) portreler, peyzaj resimleri ve mitolojik ve dini sahneler içeren dışavurumcu resimler ve baskılarıyla tanınan Hollandalı ressamdır. Resimleri genellikle karanlık, bazen neredeyse kapkara zeminlerdeki figürlerin yüzlerini aydınlatan dramatik kontrastlara ağırlık verir. 17. yüzyılın en önemli sanatçılarından biri olarak değerlendirilmektedir. Çoğu zaman Protestan hamiler ve genellikle portre siparişi veren zengin tüccarlar için Amsterdam'da çalışmıştır. 17. yüzyıl Amsterdam'ı ekonomik güç merkeziydi ve onun resimleri lüks eşyalar ve finansal yatırımlar kadar yüksek talep görmekteydi. Yaşamı sırasında yüklü bir servet kazanıp büyük başarılara imza atmış, ancak hayatının son yıllarında neyi var neyi yoksa kaybetmiştir. Kaderindeki bu dönüm noktaları, yetmiş beş kadar düşünceli otoportresine yansımıştır. Öne çıkan resimlerinden bazıları şunlardır: *Gece Devriyesi* (1642), *Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi* (1632) ve *Banyosunda Betşeba* (1654).

Hollandalı ressam Rembrandt, hayatı boyunca değişen kaderini belgeleyen düzinelerce otoportre yapmıştır.

Rembrandt resimlerindeki düşünceli ifadeyi oluşturmayı nasıl başardı?

Rembrandt'ın resimleri bizi incelikli, duygusal bir yakınlığa davet eder. Bir portresine baktığımızda sanki duygularını ve düşüncelerini apaçık belli eden kanlı canlı, gerçek birini görüyormuş gibi hissederiz. Bu kolay bir iş değildir. 17. yüzyıl ressamları arasında yaşamı boyunca en çok otoportre yapmış ressam Rembrandt'tır. Değişik duyguları ve ruh hallerini olabildiğince gerçekçi yansıtma çabası içinde Rembrandt, aynanın karşısına geçip yüzler resmediyordu. İlk resimlerinin bazılarında genç Rembrandt'ların yüzlerinden dehşet, tiksinti, korku ve güven okunabilmektedir. Rembrandt, ileri düzeyde resim becerisiyle kıyafet ve tenin elle tutulur ayrıntılarını ve dokularını yetkin bir şekilde temsil edebilmiştir. Kürk tüccarı Nicolaes Ruts'un 1631'de yaptığı portresinde adamın gayet yumuşak ve göz alıcı görünen kürk paltosu, zenginliğini ve işindeki başarısını yansıtır. Buna karşın Ruts'un kendisi düşünceli bakışı, çatık kaşları ve hafif eğilmiş duruşuyla mütevazı ve naçiz görünür. Rembrandt'ın 1661 tarihli sonraki otoportrelerinden biri, onun büyük mali iflaslarından ve sevgili karısı Saskia'nın ölümünden sonraki halini gözler önüne serer. Rembrandt'ın aydınlatılmış sureti karanlığın içinden belirir, gözleri gölgededir ve kıyafeti sadedir. Bilindik yüzü artık kırış kırış olmuştur ve çökmüş omuzlarında ve şişmiş yanaklarında o eski özgüveninden eser kalmamıştır. Doku, ışık ve ayrıntılardaki ince işçiliğiyle Rembrandt, resme bakan ile resim arasında duygusal bağ kurmadaki becerisini bir kez daha kanıtlar.

Tür (janr) resmi nedir?

Özellikle Hollanda'da yaygın olan tür resmi, gündelik hayattan alınan normal sahnelerin gerçekçi tasvirini içerir. Janr resmi idealizm ve fanteziden kaçınır, dini ve mitolojik resimler gibi diğer popüler formlarla tezat oluşturur. 17. yüzyılın Johannes Vermeer (1632-1675), Jan Steen (1626-1679) ve Pieter de Houch (1629-1684) gibi Hollandalı ressamları en ünlü tür ressamları arasında yer alır.

Jacob van Ruisdael kimdir?

17. yüzyılda Hollanda ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde manzara resmi çok yaygınlaşmıştır ve Jacob van Ruisdael de zamanın önde gelen manzara ressamlarından biridir. Manzaraları çoğu zaman karanlık ve kasvetlidir; gölgeli mimari yapılarla dolu sahilleri ve ağaçlık arazileri tercih eder. Dışavurumcu manzara resimleri arasında *Yahudi Mezarlığı* (1655-1660), *Bentheim Kalesi* (1650) ve *Wijk bij Duurstede'deki Yel Değirmeni* (1660) yer alır.

Vermeer kimdir?

Tür resimleri ve manzara tablolarıyla tanınan Johannes Vermeer (1632-1675) *İnci Küpeli Kız* (1665), *Coğrafyacı* (1668-1669) ve *Sütçü Kız* (1660) gibi durgun ama büyüleyici eserler ortaya çıkarmıştır. *Delft Manzarası* (1662) gibi manzara resimleri özenle çizilmiş, zengin ayrıntılarla dolu ve parlak renklerle boyanmış resimlerdir. Çoğu resminde tek başına düşüncelere dalmış görünen kadınlar yer alır. 1657 tarihli yağlıboya resmi *Açık Pencere Önünde Mektup Okuyan Kız* dingin bir tablodur. Bu tabloda genç bir kızın aklından geçen düşüncelere, gerek okuma eylemiyle gerekse geniş pencereden içeriye dolan ışıkla dış dünya sızmaktadır. Vermeer'in neredeyse görünmeyen fırça darbeleri, resimde porselen gibi düz bir doku yaratmıştır. E.H. Gombrich, *Sanatın Öyküsü* adlı kitabında Vermeer'in resimlerinin "aslında insanlarla yapılmış natürmortlar" olduğunu yazmıştır.

Rachel Ruysch kimdir?

Rachel Ruysch (1664-1750), 17. yüzyılda Hollanda'da çalışmış üç seçkin kadın sanatçıdan biridir. Diğerleriyse natürmortlarıyla tanınan Maria van Oosterwijk ve tür resimleri ve portreleriyle bilinen Judith Leyster'dir. Rachel Ruysch, "Hollanda altın çağı" denilen dönemde fevkalade revaçta olan çiçekli natürmort resimlerde ustalaşmıştır. Öyle ki Ruysch'ün natürmort resimlerinden biri ülkeyi ziyarete gelen Fransa Kraliçesi Marie de' Medici'ye hediye edilmiştir. Çiçekler, metaforik olarak hayatın narinliği ve geçiciliğini çağrıştırıp ahlaki anlamlar taşıdığı için natürmort resminde bir hayli rağbet görüyordu.

Vanitas resmi nedir?

Latincede "beyhude, boş" anlamına gelen *vanitas* adıyla anılan bu stildeki resimler, 17. yüzyılda Hollanda ve İspanya'da popüler olan natürmort resimlerdir. Güzelliği, maddi refahı ve hayatın kısalığını sembolize ederler. Harmen Steenwyck'in 1640 tarihli *İnsan Yaşamının Beyhudeliğinin Alegorisi* adlı resminde sol üst köşeden çerçeveye giren güçlü bir ışık demeti, masanın üzerini kaplayan çeşitli eşyaları ve pılı pırtı yığınını aydınlatır. Masadaki nesneler arasında kurukafa, gaz lambası, müzik aletleri, saat, kılıç, deniz kabuğu ve kitaplar göze çarpar. Kılıç ve egzotik deniz kabuğu gibi lüks şeyler zenginliği ve maddi mülkiyeti temsil ederken kurukafa, gaz lambası ve saat de ölümü hatırlatma (*memento mori*) işlevi görür. *Vanitas* stili resimlerde rastladığımız diğer cisimler arasında mumlar, çiçekler, egzotik meyveler ve kum saatleri bulunur.

İSPANYA ALTIN ÇAĞI

İspanya Altın Çağı nedir?

15. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar sürmüş İspanya Altın Çağı'nda, İspanya dünyanın en zengin ülkelerinden biriydi ve sanat ve edebiyat bu ülkede canlanıp serpilmişti. İspanya hâkimiyetinin bu dönemi, İspanyol Hıristiyanların İspanya'yı Mağriplilerden "geri aldıkları" ve onların desteğiyle Kristof Kolomb'un Atlantik üzerinden yolculuk yapıp İspanya'nın gücünü Yenidünya'da güvence altına aldığı 1492'den sonra başladı. İspanyol Habsburg hanedanının gücünü kaybetmesi ve İspanya'nın Hollanda ve İngiltere gibi ülkelerle yaptığı savaşlarda yenilmesiyle birlikte bu parlak dönem sona erdi. Söz konusu dönemde Cervantes *Don Kişot* romanını yazarken, V. Charles Sarayı ve El Escorial gibi mimari eserler inşa edildi. Ayrıca yine bu dönemde El Greco, Diego Velázquez, Francisco de Zurbarán, Bartolomé Murillo ve José de Ribera gibi önde gelen İspanyol ressamlar yapıtlarıyla döneme damgasını vurdu.

Diego Velázquez kimdir?

Diego Velázquez (1599-1660) Kral IV. Philip'in sarayında görev yapmış, Sevilla şehrinden seçkin bir İspanyol ressamdır. Caravaggio'nun üslubundan ilham alarak doğallığı, aydınlık-karanlık kontrastını ve sıradan insanların saygınlığını vurgulamıştır. Kral IV. Philip ve Papa X. Innocentius gibi yüksek tabakadan insanların yanı sıra köle Juan de Pareja ve sarayda hizmetçilik yapan cüce Sebastian de Morra gibi alt tabakadan insanların da portrelerini yapmıştır. Velázquez özellikle İspanya'da sanatçının statüsünün yükselişiyle ilgilenmiştir. *Dokumacı Kadınlar* (1657) ve *Nedimeler* (1656) gibi resimleri bu temayı işlemiştir.

Diego Velázquez İspanya Kralı IV Philip'in saray ressamıydı. Nedimeler *(1656) adlı resmi onun başyapıtı kabul edilir.*

Nedimeler nedir?

Nedimeler (1656) gerek fiziksel boyutları gerekse sanat tarihindeki önemi bakımından büyük bir eserdir. İlk bakışta resim, portresi için poz veren genç prenses Infanta

Margarita Teresa'nın yalın bir tasviri gibi görünse de daha yakından baktığımızda karmaşık bir sahneyle yüz yüze olduğumuzu fark ederiz. Beyaz bir elbise giyip sarı saçlarına kurdele takmış küçük prenses, resmin göreceli merkezinde yer almaktadır ve çevresini, üzerine titreyen nedimeler ve uslu bir köpek sarmıştır. Nedimelerin arkasında prensesin refakatçisi yaşlı kadın ve muhtemelen saray muhafızı olan bir adam odayı gözetlemektedir; uzakta sağ tarafta bulunan açık bir kapıdan içeri ışık girerken kraliçenin mabeyincisi içeriye adım atar. Sol tarafta ise ressamın kendisi, yani Diego Velázquez durmaktadır. Omuzlarını arkaya atmış, özgüvenli bir halde poz verirken paletini seyircinin açıkça görebileceği şekilde tutar. Önünde ise muhtemelen bizim şimdi baktığımız resmi yaptığı kocaman bir tuval vardır. İlginç olan husus, Infanta'nın başının hemen arkasındaki duvarda bir aynanın asılı durmasıdır. Bu aynada kral ve kraliçenin bir yansımasını görebiliriz. Yoksa onlar bizim göremediğimiz bir kapıdan odaya mı girmişlerdir? Belki de bu portre resmi için asıl model onlardır? Yahut belki de gördüğümüz şey bir ayna değil de soluk bir portre resmidir.

Tıpkı *Arnolfini'nin Evlenmesi* gibi *Nedimeler* de gerçekte neyi gördüğümüze ilişkin sorular sorduran karmaşık bir bulmacadır. Sanat tarihçileri yıllar boyunca bu resmin anlamına ve Velázquez'in amaçlarına dair çeşitli teoriler ve analizler ortaya atmıştır. *Nedimeler* ile ilgili öne çıkan kanaatlerden biri Velázquez'in kompozisyonda yarattığı bu muammayla sanatçı-yaratıcı olarak kendi konumunu vurguladığı yönündedir. Kendi figürü sahneyi hâkimiyeti altına almıştır. Neyi göreceğimizi kontrol eden de odur. Sanatçının kraliyet sarayında bulunması, kraliyet ailesiyle aynı mekânı paylaşması onun yüksek sosyal statüsünü vurgulamaktadır; nitekim gömleğinin üzerindeki kırmızı haç Santiago şövalyelerinin sembolüdür. *Nedimeler*, ressamının ününü asırlar boyunca sürdürmüş hem bir kraliyet portresi hem de bir otoportredir.

Zurbarán kimdir?

Velázquez gibi Francisco de Zurbarán (1598-1664) da Caravaggio'dan etkilenmiş ve azizler ve şehitlerin etkileyici resimlerinin yanı sıra oldukça gerçekçi natürmortlarıyla tanınmıştır. Zurbarán'ın en etkileyici resimlerinden biri olan *Aziz Serapion* (1628) Mağripliler tarafından esir alınanların iade edilmesi karşılığında kendini feda ederek ölen azizi betimler.

Mürekkep siyahı rengindeki zeminde azizin aydınlık bedeni, iplerle bağlı olduğu halde öne doğru eğilmiştir. Uzun beyaz iplerden yansıyan güçlü ışık iplere müthiş gerçekçi bir görünüm katar. Aydınlık ve karanlığın buna benzer bir kontrastını ressamın *Tanrı'nın Kuzusu* (1635-1640) adlı tablosunda da görürüz. Bu tabloda resim düzlemini kaplayan beyaz bir kuzunun ayakları

sanki kurban edilecekmiş gibi bağlanmıştır. Zurbarán'ın resimlerinin yalınlığı, tesirli ruhsal çağrışımları ve esaslı görsel etkiyi gizler.

Murillo'nun "günahsız gebeliği" işlediği ışıltılı resimleri gerek İspanya gerekse Latin Amerika'da Katolik sanatçılara asırlarca ilham kaynağı olmuştur.

Murillo'nun "Günahsız Gebelik" teması nedir?

Bartolomé Estaban Murillo (1617-1682) Sevilla şehrinde yaşamış önemli bir İspanyol ressamdır. Resimlerinde Bakire Meryem ve azizleri işlemiş ve Katolik Karşı-Reform hareketinin liderlerince belirlenmiş kurallara göre sanatını icra etmiştir. Söz konusu kurallar Meryem'in nasıl tasvir edilebileceğini belirlemiştir. Murillo "günahsız gebelik" anlayışına uygun olarak çeşitli resimler yapmıştır. *Bakire Meryem'in Günahsız Gebeliği* (1678) adlı tablosu bunlardan biridir. 19. yüzyıla kadar dogma olarak tam anlamıyla benimsenmemiş günahsız gebelik, bir Katolik doktrini olup Bakire Meryem'in "ilk günah"sız doğduğunu savunur. Murillo'nun bahsedilen resminde Meryem mavi beyaz giysiler içindedir ve çevresi melek çocuklarla sarılmış halde, cennetsi bir boşlukta asılı durmaktadır. Yüzünü yukarı çevirmiştir, elleri dua eder pozisyondadır ve ayakları zarif bir hilalin üzerinde nazikçe durmaktadır. Bu sahne Vahiy 12:1'den alınmıştır: "Gökte olağanüstü bir belirti, güneşe sarınmış bir kadın göründü. Ay ayaklarının altındaydı, başında on iki yıldızdan oluşan bir taç vardı." Murillo'nun resimlerinin incelikli güzelliği Yenidünya'daki ressamları yaklaşık iki yüz yıl etkilemiştir.

ASYA SANATI

Çin resmi, Qing Hanedanlığı döneminde değişti mi?

Qing Hanedanlığı, önceki Ming hükümdarlarını alaşağı edip 1644-1911 yılları arasında Çin'i yönetmiş emperyal bir güçtür. Çoğu Çinliye, özellikle Ming

yanlılarına göre bu siyasi iktidar değişimi sarsıcı ve korkutucudur. Öte yandan Mançuryalılar yabancı bir güç olmalarına rağmen Ming Hanedanlığı'nın desteklediği Çin sanat geleneklerinin çoğunu benimsemişlerdir. Qing döneminde, eski bilge ressamlardan ilham alan Ortodoks ekol ve bireyci ekol dahil birçok resim ekolü gelişmiştir. Bireyci ressamlar Qing darbesinin çalkantılı zamanında kişisel duyguları ifade etmeye odaklanmıştır. Dönemin önde gelen ressamları arasında Shitao (1642-1707) da vardır. Bireyci bir ressam olan Shitao'nun soyağacı ilk Ming imparatoruna kadar gitmektedir. Qing, Pekin'i ele geçirdiğinde Shitao kaçıp saklanmış ve daha sonra Zen Budizmine bağlı bir keşiş olmuştur. Sanat kuramı üzerine yazdığı kapsamlı eserler arasında en çok bilineni *Keşiş Kudret Narı'nın Resim Üzerine Sözleri* adlı kitabıdır. Shitao, bu kitapta tek fırça darbesinin önemini açıklar. Enerjiyi yumuşak tonlarla dengeli şekilde dışavuran resimleri soyutlama eğilimi ve derinlik duygusu yaratmak için boş alanı kullanışıyla dikkat çekmiştir. Shitao geleneksel Çin resim formlarına yenilik getirdiği için en ünlü bireyci ressamlardan biridir.

Çay seremonisi nedir?

Geleneksel çay seremonisi Çin'de başlamakla beraber özellikle Momoyama döneminde (1573-1615). Japonya'da bir hayli yaygınlaşmıştır. Çay seremonisi sözlük anlamıyla "çay için sıcak su" anlamına gelen *chanoyu* olarak anılıyordu. Bu seremoniler, işlenmemiş bambu gibi basit malzemelerden yapılan sarayların ve şatoların çayhanelerinde (*chashitsu*) düzenleniyordu. Japon çay seremonisi çok sakin geçmekte ve dört saat kadar sürebilmektedir. Hareketleri ve konuşmaları belirleyen kurallar Budist meditasyonun anlamlı eylemleriyle ilintilidir. Çay seremonisi bir bakıma tiyatro veya teatral şiir okumadır. Dini ritüeldeki kadar yüce bir adap içinde katılımcılar sosyal ahenk, tevazu, doğayla bütünleşme ve maddi dünyanın yapaylığından sıyrılma gibi düşüncelere dalarlar.

Resimli paravan nedir?

Japonya'da *byobu* olarak adlandırılan resimli açılır kapanır paravanlar, Momoyama döneminin seçkin askeri hükümdarlarının imparatorluk evlerinde revaçtaydı. Bu şatoların ve evlerin çoğu artık var olmasa da 17. yüzyılda Kano ailesi tarafından yapılmış paravanlar günümüze değin gelmiştir. Batı standartlarıyla kıyaslandığında 17. yüzyıl Japon evleri, iç mekânları dolduracak süs eşyaları ve mobilyaların olmadığı gayet boş evlerdir. Bunun yerine, göz alıcı koyu renklerle boyanan seyyar paravanlarda genellikle doğa, manzara ve tür sahneleri resmedilmiştir. Kano ailesi tarafından yapılmış resimli paravanlar arasında, Kano Eitoku'ya (1543-1590) atfedilen, başlangıçta sür-

Kano ailesinin yaptığı resimli paravanlar arasında Kano Eitoku'ya (1543-1590) atfedilen, başlangıçta sürme kapı olarak kullanılmış sekiz katlı Servi Ağacı *yer alır. Sanatçı ağacı abideleştirir ve doğanın enginliğini vurgulamaya yarayan zemini yalınlaştırırken ağacın gövdesinin dokusunu öne çıkarmıştır.* (Kaynak: Tokyo Ulusal Müzesi, Japonya/ Bridgeman Sanat Kütüphanesi.)

me kapı olarak kullanılmış sekiz katlı *Servi Ağacı* yer alır. Sanatçı ağacı abideleştirir ve doğanın enginliğini vurgulamaya yarayan zemini yalınlaştırırken ağacın gövdesinin dokusunu öne çıkarmıştır.

Choson döneminde Kore sanatı nasıl bir değişim geçirdi?

Kore'de Choson Hanedanlığı 1392'den Japonların ülkeyi kendi topraklarına kattığı 1910'a kadar hüküm sürmüştür. Bu çok uzun dönemde Kore sanatı ağırlık olarak Çin sanatı üsluplarından ve fikirlerinden etkilenmiştir ama Kore'ye özgü, genellikle dünyevi sanat stili yavaş yavaş gelişmiştir. Sözgelimi ressam Kim Hong-do (1745-1814) Kore'de 18. yüzyıl ve 19. yüzyılın başlarında gündelik yaşamı işleyen canlı tür resimleriyle tanınmıştır. Resimleri genellikle okulda öğrenim görmek gibi normal etkinlikler veya güreş gibi sporlarla meşgul insanları konu almaktadır. Özellikle *Sınıf* (1814) adlı resmi, dersi anlamadığı zaman gözyaşlarına boğulan bir öğrenciyi tasvir eder. Dikdörtgen şeklinde bir şapka takmış sakallı öğretmenin aklı karışmıştır ve dersi nasıl sürdüreceğini bilememektedir.

Silhak Hareketi nedir?

Silhak Hareketi, 18. yüzyılda gelişmiş bir Kore resim üslubudur ve yeni odak noktası olan Kore kimliği ve Konfüçyüsçülükten ilham almıştır. Chong Son (1676-1759) ünlü Koreli bir ressamdır ve Silhak Hareketi'nin de öncü üyelerinden biridir. 1392'den 1910'a kadar hüküm sürmüş ve şimdiki Güney Kore'nin başkenti olan Seul'ü başkent seçmiş olan Choson Hanedanlığı döneminin ortalarında sanatını icra etmiştir. Çin'in literati resminden esinlenen Chong Son, mürekkeple yaptığı dağ manzaralarıyla tanınmıştır; özellikle Elmas Dağlarını işlediği resimlerinde koyu tonlarda dokulu fırça darbeleri göze çarpar. Literati gibi Chong Son da doğal dünyanın "aslını yansıtan manzarasını" veya gerçekçi tasvirini yakalama peşindedir.

ROKOKO VE 18. YÜZYIL

Rokoko nedir?

Rokoko 18. yüzyılda Avrupa'da yaygınlaşmış, resim, mimari, edebiyat, müzik ve diğer sanat dallarında kullanılan kendine özgü bir üsluptur. Rokoko adı 18. yüzyılda bahçelerin ayrılmaz unsurları olan "deniz kabuğu" ve "çakıl" süslemelerini betimlemekte kullanılan Fransızca *rocaille* sözcüğünden gelmektedir. "Gotik" ve "Barok" misali, diğer birçok terim gibi bu terim de sonradan icat edilmiştir ve 19. yüzyıl eleştirmenleri bu terimi 18. yüzyılın zevksiz, şatafatlı eserlerinden küçümseyici bir şekilde söz etmek için kullanmıştır. Rokoko mimarisi fevkalade süslüdür ve düz veya çizgisel formlardan ziyade kıvrımlı formlar, pastel renkler ve fantezi veya heves unsurlarıyla nitelendirilir. Resimler pastel renkleri, aristokrat âşıkların ve mitolojik figürlerin zarif havai sahnelerini içerse de zaman zaman bazı Rokoko resimlerinde (örneğin William Hogarth'ın resimlerinde ve baskılarında) alaycı donuk renklere de rastlanmaktadır. Rokoko ilkin birleşik bir tarz olarak Paris'te gelişmiştir ve özellikle Fransa Kralı XV. Louis ve burjuvazinin veya üst-orta sınıfın yükselişiyle ilişkilendirilmektedir. Diğer sanat kategorilerinde olduğu gibi bölgesel farklılıklar çeşitli Rokoko üsluplarının doğmasına yol açmıştır. Önemli Rokoko ressamları arasında Jean-Antoine Watteau, Jean-Honoré Fragonard ve Johann Balthasar Neumann gibi isimler yer alır.

Barok ile Rokoko arasındaki fark nedir?

Barok sanatı ile Rokoko sanatı arasındaki fark epey muğlak olabilmektedir; nitekim sanat tarihçileri bile sınırı nerede çekeceklerinden tam anlamıyla

emin değildirler. Öyle ki bazıları Rokoko'yu Barok'un süslü bir alt kategorisi olarak bile değerlendirmektedir. Genel kanı Barok'un Rokoko'dan daha katı olduğudur. Örneğin, Versay Sarayı'nın mimari üslubu ile Güney Almanya'daki pastel renkli tavan resimleri ve altın sarısı sütun başlıklarıyla Würzburg Sarayı'nı kıyaslayın. Rokoko resmi, Barok resmi kadar dini içerikli değildir ve eğlenceleri, idealize edilmiş manzaraları ve romantik ilişkileri işleyen sahnelere yer verirken Barok ressamlar dini sembolizmi, İncil sahnelerini ve abidevi mitolojik resimleri tercih ederler. Renk tercihi de aradaki farklılığı izah etmenin bir başka yoludur; Caravaggio tarzında Barok resimler aydınlık-karanlık kontrastını, koyu ve canlı renkleri kullanırken Rokoko resimler oldukça aydınlıktır ve tozpembeler, açık yeşiller ve diğer pastel renkler taşır.

Würzburg Sarayı nedir?

Würzburg Sarayı, Rokoko mimarisinin Almanya'daki önemli bir örneğidir. Johann Balthasar Neumann (1687-1744) bu sarayı Schönborn ailesinden prens-piskopos Würzburg için tasarlamıştır. Sarayın Kaisersaal veya "İmparatorluk Salonu" altın, beyaz ve pastel renklerden oluşan bir renk şemasına sahiptir, kavislerinin ve ince süslemelerinin yanı sıra mermer kolonları ve dalgalı pervazları göz alıcıdır. Kocaman bir merdiven, 655 metrekareden daha geniş bir alana açılır. Merdiven parmaklıkları ve tırabzan küpeşteleri, heykeller ve Yunan vazolarıyla donatılmıştır. Genişleyen merdivenin üstünde, İtalyan Rokoko ressamı Giovanni Tiepolo'nun resmettiği, dünyanın en büyük tavan freski kabul edilen bir fresk vardır. Bu fresk prens-piskoposu, Yunan tanrısı Apollon'la birlikte gösterir; yanlarında Schönborn ailesinin dört bir tarafa yayılan nüfuzunu sembolize eden mevsimlerin, burçlar kuşağının ve dünyanın bilinen dört kıtasının simgeleri vardır.

Dominikus Zimmermann kimdir?

Dominikus Zimmermann (1685-1766) Bavyeralı Alman mimardır. 1757'de tasarladığı, bir hac kilisesi olan Wieskirche ile ünlüdür. Alp Dağlarının eteklerinde konumlanan Wieskirche 18. yüzyıl Rokoko tasarımının en iyi örneklerinden biridir. Kilisenin dış mekânı nispeten düz ve yalınken, içeri giren ziyaretçi huşuyla dolar, tanrı katına çıkma hissi duyar. Fevkalade canlı renklerle yapılmış zarif freskler duvarları ve tavanı kaplar, heykeller ve alçı süslemelerle kaynaşır. Alçı veya sıva süslemesi (*stuko*) eğitimi alan Zimmermann 18. yüzyıl Almanya'sının diğer önemli kiliselerini de tasarlamıştır; bunlar arasında Steinhausen'deki hac kilisesi Wallfahrtskirche ve Günzburg'daki Frauenkirche (Meryem Ana Kilisesi) yer alır.

Fête-galante nedir?

Fête-galante (kır sefası) genellikle açık havada, güzel mekânlarda düzenlenen küçük çaplı zarif eğlencelere katılan ve erotik değilse de şehvetli eylemler sergileyen aristokratları betimleyen bir Rokoko resim tarzıdır. Bu tarz resimler ilkin 18. yüzyılın başlarında Jean-Antoine Watteau tarafından yapılmıştır, onun *Çuha Adasına Yolculuk* (1717) adlı resmi bu türün güzel bir örneğidir. Mitik Çuha Adası, denizköpüğünden oluşmuş Afrodit'in doğduğu yerdir. Sağ tarafta, uzakta (Venüs olarak da bilinen) Afrodit heykeli çiçeklerle bezelidir. Hemen altta gayet şık giyimli hayalperest aristokratlar diz dize oturup ele ele tutuşmuşlardır; içlerinden bazıları, Yunan aşk tanrıçasına apaçık bir bağlılık içinde birbirlerine sarılmıştır. Sol tarafta pembe bir kumaşla kaplanmış, deniz kabuğu şeklinde bir kayık, adadan hoşlanmayan ziyaretçileri almak için beklemektedir. Havada pembe meleğe benzer çocuklar süzülmektedir ve gökyüzü günbatımının rengine bürünmüştür. Watteau'nun resmi ipeksi yumuşaklıktaki toz gibi dokusu, aşk dolu sahneleri ve aristokrat figürleriyle Rokoko üslubunu yansıtır. Ressamımız bu resmiyle tamamen yeni bir resim kategorisi yaratmıştır: *Fête-galante*.

Fragonard'ın *Salıncak*'ı nedir?

Fransız ressam Jean Fragonard tarafından yapılmış bir Rokoko resmi olan Salıncak *(1756) erotik bir bahçe sahnesini betimler.*

Jean-Honoré Fragonard'ın (1732-1806) erotik tablosu *Salıncak* (1756), mahrem öznenin özel olarak izlenmesi için yapıldığından "yatak odası resmi" olarak adlandırılan resim türünün bir örneğidir. Ressam Gabriel-François Doyen işverenin bu tür bir resim yapma teklifini geri çevirince işi Fragonard üstlenmiş ve bu tabloyu yapmıştır. Tabloda geniş ve gür bir bahçe sahnesi betimlenir. Resmin ortasında dökümlü bir elbise giymiş genç bir kadın vardır. Onun altında, besbelli sevgilisi olan adam gri bir takım elbise ve beyaz peruk içinde arkasına yaslanmıştır. Bu arada bir piskopos salıncaktaki kadını sallamaktadır. Asilzade, sevgilisinin hemen üstünde salındığı

anda, resmedilen kadın eteğinin altından müstehcen bir manzarayı teşhir ederek yakındaki melek çocukları hayrete düşürmektedir. Açık bir rızayla, narin pembe ayakkabısını ayağından fırlatarak sivri parmaklarını açığa vurur. Rokoko stilinin güzel bir örneği olan bu tablo ışıltılı renkleri ve tensel temalarıyla ünlüdür.

Chinoiserie nedir?

Fransızcadan gelen *chinoiserie* kelimesi, kaba bir tercümeyle "Çin işi" anlamına gelir. Avrupalı kâşifler 17. ve 18. yüzyıllarda dünya genelinde daha uzak diyarlara ulaşınca, Avrupa değişik sanat ve kültürlerle tanışmaya başladı. Çin sanatı özellikle 19. yüzyılda rağbet görüyordu ve zenginler Çin porselenleri, heykelleri ve diğer dekoratif sanat ürünlerini topluyorlardı; sonunda Avrupalı sanatçılar Çinlilerin tasarım unsurlarını kendi dekoratif sanatlarına kattılar. 1762'de on katlı bir Çin pagodası Londra'daki Kew Bahçelerinde inşa edildi. Bu yapı hem Rokoko estetiğini hem de Batı'nın Asya sanatına olan ilgisini yansıtmaktadır.

Aydınlanma nedir?

"Akıl çağı" olarak da anılan Aydınlanma, felsefe, siyaset, din, bilim ve sanatta rasyonalizmi ve ampirizmi öne çıkaran bir 18. yüzyıl kültür hareketidir. Bu çağın önemli rasyonalist düşünürleri arasında, René Descartes gibi önceki düşünürlerden ilham almış Jean-Jacques Rousseau, Denis Diderot, Jean d'Alembert ve Immanuel Kant gibi isimler vardır. Aydınlanma döneminde doğanın birtakım yasalara tabi olduğu düşünülmekte ve insanın, aklını kullanırsa, doğal dünyayı kontrol edebileceğine inanılmaktaydı. Bilimde, bilimsel yöntem geliştirilmiş, elektrik ve oksijen keşfedilmişti. John Locke ve Thomas Jefferson gibi düşünürler hükümdarların güçlerini tanrıdan aldıkları iddiasını sorgulamıştır. Aydınlanmayla birlikte Sanayi Devrimi de başlamış, tarım ve üretimde kaydedilen gelişmeler Avrupa'da refah dağılımı ve sosyal sınıfların yapısı üzerinde esaslı etkiler yapmıştır. Buhar motoru ve demir üretimi gibi yeni teknolojiler, meta üretim biçimini büyük ölçüde değiştirmiştir. Dünya modern öncesi çağdan modern çağa geçerken baş gösteren devrimler ve siyasi çalkantılarla kesintiye uğrayan Aydınlanma iyimser ve umut dolu bir dönemdir.

Zaman resme neden duman üflüyor?

William Hogarth'ın (1697-1764) eserleri Rokoko stilinin daha satirik yanını ortaya koyan güzel eserlerdir. İngiliz ressam ve baskıcı Hogarth, dostu Henry Fielding'in de bulunduğu edebiyat çevrelerinde zaman geçirirdi. Eserleri genellikle açık ahlaki mesajlar ve iğneleyici sosyal eleştiriler içermektedir. Sözgelimi *Marriage à La Mode* (1743-1745) başlıklı bir dizi resmi, görücü usulüyle evliliği hicveder ve kibir, ihanet, içki ve kumar gibi kötü alışkanlıklara karşı uyarıda bulunur.

Dahası Hogarth'ın *Time Smoking a Picture* (*Resme Duman Üfleyen Zaman*) adlı gravürü çok özgül bir mesaj vermektedir. Gravürün ortasında, kanat ve tırpan sembolleriyle yaşlı bir "zaman" simgesi vardır. Büyük bir tuvalin karşısına, somurtkan bir yüzle kamburu çıkmış halde oturmuş, uzun ince piposuyla doğrudan resme duman üflemektedir. Çıplak zaman kırık bir heykel parçasının üzerine oturmuştur ve büyük tırpanı öne düşerek resimde bir yarık açmıştır. Yanında büyük bir kavanozda vernik durmaktadır. Gravürün üst tarafındaki Yunanca yazılmış yazıda, "Zaman zeki bir sanatçı değil, çünkü her şeyi daha muğlak hale getiriyor" denilmektedir. Basılı metinde zaman figürünün hemen altında başka bir mesaj daha vardır: "Heykeller çürüyüp servete dönüşürken." Ve son olarak baskının altyazısında şöyle denir: "Doğayı ve kendini dinle / Ne düşüneceğini başkalarından öğrenme." Hogarth, 18. yüzyılda yaygın bir uygulama olan cila ve duman kullanarak güncel sanat eserlerini eskiymiş gibi göstermeyi (çünkü eski eserler, yenilerden daha değerli sayıldığı için daha pahalıdır) eleştirmektedir. *Resme Duman Üfleyen Zaman* adlı gravüründe Hogarth, sanat simsarlarının para kazanmak için sanat eserlerini tahrip etmesini şiddetle eleştirmiştir.

18. yüzyılın başlıca portre ressamları kimlerdir?

- Rosalba Carriera (1675-1757): Venedik'in önde gelen portre ressamı erken dönem minyatürleri ve pastel boya kullanımıyla tanınmıştır. Paris'e yaptığı bir gezi sırasında Kral XV. Louis'nin pastel boyayla portresini yaptı. Roma'daki Aziz Luka Akademisi ve Fransız Kraliyet Resim ve Heykel Akademisi üyesiydi.
- François Boucher (1703-1770): Mitolojik ve şehvetli sahneleri işlediği resimleriyle rağbet gören bu Fransız Rokoko ressamı, ışıltılı renk seçimiyle zarif bir üslup sergiler. Kral XV. Louis'nin metresi Madam de Pompadour gibi zengin müşterilerinin zamanın modasına uygun stilize portreleriyle tanınmıştır.
- Joshua Reynolds (1723-1792): Roma'da öğrenim görmüş bu İngiliz ressam neoklasik üslubu ve modelinin ruhunu olduğu gibi yansıtan abi-

devi tam boy portreleriyle tanınmıştır. Son derece saygın bir ressam olan Reynolds'ın sanat kuramına yaklaşımı çok yönlüdür.

- Thomas Gainsborough (1727-1788): Büyük saygı gören bu İngiliz portre ressamı manzara resimleri de yapmıştır. Reynolds'ın bir rakibi olarak resimlerine doğanın güzelliğini katmıştır. Eserlerinin bazen romantik eğilimler sergilediği düşünülür. Bayan. Richard Brinsley Sheridan (1785) portresinde ince fırça işi göze çarpmaktadır.
- Elisabeth Vigée-Lebrun (1755-1842): Belki de 18. yüzyılın en önemli kadın ressamıdır. Versay Sarayı'nda çalışırken Marie Antoinette ve Fransız kraliyet ailesinin pek çok portresini yaptı. Eserleri Rokoko estetiğini güçlü şekilde yansıtmaktadır.

Elisabeth Vigée-Lebrun eserlerini ekseriyetle 18. yüzyılda vermiş bir kadın ressamdır. Birkaç yıl çalıştığı Versay Sarayı'nda Marie Antoinette ve çocuklarının portrelerini yapmıştır.

- John Singleton Copley (1738-1815): Ataları İrlandalı olan Copley Boston'da yaşıyordu. Paul Revere ve Samuel Adams gibi ünlü ilk Amerikalıların portrelerini yaptı ama 1774'te Joshua Reynolds ve dostu mülteci ressam Benjamin West'in ricası üzerine İngiltere'ye göç etti.
- Gilbert Stuart (1755-1828): Önde gelen Amerikalı portre ressamı, George Washington portresiyle hâlâ tanınmaktadır. Thomas Jefferson ve James Monroe gibi başka önemli Amerikalı liderlerin de portrelerini yapmıştır. Üslubu, zamanının diğer Amerikalı ressamları üzerinde büyük etki yapmıştır.

HİNDİSTAN'DA BABÜRLÜ SANATI

Babürlü sanatı nedir?

Babürlüler Hint alt kıtasına 1526'dan 1857'ye kadar hükmetmiş Cengiz Han'ın soyundan gelen Müslüman liderlerdir. Babürlü İmparatorluğu zirve

noktasındayken Hindistan'dan Afganistan'a kadar uzanıyordu. "Klasik" Babürlü dönemi, Ekber Şah'ın 1556'dan 1605'e kadar sürdüğü hükümdarlık dönemine karşılık gelir. İmparatorluk topraklarında nispeten barışın sağlandığı bu dönemde sanat da gelişip serpilmiştir. Ekber Şah büyük mimari projeleri desteklemiştir ve özellikle Hıristiyan misyonerlerin kendisine getirdiği Avrupa gravürlerine tutkundur. Oğlu ve aynı zamanda halefinin desteklediği saray atölyelerinde sanatçılar mükemmel tezhip edilmiş elyazmaları ve minyatürler üretmiştir.

Ekbername nedir?

Ekbername (1569-1590) Ekber Şah'ın hayatını ve başarılarını anlatan ve 116 minyatürden oluşan bir yapıttır. Eser, eşi benzeri olmayan ayrıntıları ve gerçekçiliğiyle bilinmektedir. Eseri ortaya çıkarmak için birçok sanatçı çalışmıştır. Ekber Şah, dostu Ebü'l-Fazl el-Allâmî'ye (1551-1602) biyografisini yazma görevini vermiştir. Şahın kişisel nüshası için ressam Basvan, eserin tasarımı ve çizimlerini hazırlamakla görevlendirilirken Chatar Muni renklendirmesini yapmıştır. *Ekbername*'nin şimdi Victoria ve Albert Müzesi koleksiyonunun bir parçası olan yirmi ikinci varağı, dizginlerinden boşanmış bir halde dubalı bir köprünün üzerinden geçen kocaman bir filin peşinden giden Havvai adında vahşi bir fili süren Ekber Şah'ı canlı şekilde tasvir etmektedir. Resimdeki koyu renkler ve ayrıntılar hikâyeye dramatik bir boyut kazandırmaktadır. Doludizgin giden filin çarptığı kayıkçıların dalgalandırdığı suyun dokusu güzelce yansıtılmıştır. Hikâyeye göre Ekber Şah, bir fili sakinleştirip dizginleyebilecek güçtedir ve bu resim Ekber Şah'ın büyük ve genellikle zorlu bir imparatorluğu yönetme becerisinin bir metaforudur.

Babürlü İmparatoru Cihan Şah'ın hayatını anlatan Padişahname *için yapılan bu çizimde, imparator tahta çıkış töreninde en büyük üç oğlunu ve Asaf Han'ı huzuruna kabul etmektedir (1360).* (Kaynak: Kraliyet Koleksiyonu © 2011 Majesteleri Kraliçe II. Elizabeth/Bridgeman Sanat Kütüphanesi.)

Racput resimleri nedir?

Kuzey Hindistan'daki Racastan eyaleti Babürlü İmparatorluğu'nun engin toprakları içinde değildir. Bunun yerine eyalet, Hindu Racput hükümdarları tarafından yönetilmektedir. Racastan'daki resim gelenekleri, İran ve Babürlü minyatür ekollerinden etkilenmiştir. Ekseriyetle Krişna gibi Hint tanrılarını konu edinen bu resimler çoğu zaman romantik ve erotiktir. *Çardak'ta Krişna ile Radha* (1760) adlı resimde, genellikle mavi tenli resmedilen Hint tanrısı Krişna, sevgilisi Radha'yı okşarken yukarıdaki sarı renkli yıldırım aralarındaki cinsel çekimi sembolize etmektedir.

Bichitr kimdir?

Bichitr, Ekber Şah'ın (1605 ile 1627 yılları arasında hükümdarlık yapmış) oğlu Cihangir ve Tac Mahal'i yaptıran Cihan Şah dönemlerinde sarayda çalışmış önemli bir ressamdır. Bichitr muhtemelen yetiştirildiği sarayda ilk eğitimini almış yetenekli bir minyatür ressamıdır. Avrupa resmine ilgi duymaktadır ve bazı eserleri Hindistan'ın doğa manzaralarını Avrupa'nın perspektif teknikleriyle harmanlamıştır. *Bir Sufiyi Krallara Yeğleyen Cihangir* (1625) adlı minyatüründe Bichitr, Osmanlı sultanları ve hatta muhtemelen başka bir portreden kopyaladığı İngiltere Kralı I. James gibi önemli zatların portrelerinin arasında kendi küçük otoportresine de yer vermiştir. Otoportresi onu

1631 ile 1648 yılları arasında beyaz mermerden inşa edilmiş bir anıtmezar olan Tac Mahal'i, Babürlü İmparatoru Cihan Şah merhum karısı anısına yaptırmıştır. Tac Mahal Hindistan'daki İslam sanatının bir şaheseridir.

elinde küçük bir portresini tutarken gösterdiğinden resmin içinde resimle karşılaşılmaktadır. Bichitr, Babürlü hükümdarı Cihangir'in önünde saygıyla eğilmektedir.

Tac Mahal nedir?

Hindistan'ın Agra şehrindeki Tac Mahal beyaz, soğan şeklindeki kubbeleri, kemerli pencereleri ve binanın siluetini yansıtan uzun havuzuyla dünyanın en bilindik yapılarından biridir. Tac Mahal çiçek deseniyle, renkli taşlarla kakmalı mermerden yapılmıştır; ayrıca Kuran'dan ayetler yapının üzerine hat yazısıyla işlenmiştir. Tac Mahal bir saray değildir, Babürlü İmparatoru (Ekber Şah'ın torunu) Cihan Şah'ın üçüncü karısı Mümtaz Mahal için yaptırdığı bir anıtmezardır. Abidevi türbeler İslam geleneğinin birer parçasıdır. Tac Mahal'in tasarımı İran'daki bahçe çardaklarının tasarımını yansıtır. Simetrik ve dengeli formları, büyük havuzları ve uzun minareleriyle dinginlik ve huzur duygusu uyandırır. Bu yapı Kuran'da anlatılan cennet tasvirleriyle sembolik açıdan bağlantılıdır ve Hint-İslam mimarisinin şaheseri sayılmaktadır.

NEOKLASİK SANAT

Neoklasik sanat nedir?

Bazen klasik etkinin hiç kaybolmadığı hissine kapılırız ama 18. yüzyılda Barok döneminin peşi sıra tam anlamıyla bir "klasiğin canlanışı" yaşandı. 18. yüzyılda sanatçılar ve aristokratlar müthiş Roma harabelerini ve Rönesans sanatını görmek için İtalya'ya akın ettiler. Yine bu dönemde Yunanistan'da yapılan yeni arkeolojik keşifler Antik Yunan toplumu ve sanatıyla ilgili yeni bilgiler ortaya çıkardı ve bu gelişme de klasik fikirler ve estetiğe olan ilgiyi artırdı. Neoklasik stil Rokoko'nun süslü stiliyle oldukça keskin bir tezat içindeydi ve onun yerine azametli yalınlığın ve kararlılığın yanı sıra soylu, kahramanca ideali öne çıkardı. Klasik düşünceye duyulan bu yenilenmiş ilgi, resim ve mimariye esin vermesinin ötesinde Fransız ve Amerikan devrimleri ve Napolyon'un yükselişi gibi sarsıcı toplumsal dönüşümlerle sonuçlanan felsefi düşünceleri ve siyasi değişimleri de tetikledi.

Joshua Reynolds'un "Görkemli Üslup"u nedir?

Joshua Reynolds (1723-1792) İngiliz resminin statüsünü Rönesans'ın büyük ustalarının seviyesine çıkarmaya kararlıydı ve bunun için başvurduğu yollardan biri, portrelerine zamanının en yüksek resim tarzı olan tarihsel

resmin görkemini ve kahramanlık idealini katmak oldu. *Sanat Üzerine On Beş Konuşma* adını verdiği konuşma serisinde Reynolds, çağdaş İngiliz ressamların, eski ustaların "görkemli stiliyle" resim yapmaları gerektiğini savundu. *Harrington Kontesi Jane Fleming'in Portresi* (1778) ve *Üç Güzele İkramda Bulunan Leydi Sarah Bunbury* (1765) gibi büyük ebatlarda, tam boy portreleri heykel ve vazo gibi klasik unsurları mimari unsurlarla arka planda bir araya getirip resimlerine antik bir hava katmıştır. İkinci resimde Leydi Bunbury beli bağlı ve omuzları iğneli uzun bir Roma elbisesiyle, bir Roma rahibesi gibi tasvir edilmiştir. Leydi Bunbury üç güzele ikramda bulunurken dostu Leydi Susan Fox-Strangways de yanında diz çökmüştür. Reynolds bu aristokrat portresini kadın dostluğu ve güzelliği üzerine düşünmeye teşvik eden sembolik ve anlamlı bir resim seviyesine çıkarmıştır.

İngiliz ressam Joshua Reynolds, Leydi Jane Halliday'in bu portresine (1779) aristokrat bir tavır vermiştir. Reynolds yaptığı portrelerle İngiliz resminin konumunu yükseltmek istiyordu.

Neoklasik mimarlık nedir?

18. yüzyılın neoklasik mimarlığı, Rokoko mimarisinin bir hayli dekoratif üsluplarına güçlü bir tepki niteliğindedir ve tasarımında mantığı, simetriyi ve geometriyi vurgulamaktadır. Neoklasik mimarlık özellikle kamu yapılarının ve en azından Britanya'da kır evlerinin tasarımında rağbet görmüştür.

18. yüzyıl neoklasik mimarlığının önemli örnekleri nelerdir?

- Chiswick Villası. İngiltere, Batı Londra'da III. Burlington Kontu Robert Boyle tarafından 1724 ile 1729 yılları arasında tasarlanıp inşa edilmiş bir villadır. Mimar Palladio ve onun Rotunda Villası'ndan büyük ölçüde esinlenilen Chiswick Villası sekiz kenarlı bir kubbeye ve boş bir

alınlıkla geniş ama sade bir sütunlu girişe sahiptir. Genel hatlarıyla üslup ölçülü, düz ve simetriktir.

- Pulteney Köprüsü. Bu köprü, İskoçya'nın Ayrshire bölgesinde Edinburg Belediye Binası ve Culzean Şatosu gibi harika yapılara imza atmış meşhur İskoç mimar Robert Adam (1728-1792) tarafından tasarlanmıştır. Palladio'nun stilinden ilhamla 1773'te tamamlanan bu eşsiz Pulteney Köprüsü İngiltere'nin Bath kentinde bulunan Avon Nehri'nin üzerinden geçer ve kenarlarında dükkânlar dizilidir.
- Théâtre de l'Odéon. Önceleri Fransız Tiyatrosu diye adlandırılan bu sade neoklasik yapı, Marie-Joseph Peyre tarafından 1767 ile 1770 yılları arasında tasarlanmıştır. Neredeyse hiç dekoratif unsur barındırmayan binanın sütunlu girişinde alınlığı olmayan, oldukça yalın Toskana tarzı kolonlar bulunur. Yapı yataylığı ve geometrik simetrisiyle göze çarpmaktadır.
- Monticello. *Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi*'nin yazarı ve Virginia Valisi Thomas Jefferson tarafından Charlottesville'de ev olarak 1769 ile 1782 yılları arasında tasarlanmıştır. Daha sonra 1796 ile 1908 yılları arasında yeniden tasarlanmıştır. Jefferson tamamen Amerika'nın nevi şahsına münhasır bir mimari tarz geliştirmek istiyordu; bu tarz vatanseverliği teşvik edecek ve yeni ülkenin ulusal kimliğinin oluşmasına katkıda bulunacaktı.

Amerika'nın kurucularından Thomas Jefferson mimarlığın birleşik bir Amerikan kimliği hissiyatını ve demokratik idealizmi yerleştirme gücüne inanıyordu. Bir mimar olarak klasik mimariden ilham almış ve klasik öğeleri kendi evi Monticello da dahil olmak üzere projelerine katmıştır.

Angelica Kauffmann kimdir?

Angelica Kauffmann (1741-1807) Britanya'nın önemli bir neoklasik ressamıdır. Roma'da öğrenim görüp Joshua Reynolds ile arkadaşlık kurdu ve 1768'de Kraliyet Sanat Akademisi'nin kurucularından biri oldu. Ne var ki zamanının akademik eğitiminin temel bir parçası olan çıplak erkek resmi çalışmasına izin verilmedi. Buna rağmen Kauffmann o zamanlar diğer resim türlerinden daha çok ilgi gören tarihsel resimler yaptı; 18. yüzyılda bunu yapan tek kadın ressam oydu. Kauffmann'ın yaptığı Rokokovari neoklasik tarihsel resimlerden örnek vermek gerekirse: *Theseus'un Terk Ettiği Ariadne* (1774), *Çoban'ın Gözetlediği Uyuyan Peri* (1780) ve *Çocuklarını Hazinesi Gibi Sunan Cornelia* (1785). Bu sonuncu resim, Antik Roma'nın en güçlü kadınlarından birinin yaşamından bir hikâyeyi anlatmaktadır. Resimlerinin çoğu baskı olarak yeniden üretilmiştir ve Kauffmann aristokrat sanat hamilerinin portre ressamı olarak büyük başarı kazanmıştır.

Benjamin West kimdir?

Benjamin West (1738-1820) Amerika'da doğmuş, Philadelphia ve Roma'da öğrenim gördükten sonra Londra'da tarih ressamı olarak başarılı bir kariyere imza atmış ve böylece uluslararası arenada bu denli başarılı bir kariyere sahip ilk Amerikalı ressam olmuştur. Dahası, Britanya Kraliyet Sanat Akademisi'nin Joshua Reynolds'tan sonra başkanlığını yapmış ve güçlü bir sanat hamisi olan Kral III. George tarafından mali açıdan desteklendi. West'in tarihsel resimleri neoklasik anlayışa sıkı sıkıya bağlıdır; öte yandan gelenekten şaşırtıcı bir kopuşu temsil eden *General Wolfe'un Ölümü* (1770) adlı tablosu, tarihi olayları değil de resmedildiği zamanı temsil eder. Bu tabloda kralın ordusu eski üniformalar değil o günün üniformalarını giymiştir. Her ne kadar kral (ve Joshua Reynolds) bu değişiklikten hiç hoşlanmayıp eleştiride bulunsa da tablo, halk arasında çok sevilmiştir. Bunun üzerine kral fikrini değiştirip West'e kraliyet tarih ressamı payesi vermiştir.

Jasper çanak çömleği nedir?

İngiliz çömlekçi Josiah Wedgwood tarafından geliştirilen jasper çanak çömleği, ekseriyetle mavi üzerine beyaz kabartmaları (başka renkler de kullanılabiliyordu) ve neoklasik tasarımıyla tanınan sırsız bir porselen çeşididir. Wedgwood, son zamanlarda keşfedilen Antik Yunan vazo desenlerinin birebir benzeri olan, kalıba dökülmüş rölyef desenleri hazırlaması için heykeltıraş John Flaxman'i tuttu. Halk tarafından çok beğenilen jasper taşından yapılma

Fransız ressam Jacques-Louis David tarafından yapılmış yağlıboya tablo Marat'nın Ölümü *(1793) Fransız Devrimi sırasında küvetteyken öldürülmüş devrimci bir siyasetçiyi betimlemektedir.*

bu çanak çömlekler büyük ölçekte üretilip etkin bir pazarlamayla satılınca Wedgwood'un neoklasik tasarımları, halk arasında Sanayi Devrimi'nden önce imal edilen dekoratif nesnelerden daha fazla ilgi gördü. Jasper çanak çömlekçiliği ve genel olarak Wedgwood çanak çömlekçiliği günümüze kadar popülerliğini koruyarak gelmiştir.

Jacques-Louis David kimdir?

Jacques-Louis David (1748-1825) neoklasik üslubu kullanan en önemli Fransız ressam kabul edilmektedir. Sanatı önce Fransız Devrimi'nin değerlerini ve sonra Napolyon'un emperyal üslubunu yansıtır. *Horas Kardeşlerin Yemini* (1784) gibi tarihsel resimlerinde David, adanmışlık ve kahramanlık temalarını vurgulayan ve devrim ruhunu işleyen yurtsever Roma sahneleri resmetmiştir. 1793 tarihli *Marat'nın Ölümü* adlı tablosu kanlı Terör Dönemi'nde kendisine sipariş edilmiştir. Jakoben bir gazeteci ve siyasetçi olan Jean-Pierre Marat küvetteyken, Jirondenler adlı karşıt siyasi gruba bağlı bir kadın tarafından öldürülmüştür. Marat takatini kesen bir deri hastalığından mustaripti ve çoğu zaman küvette suyun içindeyken çalışıyordu. Bahsedilen resim, bedeni küvetin kenarından dışarı sarkmış Marat'ı idealize etmektedir. Minimalist ve sade bir biçimde resmedilmiş bu küvet Marat'ın çok daha gösterişli küvetine hiç benzememektedir. Marat sol elinde, üzerine elyazısıyla bazı satırlar yazdığı bir kâğıdı hâlâ tutarken sağ elinde bir telek vardır. Yanında, katil Charlotte Corday'ın maktülün göğsüne sapladığı kanlı bıçak durmaktadır. David, Marat ile aynı siyasi partiye üyeydi; resmin siyasi bir propaganda işlevi gördüğü ortadadır. Devrim sona erince David'in siyasi talihi parlayıp söndü (kısa bir süre hapis yattı ve daha sonra başkanlık yaptı). Ancak sonunda yeni bir gücün safına geçti: Fransa'yı 1804'ten 1815'e kadar yöneten Napolyon Bonapart David için önemli bir hami oldu.

Fransız Devrimi nedir?

1789'dan 1799'a kadar süren Fransız Devrimi, on yılı aşkın bir süre devam eden kanlı bir siyasi başkaldırıdır. Bu isyan sırasında uzun süredir hüküm süren Fransız monarşisi tahttan indirildi (kral idam edildi), Fransa'da feodalizme son verildi ve Fransız toplumunu sonsuza dek değiştirecek ilk cumhuriyet kuruldu. Amerikan Devrimi ve Aydınlanma düşünürlerinden ilham alan Fransız Ulusal Meclisi, egemenliği monarşiye değil Fransız halkına devreden, halk eğitimi ve sosyal refah gibi sosyal programları yürürlüğe sokan *İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*'ni benimsedi. Fransız hükümetindeki iki ana siyasi parti olan Jakobenler ve Jirondenlere devrimci siyasetçi Maximilien de Robespierre önderlik ediyordu. Onun öncülüğünde Kral XVI. Louis ve Kraliçe Marie Antoinette vatana ihanetle suçlanıp idam edildi. Daha sonra Robespierre Terör Dönemi'nde yeni hükümeti idare etti. Döneme bu adın verilmesinin nedeni, devrimci hükümetin tesis ettiği yeni düzene tehdit olarak algıladığı her unsuru ortadan kaldırması politikası doğrultusunda on yedi bin insanın resmen vatana ihanetle suçlanıp giyotine gönderilmesiydi. Ne var ki Robespierre'in kendisi de "La Terreur"e kurban gitti, 1794'te idam edildi. Napolyon Bonapart askeri bir darbe yapıp kendisini diktatör ilan etti ve böylece Devrim'in sıkı bir mücadeleyle kazandığı cumhuriyete geçici olarak son verdi.

ROMANTİZM

"Romantizm" nedir?

Romantizm, Aydınlanma'nın akılcılığına tepki olarak gelişmiş ve onun yerine duyguyu ve öznelliği vurgulayan düşünsel, kültürel ve sanatsal bir harekettir. Bu hareket 18. yüzyılın ortasında doğmuş ve 19. yüzyılın ortasına kadar ilgi görmüştür. Neoklasisizmle aynı döneme denk gelmektedir; hatta bazı neoklasik eserler, barındırdıkları alışılmış idealizm ve geçmişe özlemden dolayı romantik olarak değerlendirilmektedir. Romantik dönemde, özellikle İngiliz yerli mimarisinde popüler olan "Gotik Uyanışa" ilham veren ortaçağ edebiyatı, sanatı ve mimarisine yeni bir ilgi peyda olmuştur. Romantizm görsel sanatların ötesine geçerek müzik ve edebiyatı da etkilemiştir. Victor Hugo, William Wordsworth, Herman Melville ve Edgar Allan Poe gibi, Be-

ethoven ve Chopin de romantik hareketin içinde değerlendirilmektedir. Romantik ressamlara örnek olarak sayabileceğimiz isimlerse şunlardır: Thomas Gainsborough, William Blake, Francisco Goya, Théodore Géricault, Eugène Delacroix, Jean-Auguste-Dominique Ingres, John Constable, Joseph Mallord William Turner ve Hudson Nehri Ekolü ressamları.

"Pitoresk" nedir?

"Pitoresk" kelimesinin sözlük anlamı "resim gibi" olsa da bu terim bir resmin doku, ışık, kompozisyon ve ilgi uyandıran biçim bozumundan kaynaklanan estetik açıdan hoş özelliklerine gönderme yapar. 18. yüzyılda İngiliz ressamlar, Nicolas Poussin ve Jacob van Ruisdael gibi 17. yüzyıl manzara ressamlarını, incelikli ve gizemli oluşlarından ötürü pitoreske örnek gösteriyorlardı. Bundan esinlenen İngiliz mimarlar da manzara resimlerini andıran bahçeler tasarladı ve 19. yüzyılda Britanya'da Lake District (Göller Bölgesi) ve Scottish Highlands (İskoçya Dağlar Bölgesi) gibi "pitoresk" yerlerde yerli turizm canlandı. Ayrıca bu yerlerin tanınmasına William Wordsworth ve Sir Walter Scott gibi romantik şairler de katkıda bulunmuştur.

"Yüce" nedir?

18. yüzyılda düşünürler estetiğin üç kategorisini belirlediler: Güzellik, pitoresk ve yücelik. 1763'te Alman Aydınlanma filozofu Immanuel Kant, *Güzellik ve Yücelik Duyguları Üzerine Gözlemler* adlı kitabında güzelliği biçimsel uyumla ilişkili olarak tanımlarken, yüceliği manevi huşu ve ezilme duygusuyla ilişkilendirdi. Edward Burke ise *Güzel ve Yüce Kavramlarımızın Kaynağı Üzerine Bir Felsefi Araştırma* (1957) adlı denemesinde yüce kavramını açıklarken şöyle der: "Acı ve korku duygularını uyandıran her nevi şey, yani korkunç olan her türlü şey yücenin kaynağıdır." Estetik deneyimin azametine ve enginliğine duyulan ilgi, yüce kavramı duyguyu, gizemi ve tahayyülü vurgulayan romantik hareketin değerlerini ve ilgilerini yansıtır.

Gotik Uyanış nedir?

Neogotik Hareket olarak da bilinen Gotik Uyanış, ortaçağ tarzının dirilişiyle nitelenen ve ortaçağ edebiyat ve şiirinin giderek popülerleşmesiyle çakışan bir 18. ve 19. yüzyıl mimari hareketidir. Gotik Uyanış mimarisine güzel bir örnek olarak Horace Walpole'un (1717-1797) İngiltere'nin Twickenham şehrinde bulunan özel villası Strawberry Hill'i verebiliriz. Bu villanın tasarımında, tepelerinde dişli mazgalların (ortaçağ binalarında savunma için kullanılan, diş şeklinde çentikler) bulunduğu yuvarlak kuleler ve Fransız Gotik

katedrallerinde rastladığımız türden sivri kemerli pencereler bulunmaktadır. Gotik Uyanış mimarisinin bir başka örneği ise Londra'da 1834'teki yangından sonra yeniden inşa edilmiş Westminster Sarayı'dır. Gotik Uyanış mimarisi gerek Avrupa'da gerekse ABD'deki üniversitelerin inşasında yaygın olarak kullanılan bir tarzdır. Söz konusu üniversitelere örnek olarak Glasgow Üniversitesi, Şikago Üniversitesi ve New York Şehir Koleji sayılabilmektedir.

William Blake kimdir?

William Blake (1757-1824) oldukça dindar bir İngiliz baskıcı, ressam ve şairdir. Kraliyet Akademisi'nin resmi eğitiminden hoşlanmayıp hayal gücünü şahlandıran projeler üzerinde çalışmış, İncil'i model aldığı içgörüyle dolu bir dizi tinsel kitap yazıp resimlemiştir. Blake, hayata dair çizimler yapmayı tasvip etmemiş ve natüralizmi de kendine amaç edinmemiştir. Görsel ipuçları için kendi hayal gücüne bel bağlamıştır. Eserleri karmaşık, tematik ve ekseriyetle ortaçağ elyazmalarının üslubundan esinlenmiştir. Urizen gibi karakterleri içeren kendi mitolojisini yaratmıştır. Urizen ismi, akılcılığı barındıran "senin aklın" (*your reason*) deyiminden türetilmiştir. En kalıcı resimlerinden biri olan *Günlerin Atası*'nda (1794) (genellikle *Evreni Yaratan Tanrı* olarak adlandırılır) Blake, Michelangelo'nun üslubuyla ortaçağ ikonografisini harmanlamıştır. Resimde bulutlardan aşağı sarkan sakallı Urizen figürünün açık eli, cennetten gelen sarı ışıkla parlayan bir pergel şeklinin içine uzanır. Michelangelo'nun Tanrı suretleri oldukça güçlü ve endamlıyken Blake, Urizen'i karmaşık ve olumsuz bir güç olarak çizer; *Günlerin Atası* ateş kırmızısına ve koyu tonlara gömülmüştür. William Blake'in sanatı zamanında yeterince anlaşılmamış ama ölümünden bir asır sonra epey eleştirel ilgiye mazhar olmuştur. Bugün Blake, tarihin en önemli İngiliz sanatçılarından biri, Aydınlanma'nın olanaklarıyla ve neoklasisizmin değerleriyle yetinmeyen, saygın bir romantik sanatçı olarak addedilmektedir.

İngiliz ressam William Blake, Günlerin Atası *adlı resminde mimarinin araç gereçleriyle evreni yaratan rasyonel Tanrı'yı suluboyayla resmetmiştir.*

William Turner'ın 1842 tarihli Kar Fırtınası: Liman Ağzındaki Buhar Gemisi *adlı tablosunda ressam, kalın fırça darbeleri ve dönerek girdap oluşturan çizgileriyle doğanın gücünü gösterir. Romantik dönemde ister dingin ister çalkantılı olsun doğa resimleri büyük ilgi görüyordu.*

Constable ile Turner'ın manzara resimleri arasındaki fark nedir?

John Constable (1776-1837) ve Joseph Mallord William Turner (1776-1851) her ikisi de yetenekli İngiliz manzara ressamlarıdır ama üslupları ve doğaya yaklaşımları birbirine neredeyse taban tabana zıttır. Londra'daki Kraliyet Akademisi Okulu'nda bir süre eğitim alan ama akademinin düzeninden hoşlanmayan Constable, Suffolk kırsal yöresinde doğduğu köy Doğu Bergholt'ta kendini doğayı incelemeye ve hakikati aramaya adamıştır. Manzara resimlerinin ilgi görmesi için çok geniş tuvallerin üzerine resim yapmıştır. Sözgelimi 1821 tarihli *Saman Arabası (Manzara: Öğle)* adlı tablosu 1,85 metre boyundadır. Berrak ve ayrıntılı resimlerindeki kesif bulutlar, yansıtıcı göletler ve pırıl pırıl yeşillikler duygusal havayı aktarır. Constable'ın genellikle dingin ve el değmemiş olan manzaraları güzelce bakımı yapılan İngiliz kırsalının öznel bir imgesini sunmaktadır.

Buna karşın Turner'ın manzaraları bir dağılmış imgeler ve dram kasırgasıdır; doğayı, insanı ve onun geçici yapılarını tüketebilecek ezici bir güç ola-

rak sunmaktadır. Turner kocaman yağlıboya tablolarının yanı sıra suluboya resimde yaptığı yenilikler, özellikle geniş bir alana yayılan fırça darbelerinin belli belirsiz soyutlamasıyla tanınır. Turner'ın resimleri zamanında insanları şaşkınlığa uğratmıştır. Örneğin 1842 tarihli *Kar Fırtınası: Liman Ağzındaki Buhar Gemisi* şiddetli bir okyanus fırtınasını betimler; bu fırtınanın içindeki buhar gemisi zar zor görünür ve karanlık bulutların girdabını suyu kamçılayan dalgaların akınından ayırmak neredeyse imkânsızdır. Constable'ın temkinli ve kontrollü doğasından farklı olan Turner'ın doğası tam bir canavardır.

Francisco Goya kimdir?

Francisco Goya y Lucientes (1746-1828) romantik bir İspanyol ressamdır. Yaşadığı zaman diliminde Napolyon Bonapart'ın İspanya'yı kendi imparatorluğuna kattığına ve yeni hükümetin halkı acımasızca katledişine, İspanyol monarşisinin restorasyonuna ve İspanyol Engizisyonunun yeniden faaliyet göstermesine şahit olmuştur. İspanya kralı IV. Charles için saray ressamlığı yapan Goya 1800'de kraliyet ailesinin fazlasıyla gerçekçi ve yerici bir portresini yapmıştır. Fransız Devrimi'nin aydınlanma düşüncesinden ilham alan Goya bu düşüncenin sekteye uğrayıp İspanya'da köklü bir değişimin baş göstermesi karşısında derin bir hayal kırıklığı yaşamıştır. IV. Charles toplumsal değişim yaşanmasın diye aşırı önlemler alıyor, hatta ülkeye kitap girişini bile yasaklıyordu. Goya'nın seksen gravürden oluşan ve 1796 ile 1798 yılları arasında tamamladığı *Los Caprichos* (Kaprisler) serisi Goya'nın, o zamanlar İspanyol toplumunun akılsızlığı diye değerlendirdiği yozlaşmaya verdiği tepkidir.

İspanyol ressam Francisco Goya y Lucientes, insanın akılsızlığı temasına odaklanan seksen gravürlük bir seri yapmıştır. Aklın Uykusu Canavarlar Yaratır *(1799) bu seriden leke baskı tekniğiyle yaptığı bir gravürdür.*

Bu seriden leke baskı (akuatint) tekniğiyle yaptığı *Aklın Uykusu Canavarlar Yaratır* adlı gravürü aklı masanın üstüne kapanıp uyumuş bir figürde kişileşmiş olarak gösterir. Akıl uykuya dalmışken karan-

lıktan baykuşlar, yarasalar ve iri parlak gözlü bir kedi gibi uğursuz yaratıklar belirir. Goya'nın bu yapıtı Velázquez'in dehasını, Hogarth'ın hicvini ve Reynolds'ın inceliğini hatırlatırken İspanyol mistisizminde ve hurafelerinde yer etmiş epey bireysel ve karmaşık bir tahayyülü yansıtır. Goya'nın diğer önemli resimleri arasında, İspanyol mahkûmların Fransızlar tarafından katledilmesinin anısına yaptığı *3 Mayıs 1808* (1814-1815), *Çocuklarını Yiyen Satürn* gibi karanlık tabloları ve çok sayıda portre yer almaktadır.

Medusa'nın Salı nedir?

Goya'nın *3 Mayıs 1808* adlı resmi gibi başka bir 19. yüzyıl resmi olan *Medusa'nın Salı* (1819) Fransız romantik ressam Théodore Géricault (1791-1824) tarafından yapılmıştır. Bu resim başa çıkılmaz görünen bir talihsizliğin ortasındaki kurbanların acılarını ve ıstıraplarını vurgular. *Medusa'nın Salı* denizde Fransız sömürgecilerin içine doluşmasıyla karaya oturan bir geminin başından geçen feci kazayı tasvir eden büyük bir çağdaş-tarihsel resimdir. Tüm mürettebata yetecek kadar cankurtaran filikası yoktur. Bu nedenle sonunda kaptan ve tayfası, ana filikayı kesip biçerek yüz elli iki denizci için zar zor yüzen bir sal yapıp denize salarlar. On üç gün sonra hastalık, açlık ve yamyamlıktan geriye sadece on beş yolcu kalır. Geminin kaptanının yolsuzlukla kaptan yapılmış deneyimsiz bir aristokrat olduğu ortaya çıkınca hikâye Fransa'da sansasyon yaratmıştır. Géricault, salı, yolcuların ilk umut ışığı olarak civardan geçen bir gemiyi fark ettikleri anda göstermektedir. İdealize edilmiş kıvranan bedenler, bazısı ölü bazısı canlı halde minik tahta salın üzerine sere serpe yayılmışken ufukta okyanus karaltı gibi belirir. Resme bakanın gözleri yukarıya çekilirken sal, altındaki dalganın kabarmasıyla yükselir, dikkat çekmek için yırtık pırtık bir paçavra sallayan çılgınca heyecanlanmış bir yolcunun uzanmış kolunun seviyesine kadar çıkar. *Medusa'nın Salı* romantik doğa anlayışını kahramanlık, macera ve adaletsizlik duygularıyla harmanlamıştır.

Eugène Delacroix kimdir?

Eugène Delacroix (1798-1863) akademinin öne çıkardığı belirli formlar ve klasik stoacılıkla ilgilenmemiştir. Bu Fransız romantik ressam kalın fırça darbeleriyle ve mitolojiden, günün olaylarından ve Kuzey Afrika'ya yaptığı gezilerden esinlenerek resmettiği, geniş bir alana yayılan dramatik sahneleriyle tanınmıştır. Delacroix'nın *Sakız Adası'nda Katliam* (1822-1824) Yunanlıların Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık mücadelesine dayanmaktadır. Bu tarihi olay pek çok romantik yazarı ve sanatçıyı etkilemiştir. Resim, münferit yüzlerin ayrıntılarına odaklanarak bitap düşmüş Yunanlılara duyulan

sempatiyi aktarmaktadır. Sahnede baskın olan tehditkâr bir Türk'ün siyah atı kurbanların üstünde şaha kalkar. Aynı şekilde Delacroix'nın *Halka Yol Gösteren Özgürlük: 28 Temmuz 1830* adlı tablosu kardeşleri yere düşerken tutkuyla silahları kapan ve monarşiyi devirmeye hazır aykırı devrimcileri kahramanlaştırır. Fransız bayrağının renkleri olan kırmızı, beyaz ve mavi, özgürlüğün dişil simgesine dikkati çeker. Toz duman içinden çıkan bir kadının çıplak göğsü klasik çağ heykellerini anımsatır; bir elinde bayrak, diğerinde süngü tutarak devrimcilerin savaşında önderlik eder. Bu romantik resim önemli bir tarihsel olayı betimlerken idealizmi ve kahramanlığı vurgular.

Jean-Auguste-Dominique Ingres kimdir?

Fransız ressam Jean-Auguste-Dominique Ingres (1780-1867) sanatında neoklasik ve romantik değerlerin ilginç bir harmanını sunar. Geleneksel neoklasik değerlere sadık kalmaya kararlı olsa da çok daha gevşek olan Delacroix'nın güçlü bir rakibi olarak değerlendirilmektedir. Bir yandan Raphael'in Rönesans resminden, diğer yandan devrimci ressam Jacques-Louis David'den ilham almıştır. Ingres tarihsel resme ilgi duysa da daha çok çıplak kadınların şehvetli portreleriyle tanınmıştır. *Büyük Odalık* (1814) adlı tablosu bir sultanın metresini rengârenk lüks bir kumaşın üzerine aygın baygın uzanmış halde gösterir. Bu resim oryantalizmin veya egzotik doğuya romantik ilginin bir örneğidir. Söz konusu resimde tavus kuşunun tüylerinden yapılmış bir yelpaze ve süslü takılar gibi doğunun lüks eşyalarının yanı başında uzanmış metresin formu, Ingres'in neoklasisizmi tercih etmesine ve portre ressamlığından bariz şekilde hoşlanmamasına rağmen kesinlikle romantiktir.

AMERİKAN SANATI

İspanya sanatı Yeni Dünya'da sanatı nasıl etkiledi?

16. yüzyıldan itibaren İspanyol işgalciler yerli tapınakları yıkar ve misyonerler de yerli halkı bazen zor kullanarak Katolikliğe döndürmek için çalışırken İspanya kültürü, Orta ve Güney Amerika'nın baskın kültürü olmaya başladı. 18. yüzyıla gelindiğinde Latin Amerika'daki Katoliklikle harmanlanan yerli inanışlar yeni resim ve mimari üsluplarına doğrudan ilham kaynağı oldu. Bu kaynaşmanın güzel bir örneği 1560'lardan önce yapılmış, şimdi Meksiko'da bulunan Bakire Guadalupe Bazilikası'ndaki yaklaşık 3,6 metre uzunluğundaki haçtır. Taştan yapılma bu büyük haç kilisenin avlusunda bulunur ve Hıristiyan misyonerlerin görevlendirdiği yerli sanatçılar tarafından süslen-

miştir. Süslemelerde dikenli taç ve kutsal kefen gibi İsa'yla ilintili imgeler, Orta Amerika'nın yaşam ağacı sembolleriyle bir arada görülür. Avlu haçı, yerlilerin Katolikliğe kabul edildiği kiliselerin ortak dekoruydu. Guadalupe'deki haçın süslemeleri, kültürlerle inançların görsel bir birlikteliğinin işlevinin altını çizmektedir.

İspanya'nın Yeni Dünyasında başlıca mimari üsluplar nelerdir?

İspanyol Latin Amerika'sında Barok mimari stilleri, Avrupa'da gözden düşmesinden sonra bile uzun yıllar popülerliğini korudu. 18. yüzyıl boyunca Barok mimarinin muhteşem örnekleri Meksika, Peru, Ekvador ve hatta Filipinler gibi uzak bir memlekette dahi inşa edilmeye devam etmiştir. Meksika'nın Taxco de Alarcon şehrinde Saint Sebastian ve Santa Prisco Kilisesi 18. yüzyıl Barok kilise mimarisinin güzel bir örneğidir; bu kilise, ağırlıklı olarak, "Churrigueresque" diye bilinen popüler üslupla yapılmış dışı sıvalı heykellerle dekore edilmiştir. Arizona eyaletinin Tucson şehri yakınlarındaki San Xavier del Bac Misyonu da 18. yüzyılda inşa edilmiş İspanyol Barok üslubunu yansıtan bir kilisedir. Yaklaşık 30 metre yüksekliğindeki bu kilise Arizona yerlileri tarafından yaygın şekilde kullanılan kerpiç yerine tuğla ve harç kullanılarak inşa edilmiştir.

Thomas Jefferson neden mimariyle çok ilgilidir?

Thomas Jefferson, doğduğu Virginia eyaletinde yaygın olan kolonyal Georgia mimarisini hiç mi hiç beğenmiyordu. *Virginia Eyaleti Üzerine Yazılar* (1781) adlı kitabında "Bunlardan daha çirkin, daha kullanışsız ve neyse ki daha kısa ömürlü binalar bulmak olanaksızdır," diye yazmıştır. Palladio'nun *Mimariye Dair Dört Kitap* adlı eserini okumuş amatör bir mimar olan Jefferson, yeni Amerika Birleşik Devletleri'nin ruhunu tanımlayacak ve eski kolonilerin dağınık halklarını bir araya getirmeye yarayacak bir mimari vizyona sahipti. Onun en ünlü mimari tasarımlarından bazıları, kırk yılı aşkın bir sürede Virginia'da kendi elleriyle inşa ettiği evi Monticello'nun yanı sıra Virginia State Capitol ve bilhassa Roma'daki Villa Rotunda'dan esinlendiği Virginia Rotunda Üniversitesi'dir. Virginia Üniversitesi ABD'deki ilk devlet destekli üniversiteydi ve ana kampüsünün tasarımında Jefferson, eğitimi teşvik etmek, yeni üniversiteyi kalıcılık ve görkemle donatmak istiyordu. Jefferson mimarinin insanı değiştirme gücüne sahip olduğuna inanıyordu. Tasarımları benzer siyasi amaçlarını; bireyciliğe, demokrasiye ve özgürlüğe önem veren kalıcı ve güçlü bir devlet kurma amacını yansıtmaktadır.

Horatio Greenough'nun George Washington heykeli neden bu kadar tartışmalıdır?

Horatio Greenough (1805-1852) bir neoklasik heykeltıraş ve ressamdır, ilk profesyonel Amerikalı heykeltıraş addedilmektedir. Onun mermerden yaptığı büyük Başkan George Washington heykeli, eski Yunan heykeltıraşı Phidias'ın Olympia'daki Zeus heykelini kendine model almıştır. Heykel, ilk başkanı Roma togası içinde yarı çıplak halde, aslanlı tahta oturmuş şekilde gösterir. Başkan, sağ elini tıpkı Raphael'in Rönesans freski *Atina Okulu*'nda resmettiği Platon'un yaptığı gibi havaya kaldırmış gökyüzünü işaret etmektedir. Greenough'nun heykeline bu pozu vermesindeki amaç Washington'ın askeri bir lider ve düşünür olarak rolünü vurgulamaktır. Ne var ki söz konusu heykel 1841'de Capitol Rotunda'da sergilendiğinde halk onu akıllara ziyan ve yakışıksız buldu, hatta bazıları gülünç olduğunu düşündü. Bakımsızlığa terk edilen heykel sonunda Smithsonian'a nakledildi. Şimdi Amerikan Ulusal Tarih Müzesi'nde sergilenmektedir.

Thomas Cole kimdir?

Thomas Cole (1801-1848) İngiltere'den göç etmiş Amerikalı bir ressamdır ve erken dönem portreleri ve sonraki manzara resimleriyle tanınır. Yapıtları Hudson Nehri Ekolü olarak anılan bir Amerikan peyzaj resim geleneğinin oluşmasına katkıda bulundu. Cole'un en tanınan resimlerinden biri olan

Albert Bierstadt'ın Amerikan Vahşi Batı'sının özünü işlediği nostaljik resmi Son Bufalo *(1888), Hudson Nehri Ekolü'nün resim anlayışının bir örneğidir.*

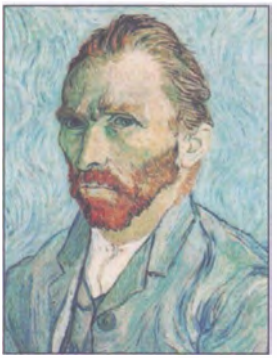
Oxbow (1836) Massachusetts'teki Holyoke Dağı'nın tepesinden fırtınadan hemen önce ya da sonra görülen Connecticut Nehri'nin manzarasını çarpıcı şekilde sunar. Resim gerçek bir yeri gösterse de Cole sahneye dramatik bir boyut kazandırmak için manzarada değişiklik yapmıştır. Cole bir manzaranın eskizini çıkarıp sonra da kendini gerçekçiliğin kısıtlamasından kurtarmak için aylarca bekleyip resmi öyle bitirmesiyle tanımıştır.

Hudson Nehri Ekolü nedir?

Thomas Cole, Asher B. Durand, Frederic Edwin Church ve Albert Bierstadt gibi Hudson Nehri Ekolü sanatçıları, Avrupa sanatının etkilerinden kurtulmuş bir Amerikan geleneği oluşturma peşindeki sanatçılardı. Bu gayriresmi grubun eserleri ilk başta romantizm ve Avrupa peyzaj resminden ilham almış olsa da belli ölçüde gerçekçiliği vurguluyor ve Ralph Waldo Emerson ve Henry David Thoreau gibi Amerikalı düşünürlerin ifade ettiği deneyüstücülükle (transandantalizm) sıkı felsefi bağlar taşıyordu. Bu ekolün ressamları Catskills'ten Niagara Şelaleleri ve Yosemite Vadisi'ne kadar uzanan yerlere yolculuk etmeyi ve uzun mesafeler boyunca yürümeyi gerektiren açık hava resmiyle, güzelim pastoral sahnelere Amerika'nın bakir doğasının güçlü tesirini kattıkları, bariz el değmemiş bir cennet tasviri yaptılar.

Luminizm (ışık resmi) nedir?

Luminizm, tuvale yayılan ışık etkilerini ve görünmez fırça darbelerini içeren peyzajlar ve doğa sahneleriyle nitelendirilen 19. yüzyıl Amerikan resim tarzını tanımlamak için kullanılan bir 20. yüzyıl terimidir. Bu üslubu benimseyen ressamlar arasında George Caleb Bingham, Asher Durand, Martin Johnson Heade ve Hudson Nehri Ekolü'ne bağlı diğer ressamlar yer almaktadır. Söz konusu üslubun güzel bir örneği Bingham'ın *Missouri Nehri'nden İnen Kürk Tüccarı* (1845) adlı resmidir. Resim, sabahın erken vaktinde Missouri Nehri'nin sularından yansıyan ışıltılı sisle doludur. Kanoda oturmuş iki figür, baba ve oğlu arka plandaki puslu ağaçların rengi ve tonuyla kontrast oluşturacak şekilde parlak kıyafetler giymişlerdir. Kanonun diğer ucunda oturan ayı yavrusunun gölgesi suya vurmaktadır. Martin Johnson Heade'in *Bataklığın Üstünde Güneş Batarken* (1890-1904) adlı tablosu Amerikan luminizminin bir başka örneğidir. Bu resim Massachusetts'in tuzlu su bataklığının üzerinde kızıla boyanmış günbatımını, ön planda göze çarpan sivri uçlu ot yığınıyla birlikte gösterir. Luminist ressamlar kır manzaralarının ruhunu yansıtmaya çalışırlarken, luminizm erken dönem Amerikan resminin önemli bir parçası olmuştur ve 19. yüzyıl sanatındaki hem romantik ve hem de sonraki realist eğilimleri temsil etmektedir.

SANAYİ DEVRİMİ'NDEN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA 1850-1914

GEÇ 19. YÜZYIL RESMİ

Romantizm ile realizm arasındaki fark nedir?

Birbirlerine karşıt gibi görünseler de aslında 19. yüzyıl realizmi aynı dönemin romantik hareketiyle oldukça örtüşür. Romantikler, Aydınlanma'ya tepki gösterir ve tarihsel ve kültürel olayları genellikle idealist bir tutumla temsil ederken, 19. yüzyıl realistleri sosyal farkındalık unsuruyla birlikte insanın durumunu olduğu gibi, dosdoğru göstermeye çalıştılar. Gerek realistler gerekse romantikler doğanın doğrudan gözlemlenmesini önemsediler; realistler bunun yanı sıra toplumun gözlemlenmesini ve zaman zaman siyasi ve toplumsal hicvi de vurguladılar.

"Sanat sanat içindir" ne demektir?

19. yüzyılda, sanatın toplumdaki rolü hakkında bir tartışma yürütülüyordu; bu tartışma hâlâ devam etmektedir. İlk kez Fransız düşünür Victor Cousins tarafından ortaya atılan "sanat sanat içindir" tabiri, "sanatın güzellikten başka gayesi yoktur" düşüncesini merkeze alan estetizmin esasını yansıtır. Bu düşünceyi eleştiren bazı kimseler ortaya çıkmıştır. Örneğin Karl Marx sanatın toplumsal sınıfın bir yansıması olduğunu ve siyasi değişime yol açabileceğini düşünüyordu. Keza önde gelen İngiliz sanat eleştirmeni John Ruskin, sanatın hem siyasi hem de toplumsal bir öneme sahip olduğuna ve dolayısıyla salt güzellikten daha kapsamlı bir amaca hizmet ettiğine inanıyordu.

Barbizon Ekolü nedir?

Barbizon Ekolü, idealize etmenin neoklasik kurallarıyla ilişkisini koparmış açık hava peyzaj resmini tercih eden bir grup Fransız ressamdır. Grup, adı-

19. yüzyılda sanat nasıl değişti?

19. yüzyılda dünya, Sanayi Devrimi'nden ileri gelen büyük çaplı toplumsal isyanlara sahne oldu. *Komünist Manifesto*'yu (1848) yazan Alman düşünürler Friedrich Engels (1820-1895) ve Karl Marx (1818-1883) işçi sınıfının (proletarya) yakında burjuvaziye karşı ayaklanacağına inanıyorlardı. Bilhassa Marx emeği (sanatı), üst sınıflar tarafından tüketilip sömürülen sanatçıyla ilgileniyordu. Artık pek çok eşya sınai yöntemlerle imal edildiğinden, el emeği ürünler ile geleneksel zanaatlar yeni bir değer kazanmıştı. Başka önemli düşünürler de 19. yüzyılın sanat anlayışını etkiledi. Bunlar arasında psikanalizin kurucusu olarak anılan Avusturyalı nörolog Sigmund Freud (1856-1923) pek çok sanatçıya ve yazara ilham vermiştir.

19. yüzyılda gazete de iyice yaygınlaştı ve gazeteyle birlikte sanat eleştirisi de önem kazandı. Sanat eserlerinin değerlendirilmesinde eleştirmenler söz sahibi olmaya başladı. Rönesans'taki sanat üretiminin ayırt edici özelliği sanatçıların saray ve kilisenin patronajı altında olmasıydı. Toplumsal değişimle birlikte müzeler ve sanat galerileri eskiye oranla daha önemli kamusal ve ticari kurumlara dönüşerek bu eski patronaj sisteminin yerini aldılar. 19. yüzyılın ortalarına doğru Romantizm etkisini yitirdi ve realizm Avrupa sanatında daha popüler hale geldi. Yüzyılın sonuna gelindiğinde toplum realizmden evrilen ve bazı vakalarda psikolojiye ilgi duyan empresyonizm ve post-empresyonizmle tanışmanın şokunu yaşadı.

nı çok sayıda öncü sanatçının çıktığı küçük Barbizon köyünden almaktadır. Barbizon Ekolü'nün Charles-François Daubigny, Jean-François Millet ve Jean-Baptiste-Camille Corot gibi sanatçıları gerçekçiliğe eğilim gösteriyorlar ve doğanın yakından gözlemlenmesini önemsiyorlardı. Kendilerinden önceki ve sonraki sanatçılar gibi onlar da Fransa'nın kırsal doğasında "hakikati" arıyorlardı. Eserleri yumuşak formlar ve gevşek fırça darbeleriyle nitelenen Barbizon Ekolü'nün sanatçıları zaman zaman eleştirilse de 19. yüzyıl Fransız realizmini ve izlenimciliğini etkilemeye devam etmiştir.

Hasatçılar nedir?

Hasatçılar (1857) Barbizon Ekolü'ne bağlı ressam Jean-François Millet'nin (1814-1875) bir resmidir. Fransız rençperleri abidevi ölçekte gösteren resim

romantizm ile realizm arasındaki geçiş dönemini temsil eder. *Hasatçılar* yayılmış yumuşak fırça darbeleriyle Sanayi Devrimi döneminde kır yaşamına duyulan özlem duygusunu yansıtan büyük boy bir yağlıboya tablodur. "Hasatçı" terimi hasattan sonra ırgatların bir kenara attığı her nevi ürünü toplayan kişiler için kullanılır. Hasatçılık bedeni çok yoran bir iş olmasına rağmen çoğu zaman kazancı pek azdır. Köylü kadınların yüzlerinin görünmemesi onların bireylerden ziyade semboller olarak algılanması sonucunu doğurur. Resme loş bir ışığın ve iri figürlerin egemen olması kırdaki yoksullara karşı sevecenlik duygusu uyandırır. Resim aynı zamanda zenginle yoksulu yan yana getirir; zira daha pahalı araç gereçleriyle nispeten daha varlıklı olan tarla rençperlerini arka planda hummalı şekilde hasat kaldırırken görebiliyoruz. Bazı sanat eleştirmenleri bu resmi gördükten sonra Millet'nin yakın zamanda gerçekleşmiş 1848 devrimlerine sempati beslediğini öne sürüp tartışma çıkarmışlarsa da Millet bu görüşü kabul etmemiştir.

Gustave Courbet kimdir?

Millet'ten farklı olarak Gustave Courbet (1819-1877) Fransa'daki 1848 devrimlerinden ilham almaya açık biriydi. Radikal toplumsal fikirleri ve doğduğu bölge olan İsviçre sınırına yakın Ornans'a bağlılığıyla tanınıyordu. Sanatçıların kendi deneyimlerini ancak özgün bir şekilde temsil edebileceğine

Taş Kıranlar *(1849-1850) gerçekçi ressam Gustave Courbet'nin yaptığı bir yağlıboya resimdir ve Fransa kırsalında ağır bir işte çalışan köylüleri abidevi bir ölçekte gösterir. Tablonun boyutları 274x152 santimdir.*

inanıyor ve resim hakkındaki geleneksel akademik görüşleri reddediyordu. Tarihsel resimden hoşlanmıyor, sanatın öğretilemeyeceğini düşünüyordu. *Taş Kıranlar* (1849) adlı resmi Millet'den önce kırsal yoksulluğu tasvir eder ve aynı şekilde bir yol kenarında koca koca taşları kıran (çok ağır bir iş yapan) iki işçiyi gösterir. Bu resimde, kır yaşamının yalınlığına duyulan özlem duygusu gibi belli romantik unsurlar vardır. Yine *Hasatçılar* resminde olduğu gibi burada da işçilerin yüzleri gizlenmiştir. Bazı eleştirmenler bu resmin, Sanayi Devrimi'nin mekanik işlemleriyle yorucu bedensel emeği yan yana getiren bir hiciv olduğunu ileri sürmüşlerdir. Böyle bir konu için tuval 274x152 santimetre ölçüleriyle fazlasıyla büyüktür. Ebatları bundan bile büyük (315x660 santim) olan resmi *Ornans'ta Cenaze* (1849) kırda yapılan bir cenaze törenini betimler. Courbet, fakir bir adamın cenazesini bu kadar büyük boy bir tuvale yansıttığı için ağır eleştirilere maruz kalmışsa da aslında resmin dikkat çekici noktası da buydu. Figürün abidevi büyüklükte olması sıradan işçi sınıfına ve kır yaşamına bir saygı niteliğindedir.

Honoré Daumier neden tutuklandı?

Honoré Daumier (1808-1879) karikatürlerini Paris gazetelerinde düzenli şekilde yayınlayan bir ressam ve taşbaskıcıydı; gerçekçi yapıtları, kent yoksullarının içinde bulunduğu kötü koşullara odaklanıyor ve sık sık Fransız hükümetini ve Louis-Philippe'i eleştiriyordu ki bu da onun başını derde soktu. 1831'de mizah dergisi *La Caricature*'de yayınladığı taşbaskı resmi *Gargantua*, kralı Fransız Rönesans'ının yazarlarından Rabelais'nin kitaplarındaki grotesk karakter "Gargantua" olarak tasvir etmekteydi. Kral, resimde ince bacakları ve sivri başıyla iri yarı şişman biridir. O, "tahta oturmuş" iken, yoksulluk çeken Fransız tebaası sepetler içinde ağır ikramlarını bir rampadan yukarı, doğrudan kralın açık ağzına çıkarmaktadır. Kralın aristokrat yancıları aşağıya düşecek paraları toplama umuduyla rampanın altına beklerken, sağ tarafta çelimsiz bir kadın bebeğini emzirmeye çalışmaktadır. Kralın bu denli olumsuz tasvir edilmesi, hükümeti aşağılama ve bizzat krala hakaret etme suçlamaları Daumier'ye beş yüz franklık para cezasına ve altı ay hapse mal oldu. Ne var ki bu ceza sanatçının daha sonra *Matbuat Özgürlüğü* (1834) adlı taşbaskı resmini yapmasına engel olmadı. Daumier devlet sansürüne sert eleştiriler yöneltti. Onun sanat eserleri hem sanatın sosyal eleştiri işlevini hem de resmin ve metnin gücünü kanıtlar niteliktedir.

Rus realizm hareketi nedir?

Fransa'da olduğu gibi 19. yüzyıl Rus sanatçıları da Sanat Akademisinin savunduğu, sanata geleneksel yaklaşımı giderek daha fazla eleştiriyordu.

Güçlü bir protesto gösterisi çevresinde on üç kalabalık öğrenci grubu akademiden çekildi ve daha sonra *Peredvizhniki*, yani "Gezginler" olarak tanınacak bir topluluk kurdu. Gezginler, sosyal bilince sahip bir sanatı yeğliyor ve Rus işçi ve köylü sınıfının değerlerini öne çıkarıyorlardı. Rus realist sanatının ortak temaları köylü sahneleri, doğa manzaraları ve Rus ruhban sınıfından figürlerdir. Bu grup yoldayken sanat icra ediyor, normalde St. Petersburg salonlarına ve galerilerine giremeyen şehir ve kasabalara yolculuk ediyor ve özgün sanat eserleri ortaya çıkarıyorlardı. "Gezginler" grubuna bağlı sanatçılar arasında başka isimlerin yanı sıra İlya Pepin (1844-1930), Vasily Perov (1834-1882), Nikolai Ge (1831-1894) ve İvan Kramskoi (1837-1887) yer alıyordu.

Ön-Raphaelocular kimdir?

Ön-Raphaeloculuk Kardeşliği olarak da bilinen bu grup, Dante Gabriel Rossetti'nin öncülüğünde İngiltere Kraliyet Akademisi Okulu'ndaki bazı öğrencililerin gizli bir cemiyeti olarak 1848'de kuruldu. Bu öğrenciler Victoria devrinin materyalizm anlayışına ve akademinin öğretilerine karşı çıkıyordu. William Holman Hunt ve John Everett Millais'nin de içinde bulunduğu Ön-Raphaeloculuk Kardeşliği, 19. yüzyıl akademisinin sanatını yapay ve yoz buluyor ve onun yerine Fra Angelico ve Jan van Eyck gibi Rönesans ustalarının yalınlığını ve apaçık içtenliğini tercih ediyordu. Grup ayrıca bu sanatçıların ahlaki temalarına değer veriyor ve dini temalarını savunuyordu. Akımın önemli resimleri arasında şunlar sayılabilir: Hunt'ın *Vicdanın Uyanışı* (1853-1854), Millais'nin *Marangozun Dükkânı (İsa Aile Evinde)* (1849-1850) ve Rossetti'nin *Bakire Meryem'in Kızlık Çağı* (1849). İngiliz sanat eleştirmeni John Ruskin'in büyük destek verdiği Ön-Raphaelocular bazen romantik olarak nitelendirilmiş ve Estetik hareketini, sembolistleri ve Art Nouveau (yeni sanat) gibi akımları etkilemeye devam etmiştir.

Gross'un Kliniği nedir?

Gross'un Kliniği, Amerikalı ressam Thomas Eakins'in 1875'te yaptığı gerçekçi bir resimdir ve Dr. Samuel David Gross'u tıp öğrencileri önünde bacak ameliyatı yaparken gösterir. Eakins'in bu konuyu seçmiş olması geleneksel sanat eleştirmenlerini şoka uğratmıştır ve resim 1876'da yapılan Philadelphia Yüzüncü Yıldönümü sergisi tarafından kabul edilmemiştir. Söz konusu resim Barok döneminden kalma karanlık ve aydınlığın keskin kontrastını (chiaroscuro) kullanmasıyla dikkat çeker. Parlak ışık demetleri hem Dr. Gross'un alnını hem de kanlı neşteri maharetle kullanan elini aydınlatarak onun zekâsı-

Gross'un Kliniği *(1875) Amerikan ressam Thomas Eakins'in realizme olan bağlığını gözler önüne seren, 19. yüzyıl Amerikan resminin önemli bir örneğidir.*

nı ve maharetini vurgular. Hastanın kesilerek açılmış bacağına, derinin altından gözüken kasa bakamayan annesi geri çekilerek eliyle yüzünü kapamıştır. Eakins'in realizme olan bağlılığını yansıtan *Gross'un Kliniği* 19. yüzyıl Amerikan resminin önemli bir örneğidir.

Winslow Homer kimdir?

Winslow Homer (1836-1910) dergi illüstratörü ve Amerikan İçsavaşı sırasında savaş muhabiri olarak çalışmış Amerikalı bir ressamdır. Boş zaman etkinliklerini ve açık hava sahnelerini işlediği resimleriyle tanınmıştır, eserleri sanayileşme öncesi dönemin yalınlığına duyduğu özlemle öne çıksa da Thomas Eakins gibi realizm taraftarıdır. *Kırbacı Şaklatmak* (1872) adlı resmi geleneksel bir çocuk oyununu abideleştirir. Resimde tek sınıflı bir okul ve sade taşra kıyafetleri içinde yalınayak oğlanlar oyun oynarken gösterilir. Bu sahne İçsavaş'ın doğurduğu acılarla ve sonrasında Sanayi Devrimi sırasında yaşanan değişimlerle keskin bir tezat içindedir.

Henry Ossowa Tanner kimdir?

Henry Ossowa Tanner (1859-1937), uluslararası alanda ün yapmış ilk Afrika kökenli Amerikalı ressamdır ve 19. yüzyılın en başarılı Afro-Amerikalı ressamı olmuştur. Pensilvanya Güzel Sanatlar Akademisi'nde Thomas Eakins'in öğrencisi olarak çalışmaya başladı ve daha sonra Paris'e taşınarak sanat yaşamının çoğunu orada geçirdi. Tanner genellikle realist bir ressam olarak anılmaktadır. Sözgelimi *Müjde* (1898) İncil'den alınan ortak bir konuyken, Tanner bu konuya Ortadoğu'ya yaptığı gezilerden kalan Bakire Meryem'in melek Cebrail ile karşılaşmasına görsel zemin oluşturan dekorasyon ve giysiler gibi gerçekçi ayrıntıları katar. Tanner'ın en ünlü resmi olan *Banço Dersi* (1893) bir oğlana nasıl banço çalacağını gösteren yaşlı bir siyahiyi konu alır. Dingin bir havası olan resim, benzer sahnelerin komik veya basmakalıp bulunduğu bir zamanda sahnenin saygınlığını vurgulamaktadır. Millet ve

Courbet gibi Fransız realistlerinin resimleri gibi, Tanner'ın resimleri de sosyal farkındalığı ve görkem duygusunu sergiler. Tanner sonraki eserlerinde 19. yüzyıl Afro-Amerikalıların mücadelelerini tuvale taşıyan İncil sahneleri resmettiğinden baskın teması dinidir.

Manet kimdir?

Eduoard Manet (1832-1883) çoğu kimsenin gözünde ilk modern ressamdır. Kendisi yalnızca gerçekçilik ile izlenimcilik arasındaki mesafeyi kapatmakla kalmamış, aynı zamanda resimleriyle erken dönem 20. yüzyıl üslup ve yaklaşımlarını önceden haber vermiştir. Sanat tarihi hakkında derin bilgisi olan Manet oldukça asi bir tutum benimsemiş ve sanatın mükemmel olmasından ziyade "samimi" olmasını tercih etmiştir. Zamanının diğer öncü ressamlarının binlerce resminin yanı sıra Manet'nin resimleri de Güzel Sanatlar Sarayı'nın resmi sanat sergisi olan Salon tarafından kabul edilmedi. Fakat Manet özel olarak kurulmuş "Reddedilenler Salonu"nda sergilediği *Kırda Öğle Yemeği* (1863) ve *Olympia* (1865) adlı başyapıtlarıyla sanat eleştirmenlerini

Eduoard Manet'nin Kırda Öğle Yemeği *tablosu 1863'te Paris'te Reddedilenler Salonu'nda sergilendiğinde çıplaklığı ve üslubuyla izleyicileri hayrete düşürmüştür.*

İngiliz sanat eleştirmeni John Ruskin, Whistler'ın 1875 tarihli Siyah ve Sarı Noktürn *(Düşen Havai Fişek) tablosunu görünce öylesine bozuldu ki ressamı "Halkın suratına bir kova boya fırlatmakla" itham etti. Bunun üzerine Whistler onurunu kırdığı gerekçesiyle eleştirmeni dava etti.*

ve izleyicileri şaşkına çevirmiştir. Manet, her ne kadar resimlerinde Büyük Ustalar'dan ilham aldıysa da Paris civarındaki dinlence yerleri ve kafeler gibi modern yaşamdan sahnelere, savaş resimlerine ve çağdaş edebiyattan esinlendiği taşbaskılara odaklandı. Yapıtları, bütün sanat tarihi içinde eleştirmenlerce en fazla beğenilen ve değer verilen yapıtlar arasındadır. Öte yandan Manet yaşadığı dönemde bu türden bir evrensel takdir görmedi, şimdiyse modern sanatın kurucularından biri sayılmaktadır.

Manet'nin resimlerinde bu denli sarsıcı olan nedir?

Manet'nin *Kırda Öğle Yemeği* (1863) tablosu sanat tarihi geleneği içinde kendine özgü bir yer edinmiştir. Resim, 16. yüzyıl Rönesans Venedik'inde yapılmış *Pastoral Uyum* adlı resimle apaçık bağlantılar taşır. Nitekim *Pastoral Uyum* bir kır ortamında eğlenen yarı çıplak kadınlarla ozanların oluşturduğu küçük bir topluluğu tasvir etmektedir. 19. yüzyıl izleyicisinin gözünde çıplaklık tek başına yeterince sarsıcı değildir ama ortada, kendinden emin bir edayla resim düzleminin dışına bakan çırılçıplak kadın figürüyle gayet şık giyinmiş adamlar arasındaki bariz tezat, izleyiciyi iyice şoka uğratmaktaydı. Merkezi çıplak figür ve arka planda yıkanan yarı çıplak kadın "fahişeler" olarak yorumlanmıştı. *Kırda Öğle Yemeği* ne neoklasik bir eser ne de Rönesans döneminde yaygın olan kadın güzelliğinin sade bir tasviriydi; doğrusu, söz konusu resim "edepsiz davranış" olarak görülen fiili işleyen çağdaş figürlerin cesur bir portresidir.

Manet'nin aynı ölçüde sarsıcı *Olympia* (1863) adlı tablosu da Rönesans seleflerine, özellikle Tiziano'nun *Urbino Venüsü* adlı tablosuna dayanır ama burada çekingence uzanmış çıplak bir kadın yerine izleyiciye çıplaklığını teşhir ederken cesurca bakan bir kadın sunulmaktadır. Tiziano'nun resminde sadakatin sembolü olan bir köpek yatağın dibine kıvrılıp uyuyorken Manet'nin

resminde kemerli sırtı ve yeşil gözleriyle siyah bir kedi yer almaktadır. Her iki resim de halkı şoka uğratmış olsa da Emile Zola gibi kimseler tarafından, realizm yoluyla gerçeği aktarmaları ve resimde geleneksel yaklaşımlarla hesaplaşmaları bakımından birer şaheser sayılmıştır.

Whistler neden mahkemeye gitti?

James Abbott McNeill Whistler (1834-1903) günümüzde, sallanan sandalyedeki annesini resmettiği portresiyle ünlüdür ama 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkardığı eserlerinin gitgide soyutlaşmasıyla dikkat çeker. Whistler, Amerikalı olmasına rağmen sanat yaşamının çoğunluğunu Londra'da geçirmiştir ve bu İngiliz şehrine taşındıktan sonra Amerika'ya bir daha geri dönmemiştir. İlk resimlerinde estetizm akımının etkisi göze çarpar; çok sayıda yetkin portre yapmıştır ama o, görsel bir müzik olarak resim fikriyle ilgilenmiştir. Öyle ki 1862'de yaptığı beyaz giysi içindeki bir kızın portresine resmin müzikalitesini vurgulamak için *Beyaz Senfoni No.1* adını koymuştur. 1893 tarihli otobiyografisi *The Gentle Art of Making Enemies*'de şu satırları yazmıştır: "Nasıl ki müzik sesin şiiridir, resim de görüntünün şiiridir ve konusunun sesin veya rengin armonisiyle bir ilgisi yoktur." (Stokstad, s. 885.)

1875'te Whistler, *Düşen Havai Fişek* diye de bilinen *Siyah ve Sarı Noktürn* adlı tamamen soyut resmiyle dünyayı şaşkınlığa uğratmıştır. Resimde apaçık anlaşılan bir konuyu işlemediği için yadırganmış; resme bakanlar onu bitmemiş olarak yorumlamıştır. Britanya'nın seçkin sanat eleştirmeni John Ruskin resmi görünce küplere binmiş ve ressamı böylesine soyut bir çalışmayla halkın suratına boya fırlatmakla itham etmiştir. Bunun üzerine Whistler, onur kırıcı davranışından ötürü eleştirmeni dava etmiştir. Çok geçmeden Whistler kendini tanık sandalyesinde sanatsal niyetleriyle ilgili sorguya çekilirken bulmuş; resmin konusu sorulduğunda "sanatsal bir·kompozisyon" yapmaya çalıştığını ve "Cremorne semalarındaki havai fişekleri tasvir ettiğini", yoksa suçlandığı gibi kasabayı gerçekçi bir şekilde resmetmediğini söylemiştir. Dahası, "sanat sanat içindir" anlayışını desteklediğini açıklamıştır. Whistler davayı kazanmıştır ama tazminat olarak sadece çeyrek peni alması, döneminde onun eserlerine yönelik genel olumsuz bakışı yansıtmaktadır. Bu hadise aynı zamanda sanatçıların ve eleştirmenlerin giderek artan soyut çalışmalar hakkında ne denli yoğun tartışmalar yürüttüğünü de ortaya koymaktadır.

FOTOĞRAFIN ERKEN DÖNEMİ

Fotoğrafı kim icat etti?

Kimyasal (ve günümüzde dijital) araçlarla ışığın bir yüzeye kaydedilerek görüntünün oluşturulmasını içeren fotoğraflama işlemini tek bir kişi icat etmedi. Fotoğraf çekmeyi sağlayan düzeneğin ilkel biçimi olan *camera obscura* yani "karanlık oda" birkaç bin yıldır zaten biliniyordu. Karanlık odanın dışında bulunan bir cisimden yansıyan ışık karanlık odanın bir duvarında bulunan delikten içeri girer, odanın karşı duvarının iç yüzeyine vurur ve dışarıdaki cismin görüntüsünü baş aşağı olmak kaydıyla bu duvar üzerinde tekrar oluşturur. Sanatçılar bir sahnedeki ayrıntıları görebilmek için *camera obscura*yı kullanıyordu. Araştırmacılar, Johannes Vermeer ve diğer 18. yüzyıl sanatçılarının, eserlerinde onca ayrıntıya yer vermeyi böyle bir cihazın yardımıyla başarabildiklerini öne sürmektedir. Öte yandan sanatçıların karşılaştıkları sorun, *camera obscura*nın ürettiği görüntüyü kaydedip kalıcı kılmaktı. Bu sorunu çözen ilk kişi Louis-Jacques-Mandé Daguerre adında bir ressam oldu.

Dagerreyotipi nedir?

Dagerreyotipi, Fransız ressam Louis-Jacques-Mandé Daguerre (1787-1851) tarafından icat edilen ilk fotoğraf formudur. Yüksek kalitede görüntü elde etmek için 1830'larda J.N. Niepce iyot buharıyla, başkaları da ışığa duyarlı ilave kimyasal maddelerle deneyler yaptılar. Daha sonra Daguerre tek bir sabit görüntü elde etmek için gümüş iyodür kaplı bakır plaka ve cıva buharı kullandı. Bu buluş Fransa için büyük bir nimet sayıldı ve tarihin kayda geçirilmesinde devrim yarattı. Dagerreyotipi, portreler için oldukça yaygın şekilde kullanılmaya başlandı ama 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, tek bir görüntünün yerine çoklu baskı yapma olanağı sunan fotoğraf teknikleri, dagerreyotipi tekniğinin yerini aldı.

Nadar kimdir?

"Nadar", sanatsal değeri ve ticari potansiyelinden dolayı fotoğrafla ilgilenmiş Fransız fotoğrafçı Gaspard-Félix Tournachon'un (1820-1910) lakabıdır. Tournachon, bilhassa fotoğrafın sunduğu gerçekçilik potansiyelinden ötürü heyecanlanmış ve Paris'in gerçeğe sadık ayrıntılarını yakalamak istemişti. Hatta bunun için bir sıcak hava balonunun sepetine seyyar bir karanlık oda yapmıştı. Oda havada uçarken şehrin kuşbakışı manzarasını yakalayabiliyordu. Fransız litograf Honoré Daumier, *Fotoğrafı Sanat Seviyesine Çıkaran Nadar* (1862) adında bir taşbaskı yaptı. Bu taşbaskıda balonun içinde çalı-

şırken resmedilmiş Nadar'ın yüzü bir fotoğraf makinesinin merceğine yapışmış, şapkası ise havada uçuşmaktadır. Burada litograf, fotoğrafın güzel sanatlarda oynayacağı role dair Nadar'ın büyük umudunu vurgulamaktadır. Nadar, şehir fotoğraflarının yanı sıra şair Charles Baudelaire, yazar Alexandre Dumas ve zamanının en ünlü oyuncularından Sarah Bernhardt gibi meşhur Fransız simaların portre fotoğraflarını çekmiştir.

Julia Margaret Cameron fotoğrafa, sanat türü statüsü kazandırmak için çalışmış erken dönem fotoğrafçılardan biridir. Bekliyorum *adlı bu fotoğrafında olduğu gibi, portre fotoğraflarında genellikle belli belirsiz (düşsel) bir ışık kullanır.*

Önde gelen ilk fotoğrafçılar kimlerdir?

- Nadar (1820-1910): Nadar veya Gaspard-Félix Tournachon kuşbakışı Paris fotoğrafları ve portre fotoğraflarıyla tanınan tutkulu bir Fransız fotoğrafçıdır ve fotoğrafı bir güzel sanat türü mertebesine çıkarmasıyla haklı bir itibar kazanmıştır.
- Julia Margaret Cameron (1815-1879): Cameron neredeyse elli yaşına kadar fotoğraf çekmeye başlamamıştır. Cameron'ın portre fotoğrafları, modelin ruhunu ele veren yumuşak ve dağınık bir ışık barındırır. Amacı "şiire ve güzelliğe olabildiğince sadık kalıp gerçekten hiç ödün vermeden, gerçek ile ideali birleştirmek suretiyle fotoğrafa yüksek sanatın karakterini ve işlevini kazandırıp onu saygınlaştırmak" idi. ("Julia Margaret Cameron [Getty Müzesi]".)
- Oscar Rejlander (1813-1875): Rejlander fotoğrafı ilkin resmine katkıda bulunsun diye kullanmış İsveçli bir sanatçıdır. Fotomontaj tekniklerine ve kombine baskıya yenilik getirdi ve hem portrelerle hem de alegorik sahnelerle ilgilendi.
- Mathew Brady (1823-1896): Önde gelen bir Amerikalı portre fotoğrafçısıdır. Fotoğrafını çektiği ünlü simalar arasında Başkan Abraham Lincoln ve Konfederasyon Generali Robert E. Lee yer alır. Brady, İçsavaş'ın korkunçluğunu belgeleyecek ve içinde Timothy O'Sullivan'ın da bulunduğu bir fotoğrafçı birliği kurdu.
- Jacob A. Riis (1849-1914): Riis, Danimarka kökenli bir Amerikalı eylemci ve fotoğrafçıdır. New York'taki yoksulların içinde bulunduğu kötü

19. yüzyılda fotoğraf neden sanat olarak görülmüyordu?

Sanat tarihi boyunca ressamlar ve diğer sanatçılar ışık aracılığıyla görüntüyü kaydetmeye veya eserlerine ilham vermek için ışık-görüntülerini kullanmaya ilgi duymuştur. Fotoğraf, 19. yüzyılın ortasında icat edildikten sonra, illa güzellik veya estetikle ilişkili olmayan sebeplerden ötürü çevrelerindeki dünyayı belgelemeye çalışan gazeteciler ve bilim insanları sayesinde popüler olmuştur. Fotoğrafın sanat olup olmadığı hakkındaki tartışma eskiden beri devam etmektedir. Geleneksel sanatçılar, fotoğrafçılar görüntüyü oluştururken ellerini kullanmadıkları için fotoğrafın sanatsal bir işlemden ziyade otomatik bir işlem olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. 1855 tarihli Exposition Universelle'e (Evrensel Sergiye) fotoğraflar kabul edilip sergilenmiş; fakat Güzel Sanatlar Sarayı'nda değil de bilim ve endüstri sergilerinin yapıldığı başka bir binada teşhir edilmiştir. Gaspard-Félix Tournachon (Nadar), Julia Margaret Cameron ve Oscar Rejlander gibi ilk fotoğrafçılar fotoğrafa güzel sanatlar statüsü kazandırmışsa da fotoğrafın (varsayılan) nesnelliği ve "gerçeği" sunma kapasitesi günümüze kadar tartışma konusu olagelmiştir.

durumu, *İtalyan Paçavracıların Evi, Jersey Caddesi* (1888-1889) gibi fotoğraflarıyla belgelemiştir. Magnezyum flaşının mucidi olarak tanınır.

- Eadweard Muybridge (1830-1904): Muybridge İngiltere doğumlu ama daha çok Amerika'da çalışmış bir fotoğrafçıdır. Hareketli görüntüler yaratabilecek kadar yüksek hızda fotoğraf çekme olanağı sunan ileri düzeyde bir örtücü ayna mekanizması geliştirdi. Bu buluşuyla muhtemelen film kamerasını geliştirmesinde Thomas Edison'a esin kaynağı olmuştur. *Dörtnala Giden At* (1878) adlı fotoğrafı, koşan bir atın on iki kare görüntüsüyle sanatçıların bu eylemi gösterme biçimini tümden değiştirmiştir.

Ukiyo-e resmi nedir?

Ukiyo-e, Japoncada "fani dünyanın resimleri" anlamına gelir. Bu Budist deyim, Edo döneminde (1603-1868) geliştirilmiş ve 20. yüzyıl boyunca da yapıl-

maya devam etmiş Japon tarzı ahşap baskıları ve resimleri ifade etmek için kullanılır. Edo dönemine ait ahşap baskılar Fransa'da izlenimci ressamlar üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Renk kullanımı, manzaraya verilen önem ve dans, tiyatro, geyşalar ve kent sokaklarının işlendiği sahneleriyle dikkat çeken bu resim tarzı burjuva hayatına odaklanmıştır. Ukiyo-e ahşap baskılar, doğal boyalarla özenle boyanır ve ince hatlı formlar içerir. 18. ve 19. yüzyıllarda Tokyo (18. yüzyılda Edo diye biliniyordu) gibi büyük şehirlerde dükkânlarda ve sokak tezgâhlarında makul fiyatlara satılan bu ahşap baskılar son derece revaçtadır. Kendi başına çalışan üç sanatçı (bir ressam, bir oymacı ve bir de baskıcı) genellikle ahşap baskılar yapmıştır. Önce ressam resmi yapıyor, sonra genellikle kiraz ağacı baskısı yapılacak resmin hatlarına göre oyuluyor, siyah mürekkeple boyanıyor ve ardından ince kâğıda basılıyordu. İlaveten kullanılan her renk için ayrı bir ahşap blok oyuluyordu. Bu da demekti ki tek bir baskı için birçok blok, bazen yirmi ayrı blok gerekiyordu. Sanatçılar ukiyo-e ahşap baskılarıyla bir yandan dünyevi, maddi hayatı resmederken, diğer yandan fiziksel varoluşun gelip geçici doğasına dair Budist anlayışı incelikle vurguluyorlardı.

Suzuki Harunobu kimdir?

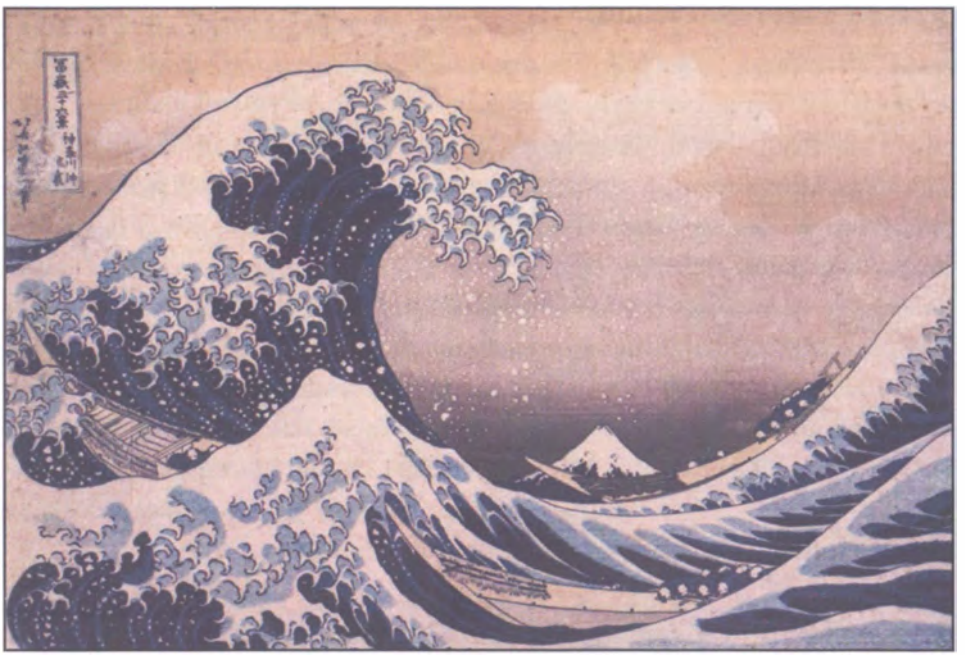
Suzi Harunobu (1724-1770), ilk çok renkli baskıları yapan yaratıcı bir Edo baskıcısıydı. Zengin ve soylu erkeklerle düşüp kalkan güzel kadınları tasvir ettiği *nishiki-e* (işlemeli) baskılarla ünlü oldu. Bunlar arasında *Denizi Geçen Daruma Olarak Geyşa* (18. yüzyılın ortası) adlı baskıda kırmızı pelerine sarılmış güzel bir kadın rüzgâra karşı gözlerini dikmiş haldeyken arkasındaki sazlar hışırdamaktadır. Bu baskı, Harunobu'nun renkleri kullanmadaki ustalığını ve sadece şuh kadın sahneleriyle değil ukiyo-e resmi içinde teatral sahneleriyle de (zira buradaki kadın mitolojik Daruma karakterine bürünmüştür) tanındığını göstermektedir. Edo döneminde *kabuki* tiyatrosu son derece ilgili görüyor ve buna benzer resimler sık sık sahnedeki popüler oyuncuları ve karakterleri tasvir ediyordu. Suzuki Harunobu, Edo'da (Tokyo'da) çalışan, ticari açıdan en başarılı sanatçılardan biriydi ve çok renkli baskıları ukiyo-e tarzının tanınmasına katkıda bulunmuştur.

Hokusai ile Hiroshige'nin eserleri arasındaki fark nedir?

Katsushika Hokusai (1760-1849) ve Utagawa Hiroshige (1797-1858) 19. yüzyılda Japonya'nın en usta peyzaj ressamlarından ikisidir ve baskıları dünyada grafik sanatının en tanınan örnekleri arasında yer alır. Her iki sanatçı da ukiyo-e resmi içinde maddi dünyanın geçiciliğini işliyordu. Hokusai özellikle

Fuji Dağı'nın Otuz Altı Manzarası adıyla anılan serisiyle tanınır. *Kanagawa'nın Büyük Dalgası* baskısı, stilize köpüğüyle zirve noktasına varmış devasa bir dalgayı gösterir. Denizin kabaran dalgalarının kavislerini yansıtacak şekilde çizilmiş uzun zarif kayıklardaki bir grup insana, kocaman dalga neredeyse çarpmak üzeredir. Arka planda, uzakta ufuk çizgesi boyunca gizlenmiş, zirvesi karla kaplı Fuji Dağı beklenmedik şekilde gözükür. Fuji Dağı'nın karlı zirvesi ön planda tepesi beyaz köpükle kaplı dalgaya benzer; bu da heybetli dağın bir deniz dalgası kadar geçici olduğunu ima eder. *Büyük Dalga*, Hokusai'nin Avrupa rengi olan Prusya mavisini kullanışına bir örnektir ve Edo döneminde Japon resminin yalınlığını ve dinamikliğini gözler önüne serer.

Hokusai gibi Hiroshige de peyzaj resminde ustalığını kanıtlamış bir Edo dönemi ressamıdır. Baskılarından bazıları Fuji Dağı'nın manzaralarını içerir. Bunlardan *Suruga Körfezi'ndeki Satta Noktasından Fuji Dağı'nın Manzarası* (1858) adlı ahşap baskı, Hokusai'nin resmettiğine benzer kıvrılmış bir dalgayı gösterir. Hiroshige, Hokusai'den neredeyse kırk yaş küçüktür ve büyük ustasının eserlerinden çokça ilham almıştır. En ünlü eserleri arasında, öğrencisi II. Hiroshige tarafından tamamlanmış *Yüz Edo Manzarası* (1856-1859)

Katsushika Hokusai, 19. yüzyılın önemli bir ukiyo-e ressamıdır. Artık ikonikeşmiş resmi, yaygın olarak Dalga *diye bilinen* Kanagawa'nın Büyük Dalgası, *bir ahşap baskıdır ve* Fuji Dağı'nın Otuz Altı Manzarası *diye adlandırdığı serinin bir parçasıdır. Arka plandaki dağ, ön plandaki dev dalgadan daha küçük görünmektedir.*

adlı seri için yaptığı baskılar yer alır. Baskıları ekseriyetle derinlik yaratmak için perspektif anlayışına yaslanır ve üslubu, *Yağmurda Ohashi Köprüsü* adlı resimden yola çıkarak 1887'de bir yağlıboya tablo yapmış Hollandalı ressam Vincent van Gogh üzerinde büyük etki bırakmıştır. Ayrıca Hiroshige'nin *Saruwakamachi'nin Gece Manzarası* (1856) gibi sokak sahnelerini işlediği baskıları Auguste Renoir ve Camille Pissarro gibi izlenimci ressamlara ilham kaynağı olmuştur. Hiroshige Japonya'nın asırlarca süren izolasyondan sonra kapılarını dış dünyaya açtığı bir dönemde sanatını icra etmiş ve eserlerinde 19. yüzyılda yaşanan değişimleri ukiyo-e geleneğinin penceresinden yansıtmıştır.

Meiji döneminde Japon sanatı nasıl değişti?

1868'den 1912'ye kadar devam eden Meiji döneminde Japon ressamlar Batılı resim üsluplarını tanımaya başlayınca yağlıboya resim Japonya'da popüler oldu. Edo döneminde fahişeler gibi sıkça işlenen konular Meiji döneminde de rağbet görüyordu. Sözgelimi, 1872'de Takahashi Yuichi (1828-1894) Batılı tarzda yaptığı *Oiran* adlı yağlıboya portresine ukiyo-e resmindeki desenleri ve renkleri kattı. Bu resminde Yuichi, güzel modelinin parlak renkli elbiselerini, renk ve dokunun ayrı soyut kesitleri olarak resmetmiştir ki bu, geleneksel Japon resminden alınma bir tekniktir. Batılı üsluplar Meiji döneminde öylesine yaygınlaşmıştır ki bazı ressamlar Japonya'nın kendine özgü üslubunu kaybedeceği konusunda endişelenmeye başlamıştır. Yokoyama Taikan (1853-1908) gibi geleneksel ressamlar Japon resim üsluplarını bazı Batılı tekniklerle harmanlamak ama bunu yaparken Japon karakterini de *nihonga* diye bilinen bir üslupla vurgulamak suretiyle ülkelerinin resmini canlandırmak istemiştir.

İZLENİMCİLİK

İzlenimcilik nedir?

İzlenimcilik (empresyonizm) 19. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da gelişmiş bir sanat akımıdır; izlenimci eserler biraz eksik bırakılmış izlenimi uyandırması ve dinlenceye, kafe sahnelerine, doğa manzaralarına, kentsel peyzajlara ve tür resimlerine ağırlık vermesiyle tanınır. Realistler gibi izlenimciler de görsel gerçekliği yakalamaya çalışmış ama ister doğal olsun ister yapay, ışığın özelliklerine bilhassa önem vermişlerdir. Claude Monet gibi ressamlar, güneş gökyüzünde seyrederken atmosferin renklerindeki değişimleri ince-

lemişlerdir. Gustave Caillebotte ve Camille Pissarro gibi yağmurla ıslanmış Paris sokaklarını aydınlatan sokak lambalarının ışığının yanı sıra doğal ışığı da resmeden ressamlara, yeni yağmış yağmur heyecan veriyordu. Çoğu izlenimci, orta veya üst sınıf Fransız ailelerden geliyordu ama eserleri ilk başta rağbet görmediği için çoğu zaman Paris'in yoksul semtlerinde yaşıyorlar, sık sık Montmartre semtindeki Cáfe Guerbois'da buluşuyorlardı. Eserlerinde keyif çatmanın ve kafe sahnelerinin gözde olması izlenimcilerin yaşam tarzını açığa vuruyordu.

İzlenimciler, gerek sanat eleştirmenleri gerekse sanatsever kitle tarafından kabul görmekte zorlanmış ve Güzel Sanatlar Sarayı'nda (Palais de Beaux Arts) düzenlenen sergilerden sürekli olarak geri çevrilmişlerdir. Bu nedenle 1874 ile 1886 yılları arasında kendi sergilerini açtılar ve modern sanat üzerinde büyük bir etki bıraktılar. Günümüzde izlenimcilik, resim ve heykelde en popüler üsluplardan biri olmaya devam etmekte ve izlenimci sergiler dünyanın çeşitli yerlerinde binlerce ziyaretçiyi müzelere ve sanat galerine çekmektedir.

Etkili izlenimciler kimlerdir?

İzlenimci ressamların çekirdek grubu Fransa'da yaşayan birbirine bağlı bir çevreydi. Hatta bazıları akrabaydı. Örneğin ressam Berthe Morisot, Manet'nin erkek kardeşiyle evlenmişti. Gerçi Manet bu çevre üzerinde esaslı bir etki yapmış olmasına rağmen, resmen izlenimci bir ressam olarak görülmez. Aşağıdaki liste, büyük izlenimci yenilikçiler olarak değerlendirilen belli başlı sanatçıları içermektedir.

- Claude Monet (1840-1926): Açık hava resmini seven Monet peyzajlarıyla, özellikle nilüferlere ve otlara yer verdiği resimleriyle tanınır. Tren istasyonlarının dumanlı iç mekânlarını ve Rouen Katedrali'nin ön cephesini otuzdan fazla kez resmetmiştir. "İzlenimcilik" terimi onun *İzlenim: Gündoğumu* (1873) adlı resmi hakkında sanat eleştirmeni Louis Leroy'un yaptığı tanımlamadan gelmiştir.
- Edgar Degas (1834-1917): Ressam, baskıcı ve heykeltıraş Degas, diğer izlenimcilerden farklı olarak açık hava resmini tercih etmemiştir. Onun yerine yapay ışıklandırmanın etkilerini keşfetmiş ve genellikle atölyesinde çalışmıştır. Daha ziyade dansçıları işlediği resimleriyle tanınmıştır. Diğer meşhur eserleri arasında *Absent İçenler* (1876) ve bugün New York'taki Metropoliten Sanat Müzesi'nde sergilenen heykeli *On Dört Yaşındaki Küçük Dansçı* bulunur.
- Berthe Morisot (1841-1895): Morisot'nun eserlerinin odak noktası kadınsal deneyimleri vurgulayan evcil sahneler ve peyzajlardır. Morisot,

Manet ile Monet arasındaki fark nedir?

Eduoard Manet ve Claude Monet, her ikisi de 19. yüzyıl Fransız ressamıdır ve izlenimcilikle anılırlar. İsimleri birbirine çok benzediği için sık sık karıştırılırlar. Manet kendini hiçbir zaman izlenimci olarak görmemiştir ve resimlerinin çoğu parlak alanları ve düz renkleriyle realizme yakındır. Manet'nin resimleri nispeten daha düz (pürüzsüz) görünür ve ekseriyetle burjuva sahnelere ve kadınlara yer verir.

Öte yandan Monet, resimlerine daha parçalı bir görünüm kazandıran kesik fırça darbeleriyle tanınır. Örneğin *İzlenim: Gündoğumu*'nda (1873) tırtıklı turuncu fırça darbeleri, doğan güneşin dalgalı suyun yüzeyindeki yansımasını aktarır. Monet'nin çok az resmi figür içerir ve en ünlü tabloları yansıtıcı suların ve dağınık ışığın yer aldığı manzara resimleridir.

resimlerini Salon'da düzenli olarak sergilemiş ve o zaman pek rastlanılmadık şekilde, Eugène Manet ile evlendikten sonra bile ustalıkla resim yapmaya devam etmiştir. Morisot, eniştesi Eduoard Manet ile yakın bir mesleki ilişki kurmuş ve bu ikili, birbirini apaçık etkilemiştir. En ünlü iki tablosu *Beşik* (1872) ve *Yaz Günü*'dür (1879).

- Auguste Renoir (1841-1919): Monet'nin yakın dostu olan Renoir ekseriyetle lekeler oluşturan bir ışığa ve kentin açık hava sahnelerine yer veriyordu. Sözgelimi *Moulin de la Galette* (1876) adlı tablosunda Paris'in Montmartre semtindeki bir kafenin önünde duran rengârenk giysileriyle dansçıları resmetmiştir. Genellikle neşeli bir havayı yansıtan güzel resimleri 19. yüzyıl Fransa'sının üst sınıftan insanlarının yaşam tarzından sahneler sunar.
- Mary Cassatt (1844-1926): Cassatt Pensilvanya'da doğmuş olmasına karşın sanat hayatını Fransa'da geçirdi. Degas'nın arkadaşı olan Cassatt eserlerinin çoğunu atölyesinde tamamladı. İzlenimcilerin büyük destekçisi olarak Amerikalı dostlarını ve aileleri izlenimci sanat yapıtlarını satın almaya teşvik etti. Morisot gibi Cassatt da evcimen sahnelere ve annelerin çocuklarıyla ilişkisine odaklandı. Oldukça ilgili görmeye devam eden resimleri arasında ünlü olanlar *Tekne Partisi* (1893-1894), Çay (1880) ve *Yıkanan Çocuk*'tur (1893). Cassatt 1904'te Fransız Şeref Nişanı'yla ödüllendirildi.

- Camille Pissarro (1830-1903): Fevkalade yenilikçi bir ressam olan Pissarro açık hava resmini tercih etmiş ve kır yaşamından ve taşralı köylülerden ilham almıştır. Resimlerinin çoğu tarımsal sahneleri tasvir etmiştir. Pissarro'nun koyu boya damlalarıyla tuvalini renklendirmesi her zaman eleştirmenler tarafından övgüyle karşılanmamışsa da art-izlenimcilerin sonraki kuşağını büyük ölçüde etkilemiştir. Öne çıkan resimleri arasında *Opera Caddesi, Paris* (1898) ve Pontoise köyünü tasvir ettiği birçok resmi yer alır.

Monet, Rouen Katedrali'ni niçin defalarca resmetti?

Monet optik realizme bayılıyordu ve sürekli değişen ışığın özelliklerini ve insan gözü tarafından algılanışını inceleyerek Rouen Katedrali'nin ön cephesinin defalarca (otuzdan fazla) resmini yaptı. Karşıdaki ışıl ışıl sokağa şaşı gözlerle bakıp binaları seçmeye çalıştığınızı hayal edin. Nişleri ve değişik dokularıyla kilisenin ön cephesi böyle bir deney için biçilmiş kaftandır. Rouen Katedrali ayrıntılarını yitiriyor ve fizikselliği çözülüyor. Güneş gökyüzünde sürekli hareket ettiği için binadan yansıyan ışık da sürekli değişiyor. Nitekim Monet de eserinde, tamamlanmamış üslubun nedeni olan bu ışığın uçup giden niteliğini yakalamaya çalışmıştır. Monet, Giverny'deki atölyesinde bu resimler üzerinde titizlikle çalışmış ve bahsettiğimiz unsuru Rouen Katedrali resimlerinde yakalamayı ummuşsa da çabucak yaptığı eskizin estetik değerini önemsemiştir.

İzlenimci ressam Claude Monet, Rouen Katedrali'ni defalarca resmetmiştir; bunu yapmaktaki amacı binanın ön cephesinden yansıyan ışığın değişik hallerini yakalamaktır. Öğleden Sonra Rouen Katedrali'nde (1894; kaynak: Musée Marmottan Monet, Paris, Fransa/Giraudon/Bridgeman Sanat Kütüphanesi.)

Bracquemondlar kimlerdir?

Félix Bracquemond (1833-1914) ve karısı Marie (1840-1916) her ikisi de izlenimci üslubu benimsemiş sanatçılardı ve Degas, Rodin, Manet ve

Whistler'ın içinde yer aldığı sanat çevresinin birer üyesiydiler. Félix çoğunlukla baskıyla ilgileniyordu ve gravürde ustalaşmıştı. Ukiyo-e diye tanınan Japon baskılarını, özellikle Hokusai'nin eserlerini izlenimcilere tanıtmasıyla ün yapmıştı. Marie Bracquemond ise esasen ressamdı ve Degas'nın ilgisini çeken dekoratif porselenler tasarlayarak sanat hayatına başlamıştı. Her ne kadar sanat tarihinin araştırma metinlerinde adına pek rastlanmasa da Marie Bracquemond 19. yüzyılın önde gelen kadın sanatçılarından biriydi. Sanat hayatını kocası pek desteklemedi ve çağdaşları Mary Cassatt ve Berthe Morisot kadar fazla eser veremedi; öte yandan eserleri 1874'te Paris Salon'unda sergilendi ve tek başına birçok izlenimci sergi açtı.

Dansçılar Degas'yı neden büyülüyordu?

Edgar Degas'nın genç balerinleri işlediği resimleri ne erotikti ne de psikolojik içerikliydi. Diğer izlenimciler gibi Degas'yı da büyüleyen, ışıktı. Dansçılar genellikle spot lambalarının şiddetli yapay ışıklarıyla ve başka türlerde sahne ışıklarıyla aydınlatıldıkları için Degas'ya ışık deneyleri yapmak için çokça imkân sunuyorlardı. 1877 tarihli resmi *Bir Buket Çiçekli Dansçı*'da, dansçının

Edgar Degas insan bedeninin dinamik formuyla ilgilendiği için dansçıları resmetmiştir. Nitekim Sahne Provası *(1874) hareket halinde kollarını açmış ve bacaklarını bükmüş dansçıları gösterir.*

yüzü bir sahne boyunca zeminden yansıyan parlak ışığın etkisiyle maske görünümü kazanıp göz alıcı bir hal almıştır. Degas ışığın yanı sıra figürün hareketini de ele almış, bir model olarak esnek dansçının devingenliğinden faydalanmıştır. Degas resimlerinin birçoğu, 1879 tarihli pastel resmi *İşareti Beklemek* gibi, vücudunu esneterek prova yapan dansçıları betimler. Dansçılara odaklanmak Degas'ya insan vücudunun şaşırtıcı açılarını ve pozisyonlarını sunma olanağı vermiştir. Bu resimlerde genellikle ışık oyununu ve hareketi ön plana çıkaran açılı ve kırpılmış görünümler kullanılmış; ayrıca Japon baskıların etkisi de gözler önüne serilmiştir.

Fotoğraf, izlenimci resmi nasıl etkiledi?

Fotoğrafın gelişimiyle birlikte 19. yüzyıl ressamları kendilerini bu yeni araçtan ayrı tutmakta zorlandılar. Gerçekçiler görsel dünyayı olduğu gibi sunmayı kendilerine iş edinmişlerdi ama şimdi fotoğraf bunu bir flaş patlamasıyla yapabiliyordu. Peki, bu duruma ressamlar nasıl tepki göstereceklerdi? İzlenimcilerde apaçık görüldüğü gibi, 19. yüzyıl sanatçıları realizmle ilgilenmekten vazgeçmediler, sadece bu ilgi yön değiştirdi. Fotoğraf makinesi sayesinde 19. yüzyılın ikinci yarısındaki sanatçılar optik gerçekçilikle deneyler yapmaya ve hareketi büsbütün yeni bir yolla yakalamaya başladılar. Manet'nin önemli resmi *Folies-Bergère'de Bir Bar*'da (1881-1882) dansçılarla dolu bir bar, fotoğrafı çekildiğinde görüneceği biçimde görünür: bulanık. Ve bu, devinimin bir göstergesidir. Fotoğraflar "yaşamdan bir kesiti" yakalama kapasiteleri dolayısıyla ilgi görürler; keza Degas'nın dengesiz *Absent İçenler* (1876) tablosu da tam da bunu yapmaktadır. Degas, resmi yaparken, masaları ve tütün içen adamın dirseğini kırpmakta bir sakınca görmemiştir. Sanatçıların akademik sanat geleneğinin değerini sorguladığı bir dönemde fotoğrafın gelişmesi, 19. yüzyıl sanatçılarını tekniklerde ve modellerde yeni denemeler yapmaya ve klasik estetik değerlerin üstünlüğünü sorgulamaya teşvik etmiştir.

John Singer Sargent izlenimci miydi?

Tam olarak değil. John Singer Sargent (1856-1925) izlenimciliği destekliyor ve hareket içinde çalışıyordu ama onun ışığa olan ilgisi, izlenimcilerden farklı olarak, hiçbir zaman eserlerinde formların tamamen çözülüp dağılması noktasına kadar gelmedi. Sargent, Floransa'da zengin bir Amerikan ailesinin bebeği olarak dünyaya gelmişti ama sanat hayatını ekseriyetle Britanya ve Fransa'da kibar çevrelerden insanların portrelerini yaparak geçirdi. Portre ressamı olarak bir hayli başarılıydı ve realizme ilgi duyuyordu. Yaşadığı yıl-

larda ve ölümünden sonra da yüzeysel sanat yaptığı gerekçesiyle şiddetle eleştirilmiştir. 1929'da sanat eleştirmeni Roger Fry, Sargent için "Sıradan bir illüstratör, ressamlığı ise yok mesabesinde" demiştir. ("Sargent, John".) Öte yandan 1970'lerden itibaren ünü yayılmaya başladı. Günümüzde araştırmacılar, Sargent'in eserlerindeki psikolojik halleri vurgulamadaki becerisine dikkat çekiyorlar. Nitekim *Edward Darley Boit'nın Kızları* (1882) adlı tablosu Velázquez'in *Nedimeler*'inin ince ayrıntılarını anımsatır. En ünlü portresi *Madam X* (1883-1884) modelin yana meylederek poz vermesinden ve cinselliğinden ötürü skandal çıkardı. O zamanlar şaşkınlıkla karşılanan bu portre şimdi, Madam X'in (Madam Pierre Gautreau) porselen rengindeki soluk tenini daracık siyah elbisesinin kadifemsi yumuşak dokusuyla sardığı için beğenilmektedir. Boston'da geçirdiği son yıllarında Sargent çoğunlukla suluboya resim yaparak portreden uzak durdu. Her ne kadar gerçekte izlenimci olmasa da zaman zaman izlenimci bir paletle resim yapmış yenilikçi bir 19. yüzyıl ressamı olarak görülmektedir.

İzlenimci heykel diye bir şey var mıdır?

Kendisini hiçbir zaman izlenimci diye tanımlamadıysa da büyük takdir gören Fransız heykeltıraş Auguste Rodin'in (1840-1917) yapıtları, izlenimci ressamlarınkiyle bazı ortak amaçlarda buluşur: Geçen zaman duygusunu ve hareketi yakalamak. Rodin'in heykeltıraşlığının karakteristik özelliği, ünlü mermer ve bronz heykeli *Düşünen Adam*'da somut ifadesini bulan sert realizm ve dışavurumcu pozlardır. Ne var ki izlenimci değerler, tartışmalı heykeli *Balzac Anıtı*'nda görülebilir. 1891'de Fransız Edebiyatçılar Der-

Auguste Rodin'in Fransız yazar Balzac'ı konu alan izlenimci heykeli kaba dokusu ve tamamlanmamışlık üslubu aracılığıyla yaratıcılık ve dinamizm temalarını keşfediyor. (Kaynak: The Art Archive / Musée Rodin Paris / Superstock.)

neği'nin, Fransa'nın edebiyat devi Balzac'ın anısına sipariş vermesi üzerine Rodin bu heykeli yedi yılda yapmıştır. Heykel, Balzac'ın ruhunu ve yaratıcı dehasının büyüklüğünü yansıtır; izlenimci resimler gibi bitmemiş bir forma sahiptir ve yüzeyin dokusunu vurgular. Rodin 1898'de heykelinin alçıdan modelini paylaştığında ağır eleştirilere maruz kalmıştır ve bu bronz ve mermer heykel ancak ölümünden sonra tamamlanabilmiştir. İlk baştaki eleştirilere rağmen bu heykel ve Rodin'in diğer yapıtları 19. yüzyıl heykeltıraşlığının en yenilikçi, yaratıcı ve önemli yapıtları arasında değerlendirilmektedir. Ve Rodin, modernizmi önceden haber vermesiyle de takdir toplamıştır. Bu nedenle Rodin'in eserleri izlenimci olarak nitelendirilmenin yanı sıra heykel sanatının yaratıcılığında yeni bir çığır açmıştır.

ART-İZLENİMCİLİK

Art-izlenimcilik nedir?

Art-izlenimcilik anlaşılması zor bir kategoridir. Terimin sözlük anlamı "izlenimcilik sonrası" (post-empresyonizm) olsa da Paul Cézanne ve Georges Seurat gibi bazı sanatçıların hem izlenimci hem de art-izlenimci sayılması işleri karıştırır. Hem bu sanatçıların çoğu izlenimci bir evreden geçmiştir ve bazıları da yeni-izlenimci olarak nitelendirilmektedir. Art-izlenimcilik terimini 19. yüzyıl eleştirmeni Félix Fénéon, Seurat'a atfedilen bir üslup olan noktacılığı tanımlamak için ortaya atmıştır. Ne olursa olsun "art-izlenimcilik" terimi, izlenimciliğin doğaçlamasını reddeden ve canlı renkler ve belirgin fırça darbeleriyle nitelenen, geç 19. yüzyıl resmini tanımlamak için kullanılır. Art-izlenimci ressamlar, formu eserlerinde çözülmeye uğratmaya izlenimciler kadar hevesli değillerdir ve bu nedenle nispeten belirgin çizgilerle tanınabilmektedirler. En önemli art-izlenimci ressamlar arasında Paul Cézanne, Vincent van Gogh ve Paul Gauguin yer alırken, diğer önemli sanatçılar arasında Georges Seurat ve Henri de Toulouse-Lautrec vardır.

Cézanne nasıl "bir elmayla Paris'i şaşkına çevirdi"?

Paul Cézanne (1839-1906) modern sanat üzerinde kalıcı bir etki yapmış en önemli art-izlenimci ressamlardan biridir. İlk çalışmaları izlenimcilerle aynı çizgideydi ve hatta romantizm etkileri taşıyordu ama giderek olgunlaşırken formu, anlatının üstünde tutmaya başladı. Bu da demekti ki Cézanne bir hikâye anlatmak yerine resimlerinin fiziksel niteliklerine dair bir bilinç yaratmayı daha önemser hale gelmişti. Cézanne'ın *Elmalı Natürmort* (1875-

1876) gibi natürmortları biçim oluşturmak için çizgiden ziyade rengi kullanır. Cézanne her zaman fırça kullanmayıp çoğu zaman boyayı palet bıçağıyla doğrudan tuvale sürmüştür. Cézanne sanatın sınırlarını zorlamak, bir izlenim bırakmak, kendi deyimiyle "Paris'i bir elmayla şaşkına çevirmek" istiyordu. *Elmalı Natürmort*'taki elmalar, Whistler'ın *Siyah ve Sarı Noktürn* adlı resmindeki belirsiz lekelere çok benzeyen bir düzen içindedir. Koyu bir zemine parlak renklerle resmedilmiş capcanlı elmalar, yerçekimsiz soyut bir boşlukta salınarak izleyicinin dikkatini çeker. Cézanne'ın elmaları elma olmanın ötesinde, natürmortu nesneden ziyade renkle oluşturulmuş bir yapılar topluluğuna çeviren renkli formlardır.

Üç Elma, 1878-79. (Kaynak: The Barnes Foundation, Merion, Pensilvanya, USA / The Bridgeman Sanat Kütüphanesi.)

Noktacılık nedir?

Noktacılık en çok Georges Seurat'ın (1859-1891) resimleriyle ilişkilendirilen bir üsluptur. Renk kuramıyla ilgilenen ve tamamlayıcı renklerle deneyler yapan Seurat, klasik renk kuramını ve 19. yüzyıl kimyacısı Michel-Eugène Chevreul'ün kuramlarını inceledi. *Kontrast Renklerin Kuralları* (1824) adlı kitabında Chevreul yan yana iki rengin birbirlerinin tamamlayıcı renklerini (renk çarkında karşı taraftaki rengi) yansıtacağını açıklamıştı. Yaptığı görsel deneyler çerçevesinde Seurat resimlerinde saf renkleri noktalar halinde yan yana koydu. Bunu yaparken aklındaki düşünce, izleyicinin gözünün, kurama göre renkleri kaynaştırması idi. Seurat buna "bölmecilik" dediyse de sanat eleştirmenleri günümüzde daha yaygın olan "noktacılık" terimini kullandı. Seurat'ın en ünlü noktacı resmi *Grande Jatte Adası'nda Bir Pazar Öğleden Sonrası* (1884-1886) adlı tablosudur. 2x3 metre ebatlarındaki bu büyük resim binlerce ayrık renkli noktadan oluşur ve bir dinlence sahnesini tasvir eder. Burjuva Parisliler bir nehir kenarı boyunca dinlenmeye çekilmişlerdir. Şık giyimli erkekler, kadınlar ve çocuklar,

kimisi elinde şemsiyeyle çimenlerin üzerinde dolanmakta, diğerleri de ağaç gölgesine uzanmaktadır. Kocaman sahne, noktacı teknikten ötürü oldukça biçimsel bir üsluba sahiptir ve yakından bakıldığında münferit noktalar apaçık seçilir. Vincent van Gogh'un da dahil olduğu bir grup ressam noktacı üslupla denemeler yapmıştır ve diğer noktacı resimler arasında Maximilien Luce'ün *Sabah, İç Mekân* (1890) ve noktacı bir evreden geçmiş Theo van Rysselberghe'nin *Meyve Bahçesinde Aile*'si (1890) yer alır.

Paul Gauguin kimdir?

En ünlü Fransız art-izlenimcilerden biri olan Paul Gauguin (1848-1903) yaşadığı yıllarda sanatını icra etmek için çok mücadele etmiştir. Günümüzde erken 20. yüzyıl modern sanatı üzerinde büyük etki yapmış yenilikçi bir sanatçı olarak değerlendirilmektedir. Gauguin esasen ressamdır ama heykel, seramik, baskı ve yazı alanlarında da yapıtlar vermiştir. 19. yüzyıl sembolist hareketle adı anılmaktadır. Canlı renklerle dümdüz boyadığı resimleri, çoğu zaman önemli sembolik anlamlar taşır. 1891'de modern uygarlığın yozlaştırıcı etkisinden uzak kalmak için Tahiti'ye kaçıp orada hayatının geri kalanının

Georges Seurat, Grande Jatte Adası'nda Bir Pazar Öğleden Sonrası *(1884-1886) adlı tablosunu bizzat icat ettiği noktacılık tekniğiyle yapmıştır. Noktacılık canlı bir görüntü ortaya çıkarmak için farklı renklerde noktaları yan yana getirmeyi içerir.*

çoğunu yoksulluk içinde resim yaparak geçirdi. Sembolizmi, mitolojiyi ve Tahiti'ye özgü konuları harmanladığı resimleri "ilkelcilik" akımının öncüsü sayılır. Fransa'ya bağlı Polinezya Adalarından ayrılmadan önce bile eserleri yerlilerin sanatından ilham aldığını açığa vuruyordu. *Sarı İsa* (1889) adlı tablosu İsa'yı Fransa'nın kuzeyindeki Brittany bölgesinde çarmıha gerilmiş olarak gösterir. Resimde yerli kadınlar İsa'nın çevresinde toplaşmış, diz çöküp dua etmektedirler. Ortaçağ Hıristiyan resminden kalan parlak düz renkler duanın gücünü ve uhreviliğini vurgulamaktadır. Sonraki resimleri arasında *Areoi Tohumi* (*Te aa no areois*, 1892), *İki Tahitili Kadın* (1899) ve Edgar Allan Poe etkisini, geleneksel çıplak kadın resmi ve Tahiti imgesiyle harmanladığı *Bir Daha Asla* (1897) yer alır.

19. yüzyıl sembolizmi nedir?

19. yüzyıl sembolizm hareketi Fransa'da bir edebiyat akımı olarak başladı. Sembolist sanatçılar ve yazarlar rüyalar, mitler, folklor, Sigmund Freud ve Carl Jung'un ortaya koyduğu yeni psikoloji kavramı bilinçdışından ilham alan eserler yarattılar. Stéphane Mallarmé, Charles Baudelaire ve Paul Verlaine gibi Fransız şairler, maddi gerçekliğin sınırlarını aşma çabası içinde eserlerini sembollerle yetkinleştirmeye çalıştılar. Gustave Moreau (1826-1898) ve Odilon Redon (1840-1916) sembolizmi benimseyen Fransız sanatçılarken, Norveçli Edvard Munch (1863-1944) ise herhalde en tanınmış Fransız olmayan sembolist ressamdır. Munch'ın *Çığlık* resmi yoğun duygunun girdaplı bir tasviridir. Munch günlüğüne bu resimle ilgili şunları yazmıştır: "Doğanın içinde bir çığlık atma isteği uyandı içimde... Bu resmi yaptım, bulutları gerçek kanmış gibi resmettim." (Stokstad, s. 1050). Dikkat çeken diğer sembolistler arasında Belçikalı sanatçı James Ensor ve Amerikalı ressam Albert Pinkham Ryder yer alır. Çoğu sembolist resim, karamsar ruh halleri ve ürpertici konularla nitelendirilir.

Henri Rousseau kimdir?

Henri Rousseau (1844-1910) mesleği yüzünden *Le Douanier* (gümrük memuru) olarak tanınıyordu. Orta yaşlarında resme başlamış amatör bir ressamdır. Akademik eğitim almadığı için üslubu naif olarak nitelendirilir. Resimlerini Paris'teki *Salon des Indépendents* yani Bağımsızlar Salonunda sergiledi ve gelecekte sanatsal kariyerini ilerletmesine yardım edecek nüfuzlu sanatçıların ilgisini çekti. 1858'e gelindiğinde bütün zamanını sanata adama imkânını yakalayabilmişti. Hayal gücüne hitap eden ayrıntılı resimleri 19. yüzyıl sembolizminden ve psikolojiden ilham almıştı ve ekseriyetle egzotik ortamları,

ilkel temaları içeriyordu. En önemli resimlerinden olan *Rüya* (1910) bir divanda boylu boyunca uzanmış çıplak bir kadını (sanat tarihinin geleneksel konusunu) gösterir ama bu haliyle kadın garip şekilde sık bir ormanın içine taşınmıştır. Yabani meyveler ağaç dallarından sarkar ve egzotik hayvanlar çalıların arasında belirirken karaltı halinde bir figür, flüte benzeyen bir enstrüman çalmaktadır. Karmaşık sembolizminden ötürü Rousseau, resmi hiç olmazsa kısmen açıklayabilmek için ilaveten bir de şiir yazmıştır. *Rüya*'nın en yaygın yorumu şöyledir: Resim, Paris'te divanda uyuyan bir kadını tasvir etmektedir ve kadın rüyasında, kendini sık bir ormanda bulur. Dolayısıyla rüya gören kişiyle rüyanın kendisi birleştirilmiştir ve unsurların bu şekilde beklenmedik birleşimi ayrıntılı gerçekçilikle betimlenip gerçeküstücülüğü haber vermektedir.

Vincent van Gogh kimdir?

Hollandalı ressam Vincent van Gogh (1853-1890), yaşadığı yıllarda yeterince anlaşılmamış ve genç yaşta, daha otuz yedisindeyken, bir kurşun yarasından ötürü ölmüştür. Etrafında hiç silah bulunmamış olsa da ölümü hep intihar olarak değerlendirilmiştir. Yoğun depresyon krizleri geçirmiş, Fransa'nın güneyindeki bir akıl hastanesinde kalmış ve hiç kuşkusuz kendi kulağını kesmesiyle ünlenmiştir. Bu tartışmalı olay *Kulağı Sargılı Otoportre* (1889) adlı resmiyle kayda geçmiştir.

Rembrandt gibi art-izlenimci olan Vincent van Gogh, birçok otoportre yaparak gizemli ve çileli hayatına dair izleyicilere ufak da olsa bir fikir vermiştir. Çoğu resmi gibi otoportreleri de cüretkâr kalın fırça darbeleri ve parlak renkli alanlarıyla dikkat çeker.

Her ne kadar van Gogh'un çilelerle dolu hayatı çok dikkat çekmiş olsa da asıl kalıcı olan inanılmaz sanatsal yeteneğidir. *Yıldızlı Gece* (1889), *Arles'daki Yatak Odası* (1888), *Natürmort, On Beş Ayçiçekli Vazo* (1888) ve dışavurumcu birçok otoportresi dünyada en fazla ilgi gören sanat eserleri arasında yer almaktadır. Amacı sadece zenginlere değil, herkese hitap eden sanat eserleri yaratmaktır. Paris'te izlenimcilerin canlı renklerini görmüş ve Japon ukiyo-e resimlerinden çok etkilen-

miştir. Noktacılıktan ilham alan van Gogh, resimlerinde canlılık ve enerji yaratmak için parçalı kesik kesik fırça darbeleriyle denemeler yapmıştır. Etkileyici, dokunaklı renkler ve biçimlerle yoğunluğu ve duyguyu aktarmaya çalışmıştır. Dokuya ağırlık verdiği resimleri fevkalade dinamiktir ve yeni gelişen dışavurumcu üslubun önemli örnekleri arasında yer alır. Dışavurumculuk, Edvard Munch ve daha sonra Franz Marc, Wassily Kandinsky ve Ernst Ludwig Kirchner gibi ressamları etkisi altına almış bir modernist harekettir. Van Gogh'un faal ressamlık hayatı sadece on yıl sürmüştür ve bu süre zarfında Batı sanatının en ikonik imgelerinden bazılarını yaratmıştır: Boş bir sandalye, Arles'daki evinin yatak odası, karaltı halinde ufka tünemiş servi ağacı.

Theo van Gogh kimdir?

Van Gogh'un küçük kardeşi Theo (1857-1891) hem maddi hem de duygusal açıdan her zaman ağabeyinin yanında olmuştur. Theo vaktiyle Vincent'i Paris'te çalışan izlenimcilerle tanıştırmıştır ve iki kardeş yaşamları boyunca düzenli şekilde mektuplaşmıştır. Theo van Gogh, ağabeyinin destekçisi olmasının yanı sıra önemli bir sanat tüccarıdır. Önce Brüksel'de çalışmış, ardından Paris'e geçip Claude Monet ve Camille Pissarro gibi izlenimci ressamların eserlerini satın alıp sergilemiştir. Ayrıca Vincent'in arkadaşı olan Paul Gauguin'in resimlerini satmasına da yardım etmiştir. Theo, ağabeyinin resimlerini Paris'te satmaya çalışmışsa da bu işte fazla başarı kaydedememiştir. Vincent'in ölümünden altı ay sonra, otuz üç yaşında ölmüştür.

Henri de Toulouse-Lautrec kimdir?

Cézanne, Gauguin ve van Gogh gibi ressamlar eserlerinde yeni bir özgünlük veya gerçeklik türünü ifade etmek için üç boyutlu gerçekliği feda ettiler. Ortaya çıkan sonuç, genellikle düz görünen ve derinlik ve uzamdan ziyade rengin canlılığını vurgulayan resimler oldu. Henri de Toulouse-Lautrec (1864-1901) bu niteliklerin çoğunu taşıyan resimler ve afişler yaptı. Toulouse-Lautrec, çok etkilendiği Edgar Degas gibi çoğu izlenimci sanatçının hayatını geçirip eserlerini ürettiği Paris'in eğlence muhiti olan bohem Montmartre'dan büyülenmişti. Çocukken geçirdiği kazalar ve kemik rahatsızlığı yüzünden bedensel engelliydi; bacaklarının gelişimi durmuştu ve hareket etme zorluğu çekiyordu. Belki de bu nedenle Montmartre'ın dans salonlarına ve gece kulüplerine düşkündü ve şık resimlerinin ve afişlerinin çoğunda konuşan, dans eden ve keyifli zamanlar geçiren dansçıların ve kafe sahiplerinin hayat dolu sahneleri vardı. Nitekim *Moulin Rouge'da* (1892-1895) adlı tablosu o zamanlar Paris'in en gözde kulüplerinden biri olan Moulin Rouge'daki bir sahneyi

gösterir. Resmin sağ kenarında mekânın keskin yapay ışıkları altında yeşil yüzüyle görünen dansçı May Milton bize Degas'nın dansçılarını hatırlatır. Tarihin bir noktasında biri onu muhtemelen tuhaf görünüşünden ve gerçek hayattaki rezil kişiliğinden ötürü kesip resimden çıkarmış ama daha sonra kesilen parça yeniden resme eklenmiştir. Toulouse-Lautrec'in *Moulin Rouge: La Goulue* (1891) gibi afişleri, Japon ahşap baskılarda olduğu gibi ana hatları belirgin formlar ve düz renkler içerir.

Klimt'in "altın üslubu" nedir?

Gustav Klimt "Viyana Ayrılması" olarak adlandırılan grubun ilk lideri olan Avusturyalı ressamdır. Bu sanatçı grubu Art Nouveau akımı doğrultusunda oldukça dekoratif üslupları kullanıyor ve Avusturya Akademisi'nin tutucu sanat geleneklerinden kopmak istiyorlardı. Klimt resimlerinin çoğunda saf altın kullanmıştır. En ünlü tablosu olan *Öpücük* (1907-1908) birbirine nazikçe sarılmış iki sevgiliyi betimler. Resmin fevkalade dekoratif üslubu Art Nouveau estetiğine tastamam uysa da gayet süslü oluşu karmaşıklığını gizler. Klimt'in altından başyapıtları ve mirası, sanat tarihindeki etkilerini inceleyen

Art Nouveau nedir?

Art Nouveau Fransızcada "yeni sanat" demektir. Grafik sanatlara, mimariye, heykele ve tasarıma uygulanabilen bir terim olsa da daha çok dekoratif sanatlarla ilişkilidir. Bu akım 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da artan sanayileşmeye bir tepki olarak doğmuştur. Resmi olarak 1890'larda başlamış ve 20. yüzyılın başına kadar da baskın üslup olmuştur. Art Nouveau estetiğine bağlı çalışan sanatçılar doğaya ilgi duyuyordu ve eserlerinin çoğu çizgisel ve organikti. Bu estetik anlayışın güzel örnekleri, Çek sanatçı Alphonse Mucha'nın (1860-1939) eserleridir. *Kamelyalı Kadın* oyunu için 1896'da yaptığı *Sarah Bernhardt* gibi litografik afişleri uzun çizgiler, organik desenler ve yumuşak hoş renklerle oyuncunun zarafetini vurgular. Art Nouveau akımına bağlı diğer sanatçılar arasında Gustav Klimt (1862-1918), Henry van de Velde (1863-1957) ve Aubrey Beardsley (1872-1898) yer alır. Louis Comfort Tiffany (1848-1933) bu akımın cam sanatçısı, İskoç Charles Rennie Mackintosh (1868-1928) ise yine bu akımla anılan Britanya'nın en ünlü tasarımcılarından biridir. İspanyol mimar Antoni Gaudi (1852-1926) Art Nouveau mimarisinin zengin hayal gücü taşıyan örneklerini vermiştir.

sanat eleştirmenleri ve sanat tarihçileri tarafından hâlâ hummalı şekilde tartışılmaktadır. Gümüş ve altın kullanarak yaptığı *Adele Bloch-Bauer I'in Portresi* (1907), 2006'da 135 milyon dolara satılarak o zamana kadar satılmış en pahalı resim unvanını (geçici olarak) kazanmıştır.

Camille Claudel kimdir?

Camille Claudel (1864-1943), Auguste Rodin'in himayesinde çalışmış ressam ve heykeltıraştır. Sıkıntılı bir hayat yaşamış ve Rodin'in atölyesinde çalıştıktan sonra ünlü heykeltıraşla yaşadığı gönül ilişkisi 1988 yapımı bir Fransız filmine de konu olmuştur. Her ne kadar hikâyesi Rodin'in hikâyesiyle iç içe geçmişse de Claudel, kendi başına büyük başarılara imza atmış ve olgunluk döneminde kendine has bir üslup geliştirmiştir. Eserlerini Paris'teki Salon d'Automme ve Salon des Indépendents adlı galerilerde sergilemiştir. Günümüze kadar gelmiş en üslü eserleri arasında, dalgalı bir kumaşa sarılıp dans eden yarı çıplak bir çiftin dinamik tasvirini yaptığı *Vals* (1892-1905), *Yalvaran* (1900) ve *Flüt Çalgıcısı* (1904) yer alır.

MİMARLIK

Sanatlar ve El Sanatları hareketi nedir?

Sanatlar ve El Sanatları hareketi, estetik ve toplumsal kaygıları paylaşan ressam, tasarımcı, yazar ve mimarlardan oluşan "gevşek" bir grubun 1860'tan 1910'a kadar yürüttüğü bir harekettir. İlkin Britanya'da ortaya çıkan bu akım daha sonra ABD'ye geçmiş ve orada "Amerikan el sanatları üslubu" olarak adlandırılmıştır. Sanat eleştirmeni John Ruskin'in düşüncelerinden esinlenen akımın destekçileri, endüstrileşmenin dekoratif nesnelerin ortadan kalkmasına yol açtığına inanıyor ve dönemin toplumsal sorunlarında bunun kısmen de olsa pay sahibi olduğunu düşünüyorlardı. Bu hareketin liderlerinden biri olan William Morris (1834-1896), güzel sanatlara herkesin ulaşabilmesi gerektiğini ve dekoratif sanatların, öteden beri güzel sanatların kolları sayılan resim ve heykelin statüsüne çıkarılması gerektiğini düşünüyordu. Bu akıma bağlı olan diğer sanatçılar arasında, geometrik yalınlığıyla tanınan Amerikalı tasarımcı ve mobilya yapımcısı Gustav Stickley (1858-1942), İskoç tasarımcı ve mimar Charles Rennie Mackintosh (1868-1928), mimar Philip Webb (1831-1913), mimar Charles Voysey (1857-1941) ve akımın Şikago'da konuşlanmış Amerikan şubesi olan Prairie Ekolü'yle bağlantılı Frank Lloyd Wright (1867-1959) yer almaktadır.

İspanyol mimar Antoni Gaudi, oldukça kendine has ve sıra dışı bir üsluba sahiptir. Modernist tarzdaki bina Casa Batlló (1875-1877) için yaptığı tasarım bir kısmı renkli seramiklerle kaplı dalgalı bir ön cephe içerir.

Şikago Ekolü nedir?

Şikago Ekolü, geçtiğimiz 20. yüzyıl dönümünde Şikago'da çalışan bir grup mimar ve tasarımcıya verilen isimdir ve içlerinde Daniel Burnham (1846-1912), William Le Baron Jenney (1832-1907) ve Louis Sullivan (1856-1924) gibi isimler yer alır. Mühendislik alanında Şikago Ekolü'yle bağlantılı en büyük yeniliklerinden biri gökdelenlerdir. Demir ve çeliğin kullanımı, mühendislere genellikle ticari amaçlarla giderek yükselen binalar inşa etme olanağı sundu. Gökdelenlerin ilk örneklerinden ikisi Home Insurance Binası (1884) ve Burnham ve Root tarafından 1889'da tasarlanmış on katlı McNally Binası'dır.

Gökdelen nedir?

Gökdelen, taşıyıcı olmadığı (yani inşaatın ağırlığını taşımadığı) için "perde duvar" denilen ince duvarları ve çelik çerçevesi olan çok katlı yüksek binadır. Çelik çerçeve destekleyici bir iskelet işlevi gördüğünden gökdelenler genellikle Gotik katedrallerdekine benzer şekilde camla veya pencereyle kaplanır. İlk gökdelenler Şikago ve St. Louis gibi ABD'nin Ortabatı bölgesindeki şehirlerde yapılmış olup en ünlü ilk gökdelenler New York'un Chrysler Binası (1930) ve Empire State Binası'dır (1931). Gökdelenlerin gelişimiyle birlikte ısı yalıtımı ve asansör teknolojisine ihtiyaç da gündeme gelmiştir.

Antoni Gaudi kimdi?

Antoni Gaudi (1853-1926) fantastik üslubuyla Art Nouveau estetiğini yansıtan İspanyol mimardır ve İspanya'da *modernismo* olarak adlandırılan hareketle yakından bağlantılıdır. Gaudi, İspanyol mimarisi içinde kendine has bir Katalan estetiği geliştirmeye çalışmıştır ve en önemli mimari eserlerini Barselona'da inşa etmiştir (bu şehir İspanya'nın bir bölgesi olan Katalonya'nın başkentidir ve bölge kendine özgü bir kültüre ve dile sahiptir). Gaudi'nin yapıları, ekseriyetle parlak renkler ve pırıl pırıl mozaikler taşıyan oldukça dekoratif, akışkan ve yaratıcı eserlerdir. Sözgelimi Guell Parkı için yaptığı tasarımda (1900-1914), mozaik fayanslarla kaplı, merdivenin yanından akıp gidiyormuş gibi görünen kertenkele şeklinde bir çeşme vardır. Gaudi'nin başyapıtı ise ilk büyük işi olan ve bir türlü bitiremediği La Sagrada Familia Katedrali'dir. Bu girift yapının eşsiz tasarımı Mağrip mimarisinden esin almıştır ve sekiz tane yuvarlak taş kule barındırır. Gaudi'nin epey bireysel mimari üslubu bazılarınca gerçeküstücülüğün habercisi olarak değerlendirilmiş ve erken 20. yüzyılın dışavurumcu mimarisine ilham kaynağı olmuştur.

AFRİKA SANATI

Afrika kültürlerinin sanatları arasındaki farklar nelerdir?

Kocaman bir kıta olan Afrika'nın halkları çok zengin bir kültürel çeşitliliğe sahiptir. Her kültür dini inançlar, yerel malzemeler ve ritüellere dayanarak kendine özgü biçim ve üsluplarda sanat üretmiştir. Aşağıda, seçilmiş kültürlerin, coğrafi bölgeleri ve ürettikleri sanatlardan örneklerle birlikte bir listesi verilmiştir.

Kültür	Coğrafi Bölge	Sanat
Bamun	Kamerun	Bamun sanatı genellikle kralı, özellikle kralın tahtını yüceltir. Bunun dikkat çekici bir örneği 19. yüzyılda yaşamış Kral Nsangu'nun tahtıdır. Bu taht ve kaidesi, kralın gücünü gösteren boncuklar ve deniz kabuklarıyla zenginçe süslenmiştir.
Baule	Fildişi Sahilleri	Baule halkı ayin danslarında ve şifa törenlerinde kullanılan ve ***waka sran*** denilen doğal ahşap heykeller yontmuştur. Bu heykeller sanki güzellermiş gibi *asye* usu denilen korkunç ruhların birer suretidir.

Kültür	Coğrafi Bölge	Sanat
Dogon	Mali	Dogon, çiftlerin suretlerinin oldukça stilize oymaları ve ayin dansının önemiyle tanınır. Bu dansa katılanların maskeleri, kostümleri ve sanat objeleri vazgeçilmez bir rol oynar.
Fang	Gabon ve Kamerun'un güney bölgeleri	Atalara tapınma, ekseriyetle göçebe olan Fang halkı için hayati öneme sahiptir. Genellikle ahşaptan yapılan taşınabilir heykeller, *bieri* denen muhafız figürleri tasvir eder. Çocuk büyüklüğündeki bu stilize figürler ataların ruhlarını korur.
Kalabari	Nijerya	Kalabari *nduen fobara* denen ataları anma panolarıyla tanınır. Elyaf ve tahta gibi çeşitli malzemelerden yapılan bu panolar önemli ataların anısına tapınaklarda kullanılır. Genellikle figüratif formlar ve soyut desenlerin özenli kompozisyonunu içerirler.
Kota	Gabon	Kota oymaları, yansıtıcı olana kadar cilalanmış elmas şeklinde düz bedenleri içeren ve *mbulu ngulu* denen oldukça soyut muhafız figürleri tasvir eder.
San	Güney Afrika	Bazen *Bushmen* diye anılan San halkı 19. yüzyılın ortalarına kadar kayalara resimler yapmış, geleneksel avcı-toplayıcı bir halktır.
Yombe	Kongo, Orta Afrika	Yombe halkı *pfemba* olarak bilinen anne figürleriyle tanınır. Anne ve çocuk çiftlerini gösteren bu ahşap heykeller genellikle boyanıp boncuklarla süslenir. *Pfemba* heykellerinin doğurganlık ritüellerinde işlevi olabilir ama kesin kullanım alanı bilinmemektedir.
Mende	Sierra Leone	Mendeler, ayin dansında kadın ve erkeklerin taktığı Sowei maskeleriyle tanınır. Bu maskeler bilgeliği sembolize eden uzun alınlar ve alt tarafında, dişil ideali temsil eden tüyler taşır.
Senufo	Fildişi Sahilleri	Senufo halkı ayinlerde erkek dansçıların kullandığı, ataların ve ruhların özelliklerini taşıyan maskeler yapar. Ayrıca cenaze ve kabul törenleri gibi önemli olaylar sırasında kullanılan kostümler ve davullar da yapmışlardır.
Asante	Gana	Asanteler, abartılı düz bir başa ve basit bir bedene sahip oyma heykel figürleriyle tanınırlar. Ayrıca altına çok değer verir ve onu sanatta, krallarını yüceltmek için kullanırlar.

Afrika ülkesi Gabon'da yaşayan Kota kabilesine ait, kutsal emanet niteliğindeki bu heykelcik geniş bir yüze sahiptir ve tepesinde hilal ve yanlarda kenarlıklarla dekore edilmiştir. Bakır ve pirinç kaplı ahşaptan yapılmıştır. (Kaynak: Özel Koleksiyon / Foto © Heini Schneebeli / Bridgeman Sanat Kütüphanesi.)

Kongo halkının yaptığı bu stilize ahşap taburenin bir işlevi yoktur; kralın makamını temsil etmektedir. (Kaynak: Özel Koleksiyon / Foto © Bonhams, Londra / Bridgeman Sanat Kütüphanesi.)

ERKEN 20. YÜZYIL SANATI

Fovistler kimdir?

20. yüzyılın ilk modernist hareketi olarak görülen *Fovistler* veya "Vahşi Hayvanlar", birbirlerine gevşek bağlarla bağlı bir grup sanatçıdır. Paris'te sanatlarını icra eden bu grup görülmemiş derece dışavurumcu bir üslupla parlak, keskin renkler kullanıyorlardı. Söz konusu grup başka sanatçıların yanı sıra Henri Matisse (1869-1954), André Derain (1880-1954) ve Maurice de Vlaminck (1876-1958) gibi isimleri içeriyordu. Grubun ismi 1905'te Paris'te *Salon d'Automme* galerisinde sergilenen bir resmin arsızlığı karşısında afallayan Fransız sanat eleştirmeni Louis Vauxcelles'den gelmektedir. Gauguin'in renk kullanımından ve onları patlatmak için uyumsuz renkleri yan yana koyan Seurat'ın noktacı denemelerinden ilham alan Fovistler duygularını ifade etmek için çiğ ve bağıran renkler kullanıyorlardı. Fovist stilin güzel bir örne-

Henri Matisse, 19. ve 20. yüzyılların en yenilikçi ve etkili sanatçılarından biridir. Divan olarak da bilinen Femme au Canapé *(1921) adlı tablosu parlak düz renklerle doludur. Matisse bu resminde sahneye hâkim olan ışıklı pencerenin önemini vurgular.* (Kaynak: © 2013 Succession H. Matisse / Artists Rights Society [ARS], New York. Foto: RMN-Grand Palais / Art Source, NY.)

ği Matisse'in, meşhur modern sanat koleksiyoncuları Leo ve Gertrude Stein tarafından satın alınan *Şapkalı Kadın* (1905) tablosudur. Mattise orantısız şekilde büyük bir şapka takan ve elinde beyaz bir yelpaze tutan bir kadın imgesini, uyumsuz görünen parlak renkler ve gevşek fırça darbeleriyle oluşturmuştur. Kadının burnu zemine serpilmiş renkle aynıdır: yeşil. Boynu ise koyu turuncudur. Fovistler gerçekçi renk paletinin sınırlamalarından azadeydiler; bu özgürlükle başka üsluplar deniyorlar ve 20. yüzyıl modernizminde yol açıcı bir işlev yerine getiriyorlardı.

Dışavurumculuk (ekspresyonizm) nedir?

Dışavurumculuk (ekspresyonizm) sanatta yaygın olarak büyük "D" harfiyle kullanılan bir terimdir ve 20. yüzyılın başında Almanya'da gelişmiş bir sanat akımını ifade eder. Alman Dışavurumculuğu, Fovizm gibi renk ve görsel üslupla güçlü duyguların aktarımını içerir. Dışavurumcu eserler genellikle anlamlı semboller taşır. Almanya'daki Dışavurumcu hareketin içinde iki önemli grup vardır: İlki *Die Brücke* (Köprü) diye adlandırılırken, ikinci grup *Der Blaue Reiter* (Mavi Süvari) olarak tanınır.

Köprü ve Mavi Süvari arasındaki fark nedir?

Gerek "Köprü" gerekse "Mavi Süvari" sanatsal değerleri paylaşan, rengin sembolik anlamına önem veren ve sanatın izleyiciye güçlü olumlu veya manevi mesajlar aktarabileceğine inanan birer Alman Dışavurumcu sanatçılar grubudur. Almanya'da *Die Brücke* olarak bilinen Köprü grubu 1905'te Dresden'de mimarlık eğitimi alan şu dört öğrenci tarafından kurulmuştur: Fritz Bleyl (1880-1966), Erich Heckel (1883-1970), Ernst Ludwig Kirchner (1880-

1938) ve Karl Schmidt-Rottluff (1884-1976). İsimleri Friedrich Nietzsche'nin yazılarından gelen bu grubun üyeleri, bugünün bir "köprü" işlevi görerek yarını etkileyebileceği yönündeki felsefi görüşü paylaşırlar. "Köprü" sanatçılarının üslubu, Batı sanatından bir şekilde daha otantik olduğuna inandıkları Afrika maskeleri gibi Batı-dışı "ilkel" sanattan ilham almıştır. Aynı zamanda doğa ve Rus edebiyatı da onlara esin kaynağı olmuştur. "Köprü" grubunun üyelerinin anahtar niteliğindeki eserleri arasında, Schmidt-Rotluff'un *Üç Çıplak – Nidden'den Plaj Resmi* (1913) adlı tablosu ve cart pembe renkli sokakta biri mor pardösülü iki hayat kadınını betimleyen Kirchner'in *Sokak, Berlin* (1913) adlı tablosu yer almaktadır.

Der Blaue Reiter (Mavi Süvari) Dresden'de değil de Münih'te kurulmuş diğer Dışavurumcu gruptur. Üyeleri arasında Rus ressam Wassily Kandinsky (1866-1944) ve Birinci Dünya Savaşı'nda ölen Alman ressam Franz Marc (1880-1916) vardır. Marc mavi rengin sembolizmiyle ilgilenmiş ve mavinin en ruhsal renk olduğuna inanmıştır. Marc'ın en tanınan resmi olan *Büyük Mavi Atlar* (1911) sanki uzakta, yanık turuncu gökyüzüne uzanan dağlarmış gibi görünen bir grup koyu mavi atın sırtını ve eğik boynunu gösterir. Rus halk sanatından ilam alan Kandinsky, sanat tarihi ve felsefeyle derinden ilgilenmiştir. Gerçekçiliği materyalizmin olumsuz yanlarıyla ilişkilendirmiş ve sanat hayatında yol aldıkça resmi, giderek daha az figüratif bir nitelik kazanmıştır. Kandinsky sanatının izleyicilere ruhsal bir farkındalık ilham etmesini istemiştir. 19. yüzyıl ressamı Whistler'ın etkisinde kalarak resimlerine *IV Beste* (1911), *28. Doğaçlama* (1912) ve *Uyumsuz Sesler* (1924) gibi isimler vermiştir. Sinestezi denen ve kişinin sayıları, harfleri ve hatta sesleri renk olarak "gördüğü" nörolojik bir durumdan ilham aldığı düşünülmektedir. Kandinsky'nin görsel sanatların ruhsal niteliği üzerine kuramları ve resimleri, modern sanat üzerinde büyük etki yaratmıştır. Gerek "Köprü" gerekse "Mavi Süvari" grubunun Dışavurumcu resimleri, felsefi gayeleri ve dışavurumcu soyutlama üsluplarından ötürü 20. yüzyıl sanatı üzerinde köklü bir etki yapmıştır.

Afrika sanatı, erken 20. yüzyıl sanatını nasıl etkiledi?

20. yüzyılın başlarında Pablo Picasso (1881-1973) ve Emile Nolde (1867-1956) gibi Batılı sanatçılar, Afrika ve Pasifik gibi Batı-dışı kültürlerin "ilkel" denilen sanatıyla ilgilendiler. Fransa'da sanatçılar Batı-dışı sanat eserlerini Paris *Musée d'Ethnographie*'de (Etnografya Müzesi) görebiliyorlardı. Her ne kadar Batı-dışı sanatın görsel ifadeciliğinden ve görece soyutlamasından esinlenmiş olsalar da çoğu Avrupalı sanatçı gördüğü ve çoğu zaman satın aldığı

eserlerin tarihsel ve kültürel bağlamlarının anlaşılmasına ya hiç katkı yapmadı veya çok az yaptı. Sözgelimi, gelmiş geçmiş en önemli sanat eserlerinden biri olan *Avignonlu Kızlar* (1907) adlı resmin belirgin özelliği, Afrika maskelerinde ve heykellerinde yaygın şekilde görülen uzun figürler ve soyut yüzlerdir. Diğer bir resim, *Çocuk ile Annesi* (1907) geleneksel Hıristiyan temasını yeniden şekillendirmek için canlı renklere ve yumurta şeklinde formlara başvurur. Picasso, Afrika sanatından apaçık etkilenmesine rağmen onun önemini yer yer küçümseyerek bu konuda konuşmamayı yeğlemiştir.

Pablo Picasso kimdir?

Belki de bütün zamanların en ünlü modern sanatçılarından biri olan Pablo Picasso (1881-1973), İspanya'da doğmuş ve yaşadığı yıllarda binlerce sanat eseri üretmiştir. Sanatsal dehası ve avangard yenilikleriyle ressam ve heykeltıraş olarak kolaj, karma malzemeler ve heykel gruplarıyla denemeler yapmıştır. Adı, arkadaşı ve amansız rakibi kübist Georges Braque ile birlikte, gelişen kübizm içinde anılır. Batı-dışı sanatın tanınmasına katkıda bulunmuş ve sembolizm, dışavurumculuk, klasisizm, gerçeküstücülük ve daha başka üsluplarla denemeler yapmıştır.

Giorgio Vasari'nin *Sanatçıların Hayat Hikâyeleri* adlı kitabında anlattığı çoğu büyük usta gibi Picasso'nun da yeteneği, kendisi de bir ressam olan babası tarafından erken yaşta keşfedilmiştir. Delikanlıyken resmi sanat eği-

Pablo Picasso tarafından 1937'de yapılan Guernica *tablosu savaşın yol açtığı kötülüklerin görsel bir temsilidir ve devasa boyutları, sembolizm içeren neredeyse soyut nitelikte parçalanmış bedenlerle insanın üzerinde güçlü bir tesir bırakır.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 Estate of Pablo Picasso / Artists Rights Society [ARS], New York.)

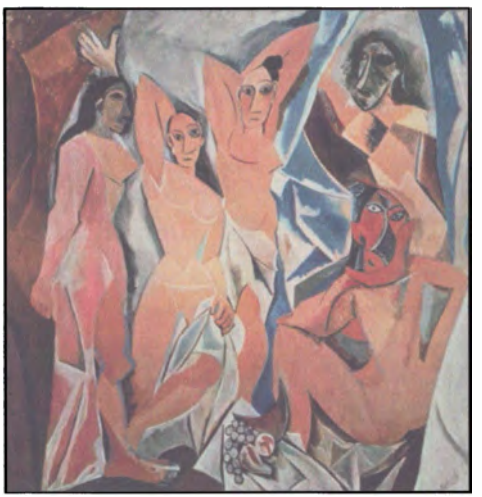
timine başlamış ve on dört yaşındayken Barselona'daki Güzel Sanatlar Okulu'na kabul edilmiştir. Bu ve başka okullarda tahsil görürken Büyük Ustaların eserlerini kopyalamış ve daha sonra sanatçılar ve düşünürlerden oluşan avangard çevrelerde sosyalleşmeye başlamıştır.

Picasso'nun eserleri geniş bir yelpaze oluşturan üsluplar ve malzemeler içerir, bu nedenle erken "Mavi Dönem" gibi çeşitli dönemlere ayrılır. "Mavi Dönem"inde yaptığı *Yaşlı Gitarcı* (1903), uzun kemikli parmaklarıyla gitar çalan, toplumdan dışlanmış birinin melankolik portresidir. Bu dönemden sonra "Gül Dönemi" denilen dönemde daha canlı, daha açık ve daha çeşitli renkler kullanarak eserler vermiştir. Bu döneme ait resimlerinden biri olan *Saltimbanques Ailesi* (1905) ıssız bir yerde kaybolmuş görünen bir grup gezgin akrobatı betimler.

Picasso'nun en önemli resimlerinden olan abidevi *Guernica* (1937), Bask bölgesindeki Guernica şehrinin bombalanması sonucu yaklaşık iki bin insanın ölümünden sorumlu olan, İspanya'nın aşırı sağcı siyasi partisi Falange'ın halka ettiği zulmün tasviridir. 3,5x7,7 metre ebatlarındaki bu resim, ani bir saldırıda bedenleri paramparça olmuş insan ve hayvan figürlerini tek renk içinde gösteren girift bir imgeler topluluğudur. *Guernica* 1937'de Paris'teki Exposition Universelle'de (Dünya Fuarı) sergilendikten sonra öylesine ünlendi ki, siyasi etkisi, görsel bir şaheser olarak kazandığı önemi gölgede bıraktı.

Picasso'nun *Avignonlu Kızlar* tablosu neden bu kadar önemlidir?

Picasso'nun *Avignonlu Kızlar* tablosunun çok önemli olmasının nedeni erken 20. yüzyıl sanat dünyasını şoka uğratması ve kübizm ve 20. yüzyılın diğer modernizm biçimlerinin habercisi olmasıdır. 2,43x2,33 ebatlarındaki bu büyük tablo, birbirinden kopuk pozlar veren ve yüzleri maskeyi andıran iri badem gözlü bir grup çıplak fahişeyi betimler. Hem seçtiği konu hem de

Picasso, fahişeleri işlediği "çirkin" resmi Avignonlu Kızlar *(1907) ile sanatsever kamuoyunu hayrete düşürmüştür. Batı-dışı formlara olan ilgisi çıplak kadınların maskeyi andıran yüzlerinde ifadesini bulmuştur.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 Estate of Pablo Picasso / Artists Rights Society [ARS], New York.)

Afrika üslubunu, üstelik böylesine büyük bir ölçekte kullanması itibariyle radikal bir resimdir. Öte yandan bu resim kayda değer bir ilgi görmemiş, hatta Picasso'nun arkadaşları tarafından çirkin bulunmuştur. Ancak ressam Georges Braque (1882-1963) bu resmi görünce kırık çizgilerinden ve biçimin geometrik çözülüşünden etkilenir. *Avignonlu Kızlar*, Braque'a, modern sanatın en önemli devrimlerinden biri olan, ileride kübizm diye adlandırılacak üslupta denemeler yapma esinini vermiştir.

Kübizm nedir?

Kübizm, modern sanatta 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkıp on yıllarca sürmüş, devrim niteliğinde bir gelişmedir. Kübizm parçalı imgeler veya farklı açılardan görülüp çizilmiş ayrık imgelerle nitelendirilir. Kökenleri Paul Cézanne'ın art-izlenimciliğine ve ilkelciliğe dayanır. En yakından Picasso ve Georges Braque'ın (1882-1963) yanı sıra Juan Gris (1887-1927) ve Fernard Léger'in (1881-1955) eserleriyle ilişkilendirilen kübizm, karmaşık görsel imgeleri damıtıp estetik açıdan bütünlüklü bir forma sokma çabası güder. Kübist sanatçılar objenin özünü yakalayıp onu görsel bir bağlama yerleştirmeye çalışırlar. Bazı araştırmacılar, kübizmin gelişimini, yüzyıl dönümünde gerçekleşmiş teknoloji ve endüstrideki devasa değişimler gibi büyük çaplı kültürel ve toplumsal değişimlerle ilişkilendirirler.

Georges Braque'ın Yuvarlak Masa *(1929) adlı tablosu kübist tarzda yapılmış büyük bir natürmorttur. Eğik bacaklı masada bir gitar, elmalar, bir bıçak ve bir gazete gibi çeşitli nesneler bulunmaktadır.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 Artists Rights Society [ARS], New York/ ADAGP, Paris.)

Kübizm, "analitik kübizm" ve "sentetik kübizm" gibi çeşitli evrelere ayrılır. "Analitik Kübizm", 1909'da Picasso ve Braque tarafından geliştirilmiştir. Bu kübizm türünün güzel bir örneği Braque'ın *Keman ve Şamdan* (1909-1910) adlı tablosudur. Bu resimde keman, sanki kristale benzeyen çömlek kırıklarının üzerine süpürülmüş kırık camdan yapılmış gibi parçalanmış görünür. Kemanın her bir "kırık" parçası resimde görsel olarak analiz edilerek izleyiciye, enstrümanın fi-

ziksel özelliklerine yeni bir gözle bakma olanağı sunulur. "Analitik Kübist" evrede Picasso ve Braque tamamen olmasa da hemen hemen soyuta kaçan objeler resmetmişlerdir. Buna karşın "sentetik kübizm" basit biçimler, daha az soyutlama ve kolajla nitelendirilir. Bu döneme ait eserlere örnek olarak Picasso'nun *Mandolin ve Gitarlı Natürmort* (1924) tablosu ve *Suze'nin Şişesi ve Bardağı* (1912) kolajıdır.

Kübizm çeşitli nedenlerden ötürü bir devrimdir. Sanatçıların neredeyse tamamen soyut çalışmalar yaptığı ilk modern sanat hareketidir ve süprematizm, fütürizm ve konstrüktivizm gibi başka sanat akımlarına ilham kaynağı olmuştur.

Braque ile Picasso'nun kübist eserleri neden bu kadar benzerdir?

Picasso ile Braque'ın eserlerini birbirinden ayırt etmek bazen araştırmacılar için bile neredeyse imkânsızdır ve bu iki sanatçı, adeta düello içinde geçen sanat hayatları sırasında hırslı fikir alışverişleri yapmasalardı kübizm belki de hiç gelişemeyecekti. Her ikisi de natürmort yapmış, müzik aletlerinin fiziksel özelliklerinden etkilenmiş ve çoğu zaman benzer renk paletini kullanmıştır. Bizzat Braque'ın açıkladığı gibi: "Biz birbirine iple bağlı iki dağcıydık." (Stokstad, 1079.)

DÜNYA SAVAŞLARI SIRASINDA VE SONRASINDA MODERN DÜNYA 1914-1960

ERKEN 20. YÜZYIL AVANGARDI

Orfizm nedir?

Bazen Orfik kübizm olarak da adlandırılan Orfizm, kübizm içinde gelişmiş bir akımdır ve yaratılışın neşeli gücünü ve görsel sanatlar ile müzik arasındaki ilişkiyi vurgulamak için düzenlenen soyutlamalar ve ritmik renklerle nitelendirilir. Fransız şair Guillaume Apollinaire (1880-1918) tarafından türetilen "Orfizm" ismi mitolojik figür Orpheus'a atıfta bulunur. Orpheus güzel güfteleri ve müziğiyle vahşi hayvanları baştan çıkaran bir şairdir. Orfizmle bağlantılı olan başlıca sanatçılardan biri Robert Delaunay'dır (1885-1941). Delaunay kübist bir evreden geçtikten sonra kübist çağdaşları Braque ve Picasso gibi renk kuramı ve mekân kavramları üzerine çalışmalar yapmıştır. Delaunay renk soyutlamasıyla yaptığı *Eşzamanlı Zıtlıklar: Güneş ve Ay* (1913) resminde derinlik ve hareket duygusu yaratmak için renk etkileşimlerine başvurur. Delaunay'ın karısı Sonia da resimler, kolajlar ve kumaş desenleri gibi Orfik eserler üretmiştir. 1914'e gelindiğinde Apollinaire ve Delaunay, Orfizmin temel esasları üzerinde fikir ayrılığına düşünce akım sona ermiştir.

Fütürizm nedir?

Fütürizm, şair Filippo Tommaso Marinetti (1876-1944) tarafından başlatılmış enerjik bir İtalyan sanat akımıdır. İlk fütürist manifestoyu 1909'da Fransız gazetesi *Le Figaro*'da kaleme alan Marinetti, fütürizmin, modern sanayileşmenin hızını ve gücünü kucaklayan kapsamlı bir hareket olmasını istiyordu. Amaç geçmişi reddetmek ve çağdaş kültürü gerekirse şiddete başvurarak modernize etmekti. Görsel açıdan fütürizm, kübizm olmasaydı var olamazdı; çoğu fütürist resim, parçalı formlar ve soyuta yakın geometrik biçimler

içerir. Öte yandan fütüristler kendilerini kübist mirastan uzak tutmaya çalışır. Fütürizmle ilişkilendirilen ressamlar arasında Umberto Boccioni (1882-1916), Gino Severini (1883-1966) ve Carlo Carrà (1881-1916) yer alır.

Fütüristler soyut makine imgeleri yaratmışlar ve hareketi vurgulamışlardır. Giacomo Balla'nın *Tasmalı Köpeğin Dinamizmi* (1912) resmi kesik kesik tekrarlayan fırça darbeleriyle yapılmış bulanık bacaklı ve kuyruklu küçük bir köpeği gösterir. Umberto Baccioni *Mekândaki Sürekliliğin Benzersiz Biçimleri* (1913) gibi heykelleri fütürist repertuara kattı. Sonradan bronza dökülen bu soyut heykel, uzun bacaklarıyla yatay düzlemde ileriye doğru adım atmış (kolsuz) heybetli bir figür olarak üç boyutlu mekânla iki boyutlu mekân arasında bir etkileşim yaratmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra fütürizm değişmiştir; Boccioni askeri bir tatbikatta atından düşerek ölmüş ve sonraları Avrupa'nın manzarası hem fiziksel hem de sanatsal olarak değişmiştir.

Vortisizm nedir?

Vortisizm, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce İngiltere'de ortaya çıkmış kısa süreli ama güçlü bir sanat ve edebiyat akımıdır. 1914'te *Blast* adlı derginin editörü Wyndham Lewis bu akımı kurmuş olsa da ismini Amerikalı sürgün şair Ezra Pound bulmuştur. Lewis hareketi şu sözlerle açıklamıştır: "Girdabın merkezinde bütün enerjinin toplandığı büyük sessiz bir yer vardır. Ve işte o odak noktasında Vortistler bulunur." (Dempsey, s. 111.) Akımın amacı kübizm, fütürizm ve dışavurumculuğa İngilizlere özgü bir tepki vermek ve 20. yüzyılın başlarında modern yaşamın sarsıcı gerçeklerini yansıtan enerjik

Avangard sanat nedir?

Çoğu sanat terimi gibi *avangard* terimi de Fransızcadan gelmekte olup "öncü" demektir. Avangard sanat "ön cephede" olan sanattır ve bu terim yeni veya yenilikçi modern sanatı ifade etmek için kullanılır. Avangard sanatçıların, yazarların ve düşünürlerin denemeleri çoğu zaman eleştirmenler ve genel izleyiciler arasında hayrete ve hatta öfkeye yol açmıştır. Eduoard Manet'nin 19. yüzyılın ortalarında yaptığı resimleri, özellikle *Olympia* ve *Kırda Öğle Yemeği* geleneksel konuyu işleyiş biçimi ve göze batan çıplaklığıyla izleyicileri şoka uğratmıştır. 19. yüzyılın son döneminde ve 20. yüzyılda Monet'nin izlenimci denemelerinden, kübizme ve Duchamp'ın *Çeşme*'sine (1917) uzanan avangard dalgalar insanları kızdırmaya ve sınırları zorlamaya devam etmiştir.

bir sanat yaratmaktır. Vortisizmin görsel sanatlardaki temsili Lewis'in doğrusal soyutlaması olan *Kompozisyon* (1913) ve 1917'de Alvin Langdon Coburn tarafından çekilmiş "vortografik" Ezra Pound fotoğrafıdır. Coburn kendi icat ettiği "vortoskop" tekniğiyle bir dizi aynayı fotoğraf makinesinin merceğine iliştirerek çok katlı görüntüler elde etmiştir.

Süprematizm nedir?

Rus ressam Kazimir Maleviç (1878-1935) tarafından 1913 ile 1915 yılları arasında geliştirilmiş süprematizm akımı, saf estetikle ilgileniyor ve dolayısıyla tam soyutlamayı tercih ederek gerçekçilikten, siyasetten ve geçmişten kopuyordu. Süprematist resimler genellikle geometrik soyutlamaları betimler. Maleviç saf biçim olarak kareyle ilgileniyordu ve *Siyah Kare* (1915) ve *Süprematist Kompozisyon: Beyaz Üstüne Beyaz* (1918) gibi resimlerinin çoğu dörtgen kompozisyon odaklıydı. *Süprematist Kompozisyon: Dış Uzaydan "Mistik" Bir Dalganın Duygusunu Aktarmak* (1917) gibi diğer resimler bilinçdışıyla iletişim kurmaya dönük görsel çabalardı. Süprematizmle ilişkilendirilen diğer sanatçılar arasında İvan Puni (1894-1956) ve Liubov Popova (1889-1924) vardır.

Konstrüktivizm nedir

Konstrüktivizm *Bauhaus* ve *De Stijl* gibi 20. yüzyılın diğer sanat akımları üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Konstrüktivizm hem kübizmden hem de fütürizmden epey etkilenmiş ve geometrik şekillerin soyutluğunu ve saflığını vurgulamıştır. Bu akım heykelsi "yapılar" meydana getirmiş Rus ressam ve mimar Vladimir Tatlin (1885-1953) tarafından kurulmuştur. İlginç olan nokta, eserleri akımın tam merkezinde görülse de Tatlin kendini konstrüktivist değil de "üretimci" addediyordu. Tatlin tahta, alçı, cam ve metal gibi endüstriyel malzemelerden heykel grupları yapıyor ve sanatın önemli bir sosyal gayeye hizmet ettiğine inanıyordu.

Hareket, 1917 Ekim Devrimi sırasında Rusya'da gerçekleşen köklü siyasi değişimlerle de bağlantılıdır. Konstrüktivist sanatçılar, sanatın yeni ütopik bir toplumun yaratılmasında vazgeçilmez bir rol oynayabileceğine inanıyorlardı. Konstrüktivizmin anahtar unsurlarından biri, ister resim ister heykel olsun sanat eserinin "otonom" unsurların bir araya getirilmesiyle oluşan bir yapı olduğu düşüncesidir. Sözgelimi heykel, çizgi ve düzlem gibi tekil unsurlarla oluşur. Bu yeni anlayış, heykel yapımını eksiltme değil de ekleme süreci (malzeme oyulmaktan ziyade toplanır) olarak değerlendiriyordu ve 20. yüzyılda resim, mimari ve tasarım üzerinde esaslı bir etki yapmıştı.

Süprematizm ile konstrüktivizm arasındaki fark nedir?

Hem süprematizm hem de konstrüktivizm 20. yüzyılın başlarında Rusya'da gelişmiş ve geometrik soyutlamayı öne çıkaran sanat akımlarıdır. Öte yandan süprematizmden farklı olarak konstrüktivizm sanatın önemli bir sosyal role sahip olduğu fikrini destekler. Dolayısıyla iki akım arasındaki fark esasen estetik değil ideolojiktir.

De Stijl nedir?

Birinci Dünya Savaşı'nın şiddeti ve yıkımı dünyayı ve sanat gruplarını çeşitli açılardan dehşete düşürmüştür. Hollandalı ressam ve mimar Theo van Doesburg (1884-1931) ve yine Hollandalı ressamlar Piet Mondrian (1872-1944) ve Bart van der Leck (1876-1958) için sanatın amacı, evrensel barışa ve hem görsel hem de siyasi uyuma katkıda bulunacak sanat eserleri ortaya çıkarmaktır. Akımlarına koydukları isim *De Stijl* sözlükte "stil" anlamına gel-

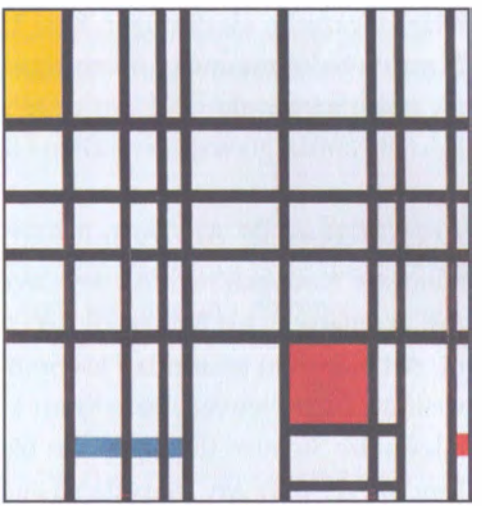
Paris'te çıkan L'Architecture Vivante *dergisinin Güz-1924 sayısında ilk kez yayınlanan bu görselde* De Stijl *akımının kurucusu Theo van Doesburg'un tasarladığı bir iç mekânı (1919) ve tavan eskizini (1925) görüyoruz.* (Kaynak: The Art Archive.)

mektedir. Görsel duruluk ve matematiksel yalınlık peşindeki bu akım, düz renkler ve yalın doğrusal formlarla nitelendirilir. Akım, görsel karmaşıklık ancak ve ancak en saf ve anlamlı unsurlara indirgendiği için "indirgeyici" olarak değerlendirilir. Sözgelimi bu akımın ressamları kırmızı, sarı ve mavi gibi ana renkleri veya siyah, beyaz ve gri gibi nötr renkleri tercih ederler. De Stijl terimi resim, mobilya tasarımı ve mimari eserleri nitelendirmek için kullanılabilir. Gerrit Rietveld'in *Kırmızı-Mavi Sandalye* (1923) resmi, Hollanda'daki Schröder Evi ve Piet Mondrian'ın resimleri bu akıma giren eserler arasındadır.

Mondrian kimdir?

Piet Mondrian (1872-1944) 20. yüzyıl soyutlamasına, özellikle geometrik soyutlamaya hatırı sayılır ölçüde katkıda bulunmuş Hollandalı ressamdır. De Stijl akımının önde gelen bir üyesidir ve ana ve nötr renklerle boyadığı ızgara şeklindeki düz geometrik formlarıyla tanınır. Ressamlığının ilk yıllarında Mondrian tamamen soyut çalışmıyordu. *Kavanozlu Natürmort* (1911) ve *Gri Ağaç* (1912) gibi resimleri sanatçının erken döneminde kübizme duyduğu yakınlığı açığa vurmaktadır. *Akşam Değirmen* (1905) gibi daha erken yıllarına ait resimleri Hollanda manzara resmi geleneğine yerleştirilir.

Mondrian'ın stili sanat hayatının ilerleyen yıllarında değişmiştir. Kübizmden etkilenmekle beraber resmin amacının, gerçekliği aktaran bir araç olarak tam soyutlamaya ulaşmak olması gerektiğine inanıyordu. Renk ve biçimin, kendi deyimiyle "plastik ifadeyle" izleyiciye saf gerçekliği aktarabileceğine inanıyordu. Mondrian'a göre sanat eseri bu gerçekliğe ulaşmak için hareket, biçim ve rengi dengelemeliydi; bu estetik felsefe daha sonra "neoplastisizm" olarak adlandırılacaktır. Mondrian'ın *Geniş Kırmızı Düzlem, Sarı, Siyah, Gri ve Maviyle Kompozisyon* (1921) gibi resimleri

Modern ressam Piet Mondrian, De Stijl akımının ilkeleri doğrultusunda tam soyutlama denemeleri yapmıştır. Sarı, Mavi ve Kırmızıyla Kompozisyon *(1937-1942) resmi son derece dengeli olup hem düzlük hem de derinliğin değişken duygusunu uyandırır.* (Kaynak: © HCR International. Courtesy Tate Gallery, Londra/The Art Archive/Eileen Tweedy.)

biçimsel dengede varılabilecek en ileri noktaya özenle varma çabasının ürünüdür ve dinamik bir enerji, derinlik duygusu ve basitlikle karmaşıklık arasında bir denge yaratır.

MİMARLIK VE TASARIM

Art Deco nedir?

Sonradan icat edilmiş bir terim olsa da "Art Deco", 1920'ler ve 1930'larda revaçta olan dekoratif sanatların üslubunu ifade etmek için kullanılır. Başlangıçta *modern stil* olarak adlandırılan Art Deco akımı Fransa'da başlamış ve 1925'te Paris'te düzenlenen bir sanat ve tasarım fuarı olan Exposition Internationale des Arts Decoratifs et Industriels Moderne'den sonra ön plana çıkmıştır. Art Deco akımı güzel sanatlarla dekoratif sanatları birleştirir ve zanaatkârlara yeni bir destek sunarak onları fabrikaların üstünde tutar. Art Deco objeleri, illüstrasyonları ve binaları genellikle çok süslüdür; bunu, daha endüstriyel bir estetiği savunan Le Corbusier gibi diğer modernist tasarımcılar ve yazarlar eleştirmiştir. Kral Tut'un (Tutankamon) mezarının 1922'de Mısır'da bulunmasından ilham alan Art Deco tasarımında ekseriyetle egzotik unsurlar yer alır. Kübizm ve fütürizm gibi soyutlamacı akımlar da Art Deco ile anılan geometrik motiflere ilham kaynağı olmuştur.

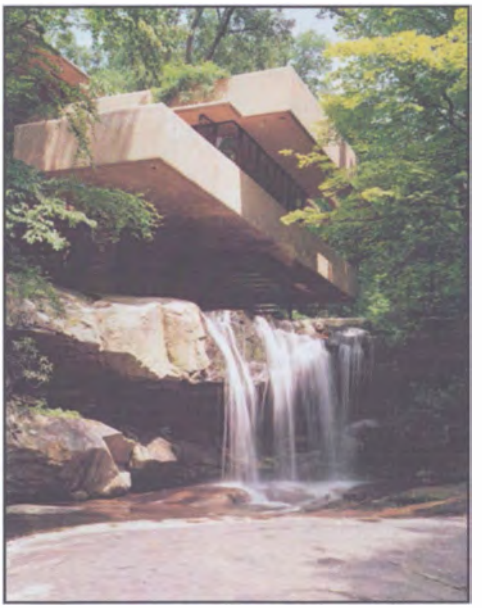
Art Nouveau ile Art Deco arasındaki fark nedir?

Hem Art Nouveau hem de Art Deco 20. yüzyılın başlarında gelişmiş tasarım akımlarıdır. Art Nouveau, Art Deco'dan önce gelişti ve hatta onu etkiledi. Art Nouveau tasarımları kıvrımlı organik çizgilerle daha yoğun ve daha süslüdür. Art Nouveau sanatçıları arasında Alphonse Mucha ve Théophile Alexandre Steinlen (hâlâ popüler olan *Tournée de Chat Noir* afişlerinin tasarımcısı) yer alır. Art Deco da süslüdür ama kübizm ve fütürizm etkisi altında olduğundan daha geometrik bir nitelik taşır. Art Deco, Büyük Buhran döneminde popülerdir; 1931'de tamamlanan Empire State Binası Art Deco mimarisinin bir örneğidir. Keza Georges Fouquet'nin mücevher tasarımları ve dönemin pek çok afiş tasarımı da Art Deco sanatının birer örneğidir.

Frank Lloyd Wright kimdir?

Ünlü bir Amerikalı mimar olan Frank Lloyd Wright'ın (1867-1959) dekoratif estetiği bugün de bir hayli ilgi ve saygı görmeye devam etmektedir. Kariye-

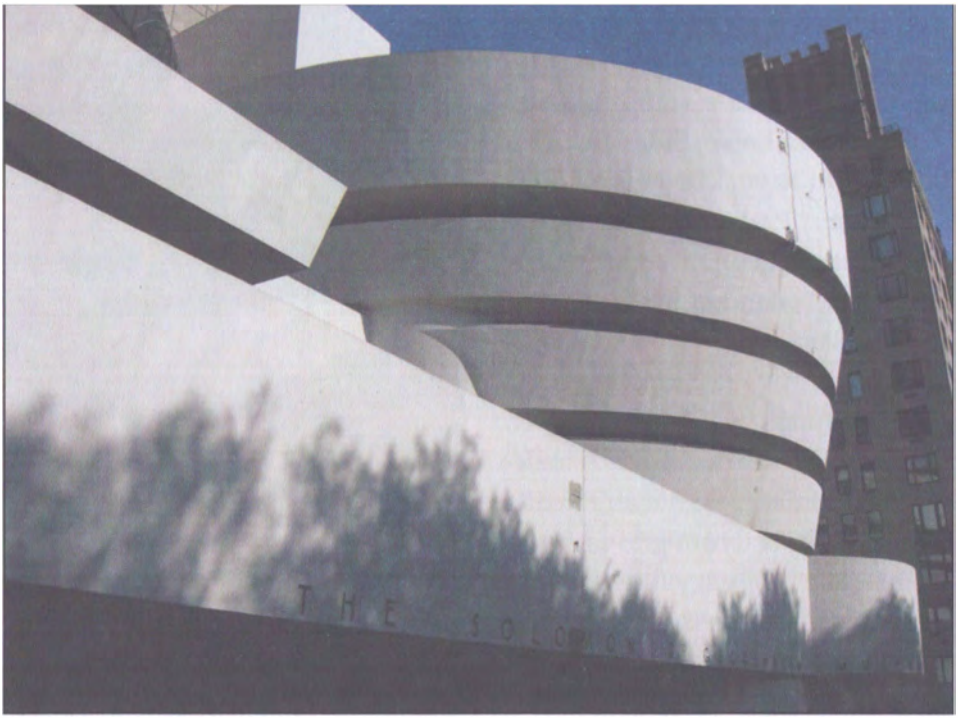
rine Illionis eyaletine bağlı Şikago şehrinde başlayan Wright, önce Joseph Lyman Silsbee, sonra da Adler ve Sullivan (Louis Sullivan onun büyük esin kaynaklarından biridir) için çalıştı. "Prairie (Şikago) ekolü" evleri olarak tanınan konut mimarisiyle çok yakından ilgilendi. Wright'ın Şikago'daki *Robie Evi* (1907-1909) gibi ev tasarımları, uzun yatay formlar, delikli döşemeler, sarkık saçaklar, doğal malzemelerin kullanılması ve Ortabatı'nın düz manzaralarıyla uyum gibi unsurlar taşmaktadır. 20. yüzyılın erken dönemlerinde çalışan diğer mimarlar gibi, o da birleşik bütünlüklü bir mimari geliştirmeye çalışmakla beraber "organik mimari" dediği şeye de inanıyordu. Wright'ın nazarında bu, birleşik bir bütün yaratmak için bir yapının yanı sıra onun iç mekânını, mobilyalarını ve manzarasını da tasarlamak demekti. En ünlü projelerinin arasında 1935'te Pensilvanya eyaletindeki kayalık Mill Run yöresine yaptığı *Şelale Evi* ve Wright'ın 1959'da ölümünden hemen sonra açılan, New York'taki kıvrımlı Solomon R. Guggenheim Müzesi yer alır.

Amerikan mimar Frank Lloyd Wright, Pensilvanya kırsalında Kaufman ailesi için 1935'te Şelale Evi'ni tasarladı. Bir şelalenin üzerine yapılan ev doğal çevreyi yansıtma amacı taşımaktadır. (Kaynak: © 2013 Frank Lloyd Wright Foundation, Scottsdale, AZ/Artists Rights Society [ARS], NY.)

Schröder Evi nedir?

Hollandalı mimar Gerrit Rietveld (1888-1964) tarafından tasarlanan Schröder Evi, De Stijl mimarisinin bir örneğidir. Hollanda'nın Utrecht ketinde inşa edilen ev bir bakıma geometrik iç ve dış mekânları, nötr ve ana renklerden oluşan yalın renk paleti ve özel tasarım ürünü mobilyalarıyla üç boyutlu bir Mondrian resmini anımsatır. Aynı zamanda ev, geniş dikdörtgen pencereler ve yatay ve dikey hatları belirgin sürmeli bölme duvar sistemiyle delikli döşemeler içerir. Schröder Evi'nin tasarımı *uluslararası üslup* olarak bilinen bir mimari üsluba ilham kaynağı olmuştur.

New York'taki Solomon R. Guggenheim Müzesi, Frank Lloyd Wright tarafından tasarlanıp 1959'da açıldı. Müzenin şekli, ters çevrilmiş bir ziggurat olarak tarif edilmiştir.

Uluslararası üslup nedir?

Bazen "uluslararası modernizm" olarak da anılan uluslararası üslup 1920'ler ve 1930'larda Fransa, Hollanda ve Almanya'da başlamış mimari bir akımdır. Sonradan dünyanın çeşitli ülkelerine yayılan bu akım en çok Avrupa ve Amerika ile özdeşleştirilir. En önde gelen modernist bina tasarım üslubu olarak 1970'lere kadar varlığını sürdürmüştür. Uluslararası üslup kübizm, De Stijl ve Arts and Crafts akımlarından etkilendi. Bu harekete bağlı çalışan mimarlar arasında Walter Gropius (Bauhaus'un ilk yöneticisi), Ludwig Mies van der Rohe, Le Corbusier ve geç dönem eserlerinde bu akımdan ilham alan Frank Lloyd Wright yer almaktadır. Le Corbusier'nin 1920 ila 1931 yılları arasında Paris'in dışında Poissy köyünde inşa ettiği Villa Savoye, uluslararası üslubun düz dörtgen formlar, yalın dekorasyon ve açık iç mekânlar üzerindeki vurgusunu yansıtır.

1932'de New York Modern Sanat Müzesi'nde düzenlenen "Modern Mimari: Uluslararası Sergi", uluslararası üslubun büyük ölçüde tanınmasına katkıda bulunmuş ve akıma ismini vermiştir. Akımın esaslarını hayata ge-

çirenler bireyciliğe ve taş, beton ve cam gibi seri üretilen malzemelere kucak açmıştır. Bu üslup sonraki yıllarda evrilerek 1948 ila 1951 yılları arasında Şikago'da van der Rohe tarafından tasarlanan yekpare cam kaplı Lakeshore Drive Apartmanlarını ve yine aynı mimarın Philip Johnson'la birlikte tasarladığı New York'taki Seagram Binası'nı (1954-1958) da içine almıştır.

Bauhaus nedir?

Bauhaus, 1919'da Almanya'nın Weimar şehrinde sanatı ticaretle harmanlayan eserler verecek sanat öğrencileri yetiştirmek amacıyla kurulmuş ilerici bir sanat ve tasarım okuludur. Özel olarak tasarlanmış bu okul, Paul Klee (1879-1940), Johannes Itten (1888-1967) ve Wassily Kandinsky (1866-1944) gibi zamanın son derece saygın ve devrimci bazı ressam, tasarımcı ve mimarlarını bünyesinde barındırmıştır. Bauhaus'un ilk yöneticisi Walter Gropius (1889-1983), yapının işlevini önemsemesiyle tanınan ünlü bir modern mimardı. Bauhaus'ta verilen dersler hem resim, mobilya yapımı, seramik, ciltçilik, metal işleme ve sonunda mimari gibi alanları kapsayan pratik temelli sanat eğitimini hem de sanat tarihi analizi, renk kuramı ve hatta meditasyon gibi daha kuramsal konuları kapsıyordu. Çoğu sanat okulundan farklı olarak

Bauhaus'ta ders vermiş Rus ressam Wassily Kandinsky, IV. Kompozisyon *(1911) adlı resmiyle soyut bir deneme yapmıştır. Bu resim soyut bir manzara resmi olarak nitelendirilmiştir.* (Kaynak: The Art Archive/Kunstsammlung Norshein West/ Harper Collins Publishers.)

Bauhaus, uygulamalı sanatları müfredata katmıştı ve tasarım işlerini bilfiil kovalıyordu. Sanat ile zanaatı harmanlayan objeler üretme amacı doğrultusunda çalışan öğrenciler günlük hayatta kullanılan nesnelere yüksek tasarım unsurlarını katıyorlardı. Sözgelimi Peter Keler'ın 1922 tarihli beşik tasarımı hem geometrik sadeliği hem de işlevsel verimliliği yansıtır.

1920'lerde Almanya'da giderek daha muhafazakâr politikalar yürürlüğe sokulunca, siyasi bakımdan sol kanata yakın olan Bauhaus mali desteğini yitirdi. Okul ilkin Dresden'e, sonra da Berlin'e taşındı ama 1930'larda Naziler iktidara gelince kapandı. Bauhaus liderleri ve Walter Gropius, László Moholy-Nagy, Ludwig Mies van der Rohe, Josef Albers gibi öğretim görevlilerinin çoğu ABD'ye göç etti. Bauhaus'un endüstrileşmeyi kucaklaması ve işlevsel tasarımlar yaratma amacı 20. yüzyılın sanatı ve mimarisi üzerinde muazzam bir etki yaptı.

Bauhaus, Amerika'yı nasıl etkiledi?

Çoğu önemli Alman ressam, mimar ve tasarımcı Nazilerin yükselişinin ardından ülkesini terk edip Amerika'ya göç ederek büyük başarılara imza atmıştır. Bauhaus okulunun kurucusu Walter Gropius 1934'te Nazi Almanya'sını terk edip Harvard Üniversitesi kadrosuna katıldı ve orada Mimarlar Birliği'ni kurdu. Modernist bir grup olan bu birlik, işbirliğini önemseyerek Massachusetts eyaletine bağlı Williamstown şehrinde Clark Sanat Enstitüsü binasının tasarımını yaptı. Şikago'da László Moholy-Nagy, Yeni Bauhaus'un başına geçti ve daha sonra Tasarım Okulu'nu açtı; bu okul sonradan Illinois Teknoloji Enstitüsü bünyesine katıldı. Ludwig Mies van der Rohe ise aynı enstitünün mimarlık bölümünün başına geçti ve modern mimarinin bir şaheseri olan Crown Hall binasını tasarladı.

Josef Albers kareyle neden ilgileniyordu?

Bauhaus'ta ders vermiş ilerici Alman sanatçı Josef Albers (1888-1976) sonradan ABD'ye göç ederek en etkili sanat öğretmenlerinden biri oldu. Kuzey Carolina'daki Black Mountain Koleji ve Yale Üniversitesi'nde etkili görevler aldı; renk kuramı ve soyutlama üzerine dersler verip görsel algı ve illüzyonla deneysel çalışmalar yaptı. Albers, *Kareye Saygı* olarak bilinen bir dizi baskı ve resimle tanınır. Bu eserinde çeşitli renkler kullanıp kareyi karenin içine koyarak dinamik ama ekseriyetle muğlak bir derinlik, geometri ve renk kontrastı yaratmıştır. Basit görünen bu resimlerinde Albers, renk kuramı ve derinlik algısıyla esaslı şekilde deneysel çalışmalar yapmak için kareyi kullanmıştır.

Le Corbusier kimdir?

Asıl adı Charles-Édouard Jeanneret olan Le Corbusier (1887-1965) mimar ve tasarımcıdır. Ayrıca ressamlık ve yazarlık da yapmış, 1923'te *Bir Mimarlığa Doğru* (Yapı Kredi Yayınları, 2015) adlı kitabı yazmıştır. Le Corbusier'nin mimariye yaklaşımı, kendisinin söylemiş olduğu, "[ev, içinde] yaşamak için [yapılmış] bir makinedir," sözü ile açıklanabilir (Arnason, s. 561.) Erken döneminde yaptığı ev tasarımları ve daha sonraları kentsel dönüşüm projeleriyle tanınır. İlk ve en ünlü ev tasarımlarından biri Fransa'nın Poissy şehrinde 1928 ile 1930 yılları arasında inşa edilen Villa Savoye'dur. Sütunlar üzerinde duran Villa Savoye, evin altına park edilebilecek bir otomobili dikkate alarak bir ev mekânı tasarlamaya yönelik erken bir çabanın ürünüdür.

Le Corbusier kentsel projelerinde mimarinin yoksulluğa bir çözüm olabileceğine inanmıştır. Tek tip bir mimari tasarımın ideal bir yaşam ortamı yaratacağı bütün bir şehir hayal etmiştir. 1947 ile 1952 yılları arasında Fransa'nın Marsilya şehrinde ana inşaat malzemesi olarak betonun kullanıldığı *Unité d'Habitation* (Yerleşim Birimi) adlı toplu konut projesini tasarlamıştır. Projede çift katlı dairelerin yanı sıra uzanan dükkânlar, restoranlar ve çatı tipi park alanı, kısaca tam bir toplu hayat vardır. Le Corbusier'nin bu çalışması, "brütalizm" denen mimari üsluba esin kaynağı olmuştur.

Le Corbusier 1955'te Notre-Dame-du-Haut Şapeli'ni tasarlamıştır. Bu dini yapı, mimarının tercih ettiği malzemelerden biri olan betonla inşa edilmiştir.

Brütalizm nedir?

1954'te ortaya atılan "brütalizm" terimi, kaba betonu kullanmayı savunan ve ağır formları tercih eden Le Corbusier'nin geliştirdiği modern bir mimari üslubu ifade eder. Le Corbusier'nin dalgalı çatı hattı ve yuvarlak asimetrik kulesiyle Notre-Dame-du-Haut Şapeli (1950-1955) tasarımında gördüğümüz gibi betonarme yapı, heykelvari özellikler kazanabilir. Brütalizm en çok 1960'lar ve 1970'lerde popüler olmuş ve sanatçı Jean Dubuffet'nin geliştirdiği *art brut* (ham sanat) kavramıyla örtüşmüştür.

DADA VE GERÇEKÜSTÜCÜLÜK

Dada nedir?

Avrupa'da başlayan dada, rasyonel ve yerleşik olana karşı bir harekettir. Geleneği baş aşağı etmenin ve değişimi, anarşiyi ve yeni sanat yapma tarzlarını kucaklamanın peşindedir. "Dada" sözcüğü esasında anlamsızdır ve 1916'da İsviçre'nin Zürih kentinde bir grup sanatçı ve yazar tarafından sözlükten rastgele seçildiği sanılmaktadır. "Dada" sözcüğü kulağa çocukça gelir; bir bebeğin ilk sözcüklerini anımsatır. Dada, hiç kuşkusuz kübizm gibi kendinden önceki hareketlerden ve Kandinsky'nin yazılarından ilham almış olsa da temelde Birinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu dehşete bir tepkidir. Dadanın etkisi yayıldıkça Almanya, Paris, Barselona ve New York'ta öne çıkan dadacı gruplar kurulmuştur. Dadayla anılan sanatçılar arasında André Breton (1896-1966), Jean (Hans) Arp (1886-1966), Marcel Duchamp (1887-1968) ve Man Ray (1890-1976) gibi isimler yer alır.

Marcel Duchamp kimdir?

20. yüzyılın en fazla hayranlık uyandıran ve zihni tetikleyen sanatçılarından biri Marcel Duchamp'tır (1887-1968). Sürekli değişen kışkırtıcı sanat yaşamında kübizm ve fütürizmle flört ettikten sonra dadanın tarafına geçmiştir. Duchamp sanatta en temel düzeydeki genel kabulleri, hatta sanat eserinin tanımını bile her zaman sorgulamıştır. Sanat yaşamının ilk yıllarında yaptığı ikonik resmi *Merdivenden İnen Çıplak* (1912), 1913'te New York'ta düzenlenen Armory Show sergisinde sergilendiğinde izleyicileri ve sanat eleştirmenlerini hayrete düşürüp kendine hatırı sayılır bir ün kazandırmıştır. Resim, hareket halindeki bir insan suretinin soyut tasviri içinde kübist ve fütürist üslupları harmanlamıştır.

Duchamp en çok dada ve gerçeküstücülükle ilişkilendirilir. En zor anlaşılan eserlerinden biri 1915 tarihli *Kendi Güveyleri Tarafından Çırılçıplak Soyulan Gelin* veya daha çok *Büyük Cam* olarak anılan toplu çalışmasıdır. Bu eseri kabloyla asılı duran iki cam panelden oluşan büyük çaplı bir çalışmadır. Eser ikiye ayrılmıştır; üst yarı kısım "gelin"in yeriyken, aşağıda saldırgan güveyler bulunur. Duchamp'ın anlamına dair bıraktığı yazılara rağmen bir hayli esrarengiz olan eser hakkında bazı eleştirmenler, aslında bunun bizzat sanat eleştirisi üzerine bir yorum olduğunu öne sürmüştür. Duchamp'ın sanata çığır açıcı karmaşık yaklaşımı 21. yüzyılda sanat dünyasını etkilemeye devam etmektedir.

"Hazır nesne" (buluntu) nedir?

Sanatsal bir kavram olan "hazır nesne", kullanım amacını yitirmiş ve onun yerine sadece mevcut estetik değeriyle hesaba katılan, işlevsel bir nesneyi ifade eder. Hazır nesneye en güzel örneklerden biri Duchamp'ın "R. Mutt" olarak imzaladığı ve New York'taki Bağımsız Sanatçılar Topluluğu'nun sergisine sanat eseri olarak teslim ettiği porselen bir pisuar olan *Çeşme*'dir (1917). Duchamp, önceden var olan bir nesneyi değiştirdiğinde (veya çoğaltmadığında) eserine "takviyeli hazır nesne" diyordu. Pisuarı imzalama işi bu tür bir değişiklik olarak görülebilir ama bundan daha karmaşık bir örnek Duchamp'ın *L.H.O.O.Q.* (1919) adlı tablosudur. Bu çalışmasında Duchamp önceden var olan hazır bir objeyi, bu durumda bir *Mona Lisa* kartpostalını alıp üzerine bıyık çizmiştir. Bu estetik vandallık edimi, sanat tarihinin otoritesini ve sözüm ona güzel sanatların üstünlüğünü sorgulamaya hizmet etmektedir. Duchamp'ın hazır objelere olan ilgisi dada kışkırtıcılığını, mizahını ve aldırmazlığını yansıtmaktadır. Bu anlayış, çalışmalarında yeni anlamlar aktarmak için önceden var olan imgeleri değiştirip yeni formlara sokan Jasper Johns, Robert Rauschenberg ve Andy Warhol gibi sonraki sanatçıları etkilemiştir.

Gerçeküstücülük (sürrealizm) nedir?

Dada gibi gerçeküstücülük de Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasında sanat ve edebiyat üzerinde esaslı bir etki bırakmış erken dönem 20. yüzyıl akımıdır. 1924'te Fransız şair André Breton (1896-1966) ilk *Gerçeküstücülük Manifestosu*'nu yazdı. Bu manifestoda Breton, yazarları rasyonalitenin kısıtlamalarından kurtulmaya ve serbest çağrışım, rüya yorumu ve doğaçlama yazım-çizim gibi bilinçaltını harekete geçiren yollarla yaratıcılığı keşfetmeye çağırdı. "Gerçeküstücü" kelimesi daha üst ve daha kapsayıcı bir gerçekliği açığa vurmak için düşlerle gerçekliği harmanlamayı önermektedir.

Joan Miró'nun 1953'te yaptığı Âşığın Ahı (Les Soupir des Amants) *resminde doğaçlama çizim ve diğer gerçeküstücü tekniklerden ilham almıştır.* (Kaynak: The Art Archive/Galleria d'Arte Moderna Rome/Gianni Dagli Orti/ © Successió Miró/ADAGP, Paris, 2013.)

Breton, psikanaliz çalışmalarında gerçeküstücülüğün temellerini attığı için Sigmund Freud'u da takdir eder.

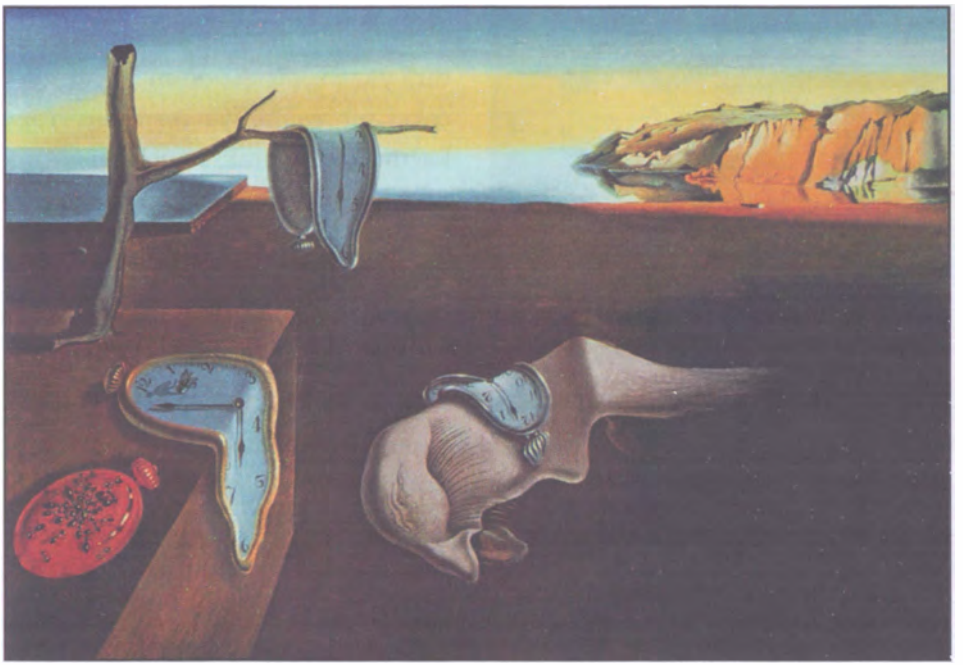
Başlıca gerçeküstücü sanatçılar arasında şu isimler yer alır: Giorgio de Chirico (1888-1978), Max Ernst (1891-1976), André Masson (1896-1987), Joan Miró (1893-1983), Man Ray (1890-1976), René Magritte (1898-1967) ve Salvador Dali (1904-1989). Gerçeküstücülerin çalışmalarının belirgin özelliği birbiriyle alakasız gibi görünen şaşırtıcı unsurların birlikte kullanılmasıyla ve şok edici, çoğu zaman erotik bir imgelemdir. Nitekim René Magritte *Tecavüz* (1934) adlı yağlıboya tablosunda kadın formunu bir yüzle birleştirmiştir. Keza Meret Oppenheim 1936'da *Objet (le déjeuner en fourrure)* adlı resminde bir fincanı, onun altındaki tabağı ve tabağın içindeki kaşığı tüyle kaplamıştır. Gerçeküstücü sanatın diğer pek çok örneği gibi, bu kafa karıştıran eserler Freudyen sembolizmden ve rüya yorumundan ilham almıştır.

Gerçeküstücü doğaçlama nedir?

Gerçeküstücü sanatçılar ve yazarlar, doğaçlama yazım ve çizim yoluyla doğrudan yaratıcı bilinçaltına nüfuz ederek rasyonalitenin kısıtlamalarından kendilerini kurtarmaya çalışmışlardır. André Breton *Gerçeküstücülük Manifestosu*'nda "saf ruhsal doğaçlama" dediği bu süreci anlatmıştır. Keza André Masson, Joan Miró ve Max Ernst gibi gerçeküstücü sanatçılar formdan azade doğaçlama eserleriyle tanınırlar. Masson doğaçlama çizimlerinin çoğunu kalem ve mürekkeple yaparken Ernst *frottage* dediği bir teknik geliştirmiştir. Ernst bu teknikle ahşap zemin gibi dokulu bir yüzeyi, üzerine yerleştirdiği kâğıda kalemi sürerek kopya ediyor, böylece nesnenin doku oluşumunu kâğıda geçiyor, daha sonra da bu kâğıtlardan büyük kolajlar yapıyordu.

Salvador Dali kimdir?

Gerçeküstücü İspanyol ressam, yazar ve film yapımcısı Salvador Dali (1904-1989), eklektik sanatı ve acayip davranışları ve elbette ucu yukarı kıvrılmış siyah bıyığıyla ün kazanmıştır. Dali, Madrid'deki San Fernando Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitim almıştır. İlk eserleri geleneksel ve daha sonra kübist etkiler taşır. Eserleri her ne kadar hezeyanlar ve çılgınlıktan ilham almış ve çoğu zaman memleketi Katalonya'nın izlerini taşıyan ve izleyiciyi sarsan fantastik düşleri resmetmiş olsa da aslında kendisi oldukça yetenekli bir gerçekçidir. Dali, kendi yaklaşımına "paranoyak-eleştirel yöntem" adını vermiştir. Amacı, gerçekliğin akıldışı anlayışını aktarmak için paranoyayı kullanmaktı ki bu, *Gerçeküstücülük Manifestosu*'na göre gerçeküstücülüğün amaçlarıyla gayet örtüşüyordu. Dali'nin en ünlü tablosu *Belleğin Azmi*'dir (1931). Diğer çarpıcı resimleri arasında *Sıvı Arzuların Doğumu* (1931-1932) ve *Haşlanmış Fasulyeli Yumuşak Yapı: İçsavaş Öngörüsü* (1936). Dali ayrıca *Istakoz Telefon* (1936) ve hem resim hem de heykel sayılan uzun ayaklı *Uzay Fili* gibi objeler de üretmiştir.

Gerçeküstücü sanatçı Salvador Dali'nin Belleğin Azmi *(1931) adlı resmi, en ünlü resimlerinden biri olduğu gibi 20. yüzyılın en bilindik resimlerinden de biridir Eser, zaman ve değişim temalarını işler.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © Salvador Dali, Fundació Gala-Salvador Dali, Artists Rights Society [ARS], New York, 2013.)

Belleğin Azmi ne anlatır?

Dali'nin en ünlü resmi olan *Belleğin Azmi* (1931) kurak bir çöl manzarasına serilmiş eriyen, dermansız saatleri gösterir. O zamanlar üretilen büyük boy soyut eserlerden farklı olarak bu resim gayet küçük ebatlarda olup sıradan bir kâğıt sayfadan çok da büyük değildir. Böyle garip bir resim için rahatsız edici ölçüde gerçekçi ve oldukça ayrıntılıdır. Düz ve sonsuz görünen ufkun ön planında dört tane sıvı saat vardır. Ortada duran bu saatlerden biri, daha çok cep saatini andıranı kemiksiz balığa benzeyen bir yüzün üzerinde bükülmüştür. Bir başkası masayı andıran bir yüzeyin yanından aşağı sarkmaktadır. Ters dönen bir başka saatin üzerine karıncalar üşüşmüştür. Dali'nin kendisi bu resimdeki nesneleri eriyen Camembert peyniriyle karşılaştırmıştır. Bütün bir sahne zamansız dönüşümün olanaksız hali içinde sabitlenmiştir. Resmin kesin bir tanımı yapılamasa da zaman ve mekânın devingen doğası üzerine derin bir düşünce olduğu söylenebilir.

Ingres'nin Kemanı *(1924) Amerikalı sanatçı Man Ray'in yenilikçi, karışık ortamlı fotoğrafıdır. Man Ray, sadece ince işlemlerle aynı zamanda kelime oyununa da dönüşen çok yüzlü bir imge yaratmıştır. Fransızcada "le violin d'Ingres"* hobi *anlamına gelen bir deyimdir.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi © 2013, Man Ray Trust/ Artists Rights Society [ARS], NY/ ADAGP, Paris.)

Bu, neden bir pipo değildir?

René Magritte'in *İmgelerin İhaneti* (1928-1929) adlı resmi, altında *Ceci n'est pas une pipe* (Bu bir pipo değildir) yazan, bir piponun gayet gerçekçi bir yağlıboya resmidir. Yazı kaçınılmaz olarak neden değildir, sorusunu önümüze getirmektedir. Neden bu pipo, üstelik böylesine özenle çizilmiş bir pipo aslında bir pipo değildir? Sorunun cevabı, burada René Magritte'in bir pipo yapmadığı, sadece bir piponun resmini yaptığıdır ve bu resmiyle izleyicinin dikkatini bir şeyin resmini, o resmin temsil ettiği şeyle gelişigüzel şekilde bir tutma eğilimine çekmektedir. Bu resim, bir resmin gerçeğe uygun olsa bile bir yanılsama olduğu fikrini pekiştirmektedir ve bu düşünce daha sonra modern ve postmodern sanat üzerinde esaslı bir etki bırakacaktır.

Man Ray kimdir?

Philadelphia'da Emmanuel Radnitsky (1890-1976) adıyla doğan Man Ray, hem dadaya hem de gerçeküstücülüğe büyük katkılarda bulunmuştur. En çok deneysel fotoğrafçılığıyla tanınmış olsa da aynı zamanda ressam, film yapımcısı ve yazardır. Diğer birçok dadacı sanatçı gibi Ray de endüstrileşmeden ve makinelerin estetik özelliklerinden ilham alarak şaşırtıcı dada objeleri üretmiştir. Bu objelerden biri olan *Hediye* (1921) düz tabanına bir dizi çivi yapıştırılmış bir ütüdür. Ray, güzel sanatlar projelerinde çoğu zaman ticari sanatla bağlantılı olarak aletleri kullanmıştır. Boya tabancası kullanan ilk sanatçıdır. Kendisine tuvale dokunmadan resim yapma olanağı sunan bu yönteme bayılıyordu.

Man Ray fotogram olarak bilinen ama kendisinin "Rayograf" dediği, fotoğraf makinesi olmadan fotografik görüntü elde etme üzerine denemeler yaptı. Rayograf tekniğiyle otomatik görüntü elde etmek için ışığa duyarlı bir kâğıdın yanına bir obje yerleştiriyordu. Aynı zamanda fotomontajı geliştirdi ve karışık ortamlı fotoğraflar elde etti. Bu fotoğraflar arasında *Ingres'nin Kemanı* (1924) belki de en meşhur çalışmasıdır. Fotoğrafın adı, portrelerinde çoğunlukla egzotik kadınları resmeden 19. yüzyıl Fransız ressamı Jean Auguste Dominique Ingres'ye atıfta bulunur. Fotoğrafta, gözde modellerinden biri olan Kiki de Montparnasse'ın, gerçek adıyla Alice Prin'in sırtına kemanın f deliklerini resmederek kadının kavisli çıplak bedenini bir müzik aletinin kalıntısı haline getirmiştir. Göze çarpan biçimde kolları gizlenmiş Kiki özneden nesneye dönüştürüldüğünden bu görüntü tuhaf bir şekilde rahatsız edicidir.

FOTOĞRAF

Alfred Stieglitz kimdir?

Fotoğrafı, resmin statüsüne çıkarmayı amaçlayan Alfred Stieglitz (1864-1946), etkili bir fotoğrafçı ve galeri sahibidir. Göçmen bir Alman ailede doğup New York'ta büyümüş ve New York fotoğrafçılarından oluşan "Photo-Secession" adında bir grup kurmuştur. Elde taşınan bir fotoğraf makinesiyle şehrin fotoğraflarını çekip olanca gerçekliğiyle şehir hayatının güzelim manzaralarını yansıtmıştır. Ayrıca gökyüzü fotoğrafları da çekip sürekli değişen bulutların kendi duygularını yansıttığını söylemiştir. Fotoğraf çalışmalarının yanı sıra kendi açtığı Galeri "291" sayesinde modern sanata hatırı sayılır ölçüde katkıda bulunmuştur. New York 5. Cadde, 291 numarada bulunan bu galeri, Avrupa modernizmini tanıtıyor ve Picasso, Matisse ve Alfred Stieglitz'in 1924'te

Amerikalı fotoğrafçı Dorothea Lange, Büyük Buhran döneminde yoksulluğu belgelemek için kurulan Çiftçi Güvenliği İdaresi projesi kapsamında Göçmen Anne *(1936) fotoğrafını çekmiştir.*

evlendiği Georgia O'Keeffe gibi 20. yüzyılın önemli birçok sanatçısının çalışmalarını destekliyordu.

James van der Zee kimdir?

Afro-Amerikalı fotoğrafçı James van der Zee (1886-1983), Harlem Rönesans'ı döneminde New York'ta yeni yeni ortaya çıkan siyah orta sınıfı fotoğraflarıyla kayda geçirmiştir. Esasen portre fotoğrafçısı olan ve kendi stüdyosunda çalışan Van der Zee üst üste fotoğraf çekme ve rötuş denemeleri yapmıştır. İç mekân fotoğraf çekimi için arka perdesine resimler yapmış ve hatta modelleri için sahne donanımı ve kostümler temin etmiştir. Çoğu zaman evlilikler ve aile toplantıları gibi önemli yaşam hadiselerinin anısını yaşatan fotoğraflar çekmiştir. Güney kırsalından şehre gelen siyahi Amerikalıların umutlarını ve hayallerini yansıtan fotoğrafları Harlem Rönesans'ının en önemli kayıtları olarak günümüze kadar gelmiştir. Toplu eserleri günümüzde New York'taki Modern Sanat Müzesi'nde sergilenmektedir.

Çiftçi Güvenliği İdaresi'nin sanatla ne ilgisi vardır?

1925'te Çiftçi Güvenliği İdaresi, Büyük Buhran'ın özellikle çiftçiler ve taşra yoksulları üzerindeki yıkıcı etkisini belgelemek ve halka anlatmak için kurulmuştur. Amerikalı ekonomist Roy Stryker, aralarında Walker Evans ve Dorothea Lange'in de bulunduğu bir fotoğrafçı ekibini işe aldı. Paris'te edebiyat öğrenimi görmüş olan Walker Evans'ın (1903-1975) fotoğrafa dolaysız bir yaklaşımı vardı. Evans, Birinci Dünya Savaşı ile İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde bilhassa Batı Virginia'da mücadele veren aileleri fotoğraflarıyla etkileyici şekilde kayda geçirmişti. Dorothea Lange (1895-1965) ise San Francisco'da bir fotoğraf stüdyosuna sahipti ama Roy Stryker tarafından işe alınınca göçmen çiftçilerin ne gibi sıkıntılar çektiğini ilk elden görmek için yolculuklara çıktı. *Göçmen Anne* (1936), *Göçebe Pamuk Toplayıcısı* (1940) ve *Der-*

me Çatma Çadırında Göçebe Çiftçinin Karısı gibi fotoğrafları çok şey söyleyen dokunaklı fotoğraflardır. Londralı bir sanat eleştirmeni onun fotoğraflarını gördükten sonra şöyle demiştir: "Hangi şair bu kadar çok söz söylemiştir? Hangi ressam bu kadar çok şey göstermiştir?" (Fleming ve Honour, s. 817.) Çiftçi Güvenliği İdaresi'nin etkili fotoğraf programı 1944'e kadar yürürlükte kalmış ve hem Amerikalıların yoksulluğun farkına varmalarını hem de belgesel fotoğrafçılığının rolünü büyük ölçüde etkilemiştir.

Henri Cartier-Bresson kimdir?

Çiftçi Güvenliği İdaresi projesinde çalışan fotoğrafçılar, dikkatlerini Amerika taşrasına çevirirken Fransız fotoğrafçı Henri Cartier-Bresson (1908-2004) İspanya İçsavaşı'nı (1936-1939) ve 20. yüzyıl Avrupa'sının büyük bir kısmını fotoğraflamıştır. Cartier-Bresson önde gelen ilk fotomuhabirlerden biridir. Fotoğraflarla haber aktarmanın yanı sıra gerçeküstücülükten derinden etkilenmiştir ve Paris sokaklarında gezinirken anlık fotoğraflar çekmiştir. Cartier-Bresson'ın bir fotoğrafçı olarak tarafsız kalma, dikizci perspektifi koruma konusunda garip bir becerisi vardır. Ayrıca psikolojik unsurları zarifçe katarak sade gibi görünen fotoğraflarını duygusal ve düşünsel açılardan zenginleştirmiştir.

1960'A KADAR MODERN SANAT

"Sekizler" kimlerdir?

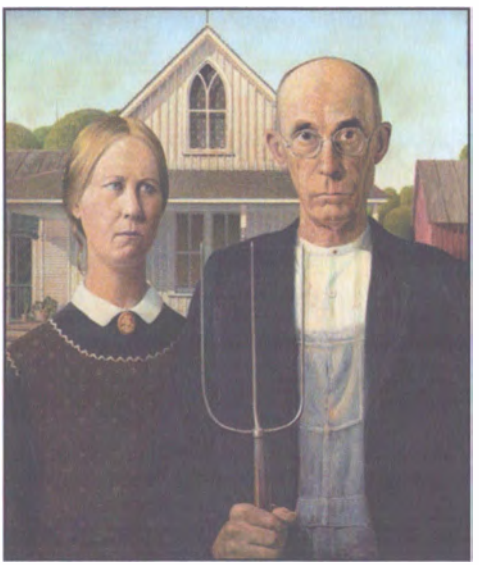
"Sekizler" değişik üsluplara sahip Amerikalı gerçekçi sanatçılardan oluşan bir gruptur. Grup, Robert Henri (1865-1929), Arthur B. Davies (1863-1928), William Glackens (1870-1938), Ernest Lawson (1873-1939), George Luks (1867-1933), Maurice Prendergast (1858-1924), Everett Shinn (1876-1953) ve John Sloan'dan (1871-1951) oluşmaktadır. Bütün bu isimler 1907 baharında Ulusal Akademi'nin düzenlediği sergiye kabul edilmediler. Buna tepki olarak onlar da 1908'de New York'ta Galeri Macbeth'te kendi sergilerini açtılar. Bu sanatçıların çoğu daha sonra kent yaşamını olanca gerçekliğiyle resmeden bir grup olan "Aschan Ekolü"nün üyeleri olarak tanındı. "Sekizler" olarak açtıkları tek sergi hem olumlu hem de olumsuz eleştiriler aldı; bazı sanat eleştirmenleri tekinsiz kent yaşamının sanat için uygun bir konu olmadığını öne sürdülerse de söz konusu sergi 20. yüzyıl Amerikan gerçekçiliği üzerinde büyük bir etki bıraktı. Her ne kadar bazıları "Sekizler" ve "Aschan Ekolü"nü birbirlerinin yerine kullansa da bu ikisi tamamen aynı şey değildir.

Aschan Ekolü nedir?

İçinde "Sekizler" grubunun bazı üyelerini de barındıran Aschan Ekolü, Amerikalı gerçekçi sanatçılardan oluşan ve birbirlerine gevşek bağlarla bağlı bir gruptu. Üyeleri arasında Robert Henri, William Glackens, George Luks, Everett Shinn ve John Sloan yer alıyordu. Ressam George Bellows (1882-1925) aynı zamanda Aschan Ekolü ile anılır. Bu ekolün ressamları izlenimciler gibi, Amerika'nın günlük yaşamından sahneleri karanlık temalarla işlerler. John Sloan'ın *Seçim Gecesi* (1907) ve George Bellows'un *Uçurum Sakinleri* (1913) gibi resimleri, tuvali dolduran kalabalık insan gruplarının doğal enerjisini canlı renklerle yansıtır. Aschan Ekolü, Amerikan resminde ilk modern akım olarak değerlendirilmektedir.

Amerikan bölgeselciliği nedir?

1930'lar ve 1940'larda bazı Amerikalı sanatçılar ve eleştirmenler Avrupa modernizmine hayranlık duyarken Edward Hopper (1882-1967), Grant Wood (1892-1942) ve Thomas Hart Benton (1889-1975) gibi isimler de gözlerini ülke içine çevirip Amerikan yaşamını incelediler. Hopper'ın resmettiği sakin ve ıssız manzaralar izleyicide bir tecrit duygusunu uyandırmaktadır. Sözgelimi meşhur resmi *Gece Kuşları* (1942), karanlık bir gecede ışıl ışıl aydınlatılmış boş bir restoranın içini gösterir.

Grant Wood'un yaptığı Amerikan Gotiği *(1930), Amerika'nın orta batısının nostaljik bir anlık resmidir ve Amerikan bölgeselciliği olarak bilinen akıma girer.* (Kaynak: © Figge Sanat Müzesi, Estate of Nan Wood Graham varisleri/VAGA'nın izniyle, New York, NY.)

Iowa doğumlu ressam Grant Wood, eğitim gördüğü Paris'te Kuzey Rönesans'ının gerçekçiliğiyle tanıştı ve bu gerçekçiliği, *Amerikan Gotiği* (1930) adlı ünlü resmine renk katmakta kullandı. Resimde, ressamın aslında kız kardeşini ve yerel bir dişçiyi model alarak çizdiği bir çiftçi karı koca, sivri kemerli ince uzun penceresiyle bir Gotik katedral havası taşıyan ahşap kaplamalı evlerinin önünde durmaktadır. Wood'un resmi çalışkan Amerikan çiftçisini yüceltmektedir. Keza Thomas Hart Benton da New York'ta Yeni

Sosyal Araştırma Okulu için yaptığı *Günümüz Amerika'sı* adlı bir dizi duvar resmiyle Amerikan işçisini takdirle anar.

Amerikan bölgeselciliği, Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın kalbinin attığı yerleri teskin edici bir havayla betimler. Zaman zaman siyasi tonlar taşısa da aslında gerçekçi olan bu üslup, Avrupa esinli modernizmin 1940'larda Amerikan resmine hâkim olmasıyla beraber gözden düşmüştür.

Büyükanne Moses kimdir?

Daha çok Büyükanne Moses (1860-1961) diye tanınan Anna May Moses, fenalaşan eklem iltihabından dolayı artık dikiş dikemeyecek bir hale düştüğü yetmişli yaşlarında resme başladı. Kendisi akademi eğitimi almayıp kendi kendini yetiştirmiş veya "naif ressam" denilen tipin bir örneğiydi. Büyükanne Moses, New York taşrasında yaşamış ve resimlerini sergilediği yerel bir eczanede bir resim koleksiyoneri tarafından keşfedilmiştir. 1940'ta açtığı ilk tek kişilik serginin adı "Bir Çiftçi Kadının Resmettikleri" idi. New York, Vermont ve Virginia taşraları gibi bilindik yerlerin esasen nostaljik manzaralarını yaptığı resimleri müthiş ilgi gördü ve tebrik kartlarından, duvar kâğıtlarına ve posta pullarına varıncaya kadar çeşitli biçimlerde kopyalandı. Bini aşkın resimden oluşan koleksiyonu içinde küçük canlı figürlerle dolu, Amerikan taşrasının nostaljik manzarasını sunan *Eski Kareli Ev, 18 Nisan 1949* ve *Kışın Çiftlikte, 1945* gibi resimleri vardır.

Harlem Rönesans'ı nedir?

Kültürel bir hareket olan Harlem Rönesans'ı 19. yüzyılın Yeni Zenci hareketinden doğmuştur. Alain Locke (1886-1954) gibi entelektüeller, beyaz Avrupa'nın geleneklerinden ziyade Amerika'nın kendi köklerinden ilham almak için siyahi ressamları, yazarları, müzisyenleri ve düşünürleri incelediler. Bessie Smith ve Duke Ellington gibi müzisyenlerin çaldığı blues ve caz, Langston Hughes gibi şairlerin yazdığı şiirler New York kent yaşantısı merkezli bir kültürel patlamanın ürünüydü. Bu hareketin içinde fotoğrafçı James van der Zee gibi görsel sanatçılar ve Palmer Hayden (1890-1964) ve Aaron Douglas gibi ressamlar yer alıyordu. Aaron Douglas'ın *Zenci Yaşamının Veçheleri: Kölelikten Yeniden Yapılanmaya* (1934) adlı resmi Harlem Rönesans'ı döneminde Afrika sanatı üsluplarının siyahi sanatçılar üzerindeki etkisinin güzel bir örneğidir. Siyahi Amerikalıların tarihini temsil eden bu resim, Eski Mısır resimlerinden kalan siluet halindeki figürlerle doludur. Douglas'ın resmi sınırlı bir renk paletiyle enerji, hareket ve sesle dolu bir halde Özgürlük Bildirgesi'nin, içsavaş sonrası yeniden yapılanmanın ve siyahlara oy hakkı verilmesinin tasvirini sunar. Sah-

nenin sol kenarında Ku Klux Klan at sırtında tehdit savurur ama tekrarlanan daireler izleyicinin dikkatini elinde oy pusulasını tutan muzaffer figüre çeker.

AMERİKAN SANATI VE AVRUPA ETKİSİ

Armory Sergisi nedir?

Armory Sergisi, 1913'te Amerika'yı Avrupa modernizmiyle tanıştırdı. Armory Sergisi aslında New York'ta 69. Alay'ın askeri deposunda açılan "Uluslararası Modern Sanat Sergisi" idi. Amerikan Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği tarafından düzenlenen bu sergide Amerikan gerçekçiliğinden, izlenimciliğe ve Avrupa modernizmine kadar uzanan çeşitli üsluplar sergilenmiştir. Avrupa modernizmi serginin küçük bir bölümünü oluştursa da Amerikalı izleyiciler ve eleştirmenler arasında bir şok dalgası yaydı. Matisse'in fovist resimleri ve Picasso ile Braque'ın kübizmi çokça eleştirildi. Marcel Duchamp'ın *Merdivenden İnen Çıplak*'ına bir çalı çırpı yığını gözüyle bakıldı. Bu beklenmedik sansasyonel tepkiye rağmen binlerce ziyaretçiyi New York'a ve buna ilaveten yapılan Şikago sergisine çeken Armory Sergisi, Amerikalı avangard sanatçılar ve koleksiyonerler üzerinde eşsiz bir etki bırakarak 20. yüzyılın büyük bir kısmında Amerikan sanatına damgasını vuracak modernizm dönemini başlattı.

Presizyonizm nedir?

Amerikalı modernist sanatçı Charles Sheeler'ın (1883-1965) ortaya attığı "presizyonizm" terimi yerine bazen "kübik gerçekçilik" tabiri de kullanılır. 1920'lerde başlayan bu erken dönem Amerikan modernist akıma geometrik sadelik ve geniş alana yayılan keskin hatlı, düz renkler damgasını vurmuştur. Bu tarz resimler genellikle soyut mimari veya endüstriyel sahneleri tasvir eder. Charles Sheeler'ın *Kilise Caddesi El* (1920) gibi kübik gerçekçi resimleri, sanatçının fotoğrafçı olarak deneyimlerinden açıkça izler taşır ve insan yapımı dünyayı vurgular. Kübik gerçekçilikle ilişkilendirilen diğer sanatçılar arasında Charles Demuth (1883-1935) ve *Amerika'nın Işıyan Binası-Gece* (1927) ve *Kent Gecesi* (1926) gibi eserleriyle bu üslubun güzel örneklerin veren Georgia O'Keeffe yer almaktadır.

Georgia O'Keeffe kimdir?

Georgia O'Keeffe (1887-1986), oldukça ayrıntılı büyük boy çiçek resimleriyle büyük ilgi görmüşse de ressamlık yaşamı boyunca New York'un gökdelen-

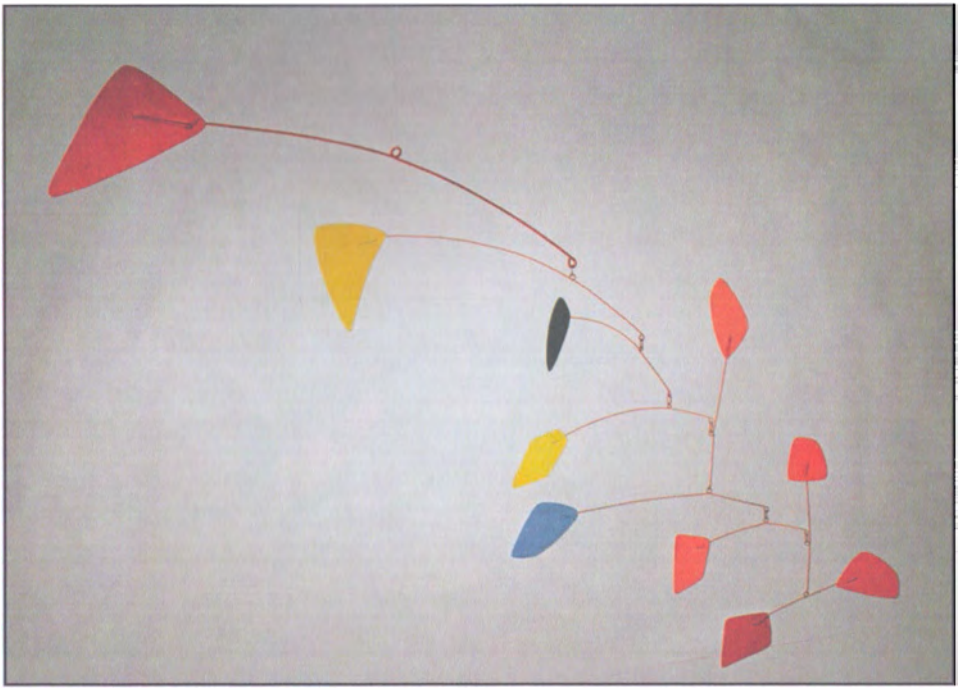

Georgia O'Keeffe'in Pembe Üzerine İki Gelinçiçeği *(1928) gibi büyük boy çiçek resimleri ince ayrıntılar ve soyutlama arasında akıcı salınımlarından ötürü takdir görmüştür.* (Kaynak: Bridgeman Kütüphanesi, © 2013 Georgia O'Keeffe Müzesi / Artists Rights Society [ARS], New York.)

lerinden çöl manzaralarına, inek kafataslarına ve kerpiç binalara uzanan çok çeşitli konuları işlemiştir. Eserleri fevkalade saf ve keskin, soyutun sınırına dayanmış modernist bir ressamdır. Georgia O'Keeffe ilk kişisel sergisini 1917'de, daha sonra evleneceği fotoğrafçı ve koleksiyoner Alfred Stieglitz'in işlettiği Galeri 921'de açtı. Stieglitz 1946'da öldükten sonra, O'Keeffe New Mexico eyaletine temelli yerleşti ve güneşin, nesnelerin görsel özellikleri üzerindeki etkisiyle ilgilendi; izole bir hayat yaşadı. Eserleri gerçekçilik ile soyutlama arasında salınır. Güçlü imgeleri bir ressam olarak ününü pekiştirmiştir.

Alexander Calder neden hareketli heykeller yaptı?

Amerikalı sanatçı Alexander Calder (1898-1976) kinetik heykel olarak da bilinen hareketli heykel yapımıyla ilgileniyordu. Sanat ve mühendislik eğitimi alan Calder, Piet Mondrian'ın renk ve biçim denemelerinden etkilenmişti ve kendisi de "hareketli Mondrianlar" yapmıştı: Serbestçe asılı duran ve sürekli fiziksel bir değişim gösteren hareketli heykeller. Sadece Calder'ın sanat eser-

Onlardan Biri *(1972) hareketli, dinamik eserler üreten Alexander Calder'ın kinetik heykellerinden biridir.* (Kaynak: Bridgeman Kütüphanesi, © 2013 Calder Foundation, New York/Artists Rights Society [ARS], New York.)

leri hareket etmiyor, onları izleyenler de eserin çevresinde hareket edebiliyor, bu sayede sürekli değişen dinamik bakış açıları kazanabiliyordu. Calder'ın *Onlardan Biri* (1972) adlı heykeli organik canlı objeleri andıran soyut biyomorfik formlardan oluşur. Calder hareketli heykellerden başka heykeller de yapmıştır. Bunlar arasında Şikago'da bulunan elli tonluk kemerli çelik *Flamingo* (1973) ve New York Modern Sanat Müzesi'nde sergilenen kavisli yüzgeçleriyle 1937 tarihli orijinali esas alınarak 1964'te ahşap ve çelikten yapılan *Balina 2* yer almaktadır.

Joseph Cornell kimdir?

Kendi kendini yetiştirmiş New Yorklu sanatçı ve film yapımcısı Joseph Cornell (1903-1972) gerçeküstücü kolaj ve asamblaj çalışmaları yapmış ve özenle düzenlediği *objéts trouvés* (buluntu nesneler) ile dolu gölge kutularıyla ünlenmiştir. Bu kutular sanatçının astronomiden mimari kemerlere, baleden filme uzanan eklektik zihinsel ilgilerini yansıtmaktadır. Cornell eserlerini gerçeküstücü Julien Levy Galerisi'nde sergileyerek asamblaj sanatına yeni

bir soluk getirmiştir. Konstrüktivist olarak yorumlanan kutuları şaşırtıcı, çoğu zaman eğlenceli nesnelerle dolu görsel şiirlere benzetilmiştir. Sözgelimi *Romantik Baleye Saygı* (1942) adlı eseri, mavi renkli kadife bir yüzeyin yukarısında duran yansıtıcı bir levhanın üzerine konulmuş altı tane buzlu cam küpten ibarettir. Kapağın iç kısmında yer alan yazı, gece ay ışığında giden bir arabayı lirik bir dille anlatır. *İsimsiz (Cennet Oteli*/1945) adlı başka bir eserinde başka bir yerden kesilerek buraya konulmuş tropik bir kuş, kireç badanalı bir tahta parçası ve boya sıçratılmış bir gazete kâğıdı nostaljik bir cennet imgesi yaratır. Cornell'in asamblajlarının çoğu Şikago Sanat Müzesi'nde sergilenmektedir.

Soyut dışavurumculuk nedir?

1940'lardan 1960'lara kadar süren soyut dışavurumculuk Avrupa modernizmi, gerçeküstücülük ve Batı-dışı sanat geleneklerinden etkilenmiş bir Amerikan akımıdır. Psişik otomatizmin gerçeküstücü ilkeleri kadar psikoloji ve mitolojinin de bu akım üzerinde etkisi görülür. Soyut dışavurumcu resimler çok büyük ebatlarda dinamik, canlı renkler taşıyan yoğun resimlerdir. Çoğu soyut dışavurumcu sanatçı için yaratım sürecinin kendisi eser kadar önemlidir. Soyut dışavurumcu resimler belli bir görsel konuyu işlemeyip duyguları ve pek elle tutulur olmayan başka konuları aktarır. Soyut dışavurumcu diye anılan sanatçılar sanata yaklaşım tarzları ve üslupları bakımından çeşitlilik arz ederler. Bu akım kategorilere ve alt kategorilere bölünebilir; bunlar arasında en fazla öne çıkanları aksiyon resmi ve renk alanı resmidir.

Jackson Pollock, Sıcakta Gözler *(1946) adlı resmini sıvı boyayı doğrudan tüpten tuvale sıkıp etrafa yayarak yapmıştır.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 The Pollock-Krasner Foundation / Artists Rights Society (ARS), New York.)

Aksiyon resmi ile renk alanı resmi arasındaki fark nedir?

Aksiyon resmi, gerçeküstücü otomatizmle sıkı bağları olan bir soyut dışavurumculuk koludur. Bazen "jest resmi" veya "jestle soyutlama" olarak da adlandırılır. Doğaçlama

olan aksiyon resmi, kontrolsüz yaratıcılığı ve resmetme sürecinin kendisini vurgular. Aksiyon resmiyle anılan başlıca üç ressam Willem de Kooning, Franz Kline ve Jackson Pollock'tur. Bu ressamların resimleri kalın ve çoğu zaman coşkulu fırça darbeleri, iri boya damlaları ve haşin üsluplarıyla yaratıcılığın fiziksel doğasının altını çizer. Sözgelimi Jackson Pollock, *Sıcakta Gözler* (1946) adlı resmini sıvı boyayı doğrudan tüpten tuvale sıkıp etrafa yayarak yapmıştır ve ortaya yılankavi renkli şekillerle dolu, zengin dokulu bir resim çıkmıştır.

Renk alanı resmi, aksiyon resmi kadar haşin olmasa da onunla aynı duygusal yoğunluğu taşır. Mark Rothko, Barnett Newman, Robert Motherwell, Clyfford Still ve Helen Frankenthaler gibi ressamların eserlerinde görüldüğü gibi renk alanı resminin belirgin özelliği geniş ve soyut düz renk alanlarıdır. Hatta Helen Frankenthaler tuvale boya lekeleri de bırakıyordu. Gerek aksiyon ressamları, gerekse renk alanı ressamları eserlerinin hiçbir surette konusuz olmadığına ama ifadeyi yaratmak için rengin ve hareketin şart olduğuna inanıyorlardı.

Soyut dışavurumcular kimlerdir?

- Willem de Kooning (1904-1997): Hollanda'dan ABD'ye göçen de Kooning, New York şehrinde tanıştığı Amerikalı sanatçılara büyük ilham kaynağı olmuştur. Soyut dışavurumcuların "New York Ekolü"nden sayılan resimleri haşin fırça darbeleri ve kısmi soyutlamayla nitelendirilir. En ünlü resimlerinden biri olan *Kadın I*'in (1950-1952) farklı versiyonlarını da yapmıştır. Resim, yüzüne yerleşmiş yayık ve dişlek bir gülümsemeyle iri gözlü, hırpani bir kadını serbest, soyut bir formda tasvir eder. Kooning'in resimlerinin enerjisi onu aksiyon ressamlarıyla aynı kefeye sokar. Yapıtları 20. yüzyıl Amerikan modernizmi üzerinde büyük bir etki bırakmıştır.
- Arshile Gorky (1905-1948): Ermeni asıllı Amerikalı ressam Gorky, erken dönem kübist-gerçeküstücü üslubuyla soyut dışavurumcuları etkilemiştir. *Sochi'deki Bahçe* (1943) adlı resmi Henry Moore'un biyomorfik soyutlamasıyla benzerlikler taşır.
- Hans Hofmann (1880-1966): Almanya'da doğan Hofmann, yeni Amerikan kuşağını Avrupa modernizmiyle tanıştıran bir resim öğretmenidir. Resmi canlı ve renklidir. Bu özellikler *Geçit* (1959-1960) adlı resminde ifadelerini bulur. Ressam görsel yapıyı ve renk ilişkilerini vurgular.
- Franz Kline (1910-1962): Kline'ın resimleri büyük boydur ve bilhassa haşin, siyah fırça darbelerini indirdiği beyaz tuvalleriyle tanınır. Bu re-

simleri Çin kaligrafisini anımsatır ve fırça darbesinin dinamik gücüne ve yapısal niteliklerine dikkat çeker.

- Robert Motherwell (1915-1991): New York Ekolü'nün bir üyesi olan Motherwell gerçeküstücü otomatizm ve Avrupa modernizminden ilham almıştır. Yazar ve öğretmen olarak soyutlamaya zihinsel bir yaklaşım sergiliyordu. Uzun sanat yaşamı boyunca *İspanya Cumhuriyeti'ne Ağıtlar* adlı seriyi resmetmiştir. Bu eserler kayıp, ölüm ve görsel form üzerine felsefi düşünceler niteliğindedir.
- Lee Krasner (1911-1984): Önemli bir soyut dışavurumcu ressam olan Lee Krasner, aynı zamanda Jackson Pollock'un karısıdır. Kendi eserlerini acımasızca eleştirir, hatta bazen bitmiş yapıtlarını imha ederdi. *Mevsimler* (1957) gibi jestler içeren büyük boy resimler yaptı.
- Barnett Newman (1905-1970): Önemli bir renk alanı ressamı olan Newman'ın yapıtları ekseriyetle canlı renklendirilmiş bir zeminin üstüne çizilmiş ince uzun, dikey renk şeridini veya "fermuarını" içeriyordu. Newman'ın "fermuarı" dikili taşa benzetilmektedir. Newman saf renklerin baskın alanlarıyla yüce olanı arar.
- Jackson Pollock (1912-1956): Boyayı çevik hamlelerle doğrudan tuvale serpmeyi içeren resim tekniği ve üslubuyla tanınan Pollock, en kalıcı üne sahip olmuş soyut dışavurumcu ressamlardan biridir. Resimlerini yere dümdüz serer ve eğilerek onların üzerinde yürür, boyayı doğrudan tuvale uygulardı. Resimleri kaotik görünse de bütüncül etkisi genellikle ritmik ve düşündürücüdür.
- Ad Reinhardt (1913-1967): "Sanat olarak sanat" anlayı-

Yatay Pas *adlı resmi yukarıda görülen Franz Kline, önemli bir Amerikalı soyut dışavurumcu ressamdır.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 The Franz Kline Estate/ Artists Rights Society [ARS], New York.)

şıyla tanınan Reinhardt, sanatla hayatın birbirinden ayrılmasını vurgulamıştır. Resimlerini tek renge indirgemiştir ve sonraki resimleri fırça darbesinden eser kalmadığı için giderek koyulaşıp siyaha yaklaşmıştır. Bunu yapmasındaki amaç sanat eserini yaratım ediminden büsbütün ayırmaktır.

- Mark Rothko (1903-1970): Rothko büyük boy renk alanı resimlerinde duygusal ve ruhsal olanı aktarmaya çalışmıştır. Abidevi tuvallerinin kenarlarındaki yumuşak alanlarla koyu ve güzel renklerin farklı tonları birbirine asla değmeyerek bir gerilim yaratır. Rothko bu gerilimi, insani ilişkilerdeki gerilime benzetmiştir. Resimlerine ruhsallık ve psikolojik belirsizlik sızmıştır.
- Clyfford Still (1904-1980): Resimleri, pürüzlü renk alanları, çeşitli dokuları ve üst üste binmiş renk tonlarından dolayı Rothko'nunkilerden daha saldırgan bulunsa da kendisi yine de bir renk alanı ressamıdır. Çok büyük boy resimleri peyzajlarla bir tutulur.
- Helen Frankenthaler (1928-2011): Akrilik ve yağlıboya kullanmış olsa da büyük boy resimleri geniş alanlara yayılan akıcı renkleri ve boya lekelerinin kaldığı tuvaliyle suluboya resmi havası taşır. Boya lekeleri bırakmak tuvalde neredeyse dokusuz ve açık bir alan yaratmış ve bu yanıyla modernist eleştirmen Clement Greenberg'in desteğini almıştır.

Soyut dışavurumcu ressam Helen Frankenthaler Nisan *(1963) gibi akıcı soyutlamalar yaratmak için bir lekeleme tekniği kullanmıştır.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 Estate of Helen Frankenthaler/Artists Rights Society [ARS], New York.)

LATİN AMERİKA'DA MODERN SANAT

Xul Solar kimdir?

"Xul Solar", Arjantinli avangard sanatçı Oscar Augustin Alejandro Schultz Solari'nin (1887-1963) takma adıdır. Solari, Latincede ışık anlamına gelen "lux" sözcüğünün tersten okunuşunu kendine isim olarak

almıştır. Yaşamı sırasında nadiren sergilediği küçük boylardaki suluboya resimlerinin çoğu halk tarafından ne görülmüş ne de bilinmiştir. Eserleri Avrupa modernizmine çok şey borçludur ve özellikle Paul Klee'den etkiler taşır. Fakat aynı zamanda sanatçının mistisizm ve yerli kültüre duyduğu kişisel ilginin de izleri eserlerine yansımıştır. *Jefa* (*Koruyucu Azize*, 1923) gibi resimleri parlak renklerle boyanmıştır ve figüratif imgelemi, sayılar ve Yahudilerin Davut yıldızı gibi soyut şekiller ve sembollerle birleştirmiştir. Heykel ve yazıları da içeren yapıtları Latin Amerikalı sanatçıların Avrupa modernizmini alıp kendilerine nasıl mal ettiklerinin güzel bir örneğidir.

Amelia Peláez kimdir?

Önemli bir Kübalı ressam olan Amelia Peláez'in (1896-1968) modernist resimleri Kübalı kimliğini görsel yolla yansıtma çabası güder. Önce Küba'da ardından Paris'te sanat eğitimi almıştır ve Paris'teyken kübizm ve konstrüktivizm, özellikle Rus sanatçı Alexandra Exter'in çalışmalarından ilham almıştır. Siyah dış hatlarla canlı renkler içeren resimleri düzdür ve Küba'nın tropik iklimini anımsatır. Sanat yaşamının ileri döneminde seramik ve duvar resmi çalışmıştır. Yapıtları arasında *Marpacifico* (*Hibiscus*, 1943), *Niña con Paloma* (*Güvercinli Kız*, 1947) ve çok sayıda isimsiz eser ve heykel yer alır.

Muralismo nedir?

Muralismo veya Meksika duvar ressamlığı, 1920'lerde gelişmiş bir resim akımıdır. Bu akım Meksika diktatörü General Porfirio Díaz'ın devrilmesi akabinde başlayan siyasi kargaşa döneminden sonraki Meksika tarihini ve kültürel geleneklerini yücelten ve toplumsal farkındalık barındıran milliyetçi duvar resimleriyle nitelendirilir. Söz konusu akımın üç tane kilit figürü vardır: Diego Rivera (1886-1957), José Clement Orozco (1883-1949) ve David Alfaro Siqueiros (1896-1974). Duvar resimleri okullar, kiliseler ve devlet binaları gibi kamusal alanlara yapılsın diye yeni hükümet tarafından sipariş ediliyordu. Amaç, sanat herkes için erişilebilir olmalı görüşü doğrultusunda Meksika milliyetçiliğini yüceltmekti.

Diego Rivera kimdir?

Uluslararası üne sahip Meksikalı ressam Diego Rivera (1886-1957) kamusal alanlara yaptığı dev duvar resimleriyle tanınır. Avrupa'da tahsil görürken tanıştığı Picasso gibi o da dahi bir çocuktu. Sanat hayatının erken döneminde sentetik kübist evreden geçmiştir; öte yandan olgun üslubu büyük boy figüratif duvar resimlerine damgasını vurmuştur. Diego Rivera, José Clement

Orozco ve David Alfaro Siqueiros gibi diğer Meksikalı sanatçılarla birlikte Meksika için yeni bir ulusal sanat yaratma amacı taşıyordu. İtalya'daki freskleri inceledi ve bu tekniği kendi duvar resimlerinde uyguladı; bu çabasının güzel bir örneği olarak yaptığı bir dizi resim şimdi Meksiko'daki *Palacio Nacional*'de (Ulusal Saray) sergilenmektedir. Meksika tarihini işleyen bu resimler Avrupa üsluplarını Maya ve Aztek üsluplarıyla harmanlayıp canlı ve güzel renkler ve yalın formlar içermektedir. Rivera aynı zamanda ABD'de de duvar resmi yapmıştır, örneği *Detroit Endüstrisinin Tasviri* (1932-1933) adlı resmi Detroit Sanat Enstitüsü'nde bulunmaktadır. Sesi gür çıkan bir komü-

Diego Rivera, Meksika duvar resmi akımına bağlı önemli bir modern ressamdır. Eserlerinin çoğu siyasi temalarını işler ve Meksika mirasını ve tarihini yüceltir. Engizisyon Mahkemesi, *onun Meksiko'daki Palacio Nacional'e (Ulusal Saray) yaptığı bir fresktir.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 Banco de México Diego Rivera Frida Kahlo Museums Trust, Mexico, D.F. / Artists Rights Society [ARS], New York.)

nist olan Rivera'nın siyasi eğilimi bazen Amerika'da eleştiri oklarını üzerine çekmiştir. Sözgelimi, New York'ta Rockefeller ailesinin sipariş ettiği bir resim üzerinde çalışırken Rus lider Vladimir Lenin'in portresini resme katmayı planlamıştır. Fakat Rockefeller ailesi buna karşı çıkmış ve Rivera'nın ücretini ödedikten sonra bitmemiş eseri imha etmiştir. Bunun üzerine Rivera bu resmin farklı bir versiyonunu yapıp *Evreni Kontrol Eden Adam* (1934) adını koymuştur. Şimdi Museo del Palacio de Bellas Artes'te (Güzel Sanatlar Müzesi) sergilenen bu resim Rivera'nın en ünlü resimlerinden biridir.

Frida Kahlo kimdir?

Frida Kahlo (1907-1954) Diego Rivera ile evlenmiş olabilir ama resim üslubu fevkalade kendine özgüdür ve Meksika duvar resmi akımına bağlı erkek emsallerinin çoğunun anıtsallığından kaçınmıştır. Meksika halk resminden çok etkilenen Kahlo'nun yaşam öyküsünü yansıtan otoportreleri, daha ziyade minyatür resimlerle benzerlikler taşımaktadır. Resimlerinin çoğu gerçeküstücü sayılmasa da hafif rahatsız edici düşsel bir imgelemle duygulara ve psikolojik hallere odaklanır. *İki Frida* (1939) adlı resmi oturmuş vaziyette iki otoportreyi içerir; birisi Avrupai giyinmiştir, diğeriyse geleneksel Meksika kıyafeti içindedir; bu da onun Alman babası ve Meksikalı annesinden devraldığı çifte mirası temsil eder. Her iki Frida'nın da anatomik ayrıntılarla resmedilmiş kalbi göğsün içinden görülebilmektedir ve her iki kalp de etraflarını saran uzun ve ince kan damarlarıyla birbirine bağlıdır. Sol taraftaki Frida'nın elinde tuttuğu makasla kestiği damarın ucundan kan damlamaktadır. Bunun hem Aztek kurban kültünü hem de bizzat kendisinin 1925'te geçirdiği trafik kazasından sonra ömür boyu çektiği acıları sembolize ettiği düşünülmektedir. Kahlo'nun diğer ünlü resimleri arasında *Diken Kolyeli Otoportre* (1940) ve *Meksika ile ABD Sınırında Otoportre* (1932) vardır.

Meksika'nın önde gelen ressamlarından ve Diego Rivera ile evlenen Frida Kahlo, İki Frida *(1939) gibi resimlerinde gerçeküstücü ve kişisel temaları işlemiştir.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 Banco de México Diego Rivera Frida Kahlo Museums Trust, Mexico, D.F. / Artists Rights Society [ARS], New York.)

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN SONRA AVRUPA SANATI

Varoluşçu sanat nedir?

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı sanatçılar, yazarlar ve düşünürler savaşın yol açtığı fiziksel yıkımın yanı sıra ruhsal çöküntüyle başa çıkmak için mücadele vermişlerdir. Varoluşçuluk, bu duruma Jean-Paul Sartre (1905-1980) gibi Fransız düşünürlerin yaydığı felsefi bir tepkidir. Sartre *Varlık ve Hiçlik* (1943) adlı kitabında varoluş kaygısı ve anlamsızlığını işlemiş, yaşamda özgün olma çabasının değerine dikkat çekmiştir. Varoluşçuluk, Avrupa'nın savaş sonrası sanatı üzerinde güçlü bir etki bırakmıştır. Varoluşçu temalar Francis Bacon, Alberto Giacometti ve Jean Dubuffet gibi sanatçılarca işlenmiştir.

Francis Bacon kimdir?

Ressam Francis Bacon'ın resimleri hem büyülü gerçekçi hem de varoluşçu olarak nitelendirilir. Saatli Otoportre *(1973) adlı resminde olduğu gibi genellikle psikolojik dehşet temasını aktarır.* (Kaynak: Sanat Arşivi, © 2013 The Estate of Francis Bacon. Bütün hakları saklıdır. / ARS, New York / DACS, Londra.)

İngiliz ressam Francis Bacon'ın (1909-1992) dışavurumcu figüratif resimleri çoğu zaman psikolojik dehşet sahneleri sunar. Bacon genellikle varoluşçu ressam olarak addedilir. Yaptığı *Papa X. Innocent* resimlerinde 16. yüzyılda Velázquez'in yaptığı bir portreyi kendine model almıştır; bununla birlikte Bacon'ın papası kafese benzeyen bir tahtın içinde oturur, tekinsiz bir karanlık zeminde yüzü renkli çizgilerle haşince lekelenmiştir. Bacon'ın resimleri yoğun acı sahnelerini betimler. Zaten kendisi de "Gerçekliğin şiddetini yeniden oluşturmak için resimde en iyi insan çığlığını atmayı umuyorum," demiştir. (Stokstad, s. 1128.)

Büyülü gerçekçilik nedir?

İlk olarak Alman sanat eleştirmeni Franz Roh tarafından 1925'te ortaya atılan "büyülü gerçekçilik", 1920'ler-

den 1950'lere kadar gelişmiştir. Büyülü gerçekçilik, fantastik bir konuya gerçekçi bir yaklaşım olarak tanımlanabilir. Bu üslupla en çok ilişkilendirilen Amerikalı sanatçılar arasında Ivan Albright (1897-1983) ve Peter Blume (1906-1992), Fransız sanatçılar arasındaysa Paul Delvaux (1897-1994) ve René Magritte (1898-1967) yer alır. René Magritte muhtemelen en ünlü büyülü gerçekçi ressam olmakla beraber genellikle gerçeküstücü addedilir. Bu sanatçıların eserlerinin ayırt edici özelliği gündelik nesnelerin olağanlığı ile gizem duygusunun bir arada ifade edilmesidir.

Alberto Giacometti kimdir?

İsviçre'nin İtalyanca konuşulan bölgesinde doğmuş olan Alberto Giacometti (1901-1966) heykeltıraş ve ressamdır. Sanat yaşamının ilk yıllarında gerçeküstücü heykelleri kayda değer ölçüde takdir görmüş ve 1930'larda ayrılana değin gerçeküstücü grubun resmi bir üyesi olarak kalmıştır. Giacometti varoluşçuluk felsefesinden ilham almıştır ve düşünür Jean-Paul Sartre ile arkadaşlık kurmuştur. Hatta Sartre, Giacometti'nin Paris'te açtığı sergilerinden birinin kataloğu için önsöz yazmıştır. Giacometti'nin günümüzde ikonikleşmiş bronz insan iskeleti figürleri İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımından sonra toplumun haliyle bağlantılı olarak yorumlanmaktadır. Algı deneyimiyle ilgilenen Giacometti'nin sallanan heykelleri aynı zamanda insan suretinin "gölgeleri" olarak tanımlanmıştır. Yakın geçmişte yapılan bir sanat müzayedesinde eserleri on milyonlarca dolara satılmıştır.

CoBra nedir?

CoBra, ismini kurucu üyelerinin doğduğu şehirlerden, Kopenhag (Copenhagen), Brüksel ve Amsterdam'dan alan uluslararası bir sanatçı topluluğudur. Bu topluluk Danimarkalı ressam Asger Jorn (1914-1973) ve şair Christian Dotremont (1922-1979) tarafından 1948'de Paris'te bir kafede kurulmuş ve 1951'e kadar varlığını sürdürmüştür. Topluluk, gerçeküstücülüğü reddetmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmış diğer sanat hareketleri gibi yeni bir başlangıç yaparak savaş sonrası dönemin yeni sanatını geliştirme çabası gütmüşlerdir. CoBra grubu için bu, kendiliğinden yaratıcılığı ve sanatsal deneyciliği vurgulamak demektir. Karel Appel (1921-2006), George Constant (1920-2005) ve "Corneille" (1922-2010) gibi isimleri içeren grubun üyelerinin eserleri, fanteziye adım atan cesur ve dışavurumcu eserlerdir. Jorn'un *Başlangıçta İmge Vardı* (1965-1966) adlı resminde ana renkler hâkimdir ve tuvale benek benek yayılmıştır. Constant'ın *Fantastik Hayvanlar* (1947) resmi ise vahşi hayvanların çocuksu tasviri yoluyla temel içgüdüle-

ri uyandırır. CoBra grubu üyeleri köken, sosyal sınıf ve akademik eğitim ayrımı yapmaksızın herkesin sanatına değer vermiş ve bilhassa çocukların çizimlerinden ilham almıştır.

Art brut nedir?

"Ham sanat" anlamına gelen *art brut*, 1945'te Fransız ressam Jean Dubuffet'nin (1901-1985) ortaya attığı bir terimdir ve çocuklar, mahkûmlar ve ruh hastalarının sanatı da dahil olmak üzere, akademik eğitim almamış, kendi kendini yetiştirmiş (alaylı) insanların yaptığı sanatı ifade etmek için kullanılır. Gerçeküstücü André Breton ve sanat eleştirmeni Michel Tapié ile birlikte Dubuffet *Compagnie de l'Art Brut'ü* kurarak İsviçreli ruh hastalarının yarattığı *art brut* tarzı eserleri toplamıştır. Bu koleksiyon büyüyerek iki bini aşkın eseri bulmuş ve daha sonra 1971'de Dubuffet tarafından İsviçre'nin Lozan kenti belediyesine bağışlanmıştır. Alaylıların sanatından çok etkilenen Dubuffet kendiliğindenliği, özgünlüğü ve sanat üretiminin sosyal kısıtlamalarından kurtulmayı önemsemiştir.

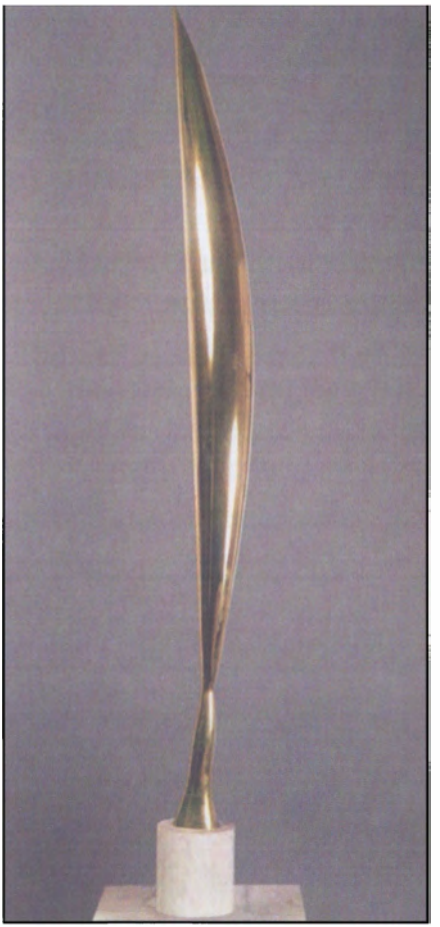
İnformel sanat nedir?

"Taşizm" (lekecilik) ve "lirik soyutlama" olarak da anılan informel sanat, esasında Amerikan soyut dışavurumculuğunun Avrupa versiyonuydu ve geometrik olmayan soyutlamayı, kendiliğindenliği ve dışavurumcu fırça darbelerini vurguluyordu. Fransızcada "leke" anlamına gelen *tache* sözcüğü boyanın tuvale uygulanış biçimine (lekeleme) gönderme yapar. *İnformel sanatla* ilişkilendirilen sanatçılar arasında Jean Fautrier (1898-1964), Hans Hartung (1904-1989) ve daha çok "Wols" olarak tanınan Alfred Otto Wolfgang Schulze (1913-1951) yer alır. *Art brut* ile ilişkilendirilen Jean Dubuffet'nin eserleri bazen *informel sanat* olarak da nitelendirilir.

Henry Moore kimdir?

En kayda değer modernist heykeltıraşlardan biri olan Henry Moore (1898-1986) aynı zamanda muhtemelen 20. yüzyılın en önemli İngiliz heykeltıraşıdır. Heykelleri Batı-dışı sanattan, özellikle Maya sanatından etkiler taşır. İnsan formuyla ilgili soyutlamaları, örneğin *Uzanan Figür* (1929) doğrudan Meksika'daki Chichén Itzá harabelerinde bulunan *chacmool* figürlerinden ilham alır. Sanatçı bu figürleri, aile gruplarını ve anne-çocuk ikililerini eserlerinde daima işlemiştir. Moore'un üslubu "biyomorfik" olarak nitelendirilir; yani figür soyutlamaları genellikle yumuşak, dalgalı ve organiktir. Bununla beraber boş alanının gizemini vurgulayan oyuk ve delikli büyük boy hey-

keller de yapmıştır. Moore, hayatının son yıllarında inanılmaz derecede üretkendir ve dünyanın çeşitli yerlerindeki kamusal alanlara yaptığı devasa heykeller için asistan ekiplerine ihtiyaç duymuştur.

Constantin Brancusi'nin Boşluktaki Kuş *adlı heykel serisi, bir kuşun organik biçimini düz bir kavise indirgese de uçan bir kuşun tüysü hafifliğinin duygusunu verir. (Kaynak:* Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 Artists Righs Society [ARS], New York/ADAGP, Paris.*)*

Brancusi kimdir?

Romanyalı bir heykeltıraş olan Constantin Brancusi (1876-1957), 20. yüzyılın en yaratıcı ve en özgün modern heykeltıraşlarından biriydi. Sanat hayatının ilk yıllarında izlenimci heykeltıraş Auguste Rodin'in yanında eğitim aldıktan sonra ondan ayrılıp son derece yalın ve soyut çalışmalar yaptı. Batı-dışı kültürlerin sanatından ve geleneksel zanaatlardan ilham alan Brancusi bronz, taş ve ahşap gibi değişik malzemeler kullandı. *Öpücük* (1913) adlı heykeli hayatla dolu olarak birbirini kucaklamış ama tek blokmuş gibi görünecek kadar da yalın bir çifti temsil eder. *Mlle Pogany* (1913) adlı heykelinin yumurta şekli epey parlatıldığı için yansıtıcı düz bir yüzey haline gelmiştir. Brancusi aynı zamanda narin kuş heykelleri serisiyle tanınır; özellikle *Boşluktaki Kuş* serisinde bir kuşun biçimi katı, ince bir kavise indirgenmiştir. Brancusi'nin heykelleri yumuşaklık, sağlamlık, dinamizm ve sakinlik arasında, kurulması imkânsız görünen bir dengeyi yakalar.

Yeni gerçekçilik (*Nouveau Réalisme*) nedir?

Fransız sanat eleştirmeni Pierre Restany tarafından 1960'ta kurulan yeni gerçekçilik, 20. yüzyıl soyutlama ve informel sanat akımlarına bir tepki olarak doğmuştur. Yeni gerçekçilerin çoğu ressam değil, dekolaj gibi tekniklerle denemeler yapmış sanatçılardır. Bir görseli, genellikle reklam afişlerini yırtıp

parçalayarak bu parçalardan yeni bir şey yaratma işlemi olan dekolajın en güzel örnekleri François Dufrêne ve Mimmo Rotella'nın (1918-2006) eserleridir. Sanatçı Jean Tinguely (1925-1991) bu tekniğin kapsamını genişletip hurda metaller, eski şişeler, motorlar ve diğer endüstriyel nesneleri çalışmalarına katmıştır. Göz alıcı bir şekilde kendi kendini imha etmek üzere tasarlanmış *New York'a Saygı* (1960) adlı eseri New York Modern Sanat Müzesi'nde sergilenmektedir. Buna karşın bir ressam olan Yves Klein (1928-1962) saf rengin tesirini işlemiş, hatta "Uluslararası Klein Mavisi" (IKB) olarak adlandırılan kendi rengini geliştirmiştir. Yeni gerçekçiler, kendi paletleri olarak gerçek dünyadan nesneler, çoğu zaman hurdalar kullanmışlardır ve böyle yaparak dönemin diğer sanatçılarınınkinden farklı bir yordamla modern yaşama dair kendi yorumlarını sunmuşlardır.

YERLİ AMERİKA SANATI

Navajo Kızılderililerinin kullandığı kum resmi tekniği, yaratım sürecinin önemini vurgular. Resimler tören geleneğine göre yapılır ve biten resimler tüm kabileye gösterilmez. (Kaynak: Arizona ABD/Peter Newark American Pictures/Bridgeman Sanat Kütüphanesi.)

Navajo kum resmi nedir?

Kum resmi, Amerika'nın güneybatı bölgesinde yaşayan yerli Navajo halkının düzenlediği geleneksel şifa törenlerinin vazgeçilmez bir parçasıydı. Bu halkın büyücü hekimleri rengârenk tozlarla kaplı taşlar, toz boyalar ve hatta mısır polenleri gibi doğal malzemeler kullanarak bir ritüel havası içinde, tanrılar ve kahramanların mitolojik yolculuklarını yeniden sahneleyerek şifa verme gücü olan karmaşık imgeler oluşturuyorlardı. Kuru boya resimler olarak da adlandırılan Najavo kum resimleri, genellikle eğri ve açılı çizgiler gibi oldukça stilize ve tekrarlayan geometrik biçimler içerir. Tamamlanan resimler asla kabile tarafından paylaşılmaz ve tören biter bitmez imha edilir, yine de bazı kum resmi imgeleri yayınlanmış ve

fotoğrafları Kongre Kütüphanesi ve diğer kurumlarca sahiplenilmiştir. Ritüel geleneğine sıkı bağlılık şifa töreninin başarılı olması için şarttır. Amerikalı soyut dışavurumcu ressam Jackson Pollock, kum resmi yapma işleminden ilham almıştır; bu teknikte ressam tuvalini yere serer ve tıpkı Pollock'ın yaptığı gibi üzerinde gezinerek resim yapar.

Maria Montoya Martinez kimdir?

Maria Montoya Martinez (1887-1980), New Mexico'nun San Ildefonso Pueblo kabilesinden yerli bir Amerikalı sanatçıydı. Kocası Juan Martinez'le birlikte sanat piyasasında epey rağbet gören parıl parıl, siyah üstüne siyah seramikleriyle tanındılar. Martinezlerin çömlekleri genelde geleneksel formdadır ama 20. yüzyılın başlarında popüler olan Art Deco üslubunun etkisi altında geometrik, eğri çizgilerden oluşan desenlerle donatılmıştır. Maria Martinez zaman zaman yerli Tewa ismi olan *Po've'ka*'yı (Lily gölcüğü) da kullanarak eserlerini muntazaman imzalayan tek Pueblo sanatçısıydı. İçinde yaşadığı kabileyi önemseyen Martinez, çömlekleri kendinin ve kocasının isminin yanı sıra Pueblolu komşularının isimleriyle de imzalıyordu.

Hopilerin *katsina* figürü nedir?

İsmi "barışçıllar" anlamına gelen Hopi kabilesi, Amerika'nın güneybatı bölgesinde yaşayan yerli Amerikalılardır. Hopi dininde *katsina*lar veya *kachina*lar gerçek dünyadaki doğal elementleri simgeleyen önemli iyiliksever ruhlardır. *Katsina* ruhlarının temsilleri dinsel tören dansının önemli bir parçasıdır. Bu dansta *katsina* dansçıları törensel olarak ruhları temsil ederler. *Katsina*ları simgeleyen oyma figürler de Hopi dininin ve sanatsal geleneğinin önemli bir parçasıdır. Oyma katsina figürleri çocuklara hediye ve eğitim aracı olarak verilebilir. *Katsina* ruhları genellikle yağmur yağdıran tanrılar veya bereket ve avlanmadan sorumlu tanrılarla ilişkilendirilir. Hopi *katsina* figürleri ekseriyetle oyulmuş kavaktan yapılır ve tüylerle süslenir. Bu figürler, suyu sembolize eden geometrik desenler ve yağmur ile fırtınayı sembolize eden şimşek işaretleri gibi çeşitli semboller ve desenlerle resmediliyordu.

Haidaların totem direkleri nedir?

Haida kabilesi, Kaliforniya'dan Alaska'ya kadar uzanan bölgede Pasifik kıyısına yerleşmiştir. Zengin dokumacılık, oymacılık ve heykel geleneklerine sahiptirler. Sosyal statünün önemli göstergeleri olarak işlev gören totem direkleri, genellikle sedir ağacından oyulan devasa heykellerdir. En az üç yüz-

Aile soyağacını ve sosyal statüyü gösteren Haida totem direkleri değerlidir; öyle ki bazen klanlar bir totem suretinin sahipliğini kimin hak ettiğini tartışırken savaşa bile tutuşmaktadır.

yıllık geçmişe sahip kayda değer bir sanat türü olan totem direkleri, ruhsal simge işlevi gören hayvanların ve diğer doğal nesnelerin suretlerini gösterir. Haida totemleri aile soyağacını ve sosyal statüyü ayrıntılarıyla sergiler ve kabile açısından çok değerlidir; öyle ki bazen klanlar bir totem suretinin sahipliğini kimin hak ettiğini tartışırken savaşa bile girerler. Boyu 1,80 metreye kadar uzayabilen Haida totem direkleri iç mekâna da dış mekâna da koyulabilmektedir. Dış mekânda desteksiz durabilen ve boyanabilen totem direkleri, kanoların kıyıya ulaşmasına rehberlik ediyordu. Aynı zamanda evlerin içinde yapıda destek unsuru olarak, kısaları ise mezarlar için kullanılıyordu.

PASİFİK SANATI

Pasifik sanatı nedir?

"Pasifik sanatı" Okyanusya, Polinezya, Melanezya ve Mikronezya'daki kültürlerin sanatını kapsar. Bu kapsama Avusturya, Yeni Zelanda ve Papua Yeni Gine ülkeleri ve Paskalya Adası, Samoa, Fiji, Tonga ve Hawaii gibi bölgeler girer. Bu bölgelerin sanatından bazen "okyanus sanatı" olarak söz edilir. Pasifik sanatının türleri ve konuları kültürden kültüre büyük ölçüde değişir ve resimleri, ritüel maskelerini, ahşap ve taş oymaları, konutsal ve anıtsal mimari eserleri, dokumaları ve beden sanatını içerir.

Mana nedir?

Pasifik sanatında önemli bir kavram olan *mana*, birçok Pasifik kültüründe sanatın gücünü anlamak için temel kavramdır. *Mana*, bireylerin ve sanat eserlerinin sahip olduğu kutsal ruhani güçtür; görünmezdir ama çok etkilidir ve

kişinin sahip olduğu *mana* miktarı onun tanrılara yakınlığıyla bağlantılıdır. Örneğin bir kabile şefi ve onunla akraba olan soylular ilahi soyağacından dolayı *mana* sahibidirler. Kişi yaptığı eylemler veya davranışlara, sözgelimi cesaret veya korkaklık edimlerine göre *mana*yı kazanabilir de kaybedebilir de. Bir sanat eserinin *mana*sı, o eseri ortaya çıkaranın statüsü ve becerisinin yanı sıra o eserin yapımında kullanılan malzemeyle, objenin yaşıyla ve kullanılacağı ritüellerle ilintilidir.

Bis direği nedir?

Bis direği, Yeni Gine'nin batı bölgesinde yaşayan Asmat halkının ağaçtan oyarak yaptığı önemli bir ritüel direğidir. Dar ve uzun olan *bis* direği, ataların ruhlarını temsil ettiğine inanılan kabartma figürleri üst üste durmuş şekilde gösterir. *Bis* direği Asmat halkının kafa avcılığı geleneğinde önemli bir rol oynar ve yaşam, ölüm ve savaş döngüsüyle ilgili törenlerde kullanılır. Asmat halkı bu direği sago palmiyesinden yapar, çünkü efsanelere göre Asmat ataları ilkin Fumeripitsj (yeryüzündeki ilk canlı) adındaki ilahi bir kahraman tarafından sago palmiyesinden yaratılmıştır. Bu inanış, Asmat halkının insan bedeniyle ağaç arasında kurduğu bağıntıyı vurgulamaktadır. Bunun bir uzantısı olarak insan kafası sembolik anlamda meyveyi temsil eder. *Bis* direğinde meyve yiyen kuş kabartmaları, yakaladığı savaşçının beynini yiyen kafa avcısını temsil eder. Direğin tepesindeki çıkıntı kuyruklar gücün ve erkekliğin fallik sembolleridir.

Ngatu nedir?

Ngatu, Tonga halkının kadınları tarafından ağaç kabuğundan yapılan bir kraliyet giysisidir. Tonga Krallığı, Fiji'nin güneydoğusuna ve Samoa'nın güneybatısına yerleşmiş yüzü aşkın adada yaşayan bir halktır. (Fiji ve Samoa da ağaç kabuğundan giysi tasarımı geleneğine sahiptir.) *Ngatu* gibi dokumalar pahada ağır nesnelerdir ve törenler ile özel etkinlikler sırasında hediye olarak verilir. *Ngatu* elle boyanır, boya ovarak sürülür, desenlenir ve parfümlenir. Genellikle koyu kahve, siyah ve bej renklerinde olan *ngatu* giysileri oldukça soyut desenler içerir veya balık ya da başka bir deniz canlısı gibi doğal suretler gösterir.

Pasifik kültürlerinde toplanma evinin önemi nedir?

Toplanma veya tören evleri Pasifik mimarisinin önemli bir unsurudur ve çoğu Pasifik kültürü bu büyük salonları veya evleri dinsel ayinler ve geçiş hakkı törenleri için kullanır. Sözgelimi Yeni Gine'nin Doğu Sepik eyaletinde

yaşayan Abelam halkı, ritüel sırasında ruhları çağırmak için tören evlerinde sanatsal ritüel objeleri sergiler. Abelam tören evleri geleneksel olarak meyve, yaprak, taş ve deniz kabuğu gibi çeşitli malzemelerden yapılan sanat objeleriyle süslenir. Yeni İrlanda adasında (Papua Yeni Gine) tören evleri esasında *malagan* törenleri için vazgeçilmezdir ve ahşap heykeller oyulup evin önünde sergilenir. 19. yüzyılın ortasında oyma ustası Raharuhi Rukupo, Yeni Zelanda'nın Gisbourne şehrinde bir Maori toplanma evi olan *Te-Hau-Ki-Turanga*'nın inşasına gözetmenlik etmiştir. *Wharenui* olarak bilinen tipteki bu ev, renk canlılığı ve parlaklık yaratmak için köpekbalığı karaciğerinin yağı ve kırmızı kil sürülerek parlatılmış ayrıntılı ahşap kabartmalarla kaplıdır. "A" şeklindeki tavan boyunca tekrarlayan renkli çatı kirişleri ve örgü panel desenleri kadın zanaatkârlar tarafından yapılmıştır. Oymaların yapısı geleneksel olsa da sömürgeciliğin hüküm sürdüğü 19. yüzyılın bir döneminde Maori mimarisi Hıristiyanlık etkisiyle değişirken Avrupa tarzı metal araç gereçlerle yapılmıştır. Pasifik genelindeki tören veya toplanma evleri topluluğun buluşması, ritüeller ve diğer törensel etkinlikler için işlevsel mekânlar olagelmiştir. İnşa edilmeleri, sanat objeleriyle kopmaz şekilde ilintilidir ve kültürün içinde hem siyasi hem de ruhsal işlevler görürler.

Kearny Pelerini nedir?

Kearny Pelerini, 1843 dolaylarında Hawaii Kralı Kamechameha tarafından İngiltere Kralı III. George'a hediye edilmiş tüylü bir Hawaii pelerinidir. Kırmızı ve sarı renkteki pelerin, hindistancevizi liflerinden yapılıp tüyler eklenmiştir. Şal gibi giyilen bu pelerin renginden dolayı *'Ahu 'ula* (kırmızı pelerin) olarak adlandırılır. Hawaii'de kırmızı, kraliyet sembolüdür ve tüyler de kıyafet, battaniye ve geleneksel Hawaii çelengi olan *leis* gibi yüksek statü göstergesi lüks eşyaları süslemek için kullanılır. Kearny Pelerini'nin statüsü, Hawaii kralının statüsüyle bağlantılıdır ve dolayısıyla başka bir hükümdar için de uygun ve anlamlı bir hediyedir.

Pasifik kültürlerinde dövmenin yeri nedir?

Pasifik'te, özellikle Polinezya ve Yeni Zelanda'da dövme geçmişte olduğu gibi günümüzde de kültürel ve dini geleneklerin önemli bir parçasıdır. Öyle ki İngilizce "tattoo" (dövme) sözcüğü Polinezya dilindeki *tatau* sözcüğünden gelir. Giysi ve takıyı da içeren bu vücut sanatı belli desenler aracılığıyla kişilerin toplumsal statüsünü gösterir. Dövme desenleri genellikle geometriktir. Yeni Zelanda'daki Maori halkı dövme için *moko* sözcüğünü kullanır ve kadınlar ile erkekler için ayrı ayrı dövme stillerine sahiptir; bu kültürdeki

farklı anlamlar taşıyan dövmeler vücudun farklı yerlerine nakşedilir. Mesela yüzün sağ tarafındaki dövmeler ailenin baba tarafından gelen soyağacını ve sosyal statüyü gösterirken, yüzün sol tarafındaki dövmeler anne tarafından soyağacını belli eder. Toplumun en seçkin üyelerinin vücutları tamamen dövmeyle kaplı olabilir. Bir dönem gözden düşen dövmeler, günümüzde tekrar Yeni Zelanda'nın Maori halkı arasında statüyü ve kültürel kimliği göstermek amacıyla kullanılmaktadır.

Aborjin sanatı nedir?

Aborjin sanatı, sanat gelenekleri günümüze kadar gelmiş Avustralya yerli halkının sanatıdır. Aborjin sanatı taş sanatını, vücut sanatını, ağaç kabuklarına yapılan resimleri, elyaf sanatları ve taşınabilir heykelleri (Aborjin halkı geleneksel olarak göçebedir) içerir. Aborjinler kırk bin yıldır Avustralya'da

Dövme asırlardır Maori kültürünün önemli bir parçasıdır. Bedenin belli yerlerindeki spesifik dövme çeşitleri, Maori toplumunda mevki ve başarı göstergesi olma işlevi görmektedir. (Kaynak: Özel Koleksiyon/ Prismatic Pictures/Bridgeman Sanat Kütüphanesi.)

Avustralya yerlilerinin ağaç kabuklarına yaptıkları resimler önemli bir dini işlevi yerine getirir; resim gelenekleri nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. (Kaynak: Musée des Arts d'Afrique et d'Oceanie, Paris, Fransa/Giraudon/Bridgeman Sanat Kütüphanesi.)

yaşamaktadır ve sanatları da dini inançları ve karmaşık mitolojileriyle sıkı sıkıya bağlantılıdır. Aborjinlerin ruhsal dünyası olan *Jukurrpa* genellikle düş veya düşler zamanı olarak tercüme edilir ve ruhsal güçlerle mekân arasındaki bağlantıyı vurgular. Aborjin sanatçıların yeni veya orijinal bir şey yaratmayıp ruhani atalarından kendilerine kalan sanatsal unsurları ve desenleri yeniden yorumladıklarını belirtmeden geçmeyelim. Günümüzde çağdaş Aborjin sanatçılarının çoğu geleneksel noktalama tekniğiyle resim yapmak veya ağaç kabuğuna resim yapmak için akrilik boya kullanmaktadır. 20. yüzyıl Aborjin ressamı Clifford Possum Tjapaltjarri'nin (1932-2002) resimleri Aborjin sanatının uluslararası sanat dünyasında tanınmasına katkıda bulunmuştur. Aborjin sanatı, günümüzde dünyanın çeşitli yerlerinde büyük müze ve galeri koleksiyonlarında bulunmaktadır.

1960'LARDAN GÜNÜMÜZE ÇAĞDAŞ SANAT

POP ART

Pop art nedir?

İngiliz sanat eleştirmeni Lawrence Alloway tarafından türetilen bir terim olan pop art Britanya'da 1950'lerde başladı ve 20. yüzyılın ortalarında özellikle Britanya ve ABD'de en etkili sanat akımlarından biri oldu. Pop art sanatçıları, sanat eserleri yaratmak için reklamlar ve popüler kültür gibi kitlesel mecralardaki imgeleri kullanarak güzel sanatların statüsüne meydan okudular. Önde gelen pop art sanatçıları arasında yer alan Allen Jones (1937-), Eduardo Paolozzi (1924-2005), Peter Blake (1930-) ve Richard Hamilton (1922-2011) gibi isimlerin hepsi, ekseriyetle sanatlarını Britanya'da icra etmiştir. Amerikan pop artçıları ise Roy Lichtenstein (1923-2007), Robert Rauschenberg (1925-2008), Jasper Johns (1930-) ve en göze çarpanları Andy Warhol'dur (1928-1987).

Londra ve New York'ta yapılan ilk pop art sergileri arasında Whitechapel Sanat Galerisi'nde düzenlenen "Yarın Budur" ve New York'un Sidney Janis Galerisi'nde düzenlenen bir dizi sergi yer alır. Sanat eleştirmenleri bu akım karşısında farklı görüşler bildirmiştir; bazıları "güzel sanat eserleri" yaratmak için "düşük sanatı" kullanmayı hayretle karşılamıştır. Sözgelimi Bauhaus sanatçısı Josef Albers'in öğrencisi olarak resim eğitimi alan Robert Rauschenberg Coca-Cola logosunu kullandığı bir dizi eser ortaya çıkarmıştır. Roy Lichtenstein'ın büyük boy resimleri çizgi roman sanatının görselliğini ve üslubunu taklit eder. Pop art, iyi beğeni ile kötü beğeni arasındaki farklılığı sorgulamış ve günlük hayatın nesnelerine ve kültürüne de kucak açarak güzel sanatların muhtemel konularının kapsamını genişletmiştir.

Renkli Liz *(1964) meşhur oyuncu Elizabeth Taylor'ın düz renkli alanlara basılmış renkli bir resmidir.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © 2013 The Andy Warhol Foundation for the Visual Arts, Inc./ Artists Rights Society [ARS], New York.)

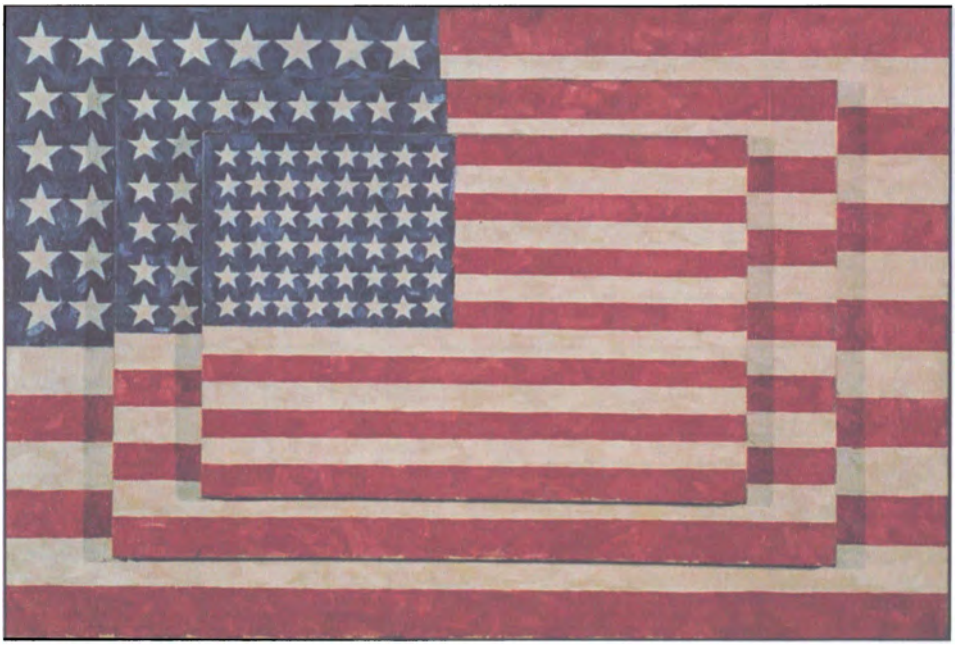
Andy Warhol kimdir?

Ünlü sanatçı Andy Warhol'un (1928-1987) Campbell'ın çorba konservelerini ve film yıldızlarını kullandığı pop art imgeleri, herkesçe tanınan fevkalade pahalı eserler olma özelliklerini halen korumaktadırlar. Daha çok kırçıllı sarı saçları, siyah güneş gözlükleri ve balıkçı yaka kazaklarıyla tanınan Andy Warhol, kitle iletişim araçlarında görülen imajları, sembolik değerlerinden soyutlayıp yeniden yorumlamaya çalışıyordu. Pensilvanya'ya bağlı Pittsburg kentinde doğan Warhol, Carnegie Enstitüsü'nde eğitim gördü ve 1949'da New York'a taşınarak ticari sanatta kariyer yapmaya başladı. Ayrıca resim, baskı, heykel ve film sektörlerinde de çalıştı.

Warhol'un New York'taki "Fabrika" olarak tanınan stüdyosu, yardımcılarıyla birlikte serigrafi makineleri kullanarak seri halde imaj üretimi yaptığı bir yerdi. Amacı, bir sözcüğü defalarca tekrarlayınca anlamsız gelmeye başlaması gibi, artık hiçbir anlamları kalmayana değin tanıdık imajları mekanik yolla üretmekti. Nitekim *Dikkat Kırılacak Eşya* adlı resminde "Kırılacak" sözcüğü neredeyse soyutlaşacak kadar tekrarlanmıştır. Keza Empire State Binası'nın karşısına koyduğu kamera ile tam sekiz saatlik bir film yapmıştır. Çalışmaları 1960'ların sanat ve moda dünyasına damgasını vurmuştur ve Warhol, 1980'lere kadar şöhret olgusundan faydalanıp ünlülerin portreleriyle sınırları zorlamaya devam etmiştir.

Jasper Johns neden Amerikan bayrağını resmetti?

Resimleri, baskıları ve heykelleriyle tanınan Jasper Johns (1930-) Amerikalı çağdaş bir sanatçıdır. Resimlerinde çoğu zaman hedef tahtaları, sayılar ve Amerikan bayrağı gibi tanıdık objelere ve sembollere yer verir. Pop art akımının temaları ve amaçları doğrultusunda Johns, bilindik nesneleri yeni bir bakışla kullanmaya çalıştı. Yeni imgeler yaratmak yerine "zihnin zaten aşina olduğu şeyleri" resmetmeyi yeğledi (Kaynak: Met Müzesi Sanat Tarihi Çizelgesi). Bayrakları resmetme kararını gördüğü bir rüyadan ilham alarak

Jasper Johns, Üç Bayrak *(1958) adlı resmi de içeren bayrak resmi serisinde bir rüyadan ilham aldığını ve serinin, bilindik bir imgeyi yeni ve şaşırtıcı bir gözle sunma çabasının ürünü olduğunu belirtmiştir.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © Jasper Johns/VAGA'nın izniyle, New York, NY.)

verdiğini söylemiştir. Gerçekçi eserleri, sunduğu sembollerin yapaylığını vurgulama işlevi görmektedir.

Robert Rauschenberg kimdir?

Zaman zaman sevgilisi, bazen iş ortağı olduğu yakın arkadaşı Jasper Johns ile birlikte Robert Rauschenberg (1925-2008), pop art içinde en etkili sanatçılardan biriydi. Soyut dışavurumculuktan uzak öncü sanat anlayışıyla takdir topladı. Bilhassa bir De Kooning çizimini silip boş sayfaya *Silinmiş De Kooning Çizimi* (1953) yazdığı eseriyle ün yapmıştır. Bu cesur ve meydan okuyucu eylem, 20. yüzyılın ortasında çoğu sanatçının aklına şu soruyu getirmiştir: Ne tür bir sanat soyut dışavurumculuğu takip edebilir?

1950'lerden itibaren Rauschenberg gazete kâğıdı, fotoğraf, hatta New York sokaklarından oyuncak hayvanlar, elektronik cihazlar ve mimari formlar gibi çöpler, buluntu objeleri ve imgeleri de kullandığı "kombine" resimler yapmaya başladı. En ünlü resimlerinden ve ilk "kombine" eserlerinden biri olan *Yatak*, boya sıçratılmış yorgan, yatak örtüsü ve üzerine

Rauschenberg'in çizim yaptığı kullanılmış yastığı içeren, karma teknikle yaptığı 1955'ten kalma bir eseridir. Eser, kimilerince günlük hayat ile sanat arasındaki bağlantıya işaret eden otobiyografik bir eser olarak yorumlanmıştır. Rauschenberg *Persimmon* (1965) adlı eserinde çer çöpten ayrı olarak, Peter Paul Rubens'in 17. yüzyıl resmi *Aynadaki Venüs*'ü de kullanmıştır. Bu resimde kadim aşk tanrıçası Venüs, aynadaki aksinden seyirciye bakarak sanat tarihi boyunca resimde hep karşımıza çıkan görsel bir muamma yaratır. Bu eseriyle Rauschenberg sanat tarihine kendi "kombinelerinin" gözünden bakmıştır.

David Hockney kimdir?

David Hockney (1937-) kendisi bu ilişkilendirmeyi kabul etmese ve değişik üsluplarda eserler vermiş olsa da erken dönem pop artın önemli isimlerinden biri sayılmaktadır. Henüz Londra'daki Kraliyet Sanat Koleji'nde öğrenciyken sanat hayatına başlamış, önde gelen bir çağdaş sanatçıdır. İlk eserleri ekseriyetle şiirsel parçalarla kişisel temaları birleştirir. *Biz İki Genç Birbirimize Sarılırken* (1961) adlı resmi, kargacık burgacık el yazısı ve çocuksu şekilleriyle Jean Dubuffet'nin *art brut*ünü hatırlatır. Hockney'nin kariyerinin ortalarında yaptığı resimler hem bir grafik sanatçısı hem de ressam olarak yeteneğini yansıtan, akrilik boyayla yaptığı düz resimler olarak dikkat çeker. En ünlü pop art eseri *Büyük Sıçrama* (1967) Kaliforniya'da bir yüzme havuzundan parlak renkli bir sahneye yer verir. Geometrik bir atlama tahtası, uyumsuz bir şekilde sahnenin merkezine çekilmiştir. Havuzun masmavi suyunun pürüzsüz tekdüzeliğini girdap halindeki bir suç sıçraması bozarak fotoğrafik bir görüntü yaratır. 1970'ler ve 1980'lerde Hockney, polaroid parçaları oldukça düzenli resimlerde kullandığı kolaj çalışmalar yaptı. Fotoğraflarla yaptığı çalışmalar 2003'te Kraliyet Fotoğraf Topluluğu'ndan itibarlı bir ödül kazandı. Altmıştan fazla münferit resimden oluşan *Daha Bü-*

Günümüz evlerini bu denli farklı ve çekici kılan nedir? *Britanyalı sanatçı Richard Hamilton'ın 1956'da esasında dergilerden kestiği görsellerle yaptığı bir pop art kolajıdır.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanes, © R. Hamilton. Bütün hakları saklıdır, DACS 2013.)

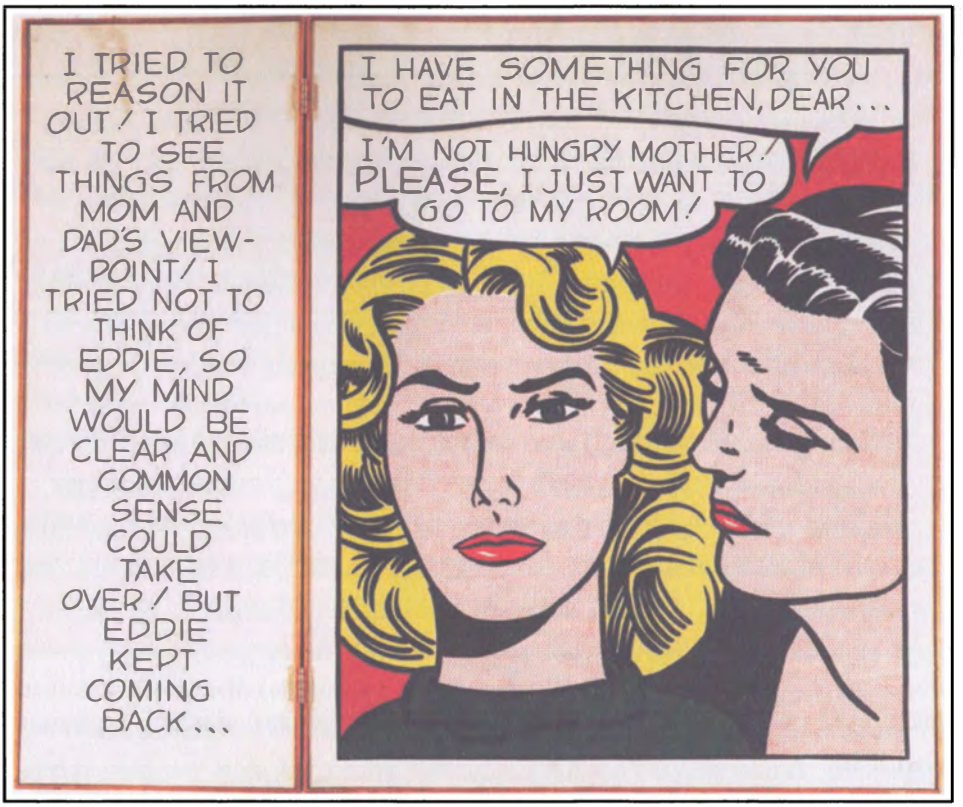
Günümüz evlerini bu denli farklı ve çekici kılan nedir?

Günümüz evlerini bu denli farklı ve çekici kılan nedir? Britanyalı sanatçı Richard Hamilton'ın (1922-2011) 1956'da yaptığı pop art tarzında bir fotomontajın adıdır. Eser, Londra'daki Whitechapel Galeri'de düzenlenen "Yarın Budur" adlı önemli pop art sergisinin bir parçasıydı. Eserin görselleri serginin kataloğunda ve afişlerinde kullanıldı. Resimde bir orta sınıf evinin salonu gösterilmektedir. Elinde lolipop tutan esnek bir vücut geliştiricinin siyah beyaz fotoğrafının yanında, sıradan bir görünüme sahip bir kanepeye çarpıcı şekilde uzanmış neredeyse çıplak bir kadının fotoğrafı vardır. Tavanda dünyanın uzaydan çekilmiş fotoğrafı görülür. Amerikan dergilerinden kesilip yapıştırılmış çeşitli görsellerden oluşan bu eser, pop art akımının kitle iletişim araçlarındaki görselleri nasıl kullandığının bir örneğidir. Bu eser kent kültürünün ve tüketimciliğinin bir eleştirisi olarak yorumlanmıştır.

yük Kanyon (1998) gibi devasa peyzajlarla resim yapmayı ve takdir toplamayı sürdürdü.

Roy Lichtenstein neden çizgi roman karakterlerini resmetti?

İlk resimleriyle kübizme ve soyut dışavurumculuğa olan ilgisini yansıtan Roy Lichtenstein (1923-1997), 1960'larda çizgi roman karakterlerini resmetmeye başladı. *Whaam* (1963) ve *Eddie Diptych* (1962) gibi resimlerde Lichtenstein, çizgi roman karelerini büyütüp gazete baskısı için kullanılan "Ben Day" noktalarıyla büyük boy sanat eserleri haline dönüştürdü. Onun bu yaklaşımı, bazı sanat eleştirmenlerince pop artın amaçları doğrultusunda yapılan bir parodi olarak tanımlandı. Lichtenstein bir yandan çizgi romanların "düşük" sanatını yüksek sanat resimlerine dönüştürürken, diğer yandan da bunun tersini yaptı. *Sarı Fırça Darbesi* (1965) sarı boyayla yapılan tek fırça darbesini öyle ayrıntılı sunar ki tamamen bayağı ve gülünç hale getirir. Ayrıca Vincent van Gogh'un *Arles'daki Yatak Odası* (1888) gibi ünlü başyapıtları kendi ikonik çizgi roman diliyle yeniden oluşturmuştur. Lichtenstein'ın çizgi roman benzeri resimler yapmadaki amaçlarından biri izleyicinin gerçekçi olduğunu sandığı resimlerin, gerçekliği betimleme biçimini sorgulamasını sağlamaktır.

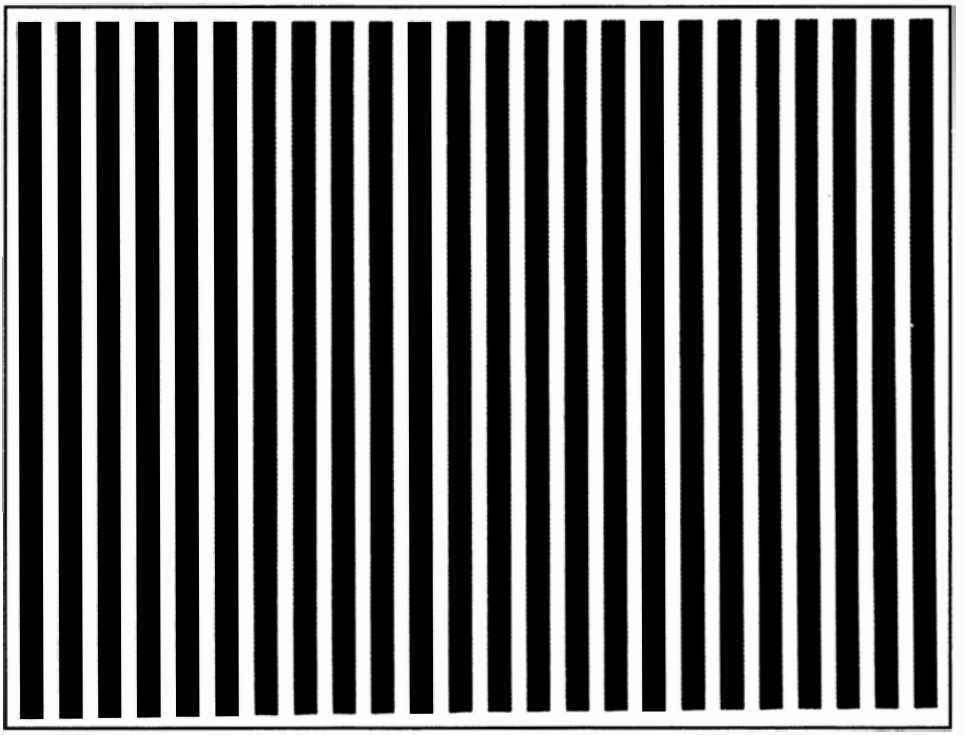
Roy Lichtenstein herhalde en çok Eddie Diptych *(1962) gibi çizgi roman tarzı resimleriyle tanınmıştır. Popüler kültür ve reklamlardan devşirdiği üsluplarla canlı renkleri birleştiren Lichtenstein'ın eserleri pop artın birer örneğidir.* (Kaynak: Art Archive / Gianni Dagli Orti, © Roy Lichtenstein Estate.)

KAVRAMSAL SANAT VE DİĞER MODERN SANAT AKIMLARI

SOYUTLAMA

Op art nedir?

"Op art" terimindeki "op", optik yanılsamaya gönderme yapar ve Bridget Riley'in *Metamorfoz*'u (1964) gibi op art resimler kusursuz geometrik soyutlamalardan oluşur. Renk ve biçimlerin hesaplı kitaplı düzenlenişinin yarattığı enerjiyle dolu olan op art resimler, parlak bir ışığa uzun süre bakma veya sihirli bir aynaya bakma deneyiminde olduğu gibi bulanık bir imge ka-

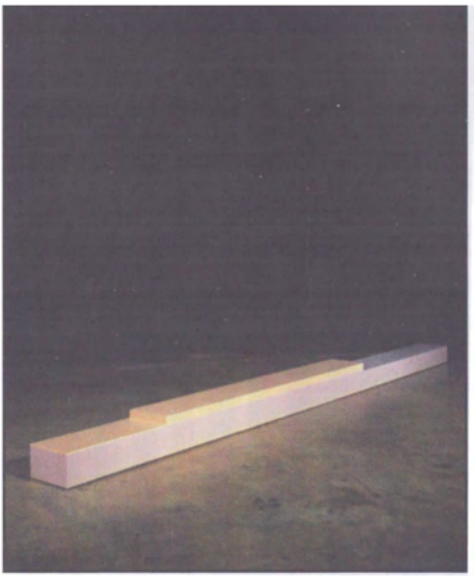

Op art sanatçısı Bridget Riley, Ateş Kuşu *(1971) adlı bu çalışmasında görsel yanılsama deneyimini işlemiştir. Bu kâğıt üzerine serigrafi çalışması, titreşen dikey renk şeritlerinden oluşur.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © Bridget Riley 2012. Bütün hakları saklıdır, Karsten Schubert, Londra.)

lıntısı yaratır. Macar sanatçı Victor Vasarely (1908-1997) op artın öncüsüdür. Ticari zebra resimleri (ve onların tekrarlayan siyah-beyaz şeritleri) erken dönem optik denemeler niteliğindeyken, siyah beyaz *Süpervona* (1959-1961) gibi resimleri dinamik ve devingendir. Vasarely bu resimleri Alexander Calder gibi sanatçıların serbestçe devinen kinetik sanatıyla ilişkilendirmiştir. İzleyicisiz, özellikle izleyicinin algısı olmadan optik yanılsama olamayacağından, izleyici op art deneyiminin vazgeçilmez bir parçasıdır. Op art optik algının, nesneleri görme deneyiminin asıl doğasına doğru yapılan bir keşif yolculuğudur.

Eva Hesse kimdir?

Ailesi dramatik bir şekilde Nazi Almanya'sından kaçan Eva Hesse (1936-1970) Alman asıllı Amerikalı ressam ve heykeltıraştır. Epeyce deneysel nitelikte olan sanatı genellikle minimalist olarak nitelendirilir; öte yandan çoğu

Modern sanatçı Anne Truitt'in Grant *(1963) adlı heykeli minimalist sanatın bir örneğidir.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © Figge Sanat Müzesi, Estate of Nan Wood Graham / VAGA izniyle, New York, NY.)

minimalisten farklı olarak anlatı ve kişisel tarih, eserlerinin önemli bir parçasını oluşturur. Birbirine dolanmış halat, kablo ve telden oluşan hafifçe ürkütücü enstalasyon heykeli *İp Parçası* (1969-1970) ne zaman yeni bir mekâna taşınsa farklı bir forma bürünür. Bu eser "boşluktaki resim" olarak tanımlanmıştır. Günümüzde Detroit Sanat Enstitüsü'nde sergilenen *Accession II* (1968-1969) vinil ve çelikten yapılma bir küptür. Küpün üstü açıktır ve diğer iç yüzeylerini kaplayan lif benzeri ince borulardan oluşan gür tabakayı açığa vurmaktadır. Fazla minimalist sanatın sadeliğine bir tepkidir.

Geç resimsel soyutlama nedir?

Etkili Amerikan sanat eleştirmeni Clement Greenberg (1909-1994), Amerikan soyut dışavurumculuğundan ilham alan ama ondan ayrı soyut sanatı ifade etmek için "geç resimsel soyutlama" terimini ortaya atmıştır. Bu terim, sert kenar resmi ve lekeci resimleri de içine alan ama bunlarla sınırlı olmayan çeşitli kategorileri kapsar. Frank Stella (1936-) ve Ellsworth Kelly (1923-) gibi sanatçıların eserlerinde ifadesini bulan sert kenar resmi, birbirine hiç karışmayan geniş geometrik renk alanlarıyla nitelendirilir. Bir renkten diğerine keskin bir geçiş söz konusudur. Örneğin Frank Stella'nın *Gran Cairo* (1962) adlı resmi giderek küçülen, kalın hatlı renkli kareler serisinden oluşur. Keza ressam Helen Frankenthaler saf renkle tuvali lekeleme tekniğinin destekçisi olarak tanınır ve bu üslupla yaptığı resimler, geç resimsel soyutlamanın bir biçimi olarak kabul edilir. Geç resimsel soyutlama, resmin şekil ve renk gibi biçimsel özelliklerini vurgular. Ressamlar şekilli tuvallerle denemeler yapıp resmi bir objeye veya heykele dönüştürmüşlerdir. Geç resimsel soyutlama, postmodern sanatçıların modernist sanat eleştirmeni Clement Greenberg'in üstünlüğüne meydan okumaya başladıkları 1970'lere kadar varlığını sürdürmüştür.

Minimalizm nedir?

Minimalizm, plastik cam, kontraplak, alüminyum ve çelik gibi yeni malzemelerle yapılan ve ekseriyetle insan unsuru içermeyen, sade geometrik sanatı ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Minimalist sanatçılar kişiliğe, duygulara, sembolizme veya hikâyeye herhangi bir gönderme yapmadan eserlerini damıtarak yalın bir forma sokmaya çalıştılar. 1960'ların ortasında popüler olan bu üslubu o zamanlar birçok sanat eleştirmeni çok soğuk bulmuştur. Ve sanatın endüstriyel malzemelerle yapılıp yapılmayacağı veya yapılması gerekip gerekmediği tartışması gündeme oturmuştur. "Minimalizm" Ad Reinhardt, Yves Klein, Frank Stella ve Robert Rauschenberg gibi çok sayıda sanatçının sanatını ifade etmek için kullanılmıştır. Sözgelimi Donald Judd'un (1928-1994) eserleri minimalizme güzel birer örnek teşkil eder. Judd, bir dizi duvar yapısıyla resim ve heykel arasındaki farklılığı işlemiştir. Judd'un duvar yapıları, duvardan çıkıntı yapan, kendisinin "spesifik nesneler" dediği makineyle imal edilmiş dörtgen yapılar serisidir. Sanatçı Anne Truitt'in (1921-2004) eserleri minimalizm ile renk alanı resmi arasındaki çizgiyi zaman zaman bulanıklaştırır; öte yandan minimalist heykeli *Grant* (1963), akrilik boyayla boyanmış uzun tahta bir kiriştir ve insan unsuru içermeyen, sade, geometrik bir formdur.

KAVRAMSAL SANAT

Kavramsal sanat nedir?

Kavramsal sanat, on yıllardır farklı biçimlerde varlığını sürdürüp günümüze kadar gelmiş olsa da 1960'lar ve 1970'lerde büyük bir akım olarak ağırlığını ortaya koymuştur. Büyük ölçüde dada ve Marcel Duchamp'ın sanatından ilham alan kavramsal sanat, sanatın düşünsel süreciyle ilgilenir. Sanatçı Sol LeWitt'in 1967'de yazdığı "Kavramsal Sanat Üzerine Paragraflar" adlı makale söz konusu akımın temellerini açıklamaya büyük katkı sunmuştur: Sadece bir fikir bile sanat eseri olabilir.

Kavramsal sanat son derece çeşitlidir ve uluslararası sahnede pek çok sanatçı bu akımla anılır. Kavramsal sanat yazılı dokümanlardan fotoğrafa, videoya ve performansa varıncaya kadar her şey olabilir. Belçikalı sanatçı Marcel Broodthaers'in (1924-1976) eserleri kavramsal sanata güzel birer örnektir. Broodthaers yazar, film yapımcısı ve görsel sanatçıdır. Herhalde en ünlü çalışması *Modern Sanat Müzesi, Kartal Bölümü* (1968), Brüksel'de kendi evindeki bir enstalasyondur ve tamamen kurmaca bir müzeyi tasvir eder. Broodthaers'in yarattığı afişler, tarifler ve amblemler dışında böyle bir müze

yoktur. Bu çalışmanın ana fikri bir kurum olarak müzenin otoritesini sorgulamaktır. Kavramsal sanat, günümüzde çağdaş sanatın önemli bir bölümü olmaya devam etmektedir.

Performans sanatı nedir?

Performans sanatı, adının ima ettiğinden biraz daha karmaşık bir sanat dalıdır. Aslında bu sanat biçimi tek bir resim veya heykel olmaktan ziyade müzik, teatral performans ve görsel sanatı harmanlar. Bununla birlikte 1960'larda giderek popüler olan bu form, sanat ile sanatçı arasındaki çizgiyi bulanıklaştırır ve izleyiciler arasında sık sık tatsız tepkilere yol açar. Sözgelimi sanatçılar Gilbert ve George, *Şarkı Söyleyen Heykel* (1969) adlı performanslarında sekiz saati aşkın bir süre boyunca şarkı söylemişlerdir. Çoğu zaman kışkırtıcı işlere imza atan sanatçı Joseph Beuys, *Ölü Bir Tavşana Resimleri Nasıl Açıklarsın* (1968) adlı performansında elinde tuttuğu ölü bir tavşana fısıldar halde görünür. Sanat ve sanatçının kaynaşma biçimine güzel bir örnek olarak Yoko Ono'nun *Kesik Parça* (1964) adlı performansı gösterilebilir. Bu performansta izleyici katılımcılar, Ono'nun üstünde hiç giysi kalmayana kadar giysisinden bir parça kesmeleri için sahneye davet edilir. Bu performans aynı zamanda Fluxus sanatının da bir örneği olarak sınıflandırılmaktadır.

Fluxus nedir?

Tanımlanması zor olan Fluxus, sanat ile hayat arasındaki ilişkiye ilgi duyan bir grup uluslararası sanatçının gayriresmi bir şekilde oluşturduğu ve bazen yeni-dada olarak da adlandırılan bir karşı-sanat hareketidir. "Fluxus" terimi, Litvanya asıllı Amerikalı sanatçı George Maciunas tarafından 1961'de ortaya atılmıştır. Sözcük Latinceden gelir ve "akmak" anlamını taşır. Fluxus akımıyla anılan sanatçılar arasında Joseph Beuys (1921-1986), George Brecht (1926-2008), Nam June Paik (1932-2006), Yoko Ono (1933-) ve deneysel bir besteci ve performans sanatçısı olan LaMonte Young (1935-) gibi isimler öne çıkar. Sanatçı Dick Higgins (1938-1998) bir lastik mühür yaparak üzerine Fluxus'un tanımını yazmıştır: "Bir yol yordam, bir gelenek ve bir yaşam ve ölüm biçimi." (Dempsey 239.) Fluxus sanatı yapısı itibarıyla kolektiftir. Sanatçılar e-posta gibi mecralar aracılığıyla eserlerini birbirlerine gönderip ortak çalışarak yaratımda bulunurlar. Kolektif Fluxus festivalleri veya "Fluxkonserleri" deneysel müzik ve diğer kısa, hızlı ve tempolu performanslara yer verir. Fluxus dar tanımları kabul etmez. Mizah duygusuna sahip, açık ve yalın bir akım olma özelliği sergiler.

Arte Povera nedir?

"Yoksul sanat" veya "yoksullaşmış sanat" anlamına gelen *Arte Povera*, günlük nesnelerin kullanımını öne çıkaran ve sanat denilen "şey"in alanını genişletmeyi amaçlayan bir akımdır. Bu terim İtalyan sanatçı German Celant tarafından 1967'de ortaya atılmıştır ve *informel sanat* gibi benzer akımlarla ilişkilidir. Arte Povera ile anılan sanatçılar arasında Yunanlı sanatçı Jannis Kounellis (1933-) ve İtalyan sanatçılar Giulio Paolini (1940-) ve Michelangelo Pistoletto (1933-) yer alır. Pistoletto'nun ünlü *Arte Povera* eseri *Paçavralar İçinde Venüs*'te (1967) aşk tanrıçası Venüs'ün parıltılı heykeli koca bir renkli paçavra yığınının arasına konulmuştur. Kounellis de ince bir klasisizm ile günlük olanı *İsimsiz* (1978) adlı çalışmasında karşı karşıya getirir. Bu eserde klasik bir heykelin parçaları kordonla birbirine bağlanmıştır.

Rachel Whiteread'in yerleştirmesi Dolgu *(2005) Londra'da bulunan Tate Modern Müzesi'ndeki Turbine Hall salonu için tasarlanmıştır.* (Kaynak: Sanat Arşivi/ John Meek/Gagosian Gallery, New York, NY, © Rachel Whiteread.)

Beden sanatı nedir?

Beden sanatında sanatçının bedeni, sanatın aracı olur. Beden sanatı, performans sanatı gibi diğer birçok form ve üslupla bir arada icra edilir. Bu akım 1960'larda minimalizmin soğuk sadeliğine ve ciddiyetine tepki olarak popülerleşmiştir. Beden sanatının örneklerinden biri Bruce Nauman'ın *Bir Çeşme Olarak Otoportre* (1966-1967) adlı fotoğrafıdır. Bu fotoğrafta sanatçının bedeni ağzından su fışkırtırken bir çeşme suretine bürünür. Kavramsal beden sanatının bir örneği de Piero Manzoni'nin canlı kadınların bedenlerini imzaladığı *Yaşayan Heykel* (1961) adlı çalışmasıdır.

Yerleştirme sanatı nedir?

Yerleştirme sanatı üç boyutlu bir sanat olmanın ötesinde, tam bir ortam yaratan sanattır. Bütün bir galeri mekânı, her zaman olmasa bile çoğu zaman geçici olarak tek bir yerleştirmeye ayrılır. Yerleştirme sanatı 1970'lerde popüler olmuş ve günümüze kadar da önemli bir sanat türü olarak gelmiştir. Yerleştirmeler izleyicilerin/katılımcıların etkileşimlerine dayanır ve toplama olabilir, yani mekâna özgü olması gerekmez. Yves Klein, 1958'de *Boşluk* çalışmasıyla ilk yerleştirmelerinden birini yapmıştır. Bu çalışmasında Klein, beyaz duvarlarıyla tamamen boş olan bir galeri sunmuştur. Yerleştirme sanatının diğer ünlü eserleri arasında, Britanyalı heykeltıraş Rachel Whiteread'in Londra'da bulunan Tate Modern Müzesi'ndeki Turbine Hall salonu için yaptığı *Dolgu* (2005) heykeli bulunur. Heykel binlerce beyaz alçı kutusunun kule gibi yığılmasından oluşur. Galeriyi ziyaret edenler yerleştirmenin içinde gezinerek bu devasa sanat eserine içerden bakabilmektedir.

Jenny Holzer kimdir?

Yazı temelli yerleştirmeleri ve halka açık gösterileriyle tanınan Jenny Holzer (1950-) bir kavramsal sanatçıdır. İlk işi, üzerlerinde "Beni olmak istediğim şeyden koru", "Gücün suistimali sürpriz değildir" ve "Aşk için ölmek güzel ama aptalcadır" gibi yazıların olduğu isimsiz afişleri içeren *Gerçekler*'dir (1977-1979). Afişlerde bu gerçekleri sergilemenin yanı sıra Holzer banklara sözler oydu, tişörtler, şapkalar vs. hazırladı. Kariyerinin sonraki yıllarında başladığı LED (ışık yayan diyot) gösterileri kendisine çok önemli ve popüler bir başarı kazandırdı. Örneğin, 7 Dünya Ticaret Merkezi'nin lobisinde, yazının kayarak geçtiği 20 metre genişliğinde kalıcı bir LED gösterisi düzenledi. Metinlerinin çoğunu kendi yazan Holzer, kariyerinin geç evresinde uluslararası şairlere öykünmenin yanı sıra Irak'taki Ebu Gureyb sorgularının tutanakları gibi gizli olmayan ABD dokümanlarından sözler alıntıladı. Bunu yaparken özel sözleri bir kamusal alanda sunarak özel iletişim ile kamusal iletişim arasındaki farkı vurguluyordu.

Toprak işleri nedir?

Toprak sanatı olarak da bilinen toprak işleri, toprak, taş, su gibi doğal malzemelerden genellikle oldukça büyük ebatlarda yapılan sanat eserleridir. Toprak işleri, doğalarındaki yalınlıktan dolayı minimalizmle ilişkilendirilir. Bazı sanat eleştirmenleri toprak sanatını satın alabilecek veya satabilecek (sergi-

leyebilecek) kimse çıkamayacağı için bu sanat formunun tüketimciliğe bir tepki olduğunu söylemiştir. Toprak işlerinin en ünlüsü, sanatçı Robert Smithson'ın 1970'te Utah'ta bulunan Büyük Tuz Gölü'nün Rozel noktasına inşa ettiği *Spiral İskele*'dir. 457 metre uzunluğunda devasa bir iskele olan bu dolgu toprak, balçık ve bazalt kayalarının göle dökülmesiyle inşa edilmiştir. Gölün su seviyesindeki değişimler dolayısıyla periyodik olarak suya batan *Spiral İskele* gibi toprak işleri, Cahokia ve Serpent Höyüğü gibi antik yerler ve abidelerin gizemini ve heybetini çağrıştırmak amacıyla büyük ölçekte inşa edilmektedir. Toprak işlerine verebileceğimiz diğer örnekler, Michael Heizer'in Arizona çölündeki bir kanyonun duvarlarını karşılıklı kesip oyarak yaptığı *Çift Olumsuz* (1969-70) ve Walter de Maria'nın *Şimşek Tarlası*'dır (1977).

Şimşek Tarlası nedir?

Şimşek Tarlası, Amerikalı heykeltıraş Walter de Maria'nın Batı New Mexico'da yaptığı bir toprak sanatı veya toprak işidir. 1,6x1 kilometre ebatlarındaki bir çöl arazisi üzerine dama tahtası meydana getirecek şekilde dikilmiş dört yüz tane sivri uçlu paslanmaz çelik direkten oluşmaktadır. Yaklaşık 6 metre uzunluğundaki direkler hem şimşeği hem de ziyaretçileri kendine çekmek üzere tasarlanmıştır. *Şimşek Tarlası* heykel veya yerleştirme olarak tanımlanabilir. Ziyaretçileri direkler arasında yürümeye ve doğal çevrenin tadını çıkarmaya heveslendirecek şekilde tasarlanmıştır. Toprak sanatının bu büyük ölçekli örneği, araziyi elinde tutan Dia Sanat Vakfı ile temasa geçilerek ziyaret edilebilir.

Süreç sanatı nedir?

Süreç sanatı, sanat üretimi faaliyetini işleyen ve çoğunlukla sonunda ortaya çıkan obje veya işle o kadar ilgilenmeyen bir sanat akımıdır. Süreç sanatı akımı 1960'larda başladı ve soyut dışavurumcu Jackson Pollock'un resimlerinde görülebilir. Zira bu resimler en azından kısmen yaratım süreciyle, damlatma ve serpme süreciyle tanımlanmaktadır. Çevre yaratıldıktan sonra sanat eseri üzerinde etkide bulunduğu için, toprak işler gibi başka sanat akımları da süreç sanatıyla örtüşür. Amerikan heykeltıraş Richard Serra'nın (1939-) çoğu zaman devasa ama yine de minimalist eserleri süreç sanatının güzel birer örneğidir. Sanatçının çelik heykelleri, izleyicileri malzemenin doğası ve bir araya getiriliş yöntemi üzerine düşünmeye sevk eder. Kuleye benzer uzun çelik levha gibi ilk bakışta sade görünen eserler, izleyicilerin onların "nasıl" yapıldığını derin derin düşünmeleriyle birlikte merak nesnesine dönüşür.

Feminist sanat nedir?

Feminist sanat, 1960'larda siyasi ve sosyal saikleriyle kadın özgürlüğü hareketinden doğup gelişmiştir. Feminist sanatın amacı, sistematik şekilde cinsiyetçi tavır sergileyen sanat tarihini yeniden yorumlamak ve kadınların sanata ve kültüre katkısını desteklemektir. Kadınlar tarih boyunca sanat yapmışlar ama yaptıkları sanat, örneğin, seramikler, takılar ve dokumalar geleneksel olarak zanaat adıyla sınıflandırılmış ve resim ve heykel gibi "güzel" sanat eserleri kadar değerli bulunmamıştır. Feminist sanatçılar tıpkı Rönesans sanatçılarının 16. ve 17. yüzyıllarda sanatçının statüsünü yükseltmeye çalışmaları gibi zanaatların statüsünü yükseltmeyi amaçlamıştır. 1960'lar ve 1970'lerde erkekler sanat galerilerine orantısız şekilde egemendi; bu nedenle kadın sanatçılar kendi eserlerini tanıtıp desteklemek için kendi gruplarını ve kolektif galerilerini kurdular. Feminist sanat grupları arasında WAR (Women Artists in Revolution, Devrimde Kadın Sanatçılar) ve öncü feminist sanatçılar Judy Chicago (1939-) ve Miriam Shapiro (1923-2015) tarafından Güney Kaliforniya'da kurulan Feminist Sanat Programı yer alır. Erken dönem feminist hareket içinde çalışan sanatçılar minimalizm, kavramsal sanat ve yerleştirme sanatı gibi başka akımlar ve üsluplarla da ilişkilidirler.

Akşam Yemeği Partisi nedir?

İlk kez 1979'da sergilenen ve dünya turuna çıkan *Akşam Yemeği Partisi*, sanatçı Judy Chicago tarafından yapılmış şaheser bir yerleştirmedir. *Akşam Yemeği Partisi*, dişilin sembolü olan eşkenar üçgen şeklinde kocaman bir eserdir. Üçgenin 14,6 metre uzunluğundaki her bir kenarında on üç yemek takımı bulunur; bu, *Son Akşam Yemeği*'ndeki servis takımı sayısını yansıtır. Mısır Kraliçesi Hatşepsut'tan Virginia Woolf ve Georgia O'Keeffe'e kadar tarihteki otuz dokuz önemli kadının anısına, toplam otuz dokuz yemek takımı tek tek tasarlanmıştır. Uzun nakışlı masa örtüsü Chicago'nun yönetimi altında yüz kadın tarafından ortaklaşa dikilmiştir ve seramikten yapılma üçgen şeklindeki "anma zemini" 999 kadının isimlerini içerir. *Akşam Yemeği Partisi* tarihte kadınların çoğu zaman unutulan rolünü hatırlatır ve kadınların yaratıcılığını ve sanatsal geleneklerini över. Öte yandan bu eser eleştirilerden de uzak kalamamıştır. Bazıları, eseri dar kapsamından, beyaz heteroseksüel deneyime ağırlık vermesinden ötürü eleştirmiştir. Ne olursa olsun *Akşam Yemeği Partisi* güçlü bir feminist söyleme sahiptir ve herhalde Judy Chicago'nun en ünlü eseridir.

Womanhouse nedir?

Womanhouse (Kadınevi) 1971 tarihli bir sanat yerleştirmesi, performans çalışması, feminist işbirliği ve Kaliforniya, Hollywood'daki 553 Mariposa Caddesi'nde bulunan gerçek bir evdir. Evin projesini Kaliforniya Sanat Enstitüsü'ndeki Feminist Sanat Programı yürütmüştür. Yirmi altı kadın yıkılması planlanan bir evi marangozluk becerilerini kullanarak onarmış ve kadınların sanat yapmasına elverişli bir mekâna dönüştürmüştür. Sonuçta ortaya çıkan yapı başlı başına bir sanat eseri olmuştur. *Womanhouse* odaları içinde *Sevecen Mutfak* gibi on sekiz tane yerleştirme vardır. *Beklemek* gibi performanslar, kadının evi çekip çevirme rolünü sorgular. Ev 1972'de halka açılmış ve yaklaşık on bin ziyaretçiyi kendine çekmiştir. Sergiler tamamlandığında ev de dahil olmak üzere burada yapılan çoğu sanat eseri imha edilmiştir.

Faith Ringgold kimdir?

Harlemli bir Afro-Amerikalı sanatçı olan Faith Ringgold (1930-) resimleri, hikâyeli yorganları ve yumuşak heykelleriyle tanınır. Afrika sanat gelenekleri ve üsluplarından ilham alan eserleri hem ırksal ve cinsel kimlikleri hem de insan hakları meselelerini işler. Ringgold, dokuma sanatçısı olarak anılsa da çok çeşitli malzemeler kullanmaktadır. *Amerikalı İnsanlar Serisi*'nden bir resim olan *Siyah Gücün İlerleyişi*, ABD'nin posta pulu olarak basılmıştır. Ringgold daha sonra siyahi kadınların sanat kolektifi olan "Where We At"e katıldı. Tibet *thangka*larından ilham alarak 1980'lerde "hikâyeli yorganlar" yapmaya başladı. En ünlü hikâyeli yorganı *Tar Beach* (1988), 1991'de resimli kitap haline getirilmiştir ve babası bir sendika işçisi olan sekiz yaşındaki Cassie Louise Lightfoot'un hikâyesini görsel olarak anlatır. Kahramanımız Harlem'de bir çatıdayken hayalinde uçmaya başlar. Bir versiyonu kitaplaşan hikâyenin metni bir yorganın kenarına yazılmıştır.

AFRICOBRA nedir?

1968'de Şikago'da kurulmuş bir sanat kolektifi olan "AFRICOBRA", "African Commune of Bad Relevant Artists" (Aykırı Sanatçıların Afrika Komünü) ifadesinin kısaltmasıdır ve daha eski bir grup olan OBAC'dan (Siyahi Amerikan Kültürü Örgütü) doğup gelişmiştir. AFRICOBRA farklı disiplinlerden sanatçılar, yazarlar ve tarihçileri bünyesinde toplayan çok renkli bir gruptur. Ressamlar, fotoğrafçılar, baskıcılar, dokuma sanatçıları ve heykeltıraşlardan oluşan grubun içinde Jeff Donaldson (1932-2004), Wadsworth Jarrell (1929-) ve Barbara Jones-Hogu (1938-) gibi isimler vardır. Çoğu zaman parlak renklerle boyanmış, figüratif ve sosyal temalı eserlerle Afro-Amerikan kimlik ve

sanatsal miras işlenerek işbirliği vurgulanır. 1967'de Donaldson, Jarrell ve diğer OBAC üyeleri birlikte çalışarak insan haklarına ve toplumsal katılıma dikkat çekmek için Şikago'nun güney kıyısına bir duvar resmi yaptılar: *Saygı Duvarı*. 1973'te Şikago Belediyesi resmin yapıldığı duvarı yıktıysa da, eser benzer siyasi içerikli duvar resmi projelerinin gerek Şikago'da gerekse uluslararası sahnede yürütülmesini tetikledi.

Barbara Kruger kimdir?

Barbara Kruger (1945-) fotoğraf kolajlarıyla tanınan Amerikalı kavramsal sanatçı ve grafik tasarımcısıdır. New York'ta öğrenciyken Diane Arbus ve Marvin Israel gibi ünlü fotoğrafçılardan ders aldıktan sonra *Harper's Bazaar* dergisinde grafik tasarımcı, ardından da *Mademoiselle* dergisinde baş tasarımcı oldu. Kitle iletişim araçlarının ve reklamların gücünü kullanan Kruger, tasarımlarında genellikle kırmızı üstüne beyaz yazılara ve siyah beyaz gör-

Barbara Kruger'ın etkileyici fotoğraf çalışmaları cesur mesajlar vermek için reklam stratejilerine bel bağlar. Sözgelimi Paranı Mezara Götüremezsin *(1991) gibi çalışmaları, kırmızı kutulara bölünmüş yazılarla görseli birleştirerek izleyicinin gözünü resmin düzlemine çeker.* (Kaynak: Mary Boone Galeri, New York/Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © Barbara Kruger.)

sellere yer verdi. Sloganların gücünden faydalanan işleri "Alışveriş yapıyorum, o halde varım" ve "Yeni bir kahramana ihtiyacımız yok" gibi mesajlar verir. Ayrıca kadınların sanatta öteden beri gelen edilgen rollerini sorgular. Sözgelimi ünlü tasarımı *Bakışın Yanağıma İsabet Etti* (1981) bir kadın heykelini yan profilden bu yazıyla gösterir. Kruger toplumsal cinsiyet çağrışımlarından uzak durmak ve evrensel mesaj vermek için çoğu zaman "ben", "sen" ve "siz" gibi kişi zamirlerini kullanır. Son dönem eserleri genellikle öykünülmüş görsellere yer verirken, daha yakın zamanda yerleştirme yapmaya başladı. Kruger'in stili "ajitprop" (ajitasyon ile propaganda sözcüklerinin birleşimi) olarak tanımlanır ve eserleri feminizm, tüketimcilik ve kimlik gibi temalara odaklanır.

Bir sanat eserinin hangi akımdan ilham aldığını anlamanın bir yolu var mıdır?

Müze ve galerilerdeki çoğu sanat eseri onca sanat akımı ve üslup arasındaki çizgileri bulanıklaştırır. Yine de aşağıda modern ve çağdaş sanatın bazı ortak formlarını çabucak tanımaya yarayan pratik bir kılavuza yer veriyoruz:

Eserin Tanımı	Akım veya Üslup
Resim, kalın fırça darbeleri, boya serpintileri, parlak renkler içerir ve ebatları büyüktür.	Bu büyük ihtimalle *soyut dışavurumculuğun* bir örneğidir; genellikle büyük boy, soyut ve parlak renklerde eserler bu akıma ait olur.
Sanat eserinin resim mi yoksa heykel mi olduğu belli değil ama eser, duvardan çıkıntı yapmış renkli bir kare.	*Minimalist sanat*, geometrik ve sadedir; genellikle resim ile heykel arasındaki çizgiyi belirsizleştirir.
Bu sanat eseri, ıstakozdan tutamağı olan bir telefon.	Bu örnek birçok akıma girebilir ama muhtemelen *dadacı* veya *gerçeküstücüdür*. Her iki akım da günlük hayattaki nesnelerden sanat yapar, onları işlevsel nesneler olmaktan çıkarıp görsel sanat eserleri haline sokar.
Büyük Buhran döneminde yaşamış bir çiftçiyi ailesiyle birlikte gösteren bir fotoğraf.	Büyük Buhran döneminde *sosyal gerçekçilik* Amerikan yaşamının gerçeklerini resim ve fotoğraflara yansıtan bir akımdır. Aynı şekilde *Amerikan bölgeselciliği* de Amerika'nın taşra yaşamını tasvir eder.

Eserin Tanımı	Akım veya Üslup
Bir galerinin merkezinde asılı duran ve hafifçe dönen bir heykel.	Alexander Calder'ın ürettiği mobiller gibi *kinetik sanat* eserleri her zaman hareketlidir ve farklı açılardan görülebilmeleri için yapılmıştır.
Gösterişli ve büyük boydaki bu resim bilindik ürünlerin logolarını ve markalarını gösteriyor.	Bu, genellikle kitle iletişim araçlarında gördüğümüz tüketim imgelerini yorumlayan *pop artı* andırıyor.
Bu sanat eseri çöpler, çocuk oyuncakları veya eskimiş kıyafetler gibi gelişigüzel malzemelerden yapılmış.	*Arte Povera* ekseriyetle sanatsal olmayan malzemelerden oluşur. Bu sanat türü aynı zamanda bir asemblaj (toplama) veya Robert Rauschenberg'in bir *kombinesi* de olabilir.
Bütün bir oda bir sanat eseri gibi görünüyor.	Bu bir *yerleştirme*, yani tüm ortamı kaplayan bir sanat türünün örneğidir.
Resim bir kemanı gösteriyor ama defalarca tekrarlanan görsel, kısmen soyut ve pürüzlü geometrik çizgilerden oluşuyor.	Bu daha çok bir *kübizm* örneğine benziyor. Picasso ve Braque gibi kübistler bir objeyi farklı açılardan betimlemeye çalışmış ve bunu çoğu zaman bölme ve kolajla yapmışlardır.

FİGÜRATİF SANAT

Fotogerçekçilik nedir?

"Süper gerçekçilik", "keskin odak gerçekçiliği" ve "hipergerçekçilik" de denilen fotogerçekçilik, minimalizm ve pop art akımlarının bir uzantısı olarak 1970'lerde gelişmiştir. Hatta presizyonizmin torununun torunu olarak da tanımlanır. Fotogerçekçi resimler, fotografik ve medyatik imajlardan etkilenmiştir ve pop art gibi çoğu zaman günlük hayattan şahsi olmayan, hatta bayağı konuları işlemiştir. Amerikalı fotogerçekçi ressam Chuck Close (1940-), bir fotoğrafı referans alıp onu karelere böldüğü bir tuvale bir boya tabancasıyla resmetmek suretiyle resimlerini öylesine gerçekçi yapıyordu ki bu resimleri fotoğraftan ayırt etmek çok zordu. Ressam Audrey Flack (1931-) Barok *vanitas* resimlerini andıran fotogerçekçi natürmortlar yapmıştır. Fotogerçekçilik genellikle anlamı aktarmak ve toplumsal, siyasi ve kültürel temalarda yorum yapmak için *trompe l'oeil*, yani "göz oyununa" bel bağlar. Adı fotogerçekçilik akımıyla anılan diğer sanatçılar arasında Robert Bechtle (1932-), Richard Estes (1932-) ve Britanyalı Malcolm Morley (1931-) yer alır.

POSTMODERNİZM VE SANAT

Postmodernizm nedir?

Karmaşık bir terim ve kuram olan "postmodernizm" resme, mimariye, edebiyata, felsefeye ve daha fazlasına uygulanabilir. Sözlük anlamı "modernizm sonrası" olan postmodernizm modernizmin reddinden eleştirisine ve onun yeni bir evresine kadar uzanan her şeyi tanımlamak için kullanılmıştır. Dolayısıyla postmodernizm, modernizm karşıtlığı veya modernizmin daha fazlasıdır. Her iki durumda da postmodernizm ondan önce gelen modernizmle ilişkisi içinde tanımlanır. Eğer modernizm tekdüze ve ciddiyse, postmodernizm çeşitli ve oyunbazdır. Eğer modernizm mutlak hakikatin arayışıysa, postmodernizm mutlak hakikat diye bir şeyin olmadığının ilanıdır.

Postmodernizm 1970'lerde sanata bir yaklaşım tarzı olarak tanınmaya başlandı; belki de en kolay tanındığı alan mimaridir. Modernist mimariye güzel bir örnek, Gerrit Rietveld'in yekpare üslubu, uyumlu mobilya ve iç mekân tasarımıyla tamamlanmışlık duygusu veren Schröder Evi'dir (1924). Buna karşın 1975'te tasarlanmış New Orleans'taki Piazza d'Italia meydanı, Rönesans'tan Barok ve modernizme uzanan farklı mimari üslupları yansıtır ve çeşitli biçimler ve renklerden oluşur. Schröder Evi tek bir üslubu taşırken Piazza d'Italia farklı üslupları barındırır.

Postmodernizmin önemli kavramları nelerdir?

Postmodernizmin anahtar kavramlarını anlamak, postmodern sanatçıların ne yaptığına ilişkin bir fikir edinmemize katkıda bulunur.

- *Çoğulculuk.* Postmodern sanat sadece çeşitli değil, aynı zamanda "çoğulcu"dur; yani çok değişik etnik, ırksal, dinsel ve cinsel aidiyet taşıyan grupların perspektiflerini yansıtır. Postmodern sanat aynı zamanda çok değişken sanatsal üslupları yansıtması ve ekseriyetle hem geçmişten hem günümüzden türlü sanat akımlarının özelliklerini bünyesinde barındırması bakımından da çoğulcudur.
- *Kendine mal etme.* Postmodern sanat çoğu zaman yeni bir şey ortaya çıkarmak için diğer sanat eserlerinden unsurları ve imgeleri kopyalar veya ödünç alır. *Simpsonlar* ve *Family Guy* gibi günümüz televizyon komedilerini düşünün. Bu diziler sık sık diğer televizyon programlarına ve popüler kültür unsurlarına atıfta bulunur veya onların parodisini yapar; yapılan espriyi anlamak için bu atıflara aşina olmak şarttır.

- *Yapısöküm*. Postmodern yapısöküm, birleşik bir bütünün temelinde yatan yapıyı açığa çıkarmak için onu parçalarına ayırma yöntemidir. Bir analiz veya yorum türü olarak kullanılır. Bu yöntem modernizmin tekbiçimciliğinden ve kapsayıcılığından kuşkulanan postmodern sanatçılar arasında yaygındır. Bu yanıyla postmodernizm "neden" diye sormayı sürdüren bir çocuğa benzer.
- *Kiç*. Çoğu postmodern sanatçı ince zevk ile bayağı zevk arasındaki ayrıma meydan okur. *Kiç* sözcüğü, hediyelik eşyalar veya aşırı duygusal objeler gibi zevksizliği yansıtan çirkin nesneleri ifade eder. Bazı evlerin bahçelerinde bulunan dekoratif cüce bibloları ve Britanya kraliyet ailesinden figürlerle süslenmiş tabaklar kiç örnekleridir. Postmodern sanatçılar kiçi benimser ve sık sık eserlerine katar.

Postmodern mimari neye benzer?

Postmodern mimari bir üsluptan ziyade bir yaklaşım tarzıdır; bu nedenle postmodern binaların birbirine benzemesi gerekmez ama bazı özellikleri paylaşabilirler. Önde gelen postmodern mimarlardan biri olan Robert Ven-

Massachusetts, Cambridge'de bulunan Stata Center, Frank Gehry tarafından tasarlanmış bir postmodern mimari örneğidir.

turi (1925-), kent ortamının tekbiçimli olamayacak kadar karmaşık olduğunu düşünen Philadelphia doğumlu bir mimardır. 1966'da yazdığı *Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki* (Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yay., 2005) adlı kitabında modernist mimar Ludwig Mies van der Rohe'nin "Az çoktur," deyişine, "Az sıkıcıdır," diyerek tepki gösterir. Venturi'nin mimari üslubu tarihten devşirdiği değişik mimari üslupları harmanlar. Onun üslubunun güzel bir örneği, annesi için inşa edilen ve 1964'te tamamlanan Vanna Venturi Evi'dir. Bu ev aynı anda hem karmaşık hem yalın, hem ağırbaşlı hem de keyiflidir. Yekpare bir zemini ve açılı bir çatısı vardır ve az da olsa geleneksel çiftlik evi duygusunu uyandırır.

Monotonluğa yer vermemek postmodernizmin bir özelliğidir. Frank Gehry de ünlü postmodern mimarlardan biri olup 2003'te Los Angeles'ta açılan Disney Konser Salonu ve 1997'de İspanya'nın Bilbao şehrinde açılan Guggenheim Modern Sanat Müzesi'ni tasarlamıştır. Ekseriyetle çok parlak paslanmaz çelikten inşa edilen yapıları, eğri çizgilere dayalı karmaşık bir tasarım oluşturan çarpık düzlemleri içerir: Yapısökümcü olarak nitelendirilen kaotik bir üsluptur.

Postmodern sanat akımları nelerdir?

Çoğu postmodern sanat akımı, önceki modern üsluplara ve yaklaşımlara tepki olarak doğduğundan "yeni-dışavurumcu" olarak tanımlanır. İşte onlardan bazıları:

- *Yeni-dışavurumculuk*. Bazı heykeller yeni-dışavurumcu olarak tanımlansa da öncelikli olarak resme odaklanan yeni-dışavurumculuk 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında Almanya'da doğdu. Yeni-dışavurumcu resimler genellikle canlı, bazen figüratif ama çoğu zaman hamdır ve öz farkındalığı yansıtır. Yeni-dışavurumcu ressamlar arasında Almanya'dan Anselm Kiefer (1945-) ve acemice görünen geniş fırça darbeleriyle yaptığı resimler mali başarıyı yakalayan Amerikalı Julian Schnabel (1951-) sayılabilir.
- *Neo-geo*. 1980'lerin ortasında New York'ta gelişen yeni-geometrik kavramsalcılık veya neo-geo'nun ayrıt edici niteliği, postmodern kendine mal etme ve güçlü ironi duygusudur. Neo-geo ile anılan sanatçılar arasında, bilindik modernist formlara yeni sembolik anlamlar katan Peter Halley (1953-) ve Ross Blecker (1949-) yer alır. Bu akımdan Ashley Bickerton (1959-) ve Jeff Koons (1955) gibi sanatçılar tüketim kültürüyle daha çok ilgilenmişlerdir ve sanatları bazen "post-pop" olarak sınıflandırılır.

- *Neo-pop.* "Post-pop" da denilen neo-pop terimi 1980'lerde pop art'ın etkisi altında gelişmiş bir sanat akımını ifade eder. Neo-pop akımının sanatçıları arasında Haim Steinbach (1944-), Alan McCollum (1949-), Jeff Koons (1955-), Ashley Bickerton (1959-) ve Takashi Murakami (1961-) gibi isimler bulunur. Neo-pop akımından sanatçılar, sanat eserlerinde sık sık hazır yapım da denilen günlük nesneleri kullanırlar ve ana akım kültürün değerlerini sorgularlar.

Cindy Sherman kimdir?

Postmodern fotoğrafçı Cindy Sherman (1954-), medya imajlarını kavramsal manipülasyona uğratması ve otoportrelerini kullanmasıyla tanınır. Sherman'ın fotoğrafları kadın kimliğini işler ve kadınların sanatta ve popüler kültürde lanse ediliş biçimini sorgular. 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başlarında yaptığı *İsimsiz Film Kareleri* serisinde Sherman kendisi bir kadın ikon yani Marilyn Monroe gibi bir klişe "sarışın bomba" rolü üstlenir. Karakterleri bilinçli, sakin ve komiktir. Son dönem fotoğrafları sanat tarihini konu eder. *İsimsiz #224* adlı fotoğrafında Barok ressam Caravaggio'nun resimlerinde tasvir edilen antik şarap tanrısı Baküs'ün yerine geçip üzüm yapraklarından tacının altından bize dik dik bakar. Cindy Sherman, fotoğrafları aracılığıyla yarattığı imajların bir bileşimine dönüşmüş ve filmlere yaptığı göndermelerle izleyiciyi, sadece sanatçının kimliğini değil, aynı zamanda öznelerin sanatta ve popüler kültürde sunulma biçiminin gerçekliğini veya yapaylığını sorgulamaya teşvik etmiştir.

Jeff Koons kimdir?

Tartışma yaratan, oldukça başarılı çağdaş bir sanatçı olan Jeff Koons (1955-) kalabalık bir yardımcı takımının ürettiği, canlı renklere boyanmış abidevi heykeller ve sanat eserleriyle tanınır. Şikago Sanat Enstitüsü ve Maryland Sanat Koleji Enstitüsü'nde eğitim almış eski bir mal simsarı olan Koons, tüketim kültürünü eleştiren eserler ortaya çıkardı. Sözgelimi *Yeni* (1979) adlı bir seride şeffaf Perspex kutularında elektrikli süpürgeleri sergiledi ve daha sonraları parlak renkli devasa balonlardan hayvan heykelleri yaptı; bu heykeller hem teknik ustalıklarından ötürü takdir gördü hem de aşırı yoz olarak eleştirildi. Koons aynı zamanda, kocaman süslü *Köpekçik* (1992) ve *Michael Jackson ve Balonculuk* (1988) adlı heykelleri ile tanınır. Popun kralını evcil maymunuyla birlikte gösterdiği bu ikinci heykeli altın renkli seramikten Rokoko tarzında yapmıştır. Koons'un sanatı bazılarınca beğenilirken bazılarınca da eleştirilir; çünkü yüksek sanat ile temaşa arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmıştır. Bazı sanat eleştirmenleri, yapılması gerekenin tam da bu olduğunu söylemektedir.

Damien Hirst neden kaplan köpekbalığını formaldehit çözeltisinde tuttu?

Damien Hirst'ün muhafaza edilmiş köpekbalığı eseri, ismi olmasaydı fazla bir anlam ifade etmeyebilirdi: *Yaşayan Birinin Zihninde Ölümün Fiziki İmkânsızlığı* (1991). Hirst (1965-) Britanyalı Genç Sanatçılar topluluğunun bir üyesi olarak erkenden hatırı sayılır bir başarı kazandı ve çeşitli alanlarda çalışarak resimler, baskılar, heykeller ve yerleştirmeler yaptı. Hirst'ün "salamura köpekbalığı" çoğu eseri gibi ölü bir hayvanı kullanır ve konu olarak da ölüme ve insan varoluşunun kırılganlığına veya acizliğine odaklanır. Bir zamanlar azılı ve capcanlı olan bu hayvan artık ölüdür, tehlikeli dişleri bir camekânın içinde formaldehit çözeltisinde tutulmaktadır. Yaşayan, nefes alıp veren vahşi hayvan artık hareketsizdir ve diğer hazır-nesneler, diğer pop art eserleri gibi kişiliği yoktur. Hirst'ün korunmuş köpekbalığı bazılarınca gösteriş olarak eleştirilmiş, hatta bazıları da onun hiç de sanat eseri sayılmaması gerektiğini belirtmiştir. Fakat Hirst, genel olarak hem aldığı eleştiriler açısından hem de mali açıdan büyük bir başarıya imza atmıştır, milyonlarca doların yanı sıra 1995'te Britanya Turner Ödülü'nü de kazanmıştır.

Britanyalı Genç Sanatçılar kimlerdir?

Londra'da çalışan ve birbirlerine gevşek bağlarla bağlı olan Britanyalı Genç Sanatçılar'ın çoğu 1980'lerin sonlarında Londra'da Goldsmith Koleji'nde eğitim görmüştür. Yine çoğu, reklam patronu ve sanat koleksiyoneri Charles Saatchi gibi zengin sanat hamilerinin desteğini almıştır. Bu gruba bağlı olan Damien Hirst, 1988'de bir depoda gerçekleştirdiği gösteride grup üyelerini bir haritanın üzerine koymuştur. Gary Hume ve Fiona Rae gibi diğer üyeler de bu gösteriye katılırken Rachel Whiteread (1963-) ve Tracey Emin (1963-) ve diğerleri katılmamış olsa da gruptan sayılmıştır. Bu sanatçılar çok çeşitli eserler ortaya çıkarmışlardır. Gary Hume ve Fiona Rare esasen ressamken, Whiteread ve Emin kavramsal heykelleri ve yerleştirmeleriyle tanınırlar.

ÇAĞDAŞ SANAT VE TEKNOLOJİ

Video sanatı nedir?

Andy Warhol gibi sanatçılar film ve video kaydı denemeleri yapmış olsalar da video sanatı, Fluxus akımına bağlı sanatçı Nam June Paik'in Sony marka yepyeni el kamerasıyla New York sokaklarını çekip görüntüleri birkaç saat sonra bir kafede gösterdiği 1965'te başladı. Yağlıboya resim gibi bir üslup

değil de bir araç olan video sanatı, kitle iletişim araçlarının etkisinden televizyonun etkisine bir geçişi temsil eder. Video sanatı, heykelin ve yerleştirmenin kullanılmasından performanslara varıncaya kadar değişik biçimlere bürünebilir ve videolar ister canlı ister kayıttan çeşitli ortamlarda gösterilebilir. 1996'da Douglas Gordon *24 Saat Sapık* (1996) adlı video çalışmasıyla Britanya Turner Ödülü'nü kazandı. Çağdaş video sanatçıları arasında pek çok ismin yanı sıra Bill Viola (1951-), *Cremaster* film serisini çeken Matthew Barney (1967-) ve Kanadalı Stan Douglas (1960-) yer almaktadır.

Nam June Paik kimdir?

Kore asıllı Amerikalı sanatçı Nam June Paik (1932-2006) çok çeşitli alanlarda çalıştı, video kayıtları, resimler, heykeller, robotlar ve lazer yerleştirmeleri yaptı ve yazılar yazdı. En çok video sanatındaki yaratıcılığıyla tanınır. Paik, Almanya'da eğitim görürken Fluxus akımına girdi ve daha sonra 1958'de tanışıp arkadaş olduğu deneysel besteci ve sanatçı John Cage'den ilham aldı. Paik videoyu heykellerinde ve yerleştirmelerinde yapısal bir bileşen olarak kullandı. Sözgelimi televizyon setlerini bir araya getirip onları çello telleriyle birbirine bağlayarak bir "çello" yaptı. Ayrıca iki televizyon ekranından bir sutyen yapıp *Canlı Heykel İçin TV Sutyen* (1969) adını verdi. Bu sutyeni çalışma arkadaşı çello sanatçısı Charlotte Moorman'in çello çalarken giymesi için tasarlamıştı. Paik'in *Video Flag X* (1985) adlı çalışması heykelde videonun kullanılmasının bir başka örneğidir; burada bir dizi televizyon ekranı Amerikan bayrağını göstermek üzere dama tahtası şeklinde düzenlenmiştir.

Bill Viola kimdir?

Çağdaş video ve ses sanatçısı Bill Viola (1951-) çalışmalarında, videolarında ve ses kayıtlarında teknolojinin rolünü keşfetmesiyle tanınır. En çok bilinen ve duygusal açıdan da etkili eseri *Gökyüzü ve Yeryüzü* (1992) adlı heykel yerleştirmesidir. Burada iki video monitörü yüz yüze getirilmiştir. Bir monitörde sanatçının annesi ölüm döşeğinde gösterilirken, diğerinde daha yeni doğmuş oğlu gösterilir; böylece yaşamın başlangıcıyla sonu yan yana getirilmiş olur. Ekranların son derece yansıtıcı yüzeylerinden dolayı ölüm ve doğum sahneleri iç içe geçer. Viola'nın büyük yerleştirmeleri, video ve ses projeksiyonuyla geniş bir alana yayılır ve izleyiciyi sanat eserinin bir parçası kılar. Viola *O Senin İçin Ağlıyor* (1976) adlı çalışmasında, bir video düzeneği sayesinde elde ettiği görüntüleri büyük bir ekrana yansıtarak, galeriye gelen ziyaretçilerin pirinç bir musluktan ağır ağır düşen su damlalarında kendilerini görmelerini ve duymalarını sağlamıştır.

Ses sanatı nedir?

Sanatçılar ve müzisyenler yıllar önce ses ve elektronik müzikle denemeler yapmış olsa da ses sanatı 1970'lerin sonlarında ortaya çıktı. Video sanatı gibi ses sanatı da bir üsluptan ziyade bir araçtır ve doğal olandan yapay olana kadar çok farklı ses türlerini bünyesinde barındırır. İtalyan sanatçı Luigi Russolo (1883-1947) 1913'te hem yeni müzik aletleri hem de "gürültülü seslerden" oluşan bir müzik kullanarak *Gürültünün Sanatı* adlı bir manifesto yazdı. Yine 1913'te dadacı Marcel Duchamp *Müzikal Hata* adlı eserini yarattı ve daha sonra Yves Klein tek notadan oluşan *Monoton Senfoni*'yi (1947) yazdı. Bugün çok sayıda ses sanatçısı ve sesi de kullanan görsel sanatçı çalışmaktadır. Bunların arasında Britanyalı sanatçı Brian Eno (1948-) sanatçı Peter Schmidt ile işbirliği yaparak *Yüz Önemli Açmaz İçin Dolambaçlı Stratejiler* (1975) adında bir sanat eseri verdi. Bu eser, yaşam ve yaratım sürecinde, örneğin beste yazarken, ortaya çıkan açmazların çözümüne yardım etmek için tasarlanmış bir deste karttır. Ses sanatı hâlâ emekleme dönemindedir; yeni ses teknolojileri ve dijital teknoloji gelişip araç gereçleri etkilemeye devam etmektedir.

Dijital sanat nedir?

Dijital sanat, bilgisayar gibi dijital teknolojilerle yapılan sanattır. Günümüzde daha çok "yeni medya sanatı" olarak anılmaktadır ve basılı olsun veya olmasın, örneğin Adobe Photoshop gibi yazılım programlarıyla yapılmış iki boyutlu görselleri, üç boyutlu eserleri, hatta bilgisayar yazılımlarını kullanan animasyon ve videolar gibi çoklu ortam eserlerini içerebilir.

İnternet sanatı nedir?

Sanatçılar dur durak bilmeden yeni teknolojileri inceliyor, sanat yapmak için yeni araçlar bulmaya çalışıyor, akrilik boya ve plastikten tutun elektronik ve internet gibi pek çok yenilikten faydalanmaya çalışıyorlar. İnternet sanatı, dijital sanatın yeni ortaya çıkan bir türüdür; sanatçı ile sanatseverin etkileşim kurmasına ve işbirliği yapmasına olanak tanır; sanatseverin sanat eserine kolayca ulaşmasını sağlar. İnternet sanatı, tek bir tuşlamayla dünyanın her yerine ulaşabilmesi bakımından eşsiz bir sanat türüdür. 1995'te yaratılan çevrimiçi galeri sitesi Adaweb, Felix Gonzales Torres (1957-1996) ve *Gerçekler*'ini sergileyen Jenny Holzer (1950-) gibi yerleşik sanatçıların görsel sanat yerleştirmelerini sergiledi. İnternet sanatının diğer bir örneği Rus sanatçı Olia Lialina'nın 1996'da yaptığı *Erkek Arkadaşım Savaştan Döndü* adlı etkileşimli çalışmasıdır. Bu çalışma site ziyaretçilerine farklı hipermetinleri ve GIF'leri ("grafik değiştirme formatı"nda dijital görselleri) tuşlayarak anlatılan hikâ-

yeye katılmalarını sağlamaktadır. İnternet sanatı kendi web sitelerini kuran çok sayıda müze ve galeriler ve yeni olanakların peşinden koşan yeni dijital sanatçılarla gelişmeye ve yayılmaya devam etmektedir.

YENİ ORTAYA ÇIKAN SANAT TÜRLERİ

Grafiti sanat sayılır mı?

Postmodern bir perspektiften bakıldığında grafiti, güzel sanatların herhangi bir türü gibi geçerli bir görsel ifade biçimidir. Çoğu zaman vandallıkla, yasadışı resimle veya kamusal alanları damgalamakla ilişkilendirilen grafiti, çok uzun bir süredir olmasa da on yıllardır resmin bir parçasıdır. Sözgelimi Jackson Pollock ve Jean Dubuffet gibi ressamlar grafiti benzeri sembolleri resimlerine katmışlardır. 1983'te grafiti sanatının ilk sergisi Danimarka'daki Boymans van Beuningen Müzesi'nde düzenlendi; böylece grafitinin bir sanat türü olduğu resmen kabul edildi. Ressam Jean-Michel Basquiat (1960-1988) kariyerine 1970'lerin sonlarında grafiti sanatçısı olarak başladı, arkadaşı Al Diaz ile birlikte binalara kısa, şiirsel sözler yazıyorlardı. İkili eserlerini "same old shit" (hep aynı bok) ifadesinin kısaltması olan "SAMO" olarak imzalıyordu. 1980'lerde Basquiat grafiti unsurlarını içeren yeni-dışavurumcu bir üslup geliştirerek deneysel müziği de kullandı ve eserlerini New York ve Los Angeles'taki galerilerde sergiledi. Başka bir sanatçı Keith Haring (1958-1990), New York Metro istasyonları gibi kamusal yerlere tebeşir ve keçeli kalemle dinamik karikatürler çizerek kariyerine başladı. Basquiat (aşırı dozda eroinden) ve Haring (AIDS'ten) vakitsizce öldüler, ama şanları kaldı, hatta büyüdü; sanatseverler bu iki grafiti ve sokak sanatçısına her geçen gün daha çok ilgi gösteriyor.

Jean-Michel Basquiat'nın yeni-dışavurumcu üslubu grafiti, pop kültürü ve Batı-dışı sanattan ilham almıştır. Canlı renklere sahip olan Pyro *(1984) adlı resminin merkezinde bir Maya figürü yer alır.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi, © The Estate of Jean-Michel Basquiat/ADAGP, Paris/Artists Rights Society [ARS], New York 2013.)

Video oyunları sanat eseri olabilir mi?

Bütün sanat eserleri ama belki de en açık şekilde yerleştirme sanatı, anlamın ortaya çıkması için izleyicinin katılımına gereksinim duyar. Bir galeriye gidip sanat eserine baktığınızda düşünceleriniz ve deneyimleriniz, görüp yorumladığınız sanatın anlamını etkiler. Bu alışveriş doğal olarak oyun kavramını içine alacak ölçüde genişledi ve oyun sanatı, yıllarca sanatsal keşfin verimli bir kaynağı olageldi. 2001'de Massachusetts Çağdaş Sanat Müzesi, bir "Oyun Gösterisi" sergiledi ve 2012'de Smithsonian Amerikan Sanat Müzesi, "Video Oyunları Sanatı" adında bir sergi düzenledi. Serginin küratörü Chris Melissinos, video oyunu aracılığıyla bizler "kendi ahlâk anlayışımızı, dünya görüşümüzü, deneyimlerimizi oynadığımız oyuna katmaya sanatçı tarafından davet ediliyoruz ve sonuçta herkesin deneyimlediğinden tamamen farklı bir şey ortaya çıkıyor" diye açıklamada bulundu ("Video Oyunları Sanatı"). Diğer dijital sanat türleri gibi video oyunu sanatı da henüz çok genç. Yeni nesil yaratıcı sanatçıları, muhtemelen bu alanın kuramsal ve estetik olanaklarını zamanla keşfedeceklerdir.

ÇAĞDAŞ SANAT VE KÜRESELLEŞME

Günümüzün uluslararası sahada tanınan önemli sanatçıları kimlerdir?

Çağdaş sanat dünyası kapsamı itibariyle giderek uluslararası bir niteliğe bürünmekte; dünyanın çeşitli yerlerinden kimi sanatçılar çok önemli başarılara imza atıp takdir görmektedirler. Bazıları şunlardır:

Mona Hatoum

Filistinli video ve yerleştirme sanatçısı Mona Hatoum (1952-), Lübnan'da büyümüş ve daha çok Britanya'da çalışmıştır. Hatoum'un kavramsal yerleştirmeleri ve performans çalışmaları genellikle sürgün ve otorite temalarını işler. Eserleri arasında yer alan *Dünyanın Dibi* (1992-1993) metal iç yapıyla, ondan daha yumuşak ve daha organik dış süsleme arasındaki tezatı vurgulayan minimalist tarzda büyük siyah bir küptür.

Mariko Mori

Çağdaş Japon sanatçı Mariko Mori'nin (1967-) eserleri arasında videolar, fotoğraflar ve yerleştirmeler bulunur. *Tom Na Hiu* (2006) adındaki yerleştir-

İran kökenli Amerikalı sanatçı Shirin Neshat'ın eserleri kadınlık ve İslam konularını işler. Bağlılık ve Uyanıklık *(1994) adlı siyah beyaz fotoğrafı hat sanatının ince kavisleri ve ayağın yumuşaklığı ile bir tabanca namlusunun cepheden görünüşü arasındaki tezatı vurgular.* (Kaynak: Bridgeman Sanat Kütüphanesi / Gladstone Galeri, New York ve Brüksel, © Shirin Neshat.)

mesinde ileri teknoloji ürünü yekpare bir yapının ışığı, Tokyo'daki Süper-Kamiokande Nötrino Gözlemevi tarafından kaydedilen bilgilere tepki olarak değişip titreşir. Mori'nin eserleri genellikle teknoloji ve Budizm etkileri taşır.

Shirin Neshat

İran kökenli Amerikalı fotoğrafçı ve video sanatçısı olan Shirin Neshat'ın (1957-) fotoğrafları çoğu zaman stereotip Müslüman kadınları gösterir. Son dönem video çalışmaları *Tuğba* (*Tooba*, 2002) ve *Kuşların Mantığı* (2002), Kuran sembolizmini ve müzik aracılığıyla ruhsal temaları işler.

Gabriel Orozco

Meksika'nın Veracruz eyaletinin Jalapa şehrinde doğan Gabriel Orozco (1962-) heykel, fotoğraf ve yerleştirme gibi farklı alanlarda yaptığı işlerde çoğu zaman buluntu nesneleri zarifçe değiştirir ve düşünsel açıdan karmaşık bir yapıt ortaya çıkarır. Sözgelimi 1990'ların başında Orozco, bir Citroën DS otomobili kesip genişliğini üçte iki oranında azaltarak aşina olduğumuz nesnelere farklı bir gözle bakmamızı sağlamıştır.

Yinka Shonibare

Nijerya asıllı Britanyalı sanatçı Yinka Shonibare'ın (1962-) eserleri video, fotoğraf, yerleştirme ve performans gibi değişik biçimlerdedir. En bilindik eserlerinden bazıları sömürge sonrası bir dünyada kültürler arasındaki farklılıkları ve ırksal kimliği sorgular. *Afrika için Mücadele* (2003) adlı heykel çalışmasında, Afrika'nın baskı kumaşlarından yapılma Avrupai kıyafetler giymiş başsız Avrupa liderlerini kıtanın kaynaklarını kendi aralarında bölüşürken gösterir. Kendisi 2005'te Britanya Kraliçesi II. Elizabeth tarafından Britanya İmparatorluğu Üyesi (MBE) yapılmıştır.

Çağdaş sanatçı Yinka Shonibare Bir Viktoryen Züppe'nin Günlüğü *(1998) adlı post-kolonyal eserinde ırk ve sınıf varsayımlarını sorguluyor; bu karede sanatçının kendisi de Viktorya dönemi üst sınıfına ait giysiler içinde yer alıyor.* (Kaynak: İsrail Müzesi, Kudüs. Londra'daki Stanley H. Picker Vakfı'nın İsrail Sanat Müzelerine ve Bridgeman Sanat Kütüphanesi'ne armağanı.)

Ai Weiwei

Çinli çağdaş sanatçı ve siyasi eylemci Ai Weiwei (1957-), resim, heykel ve yerleştirme gibi değişik alanlarda verdiği ürünlerle tanınır. Eserleri uluslararası alanda sergilenen Weiwei, 2011'de Çin polisince yakalanıp vergi kaçırmaktan tutuklanmıştır ve o zamandan beri ülkeden ayrılmasına ve tutukluluğuna dair alenen konuşmasına izin verilmemektedir. Ai Weiwei'nin çalışmaları genellikle siyasi, düşündürücü ve mizahidir. *Renkli Vazolar* (2006) serisi gibi birçok çalışması bir boşluk duygusu uyandırır.

Sanat nereye gidiyor?

Şimdi modernistler ve postmodernistler aşılabilecek bütün sınırları aştığı, yıkılabilecek bütün kuralları yıktığı için ve sigara izmaritlerinden sakız amba-

lajlarına ve pisuara kadar, günlük hayattaki neredeyse her şeyin birer sanat eseri olabileceği genel olarak kabul gördüğü için şu soru önümüze geliyor: "Şimdi ne olacak?" Bundan böyle, bir tablonun içinde sanat gücü kaldığı söylenebilir mi? Sanat sona mı erdi?

Donald Kuspit'in *Sanatın Sonu* (Metis Yayınları, 2014) ve Arthur C. Danto'nun *Sanatın Sonundan Sonra* (Ayrıntı Yayınları, 2010) gibi kitaplar sarsıcı görünen bu soruları gündeme taşıyorlar; bunu elbette sanatçıların sanat üretmeyi tamamen bırakacaklarından endişelendikleri için değil, postmodern teknolojik bir dünyada sanat yaratımının felsefi ve estetik anlamlarının yitip gitmesinden endişelendikleri için yapıyorlar. Bazı sanat eleştirmenleri gelecekte güzelliğin umursanmayabileceğinden kaygılanıyor, fakat gerçek şu ki, hiç kimse ne sanatın önümüzdeki yüzyıl içinde nasıl bir şekil alacağını, ne de gelecekteki sanatçıların ve sanat eleştirmenlerinin geçmişe dönüp de 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında üretilen sanata baktıklarında ne düşüneceklerini kestiremiyor.

Sanat tarihinde heyecan verici bir zamanda yaşıyoruz. Sanatçılar, binlerce yıllık sanat tarihi karşısında kendi ürünlerine nasıl yaklaşacakları konusunda oldukça zorlanıyorlar. Günümüz sanat eğilimleri ve felsefeleri konusunda perspektifi bize ancak zaman verebilir; geleceğin araştırmacıları ve sanat eleştirmenleri belki de postmodernizmin unsurlarını tamamen yeni bir gözle, başka "izmlerle" tekrar sınıflandırıp yorumlayacaklar.

Sanat bir hikâye anlatısı gibi tek bir yönde ilerleyip sona ermez. Sanat sürekli değişen hummalı bir insan çabasıdır ve geleceği henüz bilinmemektedir.

SANATI KEŞFETMEK

Kendi çevrenizde sanatı nerede görebilirsiniz?

Sanat sizi kuşatmıştır; çevreye biraz dikkatli bakarsanız onu görebilirsiniz. Genelde hem kalıcı koleksiyonlara hem de düzenli olarak değişen sergilere ev sahipliği yapan yerel galerileri ve müzeleri mutlaka gezin. Kafeler, kitapevleri ve atölyeler de çoğu zaman duvarlarına yerel sanatçıların özgün eserlerini asarlar ve bazen sanat hakkında söyleşiler düzenlerler. Böyle yerler sanatla ilgilenen başka insanlarla tanışmak için idealdir. Özellikle yaz aylarında şehir merkezlerinde, parklarda ve fuarlarda sık sık sanat ve zanaat fuarları ve festivalleri düzenlenir. İnternette aramak veya yerel sanat evlerine, el sanatları atölyelerine, galerilere veya kafelere uğramak gelecek sanat etkinlikleri hakkında fikir edinmenizi sağlayabilir.

Daha fazla bilgi sahibi olmak istiyorum. İnternette sanatla ilgili çevrimiçi kaynakları nereden bulabilirim?

Sanatla ilgili o kadar çok internet sitesi var ki sanatı internette ararsanız değerlendiremeyeceğiniz kadar çok bilgi toplarsınız. Bu nedenle sizin için sanat üzerine zengin bilgileri yalın ve yer yer keyifli bir dille sunan birkaç internet sitesini seçtik:

- New York Metropolitan Müzesi'nde Heilbrum Sanat Tarihi Çizelgesi, http://www.metmuseum.org/toah/ Bu son derece ayrıntılı site, sanat akımları ve üsluplarıyla ilgili ayrıntılı açıklamaları, müzenin koleksiyonunda bulunan belli sanat eserleri hakkındaki açıklamalarla birlikte sunuyor. Gerek Batı sanatı gerekse Batı-dışı sanat için harika bir kaynak niteliğinde. Şayet New York'a kadar gidemiyorsanız, yapabileceğiniz en iyi iş bu siteye bakmak.
- Google Art Project, http://www.googleartproject.com/. Geogle Art Project sitesini ziyaret etmek sanal bir müzeye girmeye benziyor. Los Angeles'taki J. Paul Getty Müzesi'nin, Floransa'daki Uffizi Galerisi'nin veya Londra'daki Tate Britain'ın salonlarını gezin. Düzinelerce müze 2011'de Google'a kapılarını açarak, Google StreetView uygulamasındaki gibi iç mekânlarını filme çekme olanağı sundu. 2012'de projenin kapsamı genişletildikten sonra dünyanın değişik yerlerinden on binlerce sanat eseri Google Art Project sayesinde çevrimiçi görülebilir.
- Khan Academy'nin sunduğu Smarthistory, http://smarthistory.khanacademy.org/. Smarthistory sanat akımları ve belli sanat eserleri hakkında bilgi almak için harika bir site. Bu site dünyanın çeşitli yerlerinden ünlü resimler, heykeller ve mimari eserler hakkında yazılı makaleler, görüntülü ve sesli rehberler içeriyor. Son zamanlarda Smarthistory, Batı-dışı sanatı da bünyesine katma çabasına girdi. Smarthistory sitesinin çoklu ortam sunumları hoş ve oldukça bilgilendirici.

Sanat hakkında iyi belgeseller var mı?

Sanat ve sanatçılar hakkında binlerce olmasa bile yüzlerce belgesel vardır. Yakın zamanda yapılmış en iyi belgesellerden biri Simon Schama'nın *Sanatın Gücü* (*Power of Art*, 2006) serisidir. Bu belgesel, Rönesans'tan 20. yüzyıla kadar tarih boyunca ünlü sanatçıların eserlerini gayet yetkin ve keyifli bir dille açıklıyor. PBS kanalının programı *Art21*, 21. yüzyılda sanatın sunumu bakımından eşsiz bir program. Bu programın her bir bölümü tematik olarak düzenlenmiştir ve izleyicinin bakışlarını günümüzde çalışan sanatçıların an-

layışlarına ve çoğu zaman atölyelerine çevirir. Batı sanatı ile Batı-dışı sanatı harmanlayan *Zaman İçinde Sanat: Küresel Bir Bakış* (*Art through Time: A Global View*) adlı program da tematik bir sunum çerçevesinde dünyanın çeşitli yerlerinden sanat tarihçilerinin verdiği bilgileri içeriyor. Bu program yerel PBS kanallarında da gösterilmektedir. Televizyon kanallarınıza göz atın.

Ünlü sanatçılar hakkında hangi filmler çekildi?

Sanatçılar yıllar boyunca filmlere esin kaynağı olagelmiştir. Aşağıda sanatçılardan ilham almış filmlerin kısa bir listesi yer almaktadır:

- *Çıkışlar Hediyelik Eşya Dükkânından* (2010). Esrarengiz sokak sanatçısı Bansky hakkında ilgi çekici bir belgesel.
- *Küçük Küller* (2008). Salvador Dali'nin, yönetmen Louis Buñuel ve şair Federico Garcia Lorca ile ilişkisini anlatan bu filmde ressamı Robert Pattinson oynuyor.
- *Fabrika Kızı* (2006). Edie Sedgwickæs'in Andy Warhol ile ilişkisine dramatik bir bakış.
- *Klimt* (2006). John Malkovich, Avusturyalı ressam Gustav Klimt'i oynuyor.
- *Modigliani (*2004). Paris'te iki ressam, Modigliani ile Picasso arasındaki rekabete odaklanan dramatik bir aşk macerası.
- *İnci Küpeli Kız* (2003). Tracy Chevalier'nin ünlü ressam Jan Vermeer'den ilham alarak yazdığı romanından esinlenen bir film.
- *Frida* (2002). Salma Hayek'in Frida Kahlo'yu, Alfred Molina'nın da Diego Rivera'yı oynadığı film.
- *Pollock* (2000). Ed Harris, soyut dışavurumcu ressam Jackson Pollock rolünde. Marcia Gay Harden, Lee Krasner rolüyle Oscar Ödülü kazandı.
- *Goya* (1999). Ressam Francisco de Goya hakkında dramatik bir İspanyol filmi.
- *Picasso'yla Yaşamak* (1996). Picasso'nun hayatındaki kadınlarla ilişkisine odaklanan bu filmde ressamı Anthony Hopkins canlandırıyor.
- *Basquait* (1996). Postmodern sanatçı Jean-Michel Basquait'yı konu alan biyografik bir film.
- *Andy Warhol'u Vurdum* (1996). 1968'de Andy Warhol'u vuran Valerie Solanas'ı Lili Taylor canlandırıyor.
- *Vincent ve Theo* (1990). Vincent ve Theo van Gogh kardeşler arasındaki ilişkiyi anlatan bu filmi Robert Altman yönetiyor.

- *Camille Claudel* (1988). Heykeltıraş Camille Claudel ve onun Auguste Rodin ile ilişkisi hakkında bir Fransız filmi.
- *Oviri* (1986). Donald Sutherland Fransız ressam Paul Gauguin'i canlandırıyor.

TEŞEKKÜR

Visible Ink Yayınları'nın idari müdürü ve yayımcısı Roger Jänecke'ye bu kitabın yayımlanmasını sağladığı için en sıcak, en içten teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Baş editör Kevin Hile'in sabır dolu kılavuzluğu kitabın yazım aşamasında bizim için büyük bir armağandı ve kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Amerikan Sanat Akademisi'ndeki çalışma arkadaşlarıma sundukları dostluk ve destek için, özellikle de kütüphane müdiresi Lindsay Harmon'a sorularımı yanıtladığı ve son derece faydalı kaynaklara ulaşmamı sağladığı için ve Beşeri Bilimler bölümünden Jaime O'Connor'a anlayışı ve gayreti için minnettarım.

Ve elbette, ailem ve eşim Rachid'e tüm yaptıkları için; ben bu kitabı yazarken beni dinledikleri, bana yemek pişirdikleri, bana sevgiyle sarıldıkları ve benimle birlikte güldükleri için teşekkür ediyorum.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Açık hava resmi— Fransızcada *en plein air* denilen bu terim, açık havada doğal ışık altında yapılan resimleri tanımlamak için kullanılır. 19. yüzyılda çoğu izlenimci bu yöntemi tercih ediyordu.

Ahşap baskı— Çin'de ortaya çıkmış bir baskı tekniği. Ahşap yontulur, mürekkeplenir ve sonra kâğıda preslenir.

Alaylı sanat— Mesleki eğitim almamış amatörlerin veya bireylerin ürettiği sanat. Ünlü alaylılar arasında Henri Rousseau ve Büyükanne Moses yer alır.

Altar panosu— Üzerine genellikle dini sahnelerin resmedildiği veya oyulduğu, bir kilisenin atlarına konulan bir sanat eseri. Üç parçadan oluşan altar panosuna triptik denir.

Altın oran— Başka adlarının yanı sıra "altın ölçü" veya "ilahi oran" olarak da bilinir. Altın oran 1:1,618'dir. Buna göre *bc*'nin *ab*'ye oranı, *ab*'nin *ac*'ye oranına eşittir. Altın oran daha çok sanatta, mimaride ve doğada karşımıza çıkar.

Altın varak— Yaldızlamada kullanılan ince altın tabaka.

Anıtsal— Tarihsel önemi olan, gerçek boyutundan büyük, görkemli olan eser. İtalya'daki San Vitale Kilisesi'nde bulunan Jüstinyen dönemi imparatorlarının Bizans mozaikleri anıtsal ölçeğin bir örneğidir.

Art Brut— Profesyonel olmayanlar, çocuklar ve akıl hastaları gibi amatör sanatçılar tarafından ana akım sanatın dışında üretilen sanatı ifade etmek için sanatçı Jean Dubuffet'nin bulduğu terim. "Ham sanat" veya "alaylı sanat" olarak da bilinir.

Art Deco— 20. yüzyılın ilk yarısında, özelikle 1920'ler ve 1930'larda popüler olmuş uluslararası tasarım akımı. Ayırt edici özellikleri, hem sanayi hem de

zanaat ürünlerinde kullanılan motiflerden devşirilmiş süslemeler ve geometrik formlardır.

Art-İzlenimcilik— Paul Cézanne ve Vincent van Gogh gibi ressamların eserlerinde somut ifadesini bulan, izlenimciliğin bir uzantısı veya ona tepki olarak doğmuş hareket.

Art Nouveau— 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış bu hareketin ayırt edici özelikleri, zarif çizgisel üslup, organik dekoratif motifler ve enerji duygusudur.

Asemblaj— Kumaş, ahşap veya çerçöp gibi farklı malzemeleri bir araya getirip bir sanat eseri ortaya çıkarmak.

Asimetrik— Simetrik olmayan.

Asit baskı— Bu baskı tekniğinde metal levha aside dayanaklı bir yüzeyle kaplanır ve bir iğneyle yüzeye desen çizilir, metal levha aside batırılır; asit açıkta kalan metali aşındırarak bir desen oluşturur, daha sonra bu desen kopya baskılarda kullanılabilir.

Avangard— Yeni veya deneysel fikirlerle çalışan sanatçıları tanımlamak için kullanılan ve "öncü" anlamına gelen Fransızca kökenli bir terim.

Barok— Geç 16. yüzyıldan erken 18. yüzyıla kadar sürmüş Avrupa sanat akımıdır ve yüksek görsel realizm, düşüncenin ve rengin yoğunluğu, ışık ve gölgenin keskin kontrastı ve güçlü duygularla nitelendirilir. Önemli Barok sanatçılar arasında Caravaggio ve Rubens vardır.

Baskı— Mürekkebi metal levha, taş veya ipek ekran gibi bir yüzeyden kâğıda veya başka dokumalara aktarmak suretiyle aynı görüntünün birçok kopyasını elde etme işlemi. Gravür, asit oyma, ahşap oyma ve film baskısı gibi çeşitli baskı teknikleri vardır.

Bauhaus— Almanya'da kurulan bu 20. yüzyıl tasarım ekolü zanaat, güzel sanatlar ve endüstriyel tasarımı birleştirmeye odaklanır. Bauhaus ile ilişkilendirilen önemli sanatçılara Walter Gropius ve Ludwig Mies van der Rohe örnek gösterilebilir.

Biçim— Şekilden daha fazlası olan biçim sanat eserinin görsel unsurudur, onun üç boyutlu varlığıdır.

Bizans sanatı— Roma'nın çöküşünden 15. yüzyılın ortasına kadar Bizans İmparatorluğu veya Doğu Roma İmparatorluğu'nda üretilen sanatı ifade etmek için kullanılan bir terim. Aynı zamanda bu sanatın ve bu kültürden etki-

lenmiş, mozaik ve altın zemin kullanmak ve abidevilik hissi uyandırmak gibi özelliklerini paylaşan herhangi bir sanatın üslubu için de bu terim kullanılır.

Bronz— Kullanımı MÖ 4000 dolaylarına kadar giden bu dayanıklı kalay ve bakır alaşımı, genellikle alet, silah ve heykel yapımında kullanılıyordu. Bronz gerek antik dünyada gerekse Rönesans dönemi ve günümüzde önemli bir heykel malzemesi olagelmiştir.

Boya— Su veya yağ gibi bir sıvıya katılan renk maddesinden oluşan resim aracı.

Büyük Usta— Leonardo da Vinci veya Michelangelo gibi genellikle Rönesans'tan itibaren büyük saygı gören sanatçı tipi.

Camera obscura— Rönesans kadar eski bir dönemde sanatta doğallığı yakalamak için kullanılan bir alet. Bir kutu kadar küçük veya bir oda kadar büyük olabilen bir bu alet, ışığın, kutunun bir yüzeyindeki delikten içeri girip iç yüzeyine dışındaki mekânın görüntüsünün yansıtılmasını sağlar.

Canlı çizim— Canlı bir modeli değişik pozlarda gözlemleyerek çizilen insan figürü.

Chiaroscuro— Bir resim veya çizimde ışıkla gölgenin kontrastını ifade eden İtalyanca bir sözcük.

Cila— Bir resmi veya başka bir sanat eserini parlatmak, korumak veya sağlamlaştırmak için kullanılan şeffaf madde.

Çağdaş sanat— Hem 1970'lerden günümüze kadar üretilmiş olan hem de günümüzde üretilen sanat eserlerini nitelemek için kullanılan terim.

Çizgi— Tek bir noktadan hareketle çizilen doğru.

Çizim— Genellikle kurşunkalem veya karakalem gibi kuru bir araçla yapılan ve çizgi ile ton alanlarından oluşan iki boyutlu resim.

Dada— Geleneksel sanat değerlerinin reddine ve akıldışılığa vurgu yapan, 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkmış, gerçeküstücülükle bağlantılı avangard sanat hareketi.

Değer— Bir rengin ne kadar açık veya koyu olduğunu gösteren özellik. Açık renkler "yüksek", koyu renkler "düşük" değerdedir.

Dekoratif sanat— Hem kullanım hem de güzellik için yaratılan bu işlevsel sanat dalı takı, seramik, mobilya ve dokumayı içerir ama bunlarla sınırlı değildir.

Dekupaj— Kâğıt, fotoğraf veya muşamba gibi düz malzemelerin kesilerek parçalarının bir araya getirilmesi ve cilalanması tekniği.

Denge— Çizgi, biçim veya renk gibi unsurlar düzgün veya uyumlu şekilde düzenlendiğinde denge elde edilir.

De Stijl— Hollanda'da kurulmuş erken 20. yüzyıl sanat akımı. Ayırt edici özellikleri geometrik şekiller, ana renkler ve saf, uyumlu soyutlamalardır.

Derinlik— Sanatta üçüncü boyutta mesafe yanılsaması yaratmak.

Dışavurumcu (ekspresyonist)— Duygu ve düşünceleri natüralizmin veya görsel gerçekçiliğin üstünde tutan sanat eseri.

Dışavurumculuk (ekspresyonizm)— Öncelikle Almanya'da gelişmiş erken 20. yüzyıl sanat akımı. Görsel çarpıtma yoluyla düşünceleri ve ruh hallerini vurgular. Önemli dışavurumcu gruplar arasında Mavi Süvari ve Die Brücke yer alır.

Doku— Bir yüzeyin yapısı veya uyandırdığı duygu.

Dokuma— Lif, iplik veya kumaştan yapılan veya örme ve keçeleştirme gibi yöntemlerle üretilen materyal.

Duvar halısı— Kilim, halı ve örtü gibi değişik formlarda olabilen dokuma kumaş.

Duvar resmi— Resimli duvar veya tavan.

Düzen (mimari)— Yapı tasarımında simetri ve orantıyı sağlamak için başvurulan ilkeler kümesi. En temel düzeyde klasik düzen zemin, kolon, sütun başı ve saçaktan oluşur; Dor, İyon ve Korint düzenlerinden söz edebiliriz.

Düzlem— Düz yüzey.

Elyazması— El yazısıyla yazılmış bir kitap veya doküman.

Estetik— Özellikle güzel sanatlarda güzellik ve beğeninin anlamı ve önemiyle ilgilenen bir felsefe dalı.

Fırça darbesi— Ressamın fırçasının resimli yüzeyde bıraktığı iz. Fırça darbesi, dokulu bir resimdeki gibi oldukça görünür olabileceği gibi yumuşak bir etki bırakmak için karıştırılmış veya gizlenmiş de olabilir.

Figüratif— İnsan, hayvan ve diğer görsel objeleri içeren gerçek dünyayı temsil etmek.

Film— Fotoğraf veya film (hareketli görüntü) elde etmek için kullanılan, ışığa duyarlı bir emülsiyonla kaplı ince esnek ve şeffaf materyal. Bu terim sinema filmiyle eşanlamlıdır.

Fluxus— Esasen 1960'lar ve 1970'lerde çalışmış sanatçılar ve performansçılardan oluşan gayriresmi bir grup. Sanat ile hayatı birleştirme amacını güden bu grubun eserleri genellikle izleyicinin katılımına dayanır.

Fotoğraf— Işığa duyarlı malzemeler kullanarak kalıcı görüntüler yaratma sanatı.

Fovizm— 20. yüzyılın başlarında Fransa'da gelişmiş erken avangard sanat akımı. Henri Matisse gibi Fovist ressamların eserleri canlı renkler taşır ve dışavurumcudur. "Yırtıcı hayvan" demek olan Fransızca "fauve" sözcüğünden gelmektedir.

Fresk— Taze ıslak alçıya suda çözünebilen boya maddeleriyle yapılan resim. Boya doğrudan alçıya karışarak resmin kalıcılığını sağlar.

Frottage— Bir kâğıt parçası, dokulu bir yüzeyin üzerine konulur, sonra da karakalem, tebeşir veya boyama kalemi kâğıdın üzerine sürülerek dokunun kâğıda geçip estetik bir etki yaratması sağlanır.

Fütürizm— 20. yüzyılın başlarında İtalya'da gelişen sanat akımı. Gençlik kültürünü, endüstriyel yenilikleri ve sosyal şiddeti enerjik bir şekilde öne çıkardı. Önde gelen fütüristler arasında Filippo Marinetti ve Umberto Boccioni vardır.

Galeri— Sanat eserlerini sergileme veya satma amacıyla kurulmuş bir kurum. Bu terim aynı zamanda sanat eserlerinin sergilendiği odaları anlatmak için de kullanılır. Örneğin bir müzenin odalarına genellikle "galeri" denir.

Geometrik— Daire, kare, üçgen gibi geometrik şekillere dayanan desenler.

Gerçekçilik (realizm)— Özellikle Fransa'da ortaya çıkan 19 yüzyıl akımı. Gündelik hayatın gerçeklerini vurgulayan bu akımın önde gelen temsilcileri arasında Gustave Courbet ve Jean-Franncois Millet yer alır.

Gerçeküstücülük (sürrealizm)— 20. yüzyılın başlarında doğan bu hareket değişimi, akıldışını ve bilinçdışını vurgular. Salvador Dali ve René Magritte gibi gerçeküstücü sanatçıların eserleri çoğu zaman rüyalardan ilham alır.

Gotik— 12. yüzyılın ortasında Avrupa'da ortaya çıkmış bir sanat üslubu. Yeni bir natüralizm ve bir hayli süslü desenlerle dikkat çeker. Ayırt edici özellikleri mimaride Chartres Katedrali gibi yapılarda karşımıza çıkan sivri uçlu kemerler, kemerli payandalar ve görkemli yüksekliklerdir.

Gölge— Siyahla karıştırılmış renk.

Grafik tasarım— Fikirlerin reklamlarda olduğu gibi resim ve yazının birleşimiyle sunulduğu sanatsal bir disiplin.

Grafiti— Çizim, yazı veya diğer görselleri içeren ve genellikle yasadışı veya izin almadan kamusal yerlere resmedilen veya spreyle yazılan şeyler.

Gravür— Hakkâk kalemi denilen keskin bir aletle metal bir levhaya desen kazımayı içeren bir baskı tekniği. Levha daha sonra kopya baskılar için kullanılabilir.

Grizay— Grinin tek renkli tonlarını içeren bir resim veya çizim.

Guaj— Zamk veya tutkalla karıştırılan opak suluboya.

Güzel sanat— İşlevden ziyade estetik amaçlar için yaratılan görsel sanat. Sanat için sanat anlayışıyla üretilen sanat.

Hacim— Kütle veya kütlenin temsili.

Hale— Hıristiyan imgeleminde kutsal bir kişiden yayılan genellikle dairesel ışık alanı.

Halk sanatı— Esasen estetik amaçlardan ziyade dekoratif veya işlevsel amaçlarla üretilen, bir kültürün geleneksel sanatlarını veya zanaatlarını ifade etmek için kullanılan terim.

Hami— Genellikle sanatçının eserini satın almak veya sanatçıya eser sipariş etmek suretiyle sanatçıya mali destek sunan kişi veya kurum.

Hazır nesne— Kolajda olduğu gibi, bir sanat eseri olmak üzere seçilip kullanılan, insan veya doğa ürünü olan, üzerinde değişiklik yapılmamış bir nesnedir. Aslında bir dada kavramıdır.

Heykel— Yontma, modelleme, kaynaklama ve birleştirme gibi yöntemlerle ortaya çıkarılan üç boyutlu sanat eseri.

Heykeltıraş— Yontma, modelleme, kaynaklama ve birleştirme gibi yöntemlerle üç boyutlu sanat eseri ortaya çıkaran kişi.

Hiyerarşik ölçek— Bir figürün önemini vurgulamak için büyüklüğü kullanmak. Örneğin Antik Mısır sanatında tanrı veya firavun, sıradan insandan daha büyük resmedilirdi.

İkon— Ortodoks-Hıristiyan geleneklerinde hürmet edilen İsa gibi dini bir figürün pano resmi.

İkonografi— Görsel imgeleri, özellikle işaretleri ve sembolleri inceleyen bilim dalı.

İkonoklast— İkonkırıcı. Çoğu zaman dinsel sebeplerle suretleri imha eden kişi.

İllüstrasyon— Bir metni süslemek veya açıklamak için yapılan veya kullanılan resim.

İmpasto— Doku yaratmak veya canlı renk elde etmek için boyayı kalın kalın sürme tekniği.

İnce parşömen— Dana derisiyle hazırlanan ve yazı veya resim için kullanılan bir tür parşömen.

İşlemeli elyazması— Resim veya motiflerle süslenip el yazısıyla yazılmış kitap veya doküman.

İzlenimcilik— 19. yüzyılın sonlarında Fransa'da gelişen bir sanat hareketi. Rengin ve ışığın geçici özelliklerini vurgular; bu tarzdaki resimler genellikle hareketi, doğayı ve üst sınıftan sahneleri gösterir. Önde gelen izlenimciler arasında Claude Monet, Camille Pissarro ve Auguste Renoir yer alır.

Kaçış noktası— Perspektif resminde dikey çizgilerin ufuk çizgisinin üstünde, genellikle izleyicinin göz hizasında birleştiği nokta.

Kâgir— Taş veya tuğladan inşa edilen yapı.

Kaligrafi— El yazısı sanatı.

Karma araç— Bir sanat eserini yaratırken birçok aracı kullanmak; örneğin boya, mürekkep ve fotoğrafla yapılan kolaj.

Kavramsal olmayan— Doğal dünyaya ait belli bir şeyi veya nesneyi temsil etmeyen.

Kayıp mum dökme işlemi— Şekil verilmiş bir mumun etrafında kalıbın oluşturulduğu, eskiden de günümüzde de yaygın olan bir heykel yapım tekniği. Mum eritilir, kurutulur ve yerine bronz gibi eriyik bir metal konur.

Kemer— Açık bir alanın yukarısındaki ağırlığı destekleyen kavisli mimari yapı.

Kısaltım— Objelerin ve figürlerin, uzakta küçülüyorlarmış yanılsaması yaratmak için bir açıdan gösterildiği perspektif tekniği.

Kluazone— Tellerin şekil verilerek bir yüzeye lehimlendiği ve sonra da şekillerin içlerinin mine (renkli cam) ile doldurulduğu dekoratif mine işi.

Kolaj— Fotoğraf, kumaş, gazete gibi çeşitli malzemeleri bir araya getirip tek bir sanat eseri ortaya çıkarmaya yarayan sanat tekniğidir.

Kolon— Mimarinin yapısal destek işlevi gören ve ağaç gövdesine benzeyen unsuru, sütun.

Kompozisyon— Bir sanat eserindeki unsurların düzeni.

Konstrüktivizm— 20. yüzyılın başlarında Rusya'da ortaya çıkmış ve sanatın sosyal işlevi, endüstrinin etkisi ve geometrik soyutlamayla ilgilenen sanat akımı.

Kontrapost— Klasik Yunan heykeltıraşlarının figüratif esere hayat ve enerji katmak için geliştirdikleri zarif, asimetrik veya kıvrılmış poz.

Konu— Bir sanat eserinin ana odak noktası veya teması.

Kubbe— Çatı veya dam işlevi gören yarım küre şeklindeki yapı.

Kûfi yazı— Süslü elyazmalarında ve ortaçağda üretilmiş Kuranlarda kullanılan eski, keskin stilli Arapça yazı.

Kübizm— Picaso ve Braque tarafından geliştirilmiş etkili bir 20. yüzyıl sanat akımı; biçimsel soyutlama ve objeyi farklı açılardan görme arzusuyla nitelendirilir.

Kümbet— Genellikle tepesinde bir kubbe bulunan yuvarlak yapı.

Litografi— Önce mürekkeplenip sonra preslenen özel hazırlanmış yassı taşla uygulanan bir baskı tekniği.

Lonca— Ortaçağda genellikle önemli ölçüde güç veya nüfuz sahibi olan sanatçı veya zanaatçı örgütü.

Mandala— Budistlerin meditasyon için kullandıkları kozmos diyagramı veya resmi.

Maniyerizm— Yüksek Rönesans'tan sonra Avrupa'da gelişmiş sanat tarzı. Ayırt edici özellikleri kalın hatları olan uzun figürler, gizemli sahneler ve erotizm duygusudur. Öne çıkan maniyeristler arasında Jacopo da Pontormo ve Agnolo Bronzino yer alır.

Mimarlık— Binaları tasarlama ve inşa etme faaliyeti veya sanatı.

Minimalizm— 1960'lar ve 1970'lerde Amerika'da zirve noktasına ulaşmış modernist sanat akımı. Formun olabildiğince azaltılmasını vurgular. Önemli minimalistler arasında Donald Judd, Anne Truitt ve Frank Stella yer alır.

Modellemek— Kil gibi bir malzemeyle üç boyutlu bir form yaratmak veya resimde ışık ve gölgenin manipülasyonuyla üç boyutlu form yanılsaması oluşturmak.

Modernizm— 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın sonlarına kadar sürmüş avangard sanat hareketi. Genellikle sanat geleneklerinden kopmasıyla izleyiciyi şaşırtır. Edouard Manet'nin *Kırda Öğle Yemeği* (1863) tablosu bazılarınca

modernizmin başlangıcı kabul edilir. Bu geniş kapsamlı hareket kübizm, fovizm ve soyut dışavurumculuk gibi bir dizi hareketi içinde barındırır.

Motif— Ayrı bir görsel unsur veya sembol.

Mozaik— Küçük taşları veya renkli cam parçaları bir düzen içinde bir araya getirip bir resim ortaya çıkarmak ve onu bir yüzeye nakşetmek. Mozaikler Antik Roma ve Bizans İmparatorluğu'ndan beri yaygın bir sanat dalıdır.

Müze— Sanat eserleri dahil önemli tarihi ve kültürel eserleri toplum adına toplayıp koruyan ve sergileyen kurum. Bugün bildiğimiz müzeler geçen iki yüzyıl zarfında kurulmuştur.

Natüralizm— Doğal dünyadaki objeleri gerçeklik duygusu uyandıracak şekilde tasvir etmek.

Natürmort— Gündelik cansız nesnelerin bir düzen içinde tasvir edildiği resim türü.

Negatif alan— Bir resimdeki objelerin çevresindeki veya arasındaki alan.

Noktacılık— Georges Seurat'nın eserleriyle ilişkilendirilen ve bölmecilik olarak da adlandırılan bir sanatsal üslup. Bazılarınca art-izlenimciliğin bir alt kolu olarak görülür. Noktacılık bir resim oluşturmak için parlak renkli noktaları kullanır.

Neoklasisizm— 17. yüzyılın ortasından 18. yüzyılın ortasına kadar özellikle Avrupa'da popüler olan sanat üslubu. Antik Yunan ve Roma'nın klasik geleneklerine dayanan bu akıma bağlı sanatçılar için ressam Louis David ve mimar Thomas Jefferson'ı örnek gösterebiliriz.

Ocak— Seramik yapmak için balçığın veya kilin pişirildiği kapalı sıcak fırın.

Op art— Optik sanat da denilen bu soyut sanat üslubu, geometrik şekiller ve canlı renklerle yaratılan optik yanılsamalara yer verir. Bu tarz sanat yapanlar arasında Bridget Riley ve Victor Vasarely de bulunur.

Orantı— Bir görsel unsurun bütünle ilişkili olarak büyüklüğü veya ebadı. Örneğin bir insan başının vücudun geri kalanıyla orantısı gibi. Şayet bir ressam, başı bedenin geri kalanından büyük çizerse ortaya gerçekçi olmayan dengesiz bir resim çıkar ve resim, "orantısız" olarak nitelendirilir.

Organik— Doğada bulunan eğri, bitki deseni ve düzensiz şekiller gibi unsurları taşıyan formların tasviri.

Ortogonal çizgiler— Perspektif çiziminde nesnelerin köşelerinden merkezdeki kaçış noktasına doğru çizilen çizgiler.

Ölçek— Bir nesnenin başka bir nesneye göre büyüklüğü. Örneğin bir insan figürünün bir binaya göre ölçeği.

Palet— Boyaları karıştırmak için kullanılan yüzey.

Parşömen— Yazmak veya resmetmek için hazırlanmış hayvan derisi.

Perspektif— Üç boyutlu alanın yanılsamayla iki boyuta indirgendiği bir teknik.

Peyzaj— Doğanın veya şehrin resmedildiği bir resim tarzı.

Pigment— Boya elde etmek için bir sıvıyla karıştırılan renkli madde.

Pop art— Öncelikli olarak İngiliz ve Amerikan sanat akımı olan pop art, popüler kültürden ve reklamlardan çokça etkilenmiştir. Andy Warhol herhalde bu akımın en ünlü simasıdır.

Portre— Bir kişinin genellikle yüzünün ve belden üstünün görsel bir temsili.

Postmodernizm— Yaklaşık olarak 1970'lerde başlayan sanat ve kültür hareketlerini ifade etmek için kullanılan geniş kapsamlı ve karmaşık bir terim. Postmodernizm, modernizmin hem bir uzantısı hem de onun reddi olarak görülür. Postmodern sanatçılar çoğu zaman popüler kültürden ve "düşük sanattan" etkilenirler ve eserleri şakacı veya rahatsız edici özellikler sergileyebilir.

Renk— Saf spektrumdaki renkler; kırmızı, turuncu, sarı, mor gibi.

Renk Alanı Resmi— Soyut dışavurumculuğun bir alt dalı olarak kabul edilen bu tür, düz ve geniş renk alanlarıyla nitelendirilir. Bu tarzda resim yapan önemli sanatçılar arasında Mark Rothko ve Helen Frankenthaler sayılabilir.

Resim düzlemi— Resmin gerçek veya hayali yüzeyi. Perspektif bağlamında resim düzlemi, ön plandaki pencere camı gibi hayal edilir.

Ritim— Düzenli görsel tekrar.

Rokoko— Ayırt edici özelliği eğri çizgili motifler ve incelikli süslemeler olan bir 18. yüzyıl Avrupa sanat, tasarım ve mimari hareketi. Önemli Rokoko sanatçıları arasında François Boucher ve Jean-François Fragonard yer alır.

Romanesk— Yaklaşık 9. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar canlılığını korumuş önemli bir ortaçağ sanat üslubudur. Mimaride yuvarlak kemerler, beşik tonozlar ve ağır taş işçiliğinin ürünü duvarların kullanılmasıyla nitelendirilir.

Rölyef— Düz bir zeminden çıkıntı yapan bir heykel veya kabartma.

Rönesans— Yaklaşık olarak 14. yüzyılın sonlarından 16. yüzyılın sonlarına kadar Avrupa'da etkisini göstermiş kültürel hareket. Sanatta perspektifin

kullanılmasıyla dikkat çeker. Leonardo da Vinci ve Michelangelo gibi Rönesans sanatçıları eserlerinde natüralizmin klasik ideallerini, denge ve ahengi gözetirler. Rönesans terimi "yeniden doğuş" anlamına gelmektedir.

Röprodüksiyon— Taklit veya kopya.

Sanat— Bir sanatçının ürünü.

Sanatçı— Sanat yapan kişi.

Sanat eleştirisi— Sanat eserlerinin tartışılması ve değerlendirilmesi.

Sembol— Sanatta bir fikrin yerini tutan veya onu temsil eden resim. Örneğin bir köpek resmi sadakatin yaygın bir sembolüdür.

Seramik— Ekseriyetle balçıktan yapılan ve bir fırında pişirilen çanak çömlek.

Sergi— Bir sanat eserinin veya koleksiyonunun genellikle galeri veya müze gibi kamusal mekânlarda teşhir edilmesi.

Sfumato—Leonardo da Vinci'nin kullandığı bu resim tekniğinde keskin değil de "sisli" hatlar yaratmak için ışık ve gölge alanları içe içe geçirilir.

Sıcak balmumu resmi— Sıcak balmumunu boyalarla karıştırarak yapılan resim.

Sipariş— Ücret ödeyerek sanatçıdan bir sanat eseri yapmasını istemek.

Soyut Dışavurumculuk— 20. yüzyılın ortasında ilkin New York'ta gelişmiş bir resim hareketi. Gerçeküstücülükten etkilenen bu hareket serbest sanatsal ifade, soyutlama ve büyük tuvallerin kullanımıyla nitelendirilir. Bu akıma bağlı önemli sanatçılar arasında Jackson Pollock, Franz Kline ve Willem de Kooning yer alır.

Suluboya— Suda çözünen pigmentle suyun karışmasından oluşan bir resim boyası. Bu boyayla yapılan resim için de bu terim kullanılır.

Süprematizm— 20. yüzyılda Rusya'da ortaya çıkmış ve etkisini hissettirmiş temsili olmayan sanat hareketi. Ressam Kazimir Malevich tarafından başlatılan bu akım, sanatta biçimsel ve duygusal yalınlığı vurgular.

Şablon baskı— Metal ya da karton bir şablonun bezenecek yüzeye konu üstünden mürekkep veya boya geçirilmesi işlemini içeren bir baskı tekniği.

Şekil— Etrafına çizilen bir veya birçok çizgiyle oluşan iki boyutlu kapalı alan.

Teknik— Bir sanat eseri yaratmak için kullanılan spesifik bir yöntem veya yapılan işlem.

Temsili sanat— Objektif sanat veya figüratif sanat da denilen bu sanat fiziksel gerçekliğin bir parçası olan bilindik nesneleri tasvir eder veya tasvir etmeye çalışır.

Ton— Renk ister sıcak ister soğuk olsun, bir rengin değeriyle tanımlanan niteliği.

Tonoz— Bir kemer kaidesine dayanan yarı silindir şeklindeki tavan veya çatı.

Toprak işi— Manzaranın sanatçının aracı olduğu "toprak sanatı"nı ifade etmek için sanatçı Robert Smithson'ın İcat ettiği bir terimdir.

Triptik— Üç bölümden veya panodan oluşan bir sanat eseri.

Trompe l'oeil— "Göz oyunu" anlamına gelen bu Fransızca deyim, üç boyutlu optik yanılsama yaratan gerçekçi resimleri nitelendirmek için kullanılır.

Tuval— Genellikle üzerine resim yapmak için bir çerçeveye gerilen keten veya pamuklu kalın bez.

Tür resmi— Günlük hayattan sahneleri yansıtan bir resim tarzı.

Ufuk çizgisi— Perspektif çiziminde ufuk çizgisi, göz hizasında çizilen ve genellikle yeri gökten ayıran hayali çizgidir.

Unsurlar— Sanatın unsurları çizgi, şekil, renk, alan ve dokuyu içerir ama bunlarla sınırlı değildir.

Uygulamalı sanat— Estetik olarak tasarlanmış olmakla birlikte günlük amaca hitap eden veya işlevsel olan herhangi bir sanat türü.

Üslup— Bir sanat eserini belli bir sanatçıya, döneme veya akıma ait kılan, o sanat eserinin kendine özgü özelliği veya tarzı.

Vernik— Bir resmi parlatmak için kullanılan şeffaf veya yarı şeffaf sıvı. Renkli seramiklerde de kullanılır.

Vitray— Yaygın şekilde kilise ve katedral pencerelerini süsleyen renkli cam.

Yaldızlamak— İnce bir altın boyayla veya altın yaprağıyla bir yüzeyi süslemek.

Yerleştirme— Bir sanat eserinin sanat galerisi gibi spesifik bir mekân için çoğunlukla geçici olarak yaratılması.

Yontu— Bir şekil ortaya çıkarmak için, malzemeyi yontmak suretiyle yapılan heykel türü.

KAYNAKLAR

Adams, Laurie Schneider. *A History of Western Art*, 4. baskı. New York: McGraw Hill, 2008.

Adams, Laurie Schneiner. *World Views: Topics in Non-Western Art*. New York: McGraw Hill, 2004.

"Ancient Chinese Jades", Freer ve Sackler Galerileri, Smithsonian Museum of Asian Art. http://www.asia.si.edu/explore/china/jades/gallery.asp#bidisks.

Boardman, John. *Greek Art*, 4. baskı. Londra: Thames&Hudson, 1996.

"Boscoreale: Frescoes from the Villa of P. Fannius Synistor", Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Sanat Müzesi, 2000-. http:/www.metmuseum.org/toah/hd/cubi/hd_cubi.htm (Ekim 2004).

Clunas, Craig. *Art in China*, 2. baskı. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Curtis, Gregory. "Base Deception", Smithsonian 34.7 (2003): 101-107. OmniFile Full Text Select (H. W. Wilson). Web. (30 Aralık 2011).

Delbanco, Dawn. "Chinese Calligraphy", Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Sanat Müzesi, 2000. http://www.metmuseum.org/toah/hd/chc/hd_chcl.htm (ilk basım, Nisan 2008. En son basım Kasım 2008).

"Euphronios", The J. Paul Getty Museum. http://www.getty.edu/art/gettyguide/artMakerDetails?maker=86 (erişim tarihi 23 Ocak 2013).

Garlake, Peter. *Early Art and Architecture of Africa*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

"Greek Art in the Archaic Period", Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Sanat Müzesi, 2000-. http://www.metmuseum.org/toah/hd/argk/hd_argk.htm (Ekim 2003).

Hemingway, Colette ve Seán Hemingway, "The Art of Classical Greece" (MÖ 480-323)", Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Sanat Müzesi, 2000-. http://www.metmuseum.org/toah/hd/tacg/hd_tacg.htm (Ocak 2008).

Hemingway, Colette ve Seán Hemingway, "The Art of Hellenistic Age and Hellenistic Tradition", Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Sanat Müzesi, 2000. http://www.metmuseum.org/toah/hd/haht/hd_haht.htm (Nisan 2007).

Honour, Hugh ve Fleming, John. *The Visual Arts: A History*, 7. baskı. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2015.

Kerlogue, Fiona. *Arts of Southwest Asia*. Londra: Thames&Hudson, 2004.

Kleiner, Fred. *S. Gardner's Art through the Ages: Non-Western Perspectives*, 13. baskı. Boston: Wadsworth.

MacKenzie, Lynn. *Non-Western Art: A Brief Guide*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011.

Mitter, Partha. *Indian Art*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

Pérez de Lara, Jorge. "Temple of the Sun", *Archaeology* 58:6 (Kasım/Aralık 2005): 36-41.

Preziosi, Donald ve Louise Hitcock. *Aegean Art and Architecture*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

O'Riley, Michael Kampen. *Art Beyond the West*, 2. baskı. Upper Saddle River: Prencite Hall, 2006.

"Roman Copies of Greek Statues", Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Sanat Müzesi, 2000. http://www.metmuseum.org/toah/hd/rogr/hd_rogr.htm (Ekim 2002).

"Shang and Zhou Dynasties: The Bronze Age of China", Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Sanat Müzesi, 2000-. http://www.metmuseum.org/toah/hd/shzh/hd_shzh.htm (Ekim 2004).

Stanley-Baker, Joan. *Japanese Art*. Londra: Thames&Hudson, 2006.

Stokstad, Marilyn. *Art History*, 3. baskı. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2008.

Strickland, Carol. *The Annotated Arch: A Crash Course in the History of Architecture*. Kansas City: Adrews McMeel Publishing, 2001.

"Valdivia Figurines", Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Sanat Müzesi, 2000. http://www.metmuseum.org/toah/hd/vald/hd_vald.htm (Ekim 2004).

Wilkins, David. G. et la. *Art Past Art Present*, 6. baskı. Upper Saddle River, NJ: Prencite Hall, 2009.

Woods, Kim W. *Making Renaissance Art*. New Haven, CT: Yale University Press, 2007.

DİZİN

2001: Bir Uzay Macerası 41

Aborjin sanatı 299, 300
Afrika sanatı 52, 117, 170, 249, 253, 254, 279, 315
Afro-Amerikan sanatı 315
Alman sanatı 290
Anglosakson sanatı 97, 98
Antik Çin 9, 58, 61
Antik Mısır 9, 53, 54, 55
Antik Yakındoğu 9, 45, 86
Antik Yunan 9, 20, 65, 69, 70, 71, 74, 76, 137, 204, 207
Apollinaire, Guillaume 259
Areoi Tohumi (Gauguin) 243
Art Deco 264, 295
art-izlenimcilik 10, 240, 256
Art Nouveau 223, 246, 249, 264
Asya sanatı 48, 108, 193, 199
Avignonlu Kızlar (Picasso) 254, 255, 256
Avrupa sanatı 33, 97, 159, 188, 218, 220, 290
Ayasofya 90, 91, 167, 169
Aydınlanma 199, 209, 210, 211, 219
Aztek 120, 121, 123, 174, 175, 288, 289

Balzac Anıtı (Rodin) 239
Barney, Matthew 324
Barok sanatı 10, 177, 178, 196
baskı resim 165
Basquiat, Jean-Michel 326
Baudelaire, Charles 229, 243
Bauhaus 261, 266, 267, 268, 301
Bayeux Duvar Halısı 24, 25, 125, 128
bazilika 87, 88, 91, 95, 103, 151, 154, 155, 162, 166, 180, 181, 215
beden sanatı 296, 311
beşik tonoz 27, 126, 129
Bizans sanatı 9, 88, 92
Borobudur 108
Botticelli, Sandro 15, 138, 142, 143, 153
Brueghel, Pieter 164
Brunelleschi, Filippo 30, 31, 138, 139, 140
Bu bir pipo değildir (Magritte) 274
büyülü gerçekçilik 290, 291

Calder, Alexander 281, 282, 307, 318
Caravaggio 177, 182, 183, 184, 187, 191, 192, 197, 322
Cézanne, Paul 240, 241, 245, 256
chiaroscuro 29, 223
Claudel, Camille 247, 333
Cloisonné 25
CoBra 291, 292
çağdaş sanat 22, 23, 48, 301, 310, 317, 323, 327
çarmıh 87, 103, 104, 140, 155, 164, 243
Çatalhöyük 40, 41
Çeşme (Duchamp) 13, 14, 16, 260, 271
Çığlık (Munch) 243
çinicilik 169

Çin sanatı 9, 40, 58, 60, 61, 63, 108, 112, 113, 194, 195, 199
çiviyazısı 45, 46, 61
çizgi 18, 21, 29, 30, 33, 37, 45, 63, 65, 93, 98, 106, 122, 139, 144, 165, 168, 178, 240, 241, 246, 256, 261, 264, 290, 294, 295, 309, 310, 317, 318, 321, 322
çizgi roman 46, 301, 305, 306
çizim 13, 18, 20, 21, 22, 30, 54, 55, 103, 116, 132, 136, 148, 149, 157, 165, 166, 202, 211, 271, 272, 292, 303, 304
çoğulculuk 319
çömlekçilik 41, 62, 173, 208

dada 10, 270, 271, 275, 309, 310
dagerreyotipi 22, 228
Dali, Salvador 272, 273, 274, 332
Davut (Michelangelo) 22, 142, 151, 152
Degas, Edgar 20, 234, 235, 236, 237, 238, 245, 246
dekoratif sanatlar 23, 24, 98, 199, 246, 247, 264
Delacroix, Eugène 210, 214, 215
Delaunay, Robert 259
De Stijl 10, 32, 261, 262, 263, 265, 266
Dışavurumculuk 10, 102, 110, 166, 245, 252, 254, 260, 283, 292, 303, 305, 308, 317, 321
dolmen 41, 42
Dor düzeni 68, 69, 70
Duchamp, Marcel 13, 14, 16, 260, 270, 271, 280, 309, 325
Dürer, Albrecht 147, 165, 166
Düşünen Adam (Rodin) 22, 239

Edo dönemi sanatı 10, 230, 231, 232
Ege sanatı 9, 65
El Escorial 166, 191
El Greco 166, 167, 191
Elmalı Natürmort (Cézanne) 240, 241
Engizisyon Mahkemesi (Rivera) 288
Eriha 39, 40, 41
eskiz 18, 19, 148, 157, 218, 236, 262
Etrüsk sanatı 76, 77
Eyck, Jan van 144, 145, 146, 147, 223

feminist sanat 314, 315
Femme au Canapé (Matisse) 252
figüratif sanat 318
Flaman resmi 187
Floransa 17, 80, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 148, 154, 155, 162, 184, 238, 331
Fluxus 310, 323, 324, 341
fotogerçekçilik 318
fotoğraf 17, 18, 19, 21, 22, 228, 229, 230, 238, 261, 274, 275, 276, 277, 295, 303, 304, 305, 309, 311, 316, 317, 318, 322, 327, 328
Fovizm 10, 252
Fragonard, Jean-Honoré 196, 198
Frankenthaler, Helen 284, 286, 308
Fransız Devrimi 208, 209, 213
Fransız sanatı 251, 293
fresk 18, 67, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 149, 151, 152, 153, 154, 156, 160, 182, 183, 185, 186, 197, 217, 288
Freud, Sigmund 220, 243, 272
friz 68
fütürizm 10, 257, 259, 260, 261, 264, 270

Gaudi, Antoni 246, 248, 249
Gauguin, Paul 240, 242, 245, 251, 333
Gece Devriyesi (Rembrandt) 29, 188
Gehry, Frank 25, 26, 320, 321
gerçekçilik (realizm) 10, 11, 72, 75, 77, 81, 100, 118, 140, 144, 145, 152, 165, 183, 184, 202, 218, 220, 225, 228, 238, 244, 253, 261, 277, 278, 280, 281, 317, 318
gerçeküstücülük (sürrealizm) 10, 164, 244, 249, 254, 270, 271, 272, 273, 275, 277, 283, 291
Géricault, Théodore 210, 214
Gogh, Vincent van 15, 31, 233, 240, 242, 244, 245, 305, 332
Gombrich, E.H. 14, 100, 190
Gotik 26, 28, 97, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 144, 145, 196, 210, 248, 278
Gotik Uyanış 209, 210, 211
Goya, Francisco 210, 213, 214, 332
grafik sanatı 18, 22, 231, 246

grafiti 326
gravür 20, 21, 161, 165, 166, 200, 202, 213, 237
guaj 19
Guernica (Picasso) 254, 255
güzel sanatlar 23, 24, 93, 109, 161, 166, 224, 225, 229, 230, 234, 247, 255, 264, 271, 273, 275, 289, 301, 326

ham sanat 270, 292
Helenistik dönem 67, 68, 70, 74, 75, 85
Hinduizm 49, 106, 114
Hirst, Damien 15, 17, 323
Hofmann, Hans 284
Hogarth, William 200, 214
Hohlenstein Stadel Aslan Adamı 36
Holbein, Hans 147, 151, 163
hümanizm 133, 139

Istakoz Telefon (Dali) 273
İbni Heysem 92
İki Frida (Kahlo) 289
İki Tahitili Kadın (Gauguin) 243
ikonografi 33, 49, 86, 171, 211
İle-İfe 117, 170
İnci Küpeli Kız (Vermeer) 190, 332
İndus Mühürleri 49
İndus Vadisi Uygarlığı 48, 49
intaglio 20
internet sanatı 325, 326
İsa 85, 86, 87, 89, 90, 101, 103, 104, 127, 134, 136, 137, 140, 141, 144, 145, 151, 153, 154, 156, 158, 164, 165, 182, 183, 216, 223, 243
İse Tapınağı 62
İslam sanatı 92, 93, 167, 169, 170, 203
İştar Kapısı 48
İtalyan sanatı 259
İyon düzeni 69, 73
izlenimcilik (empresyonizm) 10, 11, 166, 220, 225, 233, 234, 235, 238, 240, 280

Janus 184
Japon sanatı 114, 117, 230, 233
Jomon çömleği 62
Judd, Donald 309
Jung, Carl G. 243

Kahlo, Frida 288, 289, 332
kaligrafi 58, 93, 113, 285
Kandinsky, Wassily 245, 253, 267, 270
Karolenj sanatı 101
Karolenj yazısı 101, 102
katedraller 26, 28, 91, 95, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 134, 137, 138, 139, 140, 155, 167, 180, 234, 236, 248, 249, 278
Katoliklik 163, 215, 216
kavramsal sanat 306, 309, 310, 314
kaya resimleri 39, 52, 125
kemer 26, 27, 78, 79, 94, 95, 121, 126, 129, 130, 156, 282
Kırda Öğle Yemeği (Manet) 225, 226, 260
kiç 320
kinetik sanat 307, 318
Klee, Paul 267, 287
Klimt, Gustav 246, 332
Knossos Sarayı 66, 67
Koca Sinan 168
kolaj 254, 257, 259, 272, 282, 304, 316, 318
Kolezyum 79
kolon 96, 197, 206, 216
kombine 17, 229, 303, 304, 318
kompozisyon 30, 92, 128, 192, 210, 227, 250, 261
Komünist Manifesto (Marx ve Engels) 220
Konstantinopolis 88, 90, 91, 167
konstrüktivizm 10, 257, 261, 262, 287
Korint düzeni 69, 70, 78, 180
Kubbet-üs Sahra 94, 95
Kuran 93, 95, 96, 170, 204, 328
kübizm 10, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 263, 264, 266, 270, 280, 287, 305, 318

Lascaux Mağaraları (Fransa) 35, 36, 37, 38
Latin Amerika sanatı 215, 216, 286
Le Corbusier 264, 266, 269, 270
leke baskı 20, 21, 213
Lenin, Vladimir 289
Leonardo da Vinci 14, 135, 136, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 157, 165, 178, 179

L.H.O.O.Q. (Duchamp) 271
litografi 21

Magritte, René 272, 274, 291
Maleviç, Kazimir 261
Manet, Edouard 158, 225, 226, 234, 235, 236, 238, 260
maniyerizm 159, 160
Masaccio 139, 140, 141
Matisse, Henri 17, 251, 252, 275, 280
Mavi Süvari 252, 253
Maya 120, 121, 122, 123, 288, 292, 326
megalit 42, 43
menhir 41, 42
Mezopotamya 45, 47
Mısır sanatı 9, 53, 54, 57
Michelangelo 17, 22, 135, 142, 147, 151, 152, 153, 154, 155, 182, 183, 185, 211, 311
Mies van der Rohe, Ludwig 25, 266, 268, 321
Mikenler 65
Milo Venüsü 73, 74
mimarlık 25, 68, 151, 206, 247, 252, 264, 268, 321
minimalizm 10, 309, 311, 312, 314, 318
minyatür 161, 169, 170, 200, 202, 203, 289
Miró, Joan 272
Modern sanat 10, 26, 74, 226, 234, 240, 242, 252, 253, 256, 257, 260, 266, 275, 276, 277, 280, 282, 286, 294, 306, 321
Mohenjo-Daro 48
Mona Lisa (Leonardo da Vinci) 149, 150, 151, 271
Monet, Claude 233, 234, 235, 236, 245, 260
mozaik 82, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 156, 167, 173, 174, 249
Muhteşem Süleyman 167
Munch, Edvard 243, 245
Musa 86, 153
Mümtaz Mahal 204

Narmer Paleti 54
natüralizm 31, 32, 57, 68, 106, 111, 118, 133, 135, 137, 151, 153, 159, 184, 211
Nefertiti Büstü 56
neoklasik mimarlık 205
neoklasik sanat 10, 204
neolitik sanat 9, 38, 39, 41, 43
Nietzsche, Friedrich 253
noktacılık 240, 241, 242, 245

O'Keeffe, Georgia 276, 280, 281, 314
Olmek 63, 64, 120, 121, 123
On Dört Yaşındaki Küçük Dansçı (Degas) 234
op art 306, 307
Orgaz Kontu'nun Gömülüşü (El Greco) 166, 167
Orozco, Gabriel 287, 288, 328
ortaçağ sanatı 9, 10, 97, 100, 126
Osmanlı İmparatorluğu 155, 167, 168, 214
oyma baskı 20, 165
Ön-Rönesans 133, 134

pagoda 112, 199
Paleolitik sanat 9, 34, 35, 38
Palladio 162, 205, 206, 216
Pantheon 78, 79
Parthenon 68, 69, 73
Pasifik sanatı 296
pastel 20, 160, 196, 197, 200, 238
performans sanatı 23, 310, 311
perspektif 30, 38, 57, 100, 139, 140, 143, 144, 145, 148, 156, 170, 203, 233, 277, 319, 326, 330
Picasso, Pablo 17, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 275, 280, 287, 318, 332
pigment 18, 19, 20, 29, 37, 38, 102, 109
piramitler 47, 54, 55, 56, 105, 122, 123
Pisa Kulesi 126
pitoresk 210
Platon 217
Pollock, Jackson 283, 284, 285, 295, 313, 326, 332
pop art 10, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 318, 322, 323
porselen 14, 109, 112, 113, 172, 190, 199, 207, 237, 239, 271
postmodernizm 10, 34, 319, 320, 321, 330

postmodern mimari 26, 320, 321
presizyonizm 280, 318

Qing Hanedanlığı 10, 193
Qin Hanedanı 58
Qin, İmparator 22, 59
Quetzalcoatl 123

Radnitsky, Emmanuel 275
Raphael 147, 154, 155, 185, 215, 217
Rauschenberg, Robert 17, 271, 301, 303, 304, 309, 318
Ray, Man 270, 272, 274, 275
Rembrandt 29, 177, 183, 188, 189, 244
renk alanı resmi 283, 284, 309
Renkli Liz (Warhol) 302
resim düzlemi 31, 139, 178, 182, 192, 226
Rivera, Diego 287, 288, 289, 332
Rodin, Auguste 22, 236, 239, 240, 247, 293, 333
Rokoko 10, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 204, 205, 322
Romanesk sanat 126, 128
romantizm 209, 218, 219, 220, 221, 240
Roma sanatı 9, 77
rölyef 23, 57, 69, 80, 104, 106, 109, 122, 127, 130, 207
Rönesans 10, 14, 15, 17, 18, 19, 70, 97, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 151, 155, 156, 159, 161, 177, 178, 179, 180, 185, 204, 215, 217, 220, 222, 223, 226, 276, 278, 279, 314, 319, 331
Rubens, Peter Paul 151, 177, 186, 187, 188, 304

sanat eleştirisi 220, 271
sanat galerisi 13, 17, 23, 220, 234, 301, 314
sanat kuramı 34, 194, 201
Sanayi Devrimi 11, 22, 199, 208, 219, 220, 221, 222, 224
Sargent, John Singer 238, 239
Selimiye Camii 168
sembolizm 85, 108, 145, 157, 184, 197, 243, 244, 253, 254, 272, 309, 328
seramik 11, 58, 61, 65, 86, 109, 112, 113, 122, 168, 172, 173, 242, 248, 267, 287, 295, 314, 322
ses sanatı 325
Seurat, Georges 240, 241, 242, 251
sfumato 150, 157
Sherman, Cindy 322
sıcak renkler 29
Sistine Şapeli 151, 152, 153, 182, 183
soğuk renkler 29
Son Akşam Yemeği (Leonardo da Vinci) 149, 150, 151, 158, 159, 178, 179, 314
soyutlama 32, 60, 92, 118, 194, 213, 253, 257, 259, 261, 262, 263, 268, 281, 283, 284, 285, 286, 292, 293, 306, 308
stupa 51, 108, 112
suluboya 18, 19, 166, 168, 211, 213, 239, 286, 287
süprematizm 10, 257, 261, 262
süreç sanatı 313
sütun 26, 27, 41, 50, 52, 68, 69, 70, 73, 76, 78, 80, 81, 87, 88, 94, 95, 96, 126, 127, 128, 129, 155, 180, 181, 269
sütun başlığı 27, 69, 70, 95, 127, 128, 180, 197
Şimşek Tarlası (de Maria) 313

Tac Mahal 203, 204
tarihöncesi sanat 9, 34, 36
Tatlin, Vladimir 261
Thoreau, Henry David 218
Timurlenk 168
Tintoretto 151, 161, 178, 179, 185
Tiziano (Tiziano Vecellio) 135, 147, 157, 158, 185, 226
ton 125
tonoz 27, 78, 129, 130
ton (renk değeri) 21, 28, 29, 63, 136, 143, 146, 175, 178, 179, 187, 194, 196, 211, 218, 279, 286
toprak işleri 312, 313
totem direkleri 295, 296
Toulouse-Lautrec, Henri de 240, 245, 246
tür resmi 189

ukiyo-e resmi 231, 233
Urbino Venüsü (Tiziano) 157, 158, 226
üslup 15, 17, 25, 28, 31, 33, 54, 62, 63, 64, 68, 69, 71, 73, 74, 75, 79, 91, 93, 95, 102, 104, 105, 113, 122, 126, 128, 129, 133, 134, 135, 136, 144, 145, 151, 155, 160, 162, 166, 167, 168, 171, 178, 179, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 191, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 204, 205, 206, 208, 211, 212, 215, 216, 218, 225, 233, 234, 236, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 277, 279, 280, 283, 284, 285, 287, 288, 289, 291, 292, 295, 301, 304, 306, 308, 309, 311, 314, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 325, 326, 331

Vanna Venturi Evi 321
Varlık ve Hiçlik (Sartre) 290
varoluşçu sanat 290
Vasarely, Victor 307
Vasari, Giorgio 70, 135, 136, 157, 161, 254
Vatikan 152, 154, 181
Velázquez, Diego 14, 177, 191, 192, 214, 239, 290
Venturi, Robert 320, 321
Venüs'ün Doğuşu (Botticelli) 142
Vermeer, Johannes 189, 190, 228, 332
vernik 146, 172, 200
Verocchio, Andrea del 148
Versay Sarayı 186, 187, 197, 201
video sanatı 323, 324, 325
"Viking" sanatı 98
vitray 130
Vitruvius 70, 73, 149

Warhol, Andy 271, 301, 302, 323, 332
Whiteread, Rachel 23, 311, 312, 323
Willendorf Venüsü 35, 36
Woolf, Virginia 314
Wölfflin, Heinrich 178
Wright, Frank Lloyd 28, 247, 264, 265, 266
Würzburg Sarayı 197

Xia Hanedanı 58
Xul Solar 286

yağlıboya 17, 18, 19, 144, 145, 146, 150, 156, 158, 163, 190, 208, 213, 221, 233, 272, 274, 286, 323
Yahudi sanatı 85
Yalvaran (Claudel) 247
yapısöküm 320
Yatan Buda 107
yeni gerçekçilik 293
yerleştirme sanatı 23, 312, 314, 327
Yoruba 117, 118
Yuan resmi 112
Yunan mimari 68, 69, 76, 78
Yunus ile Balina 87
Yüksek Rönesans 147, 151, 154, 155, 156, 159, 160

zafer takı 80
Zen Budizmi sanatı 110, 171, 194
Zeus Tapınağı 70
ziggurat 45, 46, 266
Zola, Emile 227

30.000 yıl öncesinden bugüne sanatçılar hangi eserleri verdiler, bu eserleri yaratırken hangi fikirlerle yola çıktılar, içerisinde yaşadıkları dönem onları nasıl yönlendirdi? Ressamlar, heykeltıraşlar, mimarlar hangi malzemeleri kullandılar, hangi teknikleri uyguladılar, hangi akımları temsil ettiler, hangi üslupları benimsediler?

Güzellik nedir? Eski Yunan mimari düzenleri nelerdir? *Mona Lisa*'yı böylesine büyük bir sanat eseri yapan şey nedir? Sıradan bir pisuar "sanat eseri" olarak görülebilir mi?

- *Venüs'ün Doğuşu, Nedimeler, Avignon'lu Kadınlar...*
- *Willendorf Venüsü, Agamemnon'un Maskesi, Düşünen Adam...*
- Stonehenge, Selimiye Camii, Guggenheim Müzesi...
- Lascaux'nun meçhul ressamı, Leonardo da Vinci, Paul Gauguin...
- Barok, ekspresyonizm, sürrealizm...

A'dan Z'ye Sanat Tarihi görsel sanatlarla ilgili tüm bu konularda okuru aydınlatmayı başaran, kapsamlı bir çalışma.

THG 0633312 SLA

internetsatış
saykitap.com

ISBN 978-605-02-0625-8

9 786050 206258

SAY YAYINLARI

sayyayincilik.com
facebook.com/sayyayinlari
twitter.com/sayyayinlari
instagram.com/sayyayincilik

3. Baskı